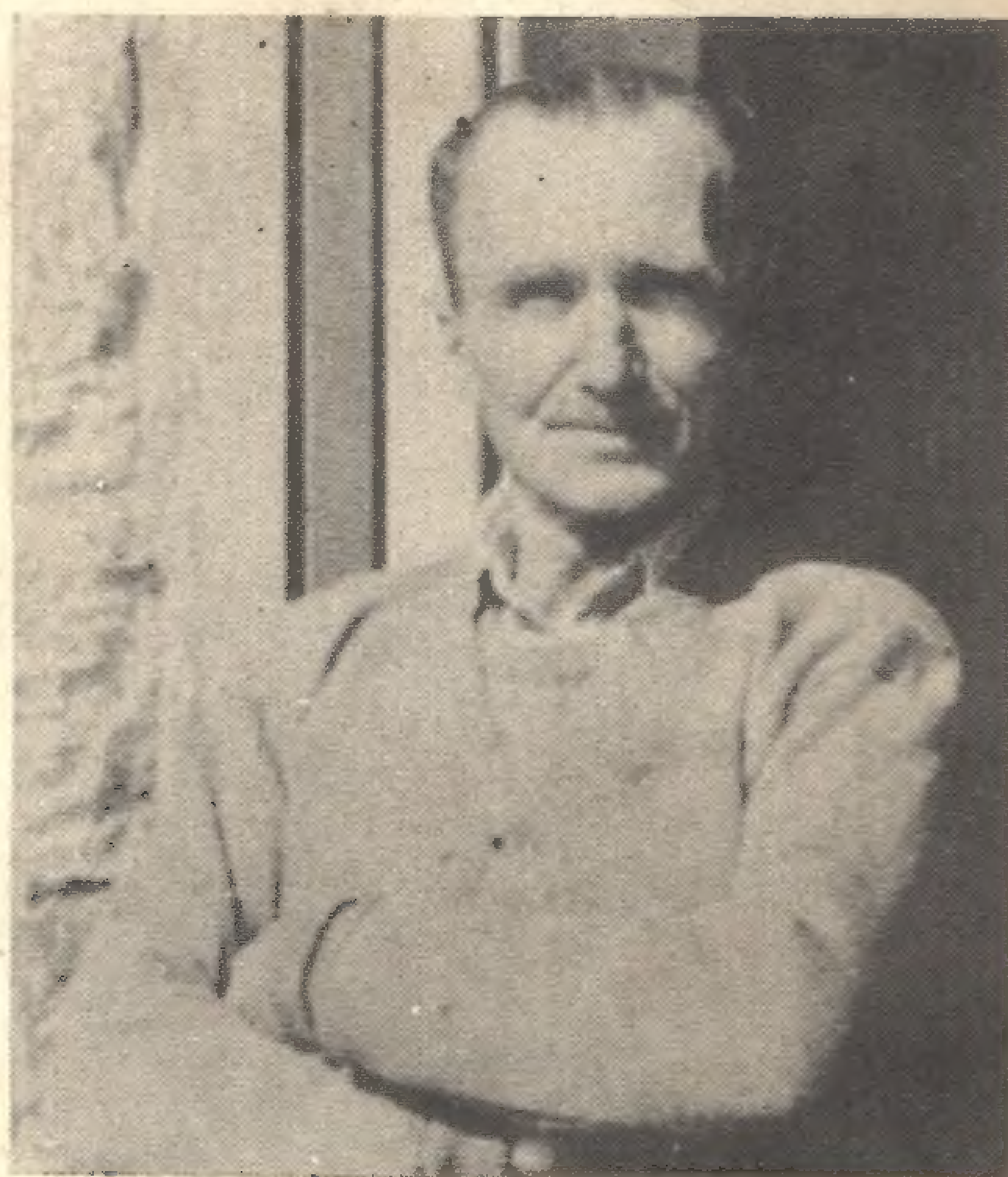
n. kazantzakis

Vol. I-II Lei 10

editura pentru literatură

«Nici un scriitor n-a făcut asupra mea o impresie mai adîncă.»

dr. ALBERT SCHWEITZER

«S-a spus despre romanele lui că în ele reînvie spiritul lui Homer. Thomas Mann, care le admira, nu se temea să le pună în paralelă cu unele capodopere ale epopeii vechi.»

MARCEL BRION

«Pe planul literaturii internaționale, un romancier de o forță ce se alătură aceleia a celor mai mari, un romancier «regionalist» care se integrează în chipul cel mai firesc în domeniul universalului.»

ROBERT KANTERS

451

n. kazantzakis

n. kazantzakis

hristos răstignit a doua oară

★

Ilustrația copertei: *Albin Stănescu*

Ionescu Alice

nikos kazantzakis

hristos răstignit a doua oară

ROMAN

*

TRADUCERE DE
PERICLE MARTINESCU ȘI IOAN HALIANIS
PREFAȚĂ DE
ROMUL MUNTEANU

1968
EDITURA PENTRU LITERATURĂ

ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ
Ο
ΧΡΙΣΤΟΣ ΞΑΝΑΣΤΑΥΡΩΝΕΤΑΙ
ΔΙΦΡΟΣ
ΑΘΗΝΑ, MCMLV

PREFAȚĂ

Cu mulți ani în urmă, scriitorul și esteticianul german Paul Ernst afirma cu un vădit scepticism că *„romanul va rămîne o semiartă, deoarece îi lipsește constrîngerea formei"*. Un asemenea punct de vedere care nu se îndepărtează prea mult de opinia mediocrului Gottsched din secolul al XVIII-lea, este însă exprimat de criticul german după ce prozatori de largă notorietate ca Stendhal, G. Eliot, Flaubert și H. James publicaseră unele opere de o mare diversitate și incontestabilă valoare artistică.

Am evocat acest fapt cu atît mai mult cu cît el nu reprezintă un caz izolat. După două secole de hegemonie a romanului în literatura europeană, în epoca noastră nu lipsesc nici critici sceptici, obsedați de criza romanului, nici spiritele conservatoare, derutate de impresionanta varietate a artei romanești.

Într-adevăr, se pare că niciodată în secolele anterioare arta prozei nu a înregistrat un asemenea proces de diversificare a modalităților de creație ca în ultimele cinci decenii. Narativ sau descriptiv, analitic sau poematic, oniric sau tentat de experimentul nonficțiunii, romanul evoluează pe căile cele mai neașteptate fără să-și piardă specificitatea sau valoarea, atunci cînd este rodul unei forțe creatoare autentice.

Fenomenul diversificării masive a prozei în epoca noastră a dus la un anumit gen de toleranță firească a unor școli literare față de altele. Astfel romanul de idei al lui Sartre și Camus

poate coexista în timp cu romanul-reportaj, cultivat de Curzio Malaparte și Heinric Böll, proza de nonficțiune a lui Truman Capote cu onirismul din literatura lui Robert Pinget, narațiunea de structură clasică a lui Remarque și Passolini cu *antiromanul*, realizat la modul programatic de către A. Robbe-Grillet, Michel Butor sau Arno Schmidt.

Dată fiind această imagine eterogenă a peisajului romanesc contemporan, nu ne mai poate surprinde faptul că proza de structură clasică nu și-a pierdut vitalitatea creatoare. În vreme ce *antiromanul* se detașează de problemele fundamentale ale existenței în numele unui relativism exagerat cu aparente derivații scientiste, proza de factură tradițională face adeseori notabile eforturi de surprindere a condiției umane din cele mai variate unghiuri de vedere. De la descriptivismul plin de rafinament din *Ghepardul* lui Lampedusa, narațiunea-anchetă din romanele lui Dürrenmatt și Graham Greene, universul obsesional din opera lui M. Frisch și Julien Green pînă la naturismul lui Jean Giono și parabolele moralizatoare ale lui Ernst Wieckert și Franz Werfel, înregistrăm o bogată suită de nuanțe mai mult sau mai puțin fidele ale romanului narativ tradițional.

În acest spectru al epocii contemporane de factură neoclasică se integrează și scriitorul grec Nikos Kazantzakis. Într-o perioadă în care cunoscutul critic francez Gaëtan Picon subliniază pe bună dreptate existența unui *„roman dedramatizat, dezindividualizat, delocalizat"* [1], autorul popularului roman *Alexis Zorba* se definește ca un rapsod patetic al umanității în suferință, format la flacăra nestinsă a tradițiilor vechii Elade.

Născut în 1885 la Candia în Creta și mort în 1957 la Freiburg, Nikos Kazantzakis cunoaște de timpuriu spectacolul tragic al luptelor naționale și confesionale din Creta, iar mai tîrziu pătrunde direct în vîltoarea frămîntărilor social-politice din Grecia. Preocupat în permanență de destinul poporului său, dar privit întotdeauna cu o anumită ostilitate de către cercurile

[1] G. Picon, *L'Usage de la lecture*, II, Mercure de France, 1961, p. 294.

conducătoare de la Atena, Nikos Kazantzakis face parte din categoria scriitorilor ajunși pentru prima dată la o largă notorietate europeană, după care începe cu o anumită timiditate recunoașterea sa pe plan național, ca reprezentant strălucit al neoelenismului modern. Diagrama tipăririi operelor sale ni se pare cea mai elocventă în acest sens. Dacă primele sale scrieri, eseuri de largă erudiție și opere poetice ce pun în lumină o certă virtuozitate artistică, apar de la început în limba greacă, unele dintre romanele sale de mai tîrziu sînt publicate pentru prima dată în limba franceză și numai după aceea în neogreacă.

Dar alături de această constatare, rezultată din parcurgerea biografiei operei lui Nikos Kazantzakis, se impune să fie subliniată cultura sa enciclopedică. Scriitorul care studiase dreptul la Atena și filozofia la Paris, unde s-a entuziasmat de lecțiile lui Bergson, avea o curiozitate intelectuală inepuizabilă. Cunoscător profund al operei lui Nietzsche și Bergson, despre care scrie remarcabile eseuri, Nikos Kazantzakis studiază budismul și filozofia orientală, cercetează și traduce în neogreacă vechi capodopere ale literaturii grecești, călătorește mult, în U.R.S.S., Japonia, China, Anglia, Franța, Germania, scriind memorabile pagini de literatură de călătorii. Între anii 1945—1946 ia parte la viața politică din Grecia, încercînd o anumită conciliere între pozițiile extremiste ale unor partide, dar eșuează și trăiește după aceasta retras, mai mult în străinătate, într-un fel de exil voluntar.

Rodul unei activități intelectuale titanice este opera sa, impresionantă atît prin diversitatea preocupărilor, cît și prin valoarea sa. Eseist, poet, dramaturg, romancier, traducător de mare virtuozitate, Nikos Kazantzakis întruchipează într-un mod foarte original spiritul umanist al neoelenismului contemporan.

Astfel eseurile *Asceza* (1927) și *Salvator dei* (1928) sînt urmate la anumite intervale de însemnări de călătorie din U.R.S.S. (1928), jurnalul de drum despre Japonia și China (1937), poemul imens de treizeci de mii trei sute de versuri, *Odiseia* (1938) care sugerează căutarea omului modern de a-și

împlini nădejdea de libertate. După această capodoperă care pune în lumină resursele creatoare bogate ale unui mare scriitor, Nikos Kazantzakis tipărește alte însemnări de călătorie despre Anglia (1941), trilogia despre *Prometeu* (1941—1943) etc.

Dacă toate aceste opere au putut fi tipărite de la început în neogreacă, romanele în schimb au fost privite cu ostilitate în vechea patrie a umanismului grec, unele fiind publicate la început în limba franceză și numai după un anumit răstimp și în neogreacă. Astfel, *Alexis Zorba* apare în Franța în 1947 și în Grecia în 1954, *Hristos răstignit a doua oară* este publicat în franceză în 1955 și în neogreacă în 1957. Doar romanul *Libertate sau moarte*, dată fiind tematica sa deosebită, apare de la început la Atena în 1953.

Din lista imensă de opere a acestui neobosit scriitor care încă din 1934 tradusese în versuri în neogreacă *Divina Comedie* a lui Dante, mai amintim *Ultima ispită* (1955) și *Francisc al meu din Assisi* (1956).

Călătorind pe diferite meridiane ale globului, trăindu-și ultima parte a vieții retras într-un orășel din sudul Franței, Nikos Kazantzakis rămîne rapsodul poporului grec prin excelență, martorul îndurerat al unei umanități înrobite și moralistul sever al celor atinși de morbul dorinței de asuprire.

Scriitorul acesta erudit nu poate fi integrat într-o anumită școală literară. Dacă în poeziile sale de debut, Nikos Kazantzakis este influențat de poetul Hugo von Hofmannstahl, iar în scrierile sale în proză din tinerețe se poate detecta modelul oferit de arta rafinată a italianului D' Annunzio, romanele sale oferă marca unei arte profund originale, în care sinteza dintre clasic și modern nu tulbură prin nimic arhitectonica riguroasă a acestor opere.

Dar neapartenența lui Nikos Kazantzakis la anumită școală literară națională sau europeană nu duce la desprinderea lui din climatul literaturii neogrecești contemporane. Itinerariul creației autorului trilogiei despre Prometeu se definește într-o perioadă în care proza neogreacă trecea printr-un sensibil proces de diversificare.

Istoricul literar francez André Mirambel subliniază pe bună dreptate prezența unui puternic filon realist în literatura neogreacă interbelică, reprezentat de scriitori foarte diferiți ca Myrivilis, Venezis, Dascalakis și Theotokas, în vreme ce Castanakis și Petsolis se preocupau de proză cu implicații psihologice, iar Tangopulos și Charis de cea filozofică.

Autor de eseuri, drame filozofice și romane cu un puternic colorit etic și social, Nikos Kazantzakis realizează o anumită sinteză originală a unor tendințe majore care fac parte din patrimoniul culturii neoeleniste moderne.

Fizionomia scriitorului moralist care explorează condiția umană dintr-o permanentă perspectivă eticistă iese în evidență din fiecare pagină a operei sale, iar citatul biblic, direct sau parafrazat, marchează adeseori o anumită atitudine existențială a unora dintre personajele sale.

Dar faptul acesta nu poate duce la concluzia evident eronată că Nikos Kazantzakis imprimă operelor sale romanești un anumit spirit teologal. Polemica lui cu etica creștină se realizează de pe poziția unui credincios rebel și în cele din urmă a unui spirit ateu. Lecția de activism pe care scriitorul o adresează omului în *Salvator dei* sună avertizator, pentru orice exeget, tentat să-i denatureze sensul operei : *„Nu, nu Dumnezeu este acela care ne va mîntui pe noi, ci noi sîntem aceia care îl vom mîntui pe el dacă luptăm pentru a transforma materia în spirit"*.

Admirator al filozofiei orientale, exeget al lui Nietzsche, popularizator al lui Darwin în cultura greacă, Nikos Kazantzakis este preocupat de raportul dintre voința individului și situațiile sale limită, ca și de problema păcatului și a virtuții. Adeseori între filozofia păgînă și misticismul naturist al scriitorului grec și concepția existențialistă a unor gînditori francezi se pot stabili analogii ilustrative, care nu demonstrează însă nici un fel de raporturi de filiație literară.

Într-o altă manieră decît Sartre, este adevărat, Nikos Kazantzakis este și el preocupat de sensul moralei absolute, ca și de convertibilitatea valorilor.

Virtutea se poate degrada în păcat și acesta se poate metamorfoza în virtute. Evidentă în piesa lui Sartre *Diavolul și bunul Dumnezeu*, teza aceasta este ilustrată și de traiectoria unor personaje din *Hristos răstignit a doua oară*.

Prometeic prin aspirația lui neistovită spre libertate, sisific prin capacitatea de suportare a unei existențe absurde, suspendate între pămînt și cer, omul din romanele lui Nikos Kazantzakis este înghițit de un leviatan din care renaște mereu. Răul dezagregator și binele recreator sînt un fel de stații existențiale pe care omenirea în totalitatea sa, cît și individul măcinat pînă la aneantizare de titanismul său elementar, le traversează pe anumite piste al căror punct final rămîne mereu necunoscut. *„Pămîntul Nou,* scrie autorul Ascezei, *nu există decît în inima omului... Datoria ta este ca liniștit, fără speranță, generos, să străbați itinerariul spre abis."*

Astfel, ca și în opera lui Camus și în creația literară a lui Kazantzakis se cristalizează *mitul omului revoltat*. Evident, pentru scriitorul grec *omul revoltat* nu mai este o abstracțiune, un simbol, dimpotrivă el are o identitate precisă, o amprentă națională incontestabilă, chemîndu-se Zorba, Manolios, Fotis, căpitan Mihalis, Ecaterina etc.

Răstigniți peste epoca lor, ancorați la modul tragic în solul pămîntului natal, nerefuzînd tentația comunicării cu forțele misterioase ale universului, eroii lui Nikos Kazantzakis optează pentru un anumit destin. Explorator lucid al vieții lumii contemporane, scriitorul afirmase în *Asceza* că : *„Eu nu accept nici un fel de frontiere, aparențele nu-mi pot fi suficiente, fiindcă mă sufocă"*. Prometeic sau dionisiac, elanul care dinamizează eroii scriitorului grec nu poate tolera nici un fel de stare de perplexitate în fața situațiilor limită. Lucid, eroul din romanele lui Kazantzakis merge spre viață sau spre moarte cu o anumită măreție care-l apoteozează. Din *Asceză* se desprinde un anume imperativ categoric existențial, rezultat din fiorul absolutului nepenetrabil. *„A trăi această anguasă profundă și sîngeroasă este a doua datorie"*.

Avînd asemenea preocupări de etică și filozofie existențială, este firesc ca ele să pătrundă în opera romanescă a scriitorului grec. Romanele sale devin o ilustrare artistică a concepției sale despre lume, căpătînd caracterul unor ample parabole literare exemplificatoare. De aceea nu mai este surprinzător faptul că raportul dintre individ și societate, așa cum se cristalizează el în lumea modernă, este derivat dintr-o anumită viziune mitică asupra existenței. Compusă din puritate și viciu, fizionomia morală a eroilor lui Kazantzakis subliniază tipuri umane cu structuri pasionale puternice, apte de vibrații de largă amplitudine, convertibile însă la modul neprevizibil în alte sensuri, exact opuse celor inițiale.

Unele componente fundamentale, specifice pentru arta romanului la Nikos Kazantzakis, sînt evidente în *Alexis Zorba*. Caracteristică este *narațiunea scenică* și preocuparea pentru *romanul individului*, nu al colectivității. Cartea este astfel construită cu un personaj de prim plan, viziunea de adîncime fiind realizată printr-o suită de siluete de fundal, proiectate pe un peisaj schițat la modul topografic. Pe un sobru decor cretan, atît de bine cunoscut de scriitor din copilărie, se conturează acest roman plin de poezia destinului ființei umane. Universul de viață din *Alexis Zorba* nu este închis, ca în *Străinul* lui Camus. Individul nu este nici el *pus în situație* doar pentru a alege sau a refuza inutil *evenimentul destin*. Eroul lui Nikos Kazantzakis are în permanență iluzia unor noi opțiuni sau refuzuri. Numai însumarea acestora într-un lung lanț de eșecuri trădează mișcarea circulară, sisifică într-un univers în care *gestul* nu se poate transforma în *act*. *„Lumea,* spune Zorba la un moment dat, este *misterioasă, iar omul este un imens animal. Un animal imens și un Dumnezeu puternic."*

Cu aceasta se definește de altfel tema fundamentală din cele mai multe romane ale scriitorului grec, care rezultă din preocuparea sa constantă pentru măreția și decăderea omului.

Între acești doi poli opuși este situat de scriitor Alexis Zorba, erou complex a cărui structură prometeică și dionisiacă îl face

să se mişte pe toate treptele ierarhiei morale. De fapt, Nikos Kazantzakis aduce pe prim plan în acest roman clasicul cuplu, format din stăpîn şi slugă, prezent în proza picarescă, reluat pentru semnificaţia sa filozofică în *Jacque Fatalistul* şi întîlnit astăzi în cele mai multe dintre piesele de teatru ale lui Beckett. Evident, punctul de plecare este autobiografic. Kazantzakis însuşi împreună cu un oarecare George Zorba, au experimentat exploatarea unei mine din Creta. Dar prin semnificaţia lui largă, acest roman al unei experienţe autobiografice se converteşte într-o tulburătoare interogaţie asupra condiţiei umane. Dacă în cunoscutul roman al lui Diderot cuplul dintre stăpîn şi slugă ducea la pledoaria pentru o anumită atitudine existenţială, în *Alexis Zorba*, Nikos Kazantzakis formulează doar un semn de interogare asupra modului de abordare a existenţei. *Alexis Zorba* este o operă cu o structură caracteristică unui roman picaresc, ca şi în alte cazuri picarul putînd deveni şi el în romanul modern semnul unei atitudini existenţiale. Părţile acestui cuplu, Zorba şi stăpînul său, scriitor chinuit de inefabilul creaţiei, abordează viaţa din două perspective diferite. Zorba este omul faptei, al elanurilor dionisiace devorante şi a eşecurilor repetabile. Angelic şi visceral, visător şi fascinat de măreţia faptei, sceptic şi capabil de mari acte de elan, Zorba întruchipează mitul înţeleptului primitiv, localizat într-un climat sudic, peste care autorul sedimentează aluviuni din Don Juan şi Sancho Panza, din Prometeu şi din Sisif.

Cuplul dintre scriitorul — stăpîn al minei şi Zorba, omul faptei, sugerează raportul dintre personajul de fundal, devenit cutie de rezonanţă a traiectoriei de existenţă a aventurii asociatului său. Impulsionaţi de aspiraţia spre absolut, cei doi eroi protagonişti ai romanului experimentează o viaţă spectaculară, plină de obstacole şi ispite, devierea de la idealul originar şi eşecul final fiind produsul unui cadru limitat, în care se integrează şi puterea lor modestă.

Suprapunîndu-se, fie chiar parţial peste imaginea eroului metamorfozat în cutie de rezonanţă, Nikos Kazantzakis realizează şi el un *roman auctorial* în care alianţa dintre două personaje devine simbolul unui traiect existenţial posibil. Scriitorul grec nu realizează un labirint închis ca Lawrence Durrel sau Alain Robbe-Grillet. Pentru eroii săi viaţa este o imensă repetiţie în care experimentul este mereu mai puternic decît eşecul provizoriu. Stăpînul lui Zorba îi scrie unui prieten angajat pe o altă pistă, care este şi el fascinat de faptă, astfel: *„Tu Pseudoprometeu, cît vei fi suferit între acele puteri întunecate cu care te lupţi şi care se luptă cu tine, sub zodia foamei, a frigului, a bolii şi a morţii. Mîndru cum eşti, cred că te bucuri că acele puteri întunecate sînt multe şi de neînvins. Fiindcă numai aşa planul tău capătă un conţinut eroic, el devine ceva aproape lipsit de speranţa împlinirii şi sufletul tău se ridică la un înalt tragism."*

Pe un asemenea coridor labirintic par să evolueze eroii din romanul scriitorului grec. Elogiul faptei *înţeleptului primitiv*, lipsit de contorsionările intelectualului gata să se convertească într-un ins abulic, este făcut fără rezerve. *„Acest om, gîndeam eu, n-a fost la şcoală, dar nu şi-a pierdut raţiunea sănătoasă. El a trăit şi a suferit mult, orizontul său spiritual s-a lărgit, fără să-şi piardă curajul primitiv."*

Dar nici *înţeleptul arhaic* şi nici *intelectualul modern*, fascinat de aventura faptei, nu izbutesc să-şi împlinească năzuinţa. Asemenea unui ricoşeu pe marginea *evenimentului-destin*, acţiunea celor doi eroi se prăbuşeşte într-un neant originar, din care o altă izbucnire sortită eşecului va măsura forţa limitată a omului cu imensitatea fanteziei sale.

Roman al destinului individului, *Alexis Zorba* este alegoria unei lumi în care *„viaţa este un scandal"*, dar fiecare *„om are paradisul său propriu"*. Pistele care duc spre acest paradis par a fi însă toate false sau închise. Dar cum nimeni nu ştie acest lucru cu certitudine, traiectul sisific al existenţei este refăcut la nesfîrşit.

Nikos Kazantzakis a realizat astfel un nou roman picaresc, în maniera caracteristică a *„prozei scenice"*. Om al sudului prin

excelență, picarul acesta modern devine marca unei existențe care se consumă între tragedie și comedie.

Păstrînd în mare măsură aceleași tipare literare, Nikos Kazantzakis va aduce o altă viziune asupra lumii, într-un alt roman de largă circulație, care este *Libertate sau moarte*. Și în această operă, eroii sînt adevărate întruchipări ale forțelor naturii. Virtuțile și viciile personajelor au adevărate dimensiuni homerice. Căpitan Mihalis se mînie violent ca Ahile și mănîncă sau bea colosal, ca Ajax. Intr-o asemenea lume în care totul este enorm, iubirea, prietenia, ura, durerea, libertatea și moartea sînt convertite în adevărate mituri.

Într-un univers relativizant, în care individul își consumă doar pentru sine propria sa experiență de viață, Alexis Zorba, înțeleptul arhaic, demonstrează că *fiecare om are paradisul său*. Și căpitan Mihalis este un erou arhaic, o natură dionisiacă dezlănțuită. Dar el nu mai este corectat de spiritul apolinic al unui stăpîn, ca în romanul anterior, căpitan Mihalis optînd singur pentru calea care-l duce spre evenimentul-destin, ce nu poate fi decît *libertatea* sau *moartea*. De aceea, noul *roman al individului* realizat de Nikos Kazantzakis evoluează sub zodia tragicului, traiectul existenței personajului de prim plan fiind simbolul dramei unei întregi colectivități oprimate.

Dar ca și în teatrul shakespearian sau uneori în comedia tragică modernă, sub zodia tragicului, mecanismul social și istoric gigantic fiind mult mai puternic decît individul, se pot produce cele mai variate reacții. În acest spirit este construit de scriitor întregul univers epic din *Libertate sau moarte*. Pe o imensă pînză cinemascopică evoluează zeci de personaje. Fiecare capătă un anumit loc specific, distanța dintre tragic, grotesc și comic neanulînd efectele puternice de contrast sau interferențele pline de pitoresc. Căpitanul Polixinghis chefuiește cu groparul într-un cavou, priveghiul lui Manusakas se încheie cu scena în care participanții beți sar peste mort, Manusakas pețindu-și pe vremuri și el soția aflată alături de soțul ce abia fusese ucis.

Cu excepția lui căpitan Mihalis, Nikos Kazantzakis construiește structuri de personaje în grup. De aceea, romanul *Libertate sau moarte* seamănă cu un imens basorelief, care sugerează viziunea în adîncime prin mai multe planuri și polarizează personajele în anumite familii de spirite. Această structurare a personajelor în grupuri permite puține detașări din context, care să nu anuleze relieful specific al individului.

Căpitan Mihalis și Nuri Bei reprezintă polii extremi a două lumi diferite. Însăși pactul lor, consfințit prin tradiționala frăție de sînge, capătă caracterul unui simbol, specific unui anumit mod de existență. Cînd pactul acesta de sînge este rupt, răzvrătirea grecilor împotriva asupritorilor lor se declanșează. Somnolența pașei și a mitropolitului este turburată, ura dintre oameni irumpe devastator, umilința se plătește cu cuțitele și iubirea nepermisă cu moartea.

În felul acesta, o întreagă colectivitate este adusă de scriitor în fața unei *situații-limită*, cînd alternativa libertate sau moarte creează alte ierarhii etice, alte idealuri decît cele pe care le oferea vinul, iubirea senzuală sau credințele religioase deșarte.

Nikos Kazantzakis convertește astfel romanul-cronică de moravuri într-o amplă viziune epopeică a unei lumi asuprite. Pe muntele Selina se întîlnește cu *evenimentul-destin*, atît căpitanul Mihalis care întruchipează la modul enorm temperamentul vulcanic, cît și Kosmas, tînărul intelectual venit din străinătate, născut și el din aceeași plămadă a unei lumi eroice.

Gloanțele turcești ucid un om, o familie de spirite, dar crează mitul veșnic al libertății sau al morții, alternativă tragică prin care Nikos Kazantzakis proiectează noi lumini asupra condiției umane.

Plămădiți din elemente eterogene, care pot declanșa manifestări demonice și sublime, de sacrificiu și eroism, oamenii din universul literar creat de scriitorul grec traversează o imensă gamă de imponderabile sufletești surprinse în dinamica lor neprevizibilă.

Pe alt plan, preocuparea scriitorului pentru viața umanității în suferință apare din ce în ce mai evidentă. Cea mai izbutită operă care reia acest leit-motiv al creației sale, rămîne romanul *Hristos răstignit a doua oară*. Ca și alte scrieri în proză ale lui Nikos Kazantzakis și acest roman are implicații autobiografice. Prezent în *Alexis Zorba*, naratorul care renunță la atributele creatorului omniscient devenind doar o sensibilă cutie de rezonanță, dispare la modul total în *Libertate sau moarte* sau *Hristos răstignit a doua oară*. În felul acesta distanța epică dintre scriitor și universul creat este sensibil sporită. Într-un spațiu și timp epic bine determinat, scriitorul introduce un flux uman care este diferențiat la modul comportamentist. Pe planul atît de cuprinzător al atitudinii existențiale, este evident că în primele două romane care punctează la modul fundamental itinerarul prozei lui Kazantzakis, domină tipul dionisiac devorat de o intensă combustiune interioară, în vreme ce în *Hristos răstignit a doua oară* iese în relief preeminența spiritului apolinic. Dar este limpede pentru orice cititor avizat că antinomia dintre spiritul apolinic și spiritul dionisiac are în acest roman, infuzat de mitologia biblică, incontestabile implicații polemice. Dacă în *Alexis Zorba* trăirea vieții ca repetiție era posibilă, fiindcă scriitorul concepuse un gen de personaj care se autoprograma să parcurgă anumite stații experimentale, existențiale, în *Hristos răstignit a doua oară* atît relațiile interindividuale, cît și acelea care sugerează modul personal de abordare a existenței sînt sensibil schimbate. Tragedia unei colectivități dependente nu este subliniată la modul literar facil, doar ca un fapt grav în sine. Reacțiile individuale care compun viziunea umanității în suferință, ca și motivația lor eterogenă, sînt relatate prin procedee literare care fac parte din specificul literaturii compartamentiste.

Cu *Hristos răstignit a doua oară*, Nikos Kazantzakis realizează etapa de trecere de la romanul individului la cel al destinului colectivității. De aceea personajele de prim plan se multiplică, deși în substanța epică a cărții predomină Manolios,

„Cristul modern", care reprezintă un fel de coloană axială a întregii opere.

Scriitorul care afirmase în *Salvator dei* că *„noi sîntem aceia care îl vom mîntui pe Dumnezeu, dacă luptăm pentru a transforma materia în spirit"*, realizează unul dintre cele mai impresionante romane parabolice ale epocii noastre. Atunci cînd un prozator ca Franz Werfel scrie *Mussadag* sau *Cîntecul Bernadetei* sau cînd Ernst Wiechert dă publicității opere ca *Viața simplă* și *Slujnica lui Jürgen Doskocil*, constatăm prezența unei finalități etico-religioase. Ernst Wiechert precizează acest fapt fără rezerve: *„Oamenii din cărțile mele*, scrie el, *sînt niște fanatici și eu la fel"*. Dar spre deosebire de acești romancieri, Nikos Kazantzakis este un spirit rebel, care polemizează cu *religia nonviolenței* și demitizează citatul biblic prin confruntarea lui cu spiritul epocii noastre. De aceea, considerăm că sensul parabolei din romanul *Hristos răstignit a doua oară* este exterior narației de evenimente, interpretarea cărții dintr-o perspectivă religioasă fiind opusă finalității ei fundamentale.

Cu *Hristos răstignit a doua oară*, scriitorul grec realizează o nouă operă în care caracterele umane se definesc prin situații-limită, esența individului cristalizîndu-se, ca și în gîndirea existențialistă, doar printr-o continuă confruntare cu existența. Dar problema opțiunii veșnic creatoare prin care omul se alege pe el însuși sau a anchilozării conformiste într-o lume neautentică, nu mai este în romanul lui Nikos Kazantzakis un atribut exclusiv al intelectualului, ca personaj literar.

Scriitorul explorează sursele adînci ale mentalității magice a unor oameni simpli, în expediția lor primejdioasă spre un anumit superlativ al existenței.

Itinerariul acesta spre anumite valori supreme este mereu barat de furnicarul lumii conformiste, atașate exclusiv de lucruri și dispersate printre acestea.

Dacă în romanul occidental o asemenea problematică a fost întotdeauna localizată în mediul citadin, în *Hristos răstignit a*

doua oară, satul Licovrisi reprezintă un fel de stație existențială, ridicată la rangul de simbol.

Afinitățile elective ale oamenilor, dictate de năzuințe și interese diverse, îi permit și aici scriitorului să-și structureze personajele în grupuri. Dinamica *grupului mic,* prin comportamentul de ansamblu, are o valoare etică diversă. Ea sugerează traiectoria primejdioasă spre absolut sau mortificarea printre obiecte.

Unora dintre oamenii din satul Licovrisi li se distribuie în fiecare an un anumit rol, ceremonialul patimilor lui Hristos fiind un *spectacol* care se desfășoară în fața sătenilor în Săptămîna mare. Romanul lui Nikos Kazantzakis se deschide astfel printr-o asemenea distribuire de roluri, conferite de notabilitățile satului, în frunte cu popa Grigoris.

Selecția oamenilor pentru anumite roluri este și ea elocventă. Astfel rolul lui Isus i se atribuie tînărului păstor Manolios ; apostolul Ioan este Mihelis, boierinașul naiv ; apostolul Jacob este Costantis, cafegiul ; apostolul Petru, Ianacos, marchitanul, stăpînul măgărușului Jusufachi. Maria Magdalena va fi întruchipată de frumoasa văduvă Caterina care declanșează pasiunile tuturor bărbaților, iar Iuda este Panaiotaros, bețivul impulsiv cu barba lui roșie de damnat la trădare.

Într-o lume în care un anumit fond magic de credințe rămîne încă foarte puternic, atribuirea unui rol este un fel de factor catalizator în existență. Pe coordonate cu totul diferite de cele întîlnite în teatrul lui Jean Gênet, oamenii încep să trăiască iluzia identificării cu rolul care li s-a atribuit.

Fiorul magic, puternic prin însăși iluzia pe care o crează, declanșează anumite resorturi nebănuite ale voinței. Începută prin distribuirea unor roluri, metamorfoza oamenilor destinați să reprezinte un ceremonial se convertește încetul cu încetul într-o realitate masivă și acaparantă.

În felul acesta, perspectiva romanului se deschide mereu. Pe o altă pînză cinemascopică se mișcă alte grupuri umane, între care există puține puncte de comunicare. Satul Licovrisi pare

să fie conceput de scriitor printr-o plastică imagine piramidală. Sus în vîrful Olimpului este *Dumnezeul nevăzut și mut.*

Pe o altă treaptă a Olimpului se găsește *Aga.*

La poalele muntelui sînt *preoții* și *notabilitățile,* iar undeva în adîncimea labirintică a existenței se găsește *lumea,* orbită de întuneric sau fascinată de lumina tainică a evaziunii spre înălțimi.

În acest univers, etajat în diverse stații existențiale, unele dintre personajele lui Nikos Kazantzakis năzuiesc spre un rol cu care se identifică prin dilatarea fanatică a unei iluzii, iar altele, speriate de actul în care se poate converti *rolul,* poartă la modul lucid doar *masca* unor demnități sociale.

În ierarhia aceasta, lumească și nevăzută, *oamenii, măștile* și *miturile,* reprezintă astfel un întreg univers pe care scriitorul îl angajează în confruntarea cu *situația-limită.* Opțiunile variate declanșate de aceasta constituie un fel de examen existențial, care precipită alternativele pentru *roluri* și *măști,* punînd în același timp sub semnul interogației anumite mituri originare. Ca și în *Alexis Zorba* confruntarea cu fapta rămîne hotărîtoare. De aceea, printr-o ingenioasă tehnică a montajului de situații decisive, după distribuirea rolurilor, aleșii sînt aduși în fața primei secvențe a *evenimentului-limită.*

Spre Licovrisi venea o stranie mulțime de oameni. Cu un preot slăbănog în frunte, acești oameni flămînzi și bolnavi, care cîntau un tropar războinic, reprezentau rămășițele unui sat distrus de turci, din care o mînă de răsoulați a putut scăpa cu viață. Dar spectacolul acestei umanități în suferință trezește reacțiile cele mai variate și contradictorii. În fața tuturor rugăminților părintelui Fotis, popa Grigoris rămîne insensibil. Epuizarea unuia dintre pribegi îl ajută pe vicleanul *apostol* al credinței să-i declare pe acești năpăstuiți infectați de ciumă.

Dacă popa Grigoris se definește ca o *mască, apostolii* și *Hristul* ales intră în *rol.* Pe această cale se cristalizează primele elemente ale modului în care Nikos Kazantzakis polemizează cu învățătura biblică. Spre divinitatea cea mută și im-

pasibilă privesc pribegii, popa Fotis, *apostolii* și Manolios, care-și asumă rolul lui Hristos.

Aga rămîne prizonierul plăcerilor și al micilor lui drame, iar celelalte *măști* ale satului nu cunosc virtutea decît sub forma de ceremonial.

În acest timp, pribegii flămînzi fundează un nou sat pe muntele Sarachina, unde așază osemintele strămoșilor, părintele Fotis fiind păstorul lor, care le comunică tainele pămîntului și le explică miracolele pline de mister, înfăptuite de o divinitate stranie ale cărei semne încep să se arate peste tot.

Cu o ingeniozitate artistică remarcabilă, Nikos Kazantzakis explorează acele zone abisale ale conștiinței din care țîșnește viziunea magică asupra vieții, capabilă să-i facă pe oameni receptivi la miracol. O anumită stare de extaz mistic îi cuprinde pe *„apostoli"*, ca și pe pribegi. Părintele Fotis emană o adevărată forță hipnotică asupra tuturor acelora cu care poate comunica. Păcatul și virtutea rămîn însă criterii existențiale doar pentru cei care se integrează în această viziune magică asupra lumii. Obsedat de iubirea pătimașă pentru Caterina, Manolios se urîțește subit, fața fiindu-i cuprinsă de o cumplită boală. Detașarea de păcatele lumești și desprinderea de lucruri, ca și de logodnica lui, se produce prin suferința purificatoare. Convertit într-un Hrist al lumii din Licovrisi și Sarachina, ciobanul Manolios își asumă păcatele tuturor, în vreme ce Panaiotaros se confundă cu Iuda. *Rolurile* de ceremonial încep astfel să se convertească în *acte*, iar zonele de contact între aceste lumi etajate creează interferențe pline de violență. Cînd viciosul și colericul agă îl pierde pe Iusufachi, care fusese ucis de o mînă vicleană, fruntașii satului din Licovrisi sînt cei dintîi destinați unor cumplite cazne. Aga devine un tiranic zeu al pămîntului și el nu poate fi înfruntat decît de blîndețea lui Manolios și spiritul de jertfă al Caterinei. Prima întîlnire decisivă a acestui Hrist din Licovrisi cu *evenimentul-destin* se produce prin asumarea crimei *altuia*. În fața morții, olimpianul Manolios se purifică de orice păcat imaginar, fața lui devine din nou frumoasă, starea de miracol intrînd în componentele constante ale existenței lui dăruite *altora*. Dar asupra unor oameni înrobiți de lucrurile lor un asemenea destin exemplar rămîne fără ecou. Manolios nu moare încă, dar căile de comunicare cu somnolenta lume din Licovrisi sînt întrerupte. Eliberați de cazne și de moarte, oamenii îl urăsc pe salvatorul lor. El devine pentru ei întruchiparea spiritului rebel, germenul răului, agentul revoluției. Acestui tip apolinic, gata să expieze pentru alții, Nikos Kazantzakis îi alătură pe preotul Fotis, transformat printr-un glas nevăzut într-un adevărat proroc al violenței. Două atitudini existențiale, două căi de ameliorare a omenirii, constituie fundalul atitudinii polemice a scriitorului față de tradiționala morală creștină a resemnării.

Dar în fața unei societăți leviatanice, ale cărei legi tiranice sînt mai puternice decît orice inițiativă a individului, acesta este întotdeauna înfrînt de sistemul cu care vine în conflict.

Manolios este ucis în biserică de cei pe care i-a salvat de la moarte, iar prorocul violenței apucă din nou calea pribegiei, împreună cu năpăstuiții de pe Sarachina.

Între un Dumnezeu mut, un agă pus să apere o ordine nedreaptă și o lume degradată, salvatorul pare a fi ontologic condamnat la o veșnică răstignire. Construit prin alte mijloace decît în *Străinul* lui Camus, universul absurd se conturează și în acest roman parabolic, în care Manolios moare gratuit ca și Meursault. Cînd prorocul violenței fuge și *salvatorul divinității* și al oamenilor este ucis, viața intră în făgașul ei normal. Ordinea este din nou restabilită.

Într-o lume unde *„fiecare are paradisul său"*, Alexis Zorba eșuează, căpitanul Mihalis moare ca un erou și Manolios expiază ca un martir al fericirii de obște.

Lecția romanelor parabolice realizate de Nikos Kazantzakis rămîne deschisă. Ea este generatoare de întrebări, destinate să scormonească adînc conștiința contemporanilor. Trebuie să se schimbe zeii, oamenii sau rînduiala care condamnă lumea la supărare și suferință? Din paginile acestui roman parabolic

avertizător străbate un spirit melicrist, o imensă compasiune pentru umanitatea în suferință, care fac din Nikos Kazantzakis un strălucit exponent al neoelenismului contemporan.

Romancier al destinului individului în *Alexis Zorba*, rapsod al eroismului în *Libertate sau moarte*, Nikos Kazantzakis devine un filozof al condiției umane în *Hristos răstignit a doua oară*. Situînd destinul uman între Sisif și Prometeu, scriitorul grec realizează prin întreaga sa operă o impresionantă odisee a omului modern.

ROMUL MUNTEANU

TABEL CRONOLOGIC

1885 Nikos Kazantzakis s-a născut în 18 februarie la Candia în Creta.

1906 După ce face studii de drept la Atena, obține în acest an titlul de doctor în drept. În același an, tînărul scriitor grec publică primul său volum de versuri *Ophis Kai Krino*, a cărui tematică despre *Voluptate și moarte* amintește *Poarta și moartea* de Hugo von Hofmannsthal.

Verhaeren publică *Multipla splendoare*, Papini eseul *Tragicul cotidian* și Galsworthy *Forsyte Saga*.

1927 După ce face studii de drept și filozofie la Paris, unde audiază cursurile lui Bergson și se familiarizează cu opera lui Nietzsche, publică în 1927 eseul său fundamental *Asceza*.

Este anul în care J. Green tipărește *Adrienne Mesurat*, H. Hesse *Lupul stepelor* și F. G. Lorca, *Cîntecele*.

1928 Kazantzakis începe tipărirea masivă a unor opere variate ca *Salvator dei*, *Odiseia*, însemnările de călătorie despre U.R.S.S.

În acest an, Huxley publică *Contrapunct*, Bréton tipărește *Nadja* și Proust realizase *Timpul regăsit*.

1934 Kazantzakis publică romanul *Toda Raba*.

În acest timp Toynbee realizează *Studiul istoriei*, Malaparte publică *Sîngele* și Brecht piesa parabolică *Horații și Curiații*.

1938 Kazantzakis publică epopeea sa modernă *Odiseia* care are 30.300 de versuri și însemnările de drum despre Japonia-China.

1941 Însemnări de călătorie despre Anglia.

1941—43 Realizează trilogia despre Prometeu, apreciată ca o semnificativă operă tragică.

1945 Apare tragedia *Iulianos*. Între 1945—1946 e director în minister și ministru; încearcă o anumită conciliere între partide.

1947 Apare în franceză romanul *Alexis Zorba*, publicat în Grecia abia în 1954.

În acest an, romanul înregistrează opere semnificative ca *Doctor Faustus* de Th. Mann, *Ciuma* lui Camus, *Murphy* de Beckett și *Ora 25* de V. Gheorghiu.

Din anul 1947 Kazantzakis rămîne cea mai mare parte a vieții sale în Franța, dedicîndu-se exclusiv literaturii.

1953 Apare romanul *Libertate sau moarte*.
În acest an mai apar romanele *Martereau* de N. Sarraute și cartea lui P. Gascar, *Timpul morților*.

1954 Este realizat romanul *Hristos răstignit a doua oară*, tipărit în franceză în 1955 și în Grecia în 1957.

În acest an R. Robbe-Grillet publică *Gumele*, M. Butor — *Passage de Milan* și E. Ionescu — *Amédée*.

1955 Apare drama *Sodoma și Gomora*.

1956 Este publicat romanul *Francis al meu din Assisi*.

Alți scriitori publică în acest an opere care anunță direcții literare diferite ca eseul *Era bănuelii* de N. Sarraute, *Martorul* de A. Robbe-Grillet și piesa: *Privește îndărăt cu mînie* de J. Osborne.

1957 Nikos Kazantzakis moare în 26 octombrie la Freiburg.

R. M.

I

Instalat în ceardacul său, de unde se vede toată piața satului, aga din Licovrisi bea rachiu și trage din ciubuc. Afară plouă domol, cu picături mărunte ce-i cad în barbă sau i se lipesc de mustața groasă, cănită proaspăt cu vopsea neagră. Aga își scoate limba înfierbîntată de rachiu, le soarbe răcoarea, și se simte bine. La dreapta lui, în picioare stă seizul, o namilă de oriental, cu chipul fioros, cu privirile sașii și cu o trîmbiță în mînă ; la stînga, cu picioarele încrucișate sub el pe o pernă de catifea, șade un turculeț frumos și rotofei, care aprinde ciubucul agăi și-i umple neîncetat paharul cu rachiu.

Aga clipește mahmur din ochii-i somnoroși și se bucură de buna întocmire a vieții omenești. Toate le-a rînduit bine Allah, aici pe pămînt, își spune el în sinea lui ; minunat lucru e această lume din care nu lipsește nimic : dacă ți-e foame, ai pîine, friptură rumenită și pilaf cu scorțișoară ; dacă ți-e sete, ai rachiul, dumnezeiasca licoare ; dacă te-apucă moleșala, Allah a făcut somnul, leacul cel mai bun contra moțăielii ; dacă te înfurii, tot el ți-a dat gîrbaciul și spinările raialelor ; dacă te prinde urîtul, ți-a dat maneaua cu melodia ei tărăgănată și tînguitoare. Iar dacă vrei să uiți de suferințe și necazuri, îl ai pe Iusufachi.

— Mare meşter este Allah ! murmură aga mişcat. Mare şi neîntrecut meşter, cum nu se pomeneşte altul ! De unde i-o fi venit lui în minte să născocească rachiul şi pe Iusufachi ?

După multele pahare de rachiu pe care le-a băut, ochii agăi se umplu de cucernicie şi de lacrimi. Se apleacă peste marginea ceardacului şi-şi admiră cu mîndrie supuşii creştini, care se plimbă în sus şi în jos prin piaţă ; toţi sînt raşi proaspăt, îmbrăcaţi de sărbătoare, cu brîuri late, roşii, cu şalvari scurţi spălaţi în ajun şi cu tuzluci albaştri. Unii poartă fes, alţii turban, iar alţii au căciuli de piele de miel. Cei mai fuduli şi-au pus la ureche cîte un fir de busuioc sau cîte o ţigară.

E a treia zi de Paşti şi slujba la biserică abia s-a terminat. E o zi dulce, blîndă, şi plouă cu soare. Florile de lămîi au început să-şi răspîndească mireasma în văzduh, arborii înmuguresc, iarba încolţeşte, Hristos se întrupează în fiecare bulgăraş de pămînt. Creştinii, se plimbă în sus şi în jos prin piaţă ; prietenii se întîlnesc pe drum, se sărută unii cu alţii, îşi spun „Hristos a înviat", apoi intră în cafeneaua lui Costantis sau se aşază la mesele de sub platanul mare din mijlocul pieţei, unde comandă narghilele şi cafele, şi încing, pe îndelete, taifasul molcom ca ploaia măruntă cu soare.

— Uite, aşa trebuie să fie şi în rai, spune Haralambos, paracliserul. Un soare plăcut, o ploaie domoală, lămîi înfloriţi, narghilele cîte vrei şi taifasuri, taifasuri, ce nu se mai sfîrşesc în vecii vecilor !

În cealaltă margine a pieţei, dincolo de platan, se înalţă biserica satului, Răstignirea Domnului, cu drăgălaşa ei clopotniţă văruită de curînd. Uşa de la intrare îi e împodobită astăzi cu ramuri de palmier şi de dafin. Jur împrejur se înşiră dughenele şi atelierele satului : şelăria năzdrăvanului de Panaiotaros,

poreclit şi „Ghipsofagul" ; odată, cineva adusese în sat o statuetă de ghips a marelui Napoleon şi el a mîncat-o ; apoi a fost adusă o altă statuetă, a lui Kemal-paşa [1], pe care de asemeni a mîncat-o ; iar la urmă, cînd a apărut în sat o efigie cu chipul lui Venizelos,[2] nu s-a lăsat pînă n-a mîncat-o şi pe aceea. Alături e frizeria „Erotocritos" a lui Antonis, avînd agăţată sus, deasupra uşii, o tablă pe care scrie cu litere mari, roşii ca sîngele : *Se face şi estracţii de dinţi!* Mai încolo e măcelăria lui chir Dimitros, şchiopul, cu firma : *La Irodiada. Avem căpăţîni proaspete.* În fiecare sîmbătă el taie cîte un viţel ; dar, înainte de a-l tăia, îi aureşte coarnele, îi vopseşte fruntea, îi înfăşoară gîtul cu panglicuţe roşii şi-l plimbă prin tot satul, şontîc-şontîc, lăudînd cu glas tare, ca un telal, calităţile viţelului. În fine, în rînd cu acestea, la colţ, se află vestita cafenea a lui Costantis, lungă, îngustă şi răcoroasă, care miroase plăcut a cafea şi a tutun de narghilea, vara, şi a jaleş, iarna. Pe peretele din dreapta atîrnă trei mari litografii lucioase, mîndria satului : la un capăt, Genoveva, pe jumătate goală, tolănită într-o pădure tropicală ; în celălalt capăt, regina Victoria a Angliei, grasă, cu ochii ei albaştri şi cu un piept enorm de doică ; iar la mijloc, între ele, aspru, cu ochi cenuşii încruntaţi şi cu o căciulă mare de astrahan, Kemal-paşa.

Sătenii sînt cumsecade, harnici şi buni gospodari, satul e bogat, iar aga un om vrednic şi el, căruia îi place mult rachiul, miresmele tari de mosc şi de paciuli, dar mai cu seamă turculeţul rotofei, care şade în stînga lui pe perna de catifea. Aga îşi priveşte su-

---

[1] *Mustafa Kemal paşa,* supranumit *Kemal Ataturk* (1880/1881—1938), om de stat turc.

[2] *Venizelos Eleutherios* (1864—1936), om politic grec, conducătorul luptelor pentru eliberarea Cretei, cel care a proclamat independenţa Cretei.

pușii creștini, așa cum un cioban își privește mieii și oile lui grase, și se bucură.

„Sînt oameni de treabă, n-am ce zice, își spune el; mi-au umplut și anul ăsta chilerul cu peschețuri de Paști —brînzeturi, colaci cu susan, turte, ouă roșii... Unul, ție-l Allah, mi-a adus și o ulcică plină cu sacîz de Hios, pentru Iusufachi al meu, să mestece și să-i miroasă gurița frumos..."

Și gîndind astfel, aruncă o privire drăgostoasă spre micul Iusufachi, grăsuliu și moleșit, care își mesteca sacîzul în cea mai deplină tihnă.

Și în timp ce se gîndește la chilerul plin de bunătăți, în timp ce afară burează molcom, și pietrele lucesc, și se aud cocoșii cîntînd, iar alături de el, ghemuit la picioarele lui, Iusufachi mestecă sacîz și-și plescăie limba de plăcere, aga simte deodată că-i crește inima. Își întinde gîtul, încearcă să îngîne o manea, dar nu se simte în stare și renunță. Atunci își ridică ochii spre seiz, căruia îi face semn să sune din trîmbiță, ca oamenii să contenească vorba ; apoi se întoarce spre stînga și spune :

— Cîntă-mi ceva, Iusufachi, și o să te răsplătesc din plin ! Cîntă-mi *Dunia tabir, ruia tabir, aman, aman !* Cîntă-mi, Iusufachi, fiindcă altfel simt că mă înăbuș.

Turculețul rotofei își scoate alene sacîzul din gură, îl lipește de genunchiul gol, își reazemă obrazul în palma dreaptă și începe cîntecul tînguitor, atît de drag agăi : *Lumea e un vis, viața e un vis, aman, aman !* Cîntă-mi, Iusufachi, fiindcă altfel simt că mă înăbuș.

Pătimașă și dezmierdătoare, vocea se ridică și coboară, gungurind ca o porumbiță. Aga își închide încet ochii și tot timpul cît ține melodia tărăgănată a cîntecului se simte atît de fericit, încît uită să mai bea.

— Aga e cu chef azi, murmură Costantis, care nu mai prididește cu servitul cafelelor. Blagoslovit fie rachiul !

— Blagoslovit fie Iusufachi ! îl corectează, zîmbind cu subînțeles, Ianacos, vînzătorul ambulant și poștașul satului, cu o barbă albă, scurtă și rotundă, și cu niște ochi ageri ca de pasăre de pradă.

— Blagoslovită fie soarta oarbă care l-a făcut pe el agă, iar pe noi supuși creștini, cu drepturi mai puține decît ceilalți supuși mahomedani ! murmură fratele popii, Hagi Nicolis, învățătorul satului.

Acesta e un bărbat uscățiv, cu niște ochelari mici pe nas și cu mărul lui Adam ascuțit și gros, care i se ridică și coboară în gîtlej ori de cîte ori vorbește. Se aprinse, își aminti de strămoși și oftă.

— Odinioară, adăugă cu voce tare, prin aceste locuri stăpîneau ai noștri, grecii. Dar roata s-a întors și au venit bizantinii, tot greci și ei, și pe deasupra creștini. Apoi roata s-a întors din nou și au venit păgînii... Însă așa cum a înviat Hristos, băieți, tot așa va învia și patria noastră ! Hei, Costantis, haide, cinstește-ți palicarii !

În aceeași clipă, maneaua se termină, turculețul își vîrî din nou sacîzul în gură și se porni să morfolească iar, cu un aer moleșit. Trîmbița sună a doua oară : raialele puteau acum să rîdă și să strige în voie.

Căpitanul Furtunas, unul din cei cinci bătrîni de vază ai satului, apăru în ușa cafenelei. Înalt și vînjos, fost proprietar de corabie, acest lup de mare cutreierase ani de zile Marea Neagră în lung și lat, cărînd grîne rusești și făcînd contrabandă. Pe față nu i se vedea nici un fir de păr. Spîn și pămîntiu, cu obrazul bătucit și brăzdat de zbîrcituri adînci, avea niște ochi mici, foarte negri, care-i scînteiau aprins. A îmbătrînit tare mult, la fel ca și corabia lui, zdrobită de valuri, într-o noapte, în fața Trebizundei ; fără corabie,

fără vlagă, sătul de viaţă şi de toate, căpitanul Furtunas s-a întors în satul lui de baştină, hotărît să tragă la măsea cît rachiu o mai putea, pînă cînd i-o sosi ceasul sorocit să-şi întoarcă faţa la perete şi să-şi dea ultima suflare. Ochii lui au văzut atît de multe, că-i e lehamite — aşa zice el ; de fapt, nu, nu-i e lehamite : nu mai are puteri, dar i-e ruşine s-o mărturisească.

Astăzi s-a gătit cu cizmele-i cu turetci înalte de căpitan, cu pelerina-i îngălbenită de marinar şi cu căciula-i boierească de astrahan veritabil. În mînă ţine toiagul mare de fruntaş al satului. Vreo doi-trei săteni s-au ridicat respectuoşi în faţa lui, poftindu-l să şadă şi să bea rachiu cu ei.

— N-am timp, pehlivanilor, n-am timp de rachiu acum, zise el. Hristos a înviat ! Mă duc acasă la părintele, căci astăzi avem sfat acolo, toţi capii satului. Peste un ceas să veniţi şi voi, cei care sînteţi chemaţi. Să vă închinaţi şi să veniţi, căci, după cum ştiţi, astăzi avem de lucru. Careva dintre voi să se ducă să-l cheme şi pe huiduma de Panaiotaros, şelarul, cu ţăcălia lui de drac, fiindcă o să avem nevoie de el.

Tăcu o clipă, rînjind cu şiretenie în ochi.

— Dacă nu-i acasă, înseamnă că-i la văduvă, adăugă apoi, şi toţi cei de faţă izbucniră în rîs.

Singur moş Cristofis, chirigiul, care învăţase în tinereţele lui — cu toate că asta îl costase scump — ce va să zic dragostea, sări în sus :

— Ce rîdeţi, mă nătărăilor, ce rîdeţi ? strigă el. Bine face ! Dă-i înainte, Panaiotaros, şi nu te lua după ei ! Că viaţa-i scurtă şi moartea lungă !

Dimitros, măcelarul cel gras, dădu din capul său ras proaspăt şi zise :

— Dumnezeu s-o aibă în paza lui pe văduva noastră, Caterina. Că numai dracu ştie de cîte coarne ne scapă ea !

Căpitanul Furtunas hohoti :

— Hei, voinicoşilor, nu vă certaţi degeaba. E nevoie de cîte o zvăpăiată ca asta în fiece sat, ca să nu-şi găsească beleaua cele cinstite. Ea e ca cişmeaua la margine de drum : cei însetaţi se opresc şi beau ; altfel ar bate la porţile noastre şi, ştiţi : femeile, cînd le ceri apă...

Se întoarse şi-l zări pe învăţător.

— Hagi Nicolis, tot aicea eşti ? Ai uitat că faci parte din sfat şi că azi avem adunare ? Ai mutat şcoala la cafenea, palavragiule ! Haide, termină şi vino !

— Să vin şi eu ? făcu moş Cristofis, aruncînd o ocheadă către ceilalţi. Eu mi-s bun de Iuda !

Dar căpitanul Furtunas o şi pornise la deal, înfingîndu-şi apăsat în caldarîm toiagul de fruntaş. Astăzi nu prea era în apele lui : îl sfîşiau iarăşi durerile reumatice şi toată noaptea nu închisese ochii. Dis-dedimineaţă, băuse două sau trei pahare mari pline cu rachiu, ca medicament, dar în zadar, durerile nu conteneau ; nici măcar rachiul nu le mai venea de hac.

— Lua-le-ar dracu de junghiuri ! murmură el. Dacă nu mi-ar fi ruşine şi aş începe să urlu, poate că m-aş mai uşura ; dar nu mă lasă pîrdalnica de ambiţie ! Şi apoi, trebuie să umblu drept şi să mă prefac că rîd. Iar dacă scap cumva toiagul din mînă, nu trebuie să las pe nici un afurisit să mă ajute, ci trebuie să m-aplec eu singur să-l iau. Strînge din dinţi, căpitan Furtunas, şi rabdă ! Toate pînzele sus, drept înainte, contra valului ! Ţin' te bine, să nu te faci de ruşine ! Că doar o furtună e şi viaţa, o să treacă !

Gemea şi blestema încet, şi urca dealul, hurducîndu-se ca un bastiment săltat de valuri. Se opri o clipă şi privi cu coada ochiului în jurul lui : nu-l vedea nimeni ; oftă şi se mai uşură puţin. Îşi aţinti apoi ochii înainte şi sus. în vîrful satului văzu lucind printre co-

paci casa albă a popii cu canatele sinelii ale ferestrelor.

— Tocmai acolo, în vîrful satului, i s-a năzărit să-şi ridice casa, al dracului popă! Parcă m-ar fi blestemat pe mine! bombăni el, pornind din nou la deal.

În casa popii îşi făcuseră deja apariţia doi fruntaşi ai satului şi stăteau tăcuţi, aşezaţi turceşte pe mindir, aşteptînd trataţiile. Popa se dusese la bucătărie să dea ordine singurei lui fiice, Mariori, care pregătea tablaua cu cafele, apă rece şi dulceaţă.

Lîngă fereastră, la locul de cinste, se instalase la largul lui primul fruntaş din Licovrisi. Trăgîndu-se dintr-o familie de viţă boierească, bine trăit, acesta avea un şalvar croit din postav subţire, un mintean brodat cu fir de aur şi un inel gros de aur în arătător — pecetea lui — cu cele două majuscule gravate una într-alta, G. P: Gheorghios Patriarheas. Mîinile îi erau grase şi moi, ca de mitropolit, căci n-a muncit niciodată în viaţa lui, deoarece o ciurdă de argaţi şi de dijmaşi trudeau în locul său ca să-l hrănească. Maţul i se îngroşase, şoldurile i se lăţiseră atît de mult, că se făcuseră ca o crupă de iapă, burta îi crescuse, iar guşa îi atîrna în trei straturi peste pieptul alb şi păros. Îi lipseau doi sau trei dinţi din faţă — alt cusur n-avea — şi cînd vorbea, fonfăia şi se încurca; dar cusurul ăsta îi sporea şi mai mult boieroşenia, căci te silea să te-apleci în faţa lui cînd vorbea, ca să înţelegi ce spune.

La dreapta lui, în colţ, slăbănog, cu îmbrăcămintea soioasă, cu capul ţuguiat, cu ochii urduroşi, cu două mîini late, pline de noduri, şedea ghemuit şi smerit al doilea fruntaş, cel mai înstărit gospodar al satului, moşneagul Ladas. De şaptezeci de ani, de cînd hălăduieşte pe lume, el se încovoaie într-una deasupra pămîntului, îl sapă, îl seamănă, îl seceră, sădeşte măslini şi vii, îl stoarce de parcă ar vrea să-i sugă şi ultima picătură de sînge. De mic copil, de cînd se ştie, nu s-a dezlipit niciodată de pămînt. Lacom, nesătul, se aruncă asupra gliei, bagă în ea o sămînţă, îi cere o mie, şi nu se pomeneşte să spună vreodată: „Slavă lui Dumnezeu", ci cîrteşte mereu nemulţumit. Iar acum, la bătrîneţe, pămîntul nu-i mai ajunge; cu cît se apropie de moarte şi simte că n-o să mai facă multă vreme umbră pămîntului, se grăbeşte să nu scape nimic din mînă şi să jupoaie toată lumea. A început deci să dea bani cu camătă consătenilor; oamenii nevoiaşi îşi ipotechează viile, ogoarele, casele, iar cînd vine vremea socotelii se trezesc că n-au cu ce plăti, şi-şi vînd întreg avutul scos la mezat şi înghiţit de moşneagul Ladas.

Cînd îl cauţi se văicăreşte, niciodată nu mănîncă să se sature, iar nevasta îi umblă desculţă. Singura fiică pe care s-a învrednicit s-o aibă a lăsat-o să moară cu zile, zgîrcindu-se să cheme, cînd a căzut la pat, un doctor ca s-o vadă. „Cheltuială mare — spuse el atunci — oraşul e departe, cum să aduci un doftor! Şi pe urmă, ce ştiu şi ei! Vai de capul lor! Îl avem aici pe preotul nostru, el ştie multe leacuri vechi, am să-i plătesc să facă şi un maslu, fata o să se înzdrăvenească, şi-o să mă coste şi mai ieftin."

Dar leacurile popii n-au folosit la nimic, maslul a fost zadarnic, căci fata a murit la şaptesprezece ani, scăpînd astfel de tatăl ei. Iar el s-a bucurat că a fost cruţat de cheltuielile mari pe care le-ar fi cerut o nuntă. Într-o zi, la cîteva luni după moartea fetei, se apucase să facă socoteala: „Zestre, cam atît; îmbrăcăminte, mese, scaune, atît; ar fi fost nevoie să chem la nuntă toate rudele, şi ăştia vor să mănînce cu nemiluita; să punem pentru bucate, pîine, vinuri: atît.." A adunat. Foarte multă cheltuială! Fiica lui l-ar fi sărăcit. „Lasă, nu-i nimic c-a murit. Toţi o să murim

odată... Aşa, a scăpat de necazurile vieţii : bărbat, copii, boli, spălatul rufelor. A avut noroc. Dumnezeu s-o odihnească în pace !"

Mariori intră cu tablaua plină. Îi salută pe fruntaşi, plecîndu-şi privirile în jos, şi se opri mai întîi în faţa boierului. Palidă, cu ochii mari şi cu sprîncenele ca găitanul, avea părul şaten împletit în două cosiţe groase şi aduse ca o cunună în jurul capului. Bătrînul boier îşi încărcă linguriţa cu dulceaţă de vişine, apoi, ridicînd paharul, se uită la fată şi-i ură :

— Să-ţi jucăm la nuntă, Mariori, cît mai repede, căci fecioru-miu e în mare dîrdoră ! Nu mai are răbdare.

Fata popii era logodită cu singurul lui fecior, Mihelis. Popa era mîndru că o să aibă un astfel de cuscru şi că o să-şi vadă în curînd casa plină de nepoţi.

— Nu ştiu de ce se grăbeşte aşa, baftosul ; cică nu mai poate să rabde... adăugă boierul rîzînd şi făcînd cu ochiul la fată.

Ea se roşi toată ; murea de ruşine, dar nu fu în stare să rostească o vorbă.

— Da, da, să jucăm la nuntă ! zise popa Grigoris, intrînd cu o sticlă de vin tămîios în mînă. Cît mai repede, şi cu binecuvîntarea lui Hristos şi a preasfintei Fecioare !

Popa era un om tare şi voinic, care ştia să trăiască bine ; avea o barbă albă ca neaua, împărţită în două pe piept, şi mirosea a seu şi a tămîie. Văzînd că fata s-a roşit, întrebă, ca să schimbe vorba :

— Dar pe Lenio, fiica ta luată de suflet, cînd ai de gînd s-o nunteşti, boierule ?

Lenio era una din fetele din flori pe care Patriarheas le făcuse cu slujnicele lui. O logodise cu ciobanul său credincios şi supus, Manolios, şi o înzestrase mărinimos cu o turmă de oi, pe care Manolios le păştea pe muntele de lîngă sat, muntele Sfînta Fecioară.

— Cu voia lui Dumnezeu, zilele astea, răspunse boierul. Văd că Lenio se grăbeşte, adăugă el. Da, da, se grăbeşte. I-au crescut ţîţele de parcă ar vrea să alăpteze un prunc. „Vine luna mai, stăpîne, mi-a spus alaltăieri, vine luna mai şi trebuie să ne grăbim".

Boierul izbucni într-un hohot de rîs ce făcu să i se cutremure cutele guşii de sub bărbie.

— În luna mai, continuă el, se însoară numai măgarii. Lenio are dreptate, trebuie să ne grăbim. Că doar oameni sînt şi ei, cu toate că nu-s decît nişte slugi.

— Manolios e băiat bun, făcu preotul. O să fie fericiţi amîndoi.

— Ţin şi la el de parcă ar fi copilul meu, îl încredinţă boierul. Cînd l-am văzut întîia oară, la mînăstirea Sfîntul Pantelimon, cred că nu avea mai mult de cincisprezece ani. Mă uitam la el cum aducea tablaua în odaia stareţului, să mă trateze. Părea un adevărat înger, doar aripile-i lipseau. Şi m-a durut în suflet. Mi-am spus : păcat că aşa mîndreţe de tînăr e sortit să lîncezească într-o mînăstire, ca un eunuc. M-am dus în chilia călugărului pe care-l îngrijea el, părintele Manasis ; acesta zăcea de ani de zile damblagit în pat. „Părinte, i-am spus, am să-ţi cer un hatîr, şi dacă ai să mi-l faci, am să dăruiesc o candelă de argint mînăstirii." — „Numai pe Manolios să nu mi-l ceri", mi-a tăiat-o Manasis. „Taman pe Manolios îl vreau, părinte ; vreau să-l iau în slujba mea." Atunci călugărul oftă şi-mi spuse : „E ca şi copilul meu, n-am de ce să mă plîng de el. Sînt neputincios şi singur pe lume, şi n-am alt sprijin şi tovarăş ; în fiecare seară eu îi povestesc despre sfinţi şi sihaştri, iar el ascultă şi învaţă, şi aşa, îmi petrec timpul cu dînsul." — „Lasă-l, părinte, lasă-l să iasă în lume, să facă copii, să trăiască ; şi cînd o să se scîrbească de viaţă, o să vină el singur să se călugărească." După multe stăruinţe, l-am

înduplecat pe călugăr şi mi l-a dat. Iar acum i-o dau de nevastă pe Lenio. Să fie într-un ceas bun !

— O să-ţi toarne o droaie de nepoţi... vorbi moşneagul Ladas, rînjind cu răutate. Apoi luă cu vîrful linguriţei o vişină, o mestecă prelung în gură, sorbi o înghiţitură de tămîios şi ură : Să cinstim pentru belşug şi bogăţie ! Să ne-ajute Dumnezeu să nu murim de foame. Viile şi semănăturile nu sînt prea bune anul ăsta, o să fie vai de noi !

— Mare-i mila lui Dumnezeu ! răspunse popa cu glasul lui adînc şi puternic. Mare şi bun e Dumnezeu, moş Ladas, păstrează-ţi curajul ! Mai strînge-ţi şi dumneata cureaua, şi nu te lăcomi aşa, că mîncarea multă strică. Şi apoi, las-o mai încet cu dărnicia, nu-ţi risipi avutul la săraci !

Boierul izbucni într-un hohot de rîs ce zgudui toată casa.

— Milostiviţi-vă, blagosloviţi creştini, moş Ladas moare de foame ! începu să se tînguiască el cu glas jeluitor, întinzînd mîna-i lată şi grasă, în chip de cerşetor.

Afară se auzi un mers greoi, şi nişte paşi urcînd scara, care scîrţîia.

— A sosit şi căpitanul Furtunas, lupul de mare ! făcu popa, şi se ridică să-i deschidă uşa. Stai, Mariori, nu pleca, să-l tratăm şi pe el. Mă duc să-i aduc un pahar mare şi clondirul cu rachiu ; că dumnealui nu se uită la vin.

Căpitanul se opri mai întîi, o clipă, în faţa uşii, să răsufle ; apoi intră rîzînd, dar fruntea îi era îmbrobonată de sudoare. În urma lui apăru gîfîind învăţătorul, care alergase să-l ajungă ; acesta îşi ţinea căciula în mînă şi-şi făcea vînt cu ea. Tocmai atunci se ivi şi popa, aducînd clondirul cu rachiu.

— Hristos a înviat, evghenicoşi fruntaşi ! zise căpitanul adresîndu-se celor trei capi ai satului.

Strînse din dinţi şi se aşeză pe mindir, căutînd să pară cît mai sprinten cu putinţă. Apoi, întorcîndu-se spre tînăra fată :

— Mie nu-mai da dulceţuri şi cafele, dragă Mariori. Astea-s pentru cucoane şi bătrîni. Păhărelul ăsta, despre care voi spuneţi că-i de apă, mie mi-ajunge. Să-ţi jucăm la nuntă ! adăugă el şi goli paharul dintr-o înghiţitură.

— Azi e zi mare, declară învăţătorul sorbindu-şi cafeluţa. Peste puţin o să se strîngă aici norodul. Aşa că, să ne grăbim a lua o hotărîre.

Mariori ieşi din odaie, ducînd tablaua. Popa zăvorî uşa. Faţa-i lată, arsă de soare. luă deodată o măreţie de profet. Ochii începură să-i joace în cap, umbriţi de sprîncenele-i stufoase. Era un popă căruia îi plăcea să mănînce bine, să bea, să spună vorbe deocheate cînd era cu chef, iar cînd se înfuria, ştia să şi bată. Chiar şi acum, la bătrîneţe, nu se dădea în lături să se uite după femei. Sîngele-i clocotea neconteriit în vine, şi gîndurile, inima, rărunchii îi erau răscolite de patimi omeneşti. Dar cînd începea slujba, ori cînd îşi ridica mîna să binecuvînteze sau să blesteme, un suflu de aer sălbatic adia parcă peste el, şi atunci popa Grigoris, hulpavul, beţivanul, spurcatul la gură, se transforma în profet.

— Fraţi fruntaşi, începu el cu glasul său grav, azi e o zi solemnă. Dumnezeu ne vede de-acolo, de sus, şi aude tot ce-o să spunem noi aici, în această odaie. El o să treacă totul în catastifele lui, aşa că băgaţi de seamă ! Hristos a înviat, e adevărat, dar în noi, în carnea noastră, el tot răstignit se află. Să-l înviem şi în noi, fraţi fruntaşi !... Leapădă-te, iubitul meu boier, măcar o clipă, de cele pămînteşti. Ai tras destule foloase pentru tine şi pentru ai tăi de pe urma moşiilor tale ; ai mîncat, ai băut şi ai iubit mai mult decît se cădea ; acum ridică-ţi pentru o clipă mintea deasupra

acestor bunuri şi plăceri lumeşti şi ajută-ne să luăm o hotărîre... Iar tu, bătrîne Ladas, uită în această zi solemnă untdelemnul, vinurile şi lirele de aur turceşti, pe care le-ai îngrămădit în cuferele tale... Cît despre tine, dascăle, fratele meu, ţie nu am ce să-ţi spun ; mintea ta nu se coboară niciodată la grijile burţii, la lirele de aur şi la femei ; tu trăieşti numai cu gîndul la Dumnezeu şi la Grecia. În schimb tu, căpitane, păcătos îmbătrînit în rele, tu ai umplut toată Marea Neagră de nelegiuirile tale. Gîndeşte-te, măcar astăzi, la Dumnezeu şi ajută-ne, şi tu, să luăm o hotărîre înţeleaptă.

Căpitanul se făcu foc de supărare.

— Lasă trecutul deoparte, părinte, crîcni el. Dumnezeu va judeca singur ! Dacă am fi slobozi să vorbim ca tine, am avea, mi se pare, să spunem şi noi multe lucruri despre sfinţia ta !

— Vorbeşte, părinte, dar fii cu băgare de seamă la cele ce spui, că le vorbeşti doar unor fruntaşi ! rosti la rîndul său boierul, încruntîndu-şi sprîncenele.

— Le vorbesc unor viermi ! strigă popa înciudat. Şi nici eu nu sînt altceva decît tot un vierme. Dar nu mă întrerupeţi ; oamenii au să vină aici dintr-o clipă într-alta şi trebuie ca pînă atunci noi să fi luat o hotărîre. Va să zică, ascultaţi ! E o datină străveche la noi în sat, rămasă din moşi-strămoşi, ca la fiecare şapte ani să alegem dintre consătenii noştri cinci sau şase persoane, care să retrăiască în sufletele şi trupurile lor, în Săptămîna Mare, patimile lui Hristos. Şi iată, şase ani au trecut, am intrat în al şaptelea. Astăzi noi, capii satului, avem datoria să alegem şi să hotărîm care dintre consătenii noştri sînt vrednici să încarneze pe cei trei mari apostoli, pe Petru, pe Iacob şi pe Ioan, care pe Iuda Iscarioteanul şi care pe Magdalena cea păcătoasă, iar mai presus de toate, care dintre ei va putea — iartă-mi cutezanţa, Doamne!

— să-şi păstreze neîntinată curăţenia inimii în tot timpul anului ca să poată primi rolul lui Hristos cel răstignit.

Popa se opri o clipă să răsufle. Învăţătorul găsi momentul potrivit să intervină, şi mărul lui Adam începu să urce şi să coboare în gîtlejul lui.

— Cei vechi numeau aceasta o taină, explică el. Care începea în Duminica Floriilor, în tinda bisericii, şi se sfîrşea în Sîmbăta Mare, la miezul nopţii, în grădina cu pomi înfloriţi din faţa bisericii, o dată cu învierea lui Hristos. Păgînii aveau teatrele şi circurile, creştinii aveau tainele...

Dar popa Grigoris îi reteză elanul.

— Bine, bine, rosti el, toate astea le ştim, dascăle. Lasă-mă să termin... Scripturile au să capete, aşadar, formă şi întrupare, iar noi o să vedem cu ochii noştri, o să pipăim cu mîinile noastre patimile lui Hristos. Din toate satele de primprejur au să se adune aici credincioşi, care au să stea în corturi ridicate în jurul bisericii, şi au să plîngă, şi au să-şi bată pieptul cu mătănii toată Săptămîna Mare ; apoi, după învierea lui Hristos, au să înceapă petrecerile şi dansurile. Vă amintiţi prea bine, fraţi fruntaşi, că în acele zile se săvîrşesc multe minuni. Mulţi păcătoşi sînt atunci podidiţi de lacrimi şi se căiesc. Nu arareori gospodari înstăriţi îşi mărturisesc păcatele pe care le-au făptuit spre a se îmbogăţi şi dăruiesc cîte o vie sau cîte o sfoară de pămînt bisericii, pentru izbăvirea sufletului. Auzitu-m-ai, moş Ladas ?

— Zi-i, părinte, zi-i înainte şi nu trage bobîrnace, răspunse bătrînul Ladas oţărît. La mine nu merge cu d-astea, s-o ştii !

— Va să zică, ne-am adunat astăzi aici să alegem, cu voia lui Dumnezeu, consătenii cărora le vom încredinţa cîte un rol în această sfîntă taină, urmă

popa. Boierule, eşti primul din sfatul de bătrîni, aşa că vorbeşte cel dintîi. Te ascultăm.

— Pe Iuda îl şi avem ! se repezi căpitanul. Unul mai bun nici n-am găsi. E vlăjganul de Panaiotaros, Ghipsofagul. El are chip de huidumă, faţa ciupită de vărsat şi trup vînjos, parcă-i un adevărat urangutan ! Am mai văzut odată unul la fel, la Odesa. Şi principalul este că are barba şi părul aşa cum ne trebuie : roşcate, ca ale Diavolului însuşi.

— Nu-i rîndul tău, căpitane, i-o tăie popa cu severitate. Nu te grăbi ; sînt alţii aici care au întîietate. Deci, iubite boier ?

— Ce să-ţi spun, părinte ? răspunse boierul. Eu numai un lucru vreau : să-i daţi feciorului meu, Mihelis, rolul lui Hristos.

— Asta nu se poate ! vorbi popa răspicat. Fiul tău e fecior de om bogat, e prea gras şi prea bine hrănit, şi a fost crescut în belşug şi tihnă. Or, Hristos a fost sărac şi slab. Să mă ierţi, dar nu-i cel potrivit. Şi apoi, este Mihelis în stare să ducă la bun sfîrşit un rol aşa de greu ? O să fie biciuit, o să i se pună pe cap o cunună de spini, o să fie răstignit pe cruce.

— Şi cel mai important, interveni din nou căpitanul, e că Hristos a fost blond, pe cînd Mihelis are părul şi mustaţa negre ca tăciunele.

— Pe Magdalena de asemeni o avem, spuse la rîndul său Ladas, rînjind iar. Este văduva Caterina. Această făptură păcătoasă are tot ce trebuie : curvie, frumuseţe şi un păr lung, galben ca aurul, care-i cade pînă la genunchi. Am văzut-o mai deunăzi pieptănîndu-se în mijlocul curţii, bat-o Dumnezeu s-o bată ! Pînă şi pe-un mitropolit e în stare să-l bage în păcate !

Căpitanul deschise gura să spună şi el o mascara, dar popa îi aruncă o privire încruntată şi spînul amuţi.

— Pe cei răi, pe Iuda şi pe Magdalena, îi găsim cu uşurinţă, asta o ştiu, observă popa. Dar pe cei buni ? Aici să vă văd ! Trebuie, cred eu, să trecem cu vederea peste unele neajunsuri, că altfel e greu să găsim — Doamne, iartă-mă ! — un om care să-i semene întru totul lui Hristos. Cu toate astea, trebuie să fie unul care să-i semene, măcar cît de cît, trupeşte. Eu am stat şi m-am frămîntat cu gîndul zile şi săptămîni întregi, şi mi-am petrecut multe nopţi fără să dorm din pricina asta. Dar mi se pare că Dumnezeu s-a îndurat de mine şi m-a ajutat să-l găsesc.

— Pe cine ? făcu bătrînul boier cu ţifnă. Ia să auzim...

— Cu voia ta, iubite boier, e chiar un om de-al tău, pe care-l iubeşti şi tu : e ciobanul tău, Manolios! El e flăcău liniştit, dulce la vorbă, şi ştie şi ceva carte : a fost doar cirac la un călugăr într-o mînăstire. Apoi are ochi albaştri şi o mustaţă potrivită, blondă ca mierea. Adică aşa cum e zugrăvit în icoane şi Hristos. Unde mai pui că e şi cu teamă de Dumnezeu : coboară în fiecare duminică de la munte să asculte slujba, şi ori de cîte ori s-a împărtăşit şi l-am spovedit nu i-am aflat nici cel mai mic păcat.

— E puţintel sărac cu duhul, obiectă bătrînul Ladas cu vocea-i ascuţită. Se zice că are vedenii.

— Ăsta-i semn bun, asigură popa. Nu uitaţi : ne trebuie un om cu suflet curat !

Învăţătorul întări :

— Apoi, are un trup în stare să îndure bătaia, înţepăturile de spini şi greutatea crucii. Pe deasu-

pra, mai e şi păstor, ceea ce e tocmai bine: Hristos nu e şi el un păstor al turmelor de oameni?

— Bine, îi dau voie, încuviinţă boierul, după ce stătu o clipă pe gînduri. Dar atunci, cu fiul meu cum rămîne?

— El e cel mai potrivit pentru rolul apostolului Ioan, zise popa cu căldură. Pentru asta e înzestrat cu tot ce-i trebuie: e grăsuliu, înalt, are păr negru şi ochi migdalaţi, e de familie bună; mă rog, aşa cum a fost şi ucenicul iubit al lui Hristos.

— Pentru Iacob, propuse învăţătorul, privind sfios către fratele său, popa, mi se pare potrivit Constantis, cafegiul; n-aş putea găsi unul mai bun ca el. Are o înfăţişare aspră, uscăţivă, e tăios la vorbă şi foarte încăpăţînat; aşa ne este înfăţişat şi apostolul Iacob.

— Apoi, are şi-o muiere care îi face zile fripte, întrerupse din nou căpitanul. Era cumva însurat şi apostolul, ce spui, ilustrisime savant?

— Nu-ţi bate joc de cele sfinte, nelegiuitule! strigă popa iritat. Nu te afli pe corabie, ca să vorbeşti tot ce-ţi trece pe la gură cu marinarii tăi! Aici e vorba de o taină.

Învăţătorul prinse curaj:

— Mi se pare că Ianacos, marchitanul, e destul de bun pentru rolul apostolului Petru. Are capul mare, fruntea îngustă, părul cărunt şi creţ, bărbia scurtă; se supără şi se potoleşte repede, se aprinde şi se stinge uşor ca iasca; dar are inimă bună. Nu văd pe nimeni altul din satul nostru mai potrivit pentru rolul ăsta.

— Cam hoţoman, făcu boierul, dînd din capul lui mare şi greu. Dar e negustor, ce vrei? Aşa că-i putem trece cu vederea.

— Se zice, şopti din nou bătrînul Ladas, că şi-a omorît nevasta. I-a dat ceva ca să crape.

— Minciuni, minciuni! strigă popa. Despre asta întrebaţi-mă pe mine. Răposata, împinsă de lăcomie, a mîncat într-o zi o copaie plină cu năut crud. După aceea a apucat-o o asemenea aprindere, c-a turnat în ea ulciorul întreg de apă. I se făcuse sete, sărmana! Şi, fireşte, s-a umflat şi-a crăpat. Nu păcătui, bătrîne Ladas!

— Aşa-i trebuie! conchise căpitanul. Iată ce păţeşti dacă bei apă. Mai bine bea rachiu!

— Ne mai trebuie un Pilat şi un Caiafa, reluă învăţătorul. Ăştia mi se pare cam greu de găsit.

— Un Pilat mai bun ca tine, preacinstite boier, nu cred că vom găsi, făcu popa îndulcindu-şi glasul. Nu-ţi încreţi sprîncenele. Ponţiul Pilat a fost un boier mare şi avea aceeaşi înfăţişare impunătoare ca tine: era de viţă nobilă, bine hrănit, bine îngrijit şi cu o guşă mare. Pe deasupra, şi om bun: a făcut tot ce-a putut ca să-l scape pe Hristos, şi în cele din urmă a declarat: „Eu mă spăl pe mîini“, aşa că el n-a fost părtaş la crime. Primeşte, preacinstite boier. În felul ăsta o să dăm şi mai multă măreţie tainei. Gîndeşte-te ce glorie pentru satul nostru, şi ce lume se va aduna aici cînd o să afle că marele boier Patriarheas va juca rolul lui Pilat.

Boierul zîmbi măgulit şi îşi aprinse luleaua fără să mai spună nimic.

— Pe Caiafa îl va face de minune moş Ladas! sări iarăşi căpitanul. Unde o să găsim o caiafă mai bună ca el? Dumneata, părinte, care şi pictezi, ia spune, cum e zugrăvit Caiafa în icoane?

— Mda... făcu popa puţin încurcat şi înghiţind în sec. Întocmai ca moşneagul Ladas. Un chip sfrijit, cu nişte veşminte soioase, cu obrajii supţi, cu un nas gălbejit...

— Şi cu mustaţa mîncată de peladă? întrebă din nou căpitanul, ca să-l necăjească pe moşneag. Şi nu

dădea nici un pahar cu apă unui cerşetor ? Şi-şi ţinea şi el ghetele la subsuoară ca să nu li se tocească pingelele ?

— Am să plec de aici ! se mînie Ladas şi se ridică de pe mindir. Rolul ăsta să-l iei tu, spînule, cu faţa ta de muiere ! N-avem cumva nevoie şi de un spîn ?

— Eu am să rămîn de rezervă, i-o întoarse căpitanul, rînjind şi făcîndu-se că-şi răsuceşte mustaţa. S-ar putea ca în timpul anului — muritori nu sîntem ? bătrîni nu sîntem ? — unul dintre voi doi, de pildă tu, Ladas, mustăciosule, sau înălţimea sa Pilat, să dea ortul popii, şi atunci am să-i iau eu locul, ca să nu se ducă taina pe gîrlă.

— Să găsiţi pe altcineva pentru Caiafa, mai mult nu vă spun ! strigă bătrînul zgîrie-brînză. Eu am de stropit grădina şi mă duc să-mi văd de treburile mele.

Şi se îndreptă spre uşă. Dar popa, dintr-un salt, îi tăie calea şi-şi desfăcu braţele în faţa lui.

— Unde te duci ? îl opri el. Acuşi vine poporul. N-ai să pleci de-aici ! Ce, vrei să ne facem de rîsul tuturor ? Apoi adăugă mai moale : Trebuie să faci şi tu un sacrificiu, că doar de-aia eşti fruntaş. Gîndeşte-te şi la iad. Multe din păcatele ce te apasă îţi vor fi iertate, dacă o să ne-ajuţi la această operă care e pe placul lui Dumnezeu. Un Caiafa mai bun ca tine nu vom găsi, nu te împotrivi ! Dumnezeu are să-ţi treacă această faptă în catastifele lui.

— Eu Caiafa nu mă fac ! strigă moş Ladas îngrozit. Să găsiţi pe altcineva ! Şi catastifele de care spui...

Dar n-apucă să-şi termine vorba. Afară se auziră sătenii urcînd scara şi popa trase zăvorul de la uşă.

— Hristos a inviat ! salutară vreo zece săteni, ducîndu-şi palmele la piept, apoi la buze, pe urmă la frunte, şi se înşirară, în picioare, de-a lungul peretelui.

— Adevărat a inviat ! răspunseră fruntaşii satului, aşezîndu-se pe mindir cu picioarele încrucişate sub ei.

Boierul îşi scoase tabachera din buzunar şi le-o întinse sătenilor să-şi răsucească fiecare cîte o ţigară.

— Noi am luat hotărîrile noastre, fiii mei, le spuse popa. Aţi sosit tocmai la timp. Bine aţi venit !

Apoi bătu din palme şi apăru Mariori.

— Mariori, spuse el, cinsteşte-i pe dumnealor ; adu şi cîte un ou roşu pentru fiecare, aşa cum se cuvine de Paşti !

Sătenii băură, luară fiecare în mînă un ou roşu şi aşteptară.

— Fiii mei credincioşi ! începu popa, mîngîindu-şi barba despicată în două ca o furcă. V-am arătat ieri, după slujbă, ce vrem de la voi. De Paştele care vine, peste un an, e vorba să se serbeze o mare taină aici, în satul nostru, şi trebuie ca toţi, cu mici şi mari, să dăm o mînă de ajutor. Vă amintiţi cu toţii ce frumoasă Săptămînă Mare a fost aici acum şase ani. Vă amintiţi ce plînsete au fost atunci în faţa bisericii noastre, ce bocete sfîşietoare. Şi apoi, în Duminica Învierii, ce veselie, ce lumînări mari aprinse, ce îmbrăţişări, cum ne-am prins cu toţii în horă cîntînd „Hristos a înviat din morţi" şi cum ne-am simţit, toţi laolaltă, ca fraţii ! Tot aşa, ba încă şi mai bine, trebuie să fie, la anul viitor, patimile şi învierea lui Hristos. Sîntem înţeleşi, fraţilor ?

— Înţeleşi, părinte ! răspunseră toţi într-un glas. Cu binecuvîntarea dumitale !

— Cu binecuvîntarea lui Dumnezeu ! întări preotul şi se ridică în picioare. Noi, fruntaşii, am ales dintre consătenii noştri pe aceia care vor întruchipa la anul patimile lui Hristos, hotărînd care vor fi apostoli, care Pilat şi Caiafa, şi care Hristos. În numele lui Dumnezeu, apropie-te, Costantis !

Cafegiul își îndoi șorțul, îi prinse colțul în brîul roșu, lat, și se apropie.

— Pe tine, Costantis, noi, fruntașii satului, te-am ales să fii Iacob, fratele cumpătat al lui Isus. E o sarcină mare, dumnezeiască, și trebuie s-o îndeplinești cu cinste, să nu-l faci de rușine pe apostol. De azi încolo, Costantis, trebuie să devii un om nou ; tu ești bun, dar să fii și mai bun, și mai dulce la gură, și să dai mai des pe la biserică. De aci înainte să pui mai puțin orz în cafea, să nu mai amesteci resturile din pahare cu vinul ce-l vinzi, să nu mai tai în două bucata de rahat, luînd pentru fiecare bucățică prețul ca pentru una întreagă. Și apoi, bagă de seamă, să nu-ți mai bați nevasta, fiindcă de azi înainte tu nu ești numai Costantis, ci și apostolul Iacob. Ai înțeles ? Am înțeles, să spui.

— Am înțeles, răspunse Costantis, fîstîcit, și se retrase la perete.

Ar fi vrut să adauge : „Nu eu îmi bat nevasta, ea mă bate pe mine“, dar se rușină și tăcu.

— Unde-i Mihelis ? întrebă popa. Avem nevoie de el.

— S-a oprit puțin la bucătărie și stă de vorbă cu fiica sfinției-tale, răspunse Ianacos.

— Să se ducă unul să-l cheme, porunci popa Grigoris. Acum apropie-te tu, chir Ianacos !

Marchitanul făcu un pas și sărută mîna popii.

— Ție, Ianacos, îți căzură sorții grei să faci pe apostolul Petru. Bagă de seamă, leapădă din tine pe omul cel vechi ! E vorba acum de un botez tainic : se botează robul lui Dumnezeu Ianacos, și el devine apostolul Petre ! Ia *Evanghelia*, tu știi nițeluș carte, citește și ai să vezi în ea cine a fost Petru, ce-a spus și ce-a făcut el. De altminteri, am să-ți tălmăcesc cîte ceva și eu, acum. Ianacos, tu ai o căpățînă împuiată cu rele, dar la inimă ești bun. Rupe-te de trecut, fă-ți

cruce, apucă pe un drum nou, intră în voia lui Dumnezeu : să nu mai furi la cîntar, să nu mai umbli cu cioara vopsită și să nu mai desfaci scrisorile străine ca să citești secretele oamenilor. Auzi ? Aud și mă supun, să spui.

— Aud și mă supun, părinte, răspunse Ianacos și se retrase repede-repede lîngă perete, de teamă ca nu cumva dracul de popă să înceapă să i le scoată toate pe nas în fața oamenilor.

Dar părintelui Grigoris i se făcu milă de el și tăcu. Atunci Ianacos prinse curaj și spuse :

— Părinte, îți cer și eu doar un hatîr... Mi se pare că în *Evanghelie* se pomenește și de un asin. Cînd Isus a intrat în Ierusalim, în ziua de Florii, dacă nu mă înșel, era călare pe asin. Va să zică, avem nevoie și de un asin : aș vrea ca acesta să fie măgărușul meu.

— Facă-se dorința ta, Petre, și fie ca măgărușul tău să meargă cu tine în rai ! răspunse popa, în timp ce toți ceilalți izbucniră în rîs.

În clipa aceea intră Mihelis ; fercheș și bucălat la față, îmbujorat ca o roză, avea o crăiță prinsă la ureche și un inel de logodnă, de aur, în deget. Era înfășurat numai în postav bun și în atlaz, și obrajii îi ardeau ; cu puțin înainte, strînsese în mîna lui mîna lui Mariori și-i simțea încă și acum atingerea fierbinte.

— Bine ai venit, Mihelis, mîndrețea noastră ! spuse părintele, admirîndu-și viitorul ginere. Pe tine te-am ales, într-un singur glas, să întruchipezi pe iubitul ucenic al lui Hristos, apostolul Ioan. E o cinste mare, o bucurie mare, dragul meu Mihelis. Tu ești acela care ai să te apleci la pieptul lui Hristos ca să-i alini durerile ; tu ai să-l urmezi, pînă în ultima clipă, pînă la cruce, în timp ce toți ceilalți ucenici se vor în-

prăştia ; şi tot tu eşti acela căruia Hristos o să i-o încredinţeze pe maică-sa.

— Cu binecuvîntarea dumitale, părinte, spuse Mihelis roşindu-se de mulţumire. De mic copil cînd îl priveam în icoane îl admiram pe acest apostol ; era tînăr, frumos, plin de blîndeţe, şi mi-a plăcut. Mulţumesc, părinte ! Ai să-mi dai vreo poruncă ?

— Nici una, dragă Mihelis. Sufletul tău e curat ca o porumbiţă nevinovată, inima ţi-e plină de dragoste ; tu n-ai să-l faci de ruşine pe apostol. Ai binecuvîntarea mea !

— Acum trebuie să-l găsim pe Iuda Iscarioteanul, spuse pe urmă preotul, cercetînd cu privirea lui ageră, ca de pasăre de pradă, pe săteni, unul cîte unul.

Aceştia se înfiorară, simţind privirea sa pătrunzătoare aţintită asupra lor. „Dumnezeule, ajută-mă ! îşi spunea fiecare în gînd. Nu vreau, nu vreau să fiu Iuda !"

Privirea popii se opri în barba roşie a Ghipsofagului.

— Panaiotaros, se auzi glasul lui. Ia vino mai aproape, am să-ţi cer un serviciu.

Panaiotaros, uriaşul, îşi scutură umerii şi ceafa-i groasă, întocmai ca un bou care vrea să iasă din jug. O clipă îi veni să strige : „Nu, nu vin !", dar prezenţa căpeteniilor satului îl făcu să se sfiască.

— La ordinele dumitale, părinte, spuse el şi se apropie, călcînd greu ca un urs.

— Serviciul pe care ţi-l voi cere nu este uşor, dar tu n-ai să ne strici socotelile, începu să vorbească preotul. Căci, deşi pari foarte crunt şi sucit, ai o inimă duioasă. Tu eşti ca o migdală coaptă : coaja e tare ca piatra, dar înăuntru, în adînc, se află miezul dulce... Auzi ce spun, Panaiotaros ?

— Aud, nu sînt surd, răspunse el, şi chipul său ciupit de vărsat se împurpură deodată.

Înţelesese prea bine ce voiau de la el şi-i era silă şi de şiretlicuri, şi de linguşeli.

— Fără Iuda nu poate fi Răstignire, continuă popa, iar fără Răstignire nu poate fi Înviere. Deci, e neapărată nevoie ca unul din consătenii noştri să se jertfească şi să joace rolul lui Iuda. Am tras la sorţi, şi sorţii au căzut pe tine, Panaiotaros !

— Eu Iuda nu mă fac ! rosti Ghipsofagul hotărît. Şi îşi strînse tare pumnul. Oul roşu care îl avea în mînă se făcu zob. Şi cum oul era moale, pumnul i se umplu de o zeamă galbenă.

Boierul tresări pe locul lui şi îşi ridică luleaua în sus, ameninţător.

— Iadul şi prăpădul lumii ! răcni el. Am ajuns ca fiecare să facă ce vrea ? Sfat de bătrîni e aici, sau ne aflăm la bîlci ? Dacă sfetnicii satului au hotărît aşa, apoi aşa să fie ! Poporul trebuie să asculte. Ai înţeles, Ghipsofagule ?

— Respect sfatul de bătrîni, îi întoarse vorba Panaiotaros, dar să nu-mi cereţi mie să-l vînd pe Hristos. Eu nu fac asta !

Boierul abia mai răsufla de furie. Voi să spună ceva, dar se înecă de obidă. Căpitanul folosi prilejul, la învălmăşeală, să-şi mai umple o dată paharul cu rachiu.

— Eşti sucit şi iei lucrurile prea anapoda, Panaiotaros, făcu popa, silindu-se să-şi îndulcească glasul. Tu n-ai să-l vinzi pe Hristos, nătîngule, ci o să te prefaci numai că eşti Iuda şi că-l vinzi pe Hristos, ca noi să putem să-l răstignim şi după aceea să-l înviem. Eşti cam tare de cap, dar fii atent şi o să înţelegi totul. Pentru ca lumea să fie mîntuită, e nevoie să fie răstignit Hristos ; şi ca să fie răstignit Hristos, trebuie ca cineva să-l vîndă... Vezi dar că,

pentru a fi mîntuită lumea, Iuda este absolut necesar ; el e chiar mai necesar ca oricare alt apostol. Un apostol dacă lipseşte, treaba merge înainte ; dar dacă lipseşte Iuda, nimic nu se mai poate face... După Hristos, el e cel mai important... Ai priceput ?

— Eu Iuda nu mă fac ! spuse din nou Panaiotaros, frămîntînd în pumnu-i mare oul spart. Vreţi să mă faceţi Iuda, dar eu nu primesc, şi cu asta basta !

— Dragă Panaiotaros, haide, fă-ne hatîrul, interveni şi învăţătorul. Fă-te Iuda şi numele tău va rămîne nemuritor.

— Uite, şi moş Ladas te roagă, adăugă căpitanul ştergîndu-şi buzele. Zice că n-o să te zorească pentru banii pe care-i datorezi ; ba încă o să-ţi ierte şi dobînzile...

— Nu te amesteca în merchezurile altora, căpitane ! ţipă cu arţag bătrînul avar. Eu n-am spus nimic. Fă, Panaiotaros, cum te-o lumina Dumnezeu. Eu dobînzi nu iert !

Se făcu tăcere. Nu se mai auzea decît răsuflarea grea a lui Panaiotaros, care gîfîia de parcă ar fi urcat un munte.

— Să nu ne pierdem vremea degeaba, spuse iarăşi căpitanul. Lăsaţi omul să se gîndească, să chibzuiască bine. Lucrurile astea nu se fac aşa, cît ai bate din palme. Nu-i puţin lucru să fii Iuda. Chestiunea cere gîndire şi... rachiu, dacă îmi îngăduiţi s-o spun. Unde-i Manolios, ca să terminăm mai repede ?

— L-am văzut adineauri vorbind cu logodnica lui, Lenio. E greu să-l dezlipeşti de lîngă ea ! lămuri Ianacos.

— Ba-s aici, strigă roşindu-se pînă în vîrful urechilor Manolis, care intrase pe furiş şi stătea retras într-un colţ. La porunca dumneavoastră, boieri şi fruntaşi.

— Apropie-te, dragă Manolios, făcu popa Grigoris cu un glas din care parcă picura miere. Apropie-te, să-ţi dau binecuvîntarea mea !

Manolios se apropie şi sărută mîna preotului. Era un bărbat tînăr, blond, ruşinos, îmbrăcat sărăcăcios. Mirosea a cimbru şi a lapte, iar ochii lui albaştri exprimau o puritate feciorelnică.

— Cei mai grei sorţi au căzut pe tine, Manolios, declară popa cu glas solemn. Dumnezeu te-a ales pe tine ca să încarnezi cu trupul, cu glasul, cu lacrimile tale cele ce scrie la *Sfînta Scriptură*... Tu o să porţi cununa de spini, tu o să fii biciuit, tu o să ridici cinstita cruce şi ai să fii răstignit pe ea. Începînd de astăzi şi pînă la anul, pînă în Săptămîna Mare, în capul tău nu trebuie să fie decît un singur gînd, dragă Manolios, unul singur : cum să te porţi ca să fii vrednic să duci povara grozavă a crucii.

— Nu sînt vrednic de aşa ceva, părinte... murmură Manolios, tremurînd din tot trupul.

— Nimeni nu este vrednic de aşa ceva, dar pe tine te-a ales Dumnezeu cel de sus.

— Nu sînt vrednic, murmură din nou Manolios. Sînt logodit, m-am atins de o femeie ; am păcătuit în cugetul meu ; peste cîteva zile mă însor... Cum să duc eu povara cea grea a lui Hristos ?

— Nu te împotrivi voinţei lui Dumnezeu ! făcu popa cu severitate. Nu, desigur, nu eşti vrednic, dar harul dumnezeiesc iartă, zîmbeşte şi alege ; şi el te-a ales pe tine. Aşa că trebuie să te supui fără cîrtire !

Manolios tăcu, dar inima îi zvîcnea gata să i se spargă în piept de bucurie şi de spaimă. Îşi aruncă ochii pe fereastră ; cîmpia se întindea în depărtare, luminată, aburindă, îmbrăcată în verdeaţă ; ploaia încetase. Îşi ridică ochii spre cer şi deodată tresări de voioşie : un curcubeu uriaş, numai smaralde, rubine

şi aur, atîrna în văzduh, împreunînd cerul cu pămîntul.

— Facă-se voia lui ! murmură Manolios, punîndu-şi palma peste piept.

— Să se apropie acum şi cei trei apostoli ! porunci părintele Grigoris. Vino şi tu, Panaiotaros, nu te încrunta ; n-o să te mîncăm. Apropiaţi-vă să primiţi binecuvîntarea !

Toţi patru se apropiară şi se orînduiră în dreapta şi în stînga lui Manolios. Preotul îşi întinse mîinile deasupra capetelor lor.

— Cu binecuvîntarea lui Dumnezeu ! rosti el. Duhul Domnului să sufle asupra voastră, şi aşa cum primăvara se umflă pomii şi se deschid mugurii, la fel să se deschidă şi inimile voastre, chiar dacă ar fi ca buturugile ! Şi să se împlinească minunea, în aşa fel încît, văzîndu-vă în timpul Săptămînii Mari, credincioşii să se întrebe : „Ăsta-i Ianacos ? Ăstălalt Costantis ? Iar celălalt Mihelis ? Nu ! nu ! Ăsta-i Petru, ăsta Iacob, şi ăsta Ioan." Şi văzîndu-l pe Manolios cum urcă Golgota cu cununa de spini pe frunte, să-i cuprindă groaza... Să se cutremure din nou pămîntul, să se întunece iar soarele, şi catapeteasma templului să se rupă în adîncul inimii lor ! Şi ochii să li se umple de lacrimi pentru a li se limpezi privirile, ca să poată vedea, în sfîrşit, că toţi sîntem fraţi ! Apoi să învie din nou Hristos, dar nu în curtea din faţa bisericii, ci înlăuntru, în inimile noastre ! Amin !

Cei trei apostoli, dimpreună cu Manolios, îşi simţiră trupurile năpădite de sudoare rece ; genunchii li se înmuiară. Parcă deasupra lor se cumpănea un vultur uriaş, înfăşurîndu-le sufletele cu umbra aripilor lui mari, şi se îngroziră. Mîinile li se mişcară fără voie şi li se încleştară ; se înlănţuiră astfel, toţi laolaltă, uniţi parcă împotriva unei primejdii comune. Numai Panaiotaros îşi strînse pumnii tare şi nu voi

să se atingă de vecinul lui ; el trăgea cu ochiul spre uşă, nerăbdător să se termine totul mai repede.

— Acum duceţi-vă, le spuse preotul, şi binecuvîntarea lui Hristos însoţească-vă paşii. În faţa voastră se deschide un drum nou, foarte greu. Fiţi tari ! Făceţi-vă cruce, şi Dumnezeu vă aibă în paza lui !

Îndată ce popa termină de vorbit, unul cîte unul se plecară în faţa lui, salutară pe fruntaşii satului şi se strecurară afară pe uşă. Fruntaşii se ridicară şi ei, întinzîndu-şi braţele şi picioarele să şi le dezmorţească.

— Cu voia lui Dumnezeu, spuse boierul, totul s-a terminat cu bine. Ai scos-o staşnic la capăt, părinte, şi am ieşit cu faţa curată. Dă-ne binecuvîntarea !

Dar în clipa cînd fruntaşii satului dădeau să treacă pragul, căpitanul Furtunas se lovi cu palma peste şolduri şi izbucni în rîs.

— Aoleu ! exclamă el. Am uitat s-o alegem pe Magdalena !

— Nu te perpeli atîta, căpitane, zise bătrînul boier cu gura plină de salivă. Am s-o chem eu la mine acasă şi-o să stau de vorbă cu ea. Fac prinsoare că am s-o conving... adăugă el zîmbind pe sub mustaţă.

— Dacă-i vorba să te spurci cu ea, boierule, spuse popa, fă-o, de nu te temi de Dumnezeu, înainte de a-i vorbi ; că dacă apucă să fie Magdalena, atunci, înţelegi, o să fie mare păcat să te mai legi de ea.

— Bine că mi-ai spus-o, părinte, răspunse boierul răsuflînd uşurat, ca şi cînd ar fi fost salvat de la o mare primejdie.

„Iadul o să ne înghită pe toţi ! murmură căpitanul Furtunas, care, rămas singur, cobora dealul, proptindu-se cu toată greutatea în toiagul lui şi se îndrepta spre conacul agăi, unde acesta îl chemase la

prînz să mănînce şi să bea cu el. Treburile astea cer inimi curate, iar noi sîntem aici în Sodoma şi Gomora.

Popa ? Un afurisit nemaipomenit de lacom. A deschis o spiţerie, pe care o numeşte biserică, şi-l vinde pe Hristos cu dramul ; şarlatanul ăsta pretinde că lecuieşte toate bolile. «Ce te doare pe tine ?» «Am minţit, părinte.» «Ia un dram de Hristos, costă atîţia piaştri. Dar pe tine ?» «Am furat.» «Un dram şi jumătate de Hristos, costă atîta. Dar tu ?» «Am ucis.» «A, asta e o boală grea, nenorocitule ! O să iei seara, înainte de culcare, cîte cinci dramuri de Hristos, te costă cam mult, atîta.» «Nu se poate mai ieftin, părinte ? «Ăsta-i tariful ; plăteşte, că altfel te aşteaptă frigarea din fundul iadului.» Şi popa arată fiecăruia zugrăvelile din dugheana sa, unde e înfăţişat iadul cu droaia lui de draci dănţuind în mijlocul flăcărilor, înarmaţi cu suliţe şi căngi. Clientul tremură ca o frunză şi-şi desface baierele pungii.

Bătrînul Patriarheas ? Un adevărat porc pe două picioare, un bărdăhan din creştet pînă-n tălpi. Cred că şi capul îi e plin de maţe. Dacă ai pune într-o parte tot ce-a mîncat în viaţa lui şi de cealaltă parte tot ce-a dat afară pe gură sau prin dos, s-ar face doi munţi de scîrnă, înalţi pînă în slava cerului. Aşa o să apară într-o bună zi în faţa lui Dumnezeu, cu cei doi munţi, unul în dreapta şi altul în stînga lui.

Hagi Nicolis, învăţătorul ? O jumătate de om, nepricopsitul ! Sărac, urît, fricos, cu o pereche de ochelari pe nas. Şi se crede Alexandru cel Mare ! Îşi pune pe cap o cască de hîrtie şi împuie creierii copiilor cu tot felul de năzbîtii. Dar la ce altceva vrei să te-aştepţi de la el ? Zi-i învăţător şi dă-i pace !

Moşneagul Ladas ? Un zgripţuroi, un om lipsit de orice demnitate omenească, un nenorocit. Stă pe butoaiele lui pline cu vin, pe chiupurile cu untdelemn şi pe sacii cu făină şi se plînge că moare de foame. El e acela care i-a spus nevestei-si într-o seară, cînd aveau oaspeţi : «Femeie, du-te de fierbe un ou, sîntem şapte la masă». Trăieşte flămînd şi însetat, umblă în zdrenţe şi desculţ. Şi pentru ce ? Ca să crape bogat ! Ptiu, ducă-se pe pustii !

Cît despre mine ? O scîrnăvie, un netrebnic, bun de frînghie şi de ţeapă ! Umblă cu cleştele, dacă vrei să nu te murdăreşti pe mîini cînd ai de-a face cu mine ! Şi cîte n-am făcut în viaţa mea ? Am mîncat, am băut, am furat, am ucis, m-am culcat cu o mulţime de neveste de-ale altora ! Cînd oi fi avut, oare, vreme să fac atîta ? Dar să-mi trăiască mîinile, sireacele, şi picioarele, şi gura, şi şoldurile ! că s-au achitat bine de toate, blagoslovi-le-ar Dumnezeu !“

Căpitanul Furtunas cobora la vale, vorbind de unul singur şi lovind cu toiagul în pietrele ce răsunau în urma lui. Încins de căldură, îşi scosese căciula din cap şi o ţinea în mînă. Se opri în faţa conacului unde stătea aga şi scuipă ; aşa obişnuia să facă de fiecare dată, ca să-şi potolească ura. În asemenea clipe i se părea că scuipă peste Turcia întreagă, că înalţă în văzduh o flamură a libertăţii şi că se simte astfel mai descătuşat.

Scuipă deci, şi după ce-şi vărsă veninul din piept, bătu în poartă. Îi lăsa gura apă : astăzi o să mănînce şi o să bea cu străşnicie. Aga e un om de viaţă, care ştie să-şi primească oaspeţii. Au să se lege din nou cu ştergare ude la cap, ca să nu le crape fruntea de durere, şi-au să bea rachiul cu pahare mari de apă.

În curte se auzi un tropăit de galenţi şi nişte paşi mici ; poarta se deschise. Bătrîna sclavă a agăi, Marta cocoşota, îl primi pe căpitan cu o mutră acrită.

— Dacă ţii la legea lui Hristos, căpitane, îi spuse ea, astăzi să nu vă mai îmbătaţi, că nu mai pot, nu mai pot!

Căpitanul zîmbi, o mîngîie uşurel pe cocoaşa-i mică şi zise:

— Fii liniştită, chiră Marta, n-o să ne mai îmbătăm. Iar dacă o să ne îmbătăm, n-o să vărsăm. Iar dacă o să vărsăm o să ne aduci ligheanul, ca să nu murdărim odaia. Ai cuvîntul meu.

Spunînd acestea, păşi mîndru pragul.

II

Către seară, Manolios şi cei trei apostoli proaspăt aleşi porniră spre micul lac Voidomata, de lîngă sat, să se plimbe şi să stea de vorbă. Căutau singurătatea, tăcerea adîncă a naturii, ca să poată vorbi în linişte, căci toţi patru simţeau o greutate dulce pe inimă şi un fior tainic în suflet, ca după împărtăşanie.

Ploaia încetase, arborii şi pietrele sclipeau de umezeală, cîmpul jilav răspîndea un miros plăcut, iar un cuc singuratic cînta undeva, sprinţar şi fericit. Soarele îşi pierduse din putere şi învăluia pămîntul cu razele lui calde, ca nişte mîini care mîngîie şi alină. Totul era numai blîndeţe şi duioşie. Stropii de apă zburdau încă pe suprafaţa frunzelor; întreaga fire rîdea şi plîngea în acelaşi timp, în adierea vîntului umed de după ploaie.

O bucată de vreme, cei patru prieteni merseră în tăcere; ei înaintau acum prin iarba udă a potecilor de printre grădinile pline cu pomi. Moşmonii înfloriseră, iar prin frunzişul de un verde închis al lămîilor străluceau florile lor albe. Ai fi zis că e înainte de învierea lui Hristos, cînd pămîntul încărcat de flori şi de lacrimi umple văzduhul cu parfumul buchetelor aşezate pe trupul Mîntuitorului, în Vinerea Mare.

Sufla un vînt căldicel, şi toate rămurelele, pînă şi cele mai mici, înmugureau şi se înveseleau sub boarea lui binefăcătoare.

Costantis rupse cel dintîi tăcerea.

— Grea povară ne-a aruncat pe umeri părintele ! spuse el cu glas încet. De ne-ar ajuta Dumnezeu s-o putem duce pînă la capăt ! Data trecută — vă mai amintiţi ? — acela care a făcut pe Hristos a fost meşterul Haralambis, om gospodar şi bun cap de familie ; dar atît de mult s-a străduit să meargă pe urmele lui Isus, atît de mult s-a luptat, un an de zile, să se facă vrednic de a duce crucea, că pînă la urmă şi-a pierdut minţile ; chiar în ziua Învierii şi-a pus cununa de spini pe cap, a luat crucea pe umăr, a părăsit totul şi s-a dus la mănăstirea Sfîntul Gheorghe din Sumelas, lîngă Trebizunda, unde s-a călugărit. Şi de-atunci familia i s-a nenorocit, nevasta i-a murit, iar copiii lui cutreieră şi azi satul, cerşind. Îţi mai aminteşti de el, Manolios, de meşterul Haralambis ?

Dar Manolios tăcea ; asculta vorbele lui Costantis, însă gîndurile îi erau adîncite într-o meditaţie grea ; i se pusese un nod în gît şi nu putea să mai scoată nici un cuvînt. Ceea ce jinduia de mic copil, ceea ce dorise atîtea nopţi în şir pe vremea cînd stătea la picioarele bătrînului călugăr, părintele Manasis, şi-l asculta vorbindu-i despre viaţa şi minunile sfinţilor, iată, Dumnezeu îi dădea acum : să calce pe urmele sfinţilor martiri, să înlăture din el ispitele cărnii, să moară pentru credinţa lui Hristos şi să intre în rai ţinînd în mînă uneltele martiriului — cununa de spini, crucea şi cele cinci piroane...

— Vrei să zici că o să ne pierdem minţile şi noi ? făcu Mihelis, zîmbind oarecum batjocoritor ; dar în sinea lui era frămîntat de o nelinişte ciudată, vagă. Zici că o să credem cu adevărat că sîntem nişte apostoli ? Ferească-ne Sfîntul !

— Mai ştii ? ! făcu Ianacos, dînd din capul lui mare, ars de soare. Omul e o maşină vie dar firavă ; se strică uşor. Numai un şurub să slăbească, şi...

Ajunseră la Voidomata şi se opriră. Apa lacului era de un verde închis, înconjurată de stufăriş, şi cîteva raţe sălbatice zburătăceau în ea. Două berze se ridicară într-un zbor uşor, lin, şi trecură pe deasupra capetelor lor. Soarele scăpăta spre apus.

Cei patru prieteni priveau lacul, izolat de restul lumii, peste care se lăsa încet amurgul, dar nici unul dintre ei nu-l vedea ; gîndurile lor erau departe, stăpînite de griji neobişnuite. Tăceau. Într-un tîrziu, Ianacos deschise gura :

— Adevărat, Costantis, e o povară grea, copleşitoare aproape, zise el. M-am deprins — Doamne, iartă-mă ! — cu obiceiuri rele, şi cum să mă lepăd de ele aşa, dintr-o dată ? Auzi, cică să nu furi la cîntar, să nu deschizi scrisorile altora... Dar ce crede popa, că ăsta-i lucru uşor... Păi, dacă nu dai lipsă la cîntar, cum o să faci parale, ca să ajungi şi tu om ca toţi oamenii ? Şi dacă nu citesc scrisorile altora, spune-mi cum o să-mi omor timpul ? Am căpătat obiceiul ăsta de cînd mi-a murit femeia, Dumnezeu s-o ierte ! Şi nu cu gînduri ascunse, Doamne fereşte, ci doar ca să-mi treacă de urît... Atîta bucurie mi-a mai rămas pe lume, în afară de măgăruş, deie Domnul să-mi trăiască ! Alte plăceri n-am, zău ! Cînd mă întorc după cîte o raită prin sate, mă zăvorăsc în bîrlogul meu de om sărac, fierb apă şi dezlipesc scrisorile, la abur... Le citesc, aflu ce face cutare sau cutare consătean, după aceea le lipesc la loc, şi a doua zi dimineaţă le împart. Şi acum popa îmi spune aşa şi pe dincolo... Să fiu eu afurisit, e greu ca cioara să se facă porumbel, Doamne iartă-mă !

Mihelis zîmbi, mulţumit de sine, mîngîindu-şi mustăcioara subţire şi neagră ca tăciunele. El nu fura

la cîntar, nu citea scrisorile altora. Popa Grigoris nu-i găsise nici un păcat, şi era mîndru de asta. Îşi scoase tabachera, o întinse prietenilor lui, şi răsuciră toţi patru cîte o ţigară mare ; le aprinseră, traseră cîte un fum adînc în piept şi se mai liniştiră.

Mihelis nu se putu opri să nu-şi împărtăşească simţămîntul de mîndrie ce-l stăpînea :

— Mie părintele mi-a spus să nu-mi schimb nici un obicei, căci aşa cum sînt n-o să-l fac de ruşine pe apostol.

Dar de îndată ce rosti aceste cuvinte, se ruşină şi se roşi ; prea tîrziu însă : vorbele se duseseră şi nu le mai putea întoarce din zbor.

Manolios îşi îndreptă ochii spre el şi-l privi cu asprime. Ar fi vrut să nu spună nimic ; Mihelis era doar feciorul stăpînului său. Dar îşi aminti că de azi încolo el nu e numai Manolios, ci e ceva mai adînc, mai mare, şi căpătă curaj.

— Şi totuşi, stăpîne, zise el, cine ştie dacă nu trebuie să-ţi schimbi şi tu multe dintre obiceiuri ? ! Mănîncă mai puţin, gîndeşte-te cîţi rabdă de foame în sat ; nu mai umbla aşa fudul, cu ceacşiri din postav subţire, cu mintean brodat, cu tuzluci scoşi ca din cutie. Gîndeşte-te cîţi n-au cu ce să se îmbrace şi clănţănesc iarna de frig, goi... Şi, din cînd în cînd, mai deschide chilerul casei boiereşti, să dai şi săracilor... Că îţi prisoseşte destul, slavă Domnului !

— Şi dacă bătrînul prinde de veste că dau de pomană ? făcu Mihelis speriat.

— Ai douăzeci şi cinci de ani, eşti bărbat în toată firea, nu mai eşti un copil, răspunse Manolios. Şi apoi, mai presus de taică-tu este Hristos ; el e adevăratul tată ; el porunceşte.

Mihelis se întoarse şi se uită surprins la Manolios, sluga lui ; era pentru prima dată că-i vorbea cu atîta îndrăzneală... „Cred că şi-a luat-o în cap de cînd a

fost ales să facă pe Hristos, gîndi el. O să-l pun pe tata să-l mai strîngă în chingi..." Îşi zvîrli ţigara bosumflat şi tăcu.

— Trebuie să cumpărăm o *Evanghelie*, îşi dădu cu părerea Costantis. E primul lucru care ne trebuie ; aşa cel puţin socotesc eu, ca să vedem pe ce drum mergem.

— Avem noi o *Evanghelie* mare, rămasă de la bunicul, zise Mihelis. Are scoarţe de scîndurele îmbrăcate în piele de porc ; fiecare scoarţă parcă-i o poartă de cetate ; ba mai are şi un lacăt şi o cheie grea ; cînd o deschizi, crezi că intri într-o cetate veche. Să ne adunăm în fiecare duminică acasă la noi şi s-o citim.

— Ar trebui să am şi eu una, sus, pe munte, adăugă Manolios. Pînă acum îmi era urît singur acolo. Strîngeam bucăţi de lemn şi chindiseam linguri, bîte, tabachere, sfinţi, ţapi, tot ce-mi trecea prin minte... Îmi pierdeam timpul cu ele. Acum însă...

Se întrerupse şi căzu din nou pe gînduri..

— Şi eu, zise la rîndul său Ianacos. Cînd cutreier satele cu măgăruşul meu şi mă aşez sub vreun platan să mă odihnesc, n-ar fi rău să am şi eu o *Evanghelie* mică şi să citesc din ea. Vei zice că n-o să înţeleg mare lucru, dar nu-i nimica ; ceva-ceva tot o să prind !

— Mie mi-ar trebui şi mai mult, grăi Costantis. Cînd nevastă-mea începe să ţipe la mine, făcîndu-mă să-mi sară muştarul, o să deschid *Evanghelia* şi-o să mă potolesc. Îmi voi spune : ce sînt pătimirile mele, ce sînt suferinţele mele faţă de patimile lui Hristos ? Nu-i vorbă... să mă ierţi, Ianacos, că-i sora ta, dar e o scorpie. O dată s-a repezit cu furculiţa la mine să-mi scoată ochii ; alaltăieri a pus mîna pe oala în care fierbea bob şi s-a luat cu ea după mine, să mă opărească. Pînă acum îmi ziceam : ori mă omoară ea pe mine, ori o omor eu pe dînsa ; dar acum o să citesc *Evanghelia*, şi n-are decît să ţipe pînă n-o mai putea !

Ianacos rîse.

— Sărmane Costantis, spuse el cu compătimire, numai Dumnezeu ştie cîtă milă mi-e de tine. Dar n-ai încotro, trebuie să rabzi : fiecărui om îi este hărăzită o femeie. Îndur-o şi taci.

— Partea proastă, continuă Costantis, e că buchisesc cu mare greutate ; mă lupt cu fiecare cuvinţel pînă m-apucă durerea de cap.

— Nu-i nimica, îl asigură Manolios. Tot e bine şi aşa : citeşti o silabă şi înţelegi cuvîntul întreg. Parcă ce, apostolii ştiau mai multă carte ? Cei mai mulţi erau pescari.

— Oare apostolul Petru ştia carte ? întrebă cu înfrigurare Ianacos.

— Nu ştiu, Ianacos, nu ştiu, răspunse Manolios. O să-l întrebăm pe părintele Grigoris.

— Să-l întrebăm şi dacă vindea peştele pe care-l prindea, sau dacă-l împărţea la săraci, murmură Ianacos. Pentru că el nu da lipsă la cîntar asta-i sigur ; dar vorba e, vindea ? Aici e chestia ! Vindea peştele, sau îl dăruia fără bani ?

— Ar fi bine să citim şi niscaiva vieţi de sfinţi... propuse Mihelis.

— Nu, nu ! protestă Manolios. Sîntem oameni prea neştiutori, şi-o să le încurcăm. Eu, cînd eram cirac la mînăstire, citeam şi d-astea, dar era cît p-aci să înnebunesc. În ele era vorba numai de pustiuri, de lei, de boli îngrozitoare şi mai ales de lepră ; trupul lor se umplea de bube şi de viermi sau se tăbăcea şi se întărea ca o carapace de broască ţestoasă... Iar uneori Diavolul îi ispitea în chip de femeie frumoasă. Nu, nu ! Numai *Evanghelia*.

Se plimbau încet pe marginea lacului, pe înserate, şi era pentru prima dată în viaţa lor că purtau discuţii aşa de neobişnuite... S-ar fi zis că în ei ţîşneşte un izvor nou, cu apă răcoroasă, zbătîndu-se să sfarme vechea scoarţă tare, spre a-şi face drum... În mintea lor se suceau şi se răsuceau vorbele acelea ciudate spuse de popa Grigoris : „Duhul Domnului să sufle asupra voastră..." „Aşadar, de vreme ce suflă, duhul Domnului e un vînt, nu ? Un vînt căldicel şi umed, ca cel de astă-seară, care face să înmugurească pomii, care suflă şi dă viaţă pînă şi crăcilor uscate din pădure ? Oare şi duhul să fie tot un astfel de vînt, care va sufla în sufletele noastre ?"

Aşa gîndeau în sinea lor cei patru prieteni, şi fiecare se frămînta, se căznea să priceapă această taină. Dar nici unul n-ar fi încercat, pentru nimic în lume, să-şi întrebe vecinul, căci fiecare dintre ei simţea o plăcere ascunsă, nelămurită, să fie chinuit de-o asemenea tulburare.

Cîtva timp, nimeni nu mai scoase nici o vorbă. Priveau cu toţii, tăcuţi, cum se lasă amurgul ; luceafărul îşi vestea sosirea în zare ; broaştele începeau să orăcăie la marginea apei, cu frenezie, cu îndîrjire şi cu patimă. În stînga se cernea umbra blîndă, acoperită de verdeaţă a muntelui Sfînta Fecioară, unde îşi avea stîna Manolios şi unde păştea el oile stăpînului său ; în dreapta, muntele Sarachina, sălbatic, de culoarea viorelei, dădea în albastru-închis, iar numeroasele peşteri scobite în coastele lui păreau nişte guri întunecate de balauri. În schimb, pe creasta Sarachinei, înfiptă în vîrful unor stînci uriaşe, sclipea bisericuţa Prorocul Ilie, văruită proaspăt, mică, albă, strălucitoare ca un ou. Iar jos, pe pămîntul umed, printre suliţele trestiilor, scînteia din cînd în cînd cîte un licurici, ce-şi netezea pîntecul fosforescent în aşteptarea jumătăţii lui pentru împerecherile de dragoste.

— Se înnoptează, spuse Mihelis. Să ne întoarcem.

Dar Ianacos, care mergea în frunte, se opri deodată. Îşi puse mîna pîlnie la ureche şi ascultă cu atenţie : se auzea un tropot de paşi, ca al unei mulţimi de oameni

care coboară, un vuiet înfundat, depărtat, ca al unui roi de albine sau ca sunetul unui bucium... şi din cînd în cînd, se desluşea un glas puternic, care aci parcă mustra, aci parcă îndemna.

— Priviţi... priviţi, băieţi ! strigă Ianacos. Ce-o fi cu furnicarul ăla de oameni care vine dinspre cîmp ? Parcă ar fi o procesiune.

Toţi îşi ciuliră urechile şi holbară ochii să zărească ceva în semiîntunericul ce se lăsase.

Un convoi lung, întins pe o distanţă mare, format din bărbaţi şi femei, înainta printre semănături şi printre vii. Mulţimea aceea alerga de zor, ca şi cum ar fi zărit de departe satul şi se grăbea să ajungă mai repede la el.

— Auziţi ? făcu Mihelis. Parcă ar cînta nişte psalmi.

— Ba parcă plîng, spuse Manolios. Da, da, se aud plînsete.

— Nu, nu, e cîntare de psalmi ; opriţi-vă răsuflarea, să-i auzim.

Se opriră din mers, îşi ciuliră şi mai tare urechile ; în liniştea amurgului se auzea acum limpede, triumfător, străvechiul ison al troparului războinic : *Mîntuieşte, Doamne, poporul tău...*

— Sînt fraţi de-ai noştri, creştini ! strigă Manolios. Să mergem să-i întîmpinăm !

Şi toţi patru începură să alerge într-acolo. Capul convoiului ajunsese la primele case ale satului ; cîinii se repeziră în şosea, lătrînd întărîtaţi. Toate porţile se deschideau, apăreau femei, alergau bărbaţi cu îmbucătura în gură. Era vremea cinei ; sătenii din Licovrisi, aşezaţi turceşte în jurul mescioarelor rotunde, cu picioare scunde, mîncau. Cînd auziră cîntările de psalmi, plînsetele şi tropotul de paşi, lăsară masa şi ieşiră afară. Tocmai atunci sosiră şi cei trei apostoli dimpreună cu Manolios.

Lumina amurgului mai dăinuia încă, şi acum, cînd se apropiară, văzură totul limpede. În frunte mergea un preot cu faţa arsă de soare, foarte slab, cu nişte ochi mari, negri, care scînteiau sub sprîncenele-i zbîrlite, şi cu o barbă ascuţită, rară şi căruntă. Într-o mînă ţinea o *Evanghelie* grea, legată în scoarţe de argint ; în cealaltă, patrafirul. La dreapta lui, un bărbat uriaş, lung cît o prăjină, cu mustăţi negre, pleoştite, ducea prapurul bisericii, împodobit cu chipul mare al sfîntului Gheorghe brodat în fir de aur. În urma lor, vreo cinci-şase bătrîni, numai piele şi oase, ţineau drept în sus nişte icoane înalte, şi după ei veneau grupuri de femei, de bărbaţi şi de copii, care ţipau şi plîngeau ; bărbaţii erau împovăraţi cu tot felul de boccele şi unelte de muncă, sape, lopeţi, cazmale, seceri, iar femeile cu leagăne, cu pirostrii şi cu albii.

— Cine sînteţi, măi creştini ? De unde veniţi şi încotro vă duceţi ? strigă Ianacos, oprindu-se în faţa preotului tocmai în momenul cînd mulţimea începea să se reverse în piaţa satului.

— Unde e popa Grigoris ? răspunse cu o voce răguşită preotul. Unde sînt fruntaşii satului ?

Şi întorcîndu-se către sătenii care alergau neliniştiţi şi surprinşi, ca să-i vadă, zise :

— Creştini sîntem, fraţilor, nu vă speriaţi ! Sîntem creştini prigoniţi, greci ! Chemaţi capii satului, vreau să vorbesc cu ei... Trageţi clopotele !

Femeile, zdrobite de oboseală, se lăsară grămadă pe jos ; bărbaţii îşi descărcară poverile, îşi şterseră feţele de sudoare şi se uitară tăcuţi la preotul lor.

— De unde veniţi şi ce năpastă vă mînă din urmă, tăicuţule ? întrebă Manolios pe un bătrîn ce părea să aibă o sută de ani, cu părul alb ca vata, care ţinea încă în spinare un sac greu, încărcat.

— Ai răbdare, băiatul taichii, răspunse bătrînul, ai răbdare. Popa Fotis o să vă lămurească îndată.

— Şi ce ai în sac, moşule ?

— Nimic, băiatul taichii, nimic ; ia, nişte lucruri de-ale mele... spuse el, şi-şi lăsă cu mare băgare de seamă sacul la pămînt.

Preotul stătea drept, în picioare, ţinînd strîns *Evanghelia* în braţe ; un flăcău alergă la clopotniţă, apucă funia şi începu să tragă din răsputeri clopotele. Cu fîlfîiri uşoare, două cucuvele speriate îşi luară zborul din rămurişul platanului şi se pierdură în beznă.

Aga apăru în ceardacul său, beat turtă. Piaţa i se păru plină de oameni necunoscuţi, care nu erau din raiaua lui. Urechile îi vîjîiau tare, de parcă cineva ar ţipa, sau ar plînge, sau ar cînta undeva — nu putea să-şi dea bine seama ce se petrecea. Şi acest dangăt înnebunitor nu e oare al unui clopot ? Se întoarse către căpitan.

— Vino încoa', bre spînule, bolborosi el. Vino de mă ajută să înţeleg ce s-a întîmplat. Ce-i cu gloata asta în piaţă la noi ? Ce vuiet e ăsta, de se trag clopotele ? Nu cumva visez ?

Căpitanul Furtunas apăru în cerdac. Avea capul legat strîns cu un ştergar alb, ca să nu-i plesnească. De cîte ori se îmbăta cu aga, se lega aşa la cap, pentru că rachiul, zicea el, putea să-i spargă ţeasta în mii de bucăţi. Din cînd în cînd, desfăcea ştergarul, îl muia într-o căldare cu apă, să se răcească, apoi şi-l înfăşura din nou în jurul capului înfierbîntat.

Căpitanul se apleacă, holbă ochii, scrută bezna ; i se părea că jos, în jurul platanului, zăreşte o învălmăşeală de bărbaţi, femei şi prapuri.

— Ce-i acolo, bre spînule ? întrebă din nou aga. Tu pricepi ceva din tot ce se petrece acolo jos ?

— Oameni, răspunse căpitanul. Oameni, aşa mi se pare. Tu, agă, ce zici ?

— Oameni mi se pare şi mie că sînt... Dar de unde au răsărit ? Ce vor ? Să-i dau afară din sat ? Să-i las

în pace ? Să cobor cu gîrbaciul la ei ? Ia spune, tu ce zici ?

— Altă treabă n-ai, iubite agă ? La ce să începi să strigi şi să cobori cu gîrbaciul tocmai acum, să-ţi strici cheful ! Lasă-i în pace, o să facem haz de ei. Mai bem cîte unul ?

— Iusufachi ! strigă aga. Adu aici, odorul meu, pernele mari, paharele şi damigeana. Nu uita gustările. Şi vino şi tu, Iusufachi scump, vino să priveşti, că sînt greci şi au să se încaiere numaidecît.

— Unde-i popa Grigoris ? strigă din nou preotul Fotis. Unde sînt fruntaşii satului ? Nu se găseşte aici nici un creştin cumsecade să se ducă să-i cheme ?

— Mă duc eu ! răspunse Manolios. Ai puţină răbdare, părinte !

Şi se întoarse către Mihelis.

— Fii bun, dragă Mihelis, şi du-te de-l cheamă pe tatăl tău. Spune-i că au venit nişte creştini, nişte oameni prigoniţi, care cad la picioarele lui să-i ceară ajutor şi ocrotire. El e bogătaş şi are datoria să-i ajute. Eu mă reped la părintele Grigoris. Tu, Costantis, aleargă la moş Ladas ; spune-i c-au sosit nişte pribegi de pe alte meleaguri şi-şi vînd lucrurile pe nimic, fiindcă sînt la ananghie ; aşa să-i spui, că altfel nu vine. Iar tu, Ianacos, rogu-te, dă o fugă pînă acasă la căpitan. Spune-i că nişte naufragiaţi din Marea Neagră, aflînd de faima lui, au venit aici... În drum, repede-te şi la învăţător şi cheamă-l şi pe el ; lui să-i spui că sînt greci şi că se află în mare primejdie !

Un băieţandru sări lîngă el :

— Căpitanul mănîncă şi bea cu aga... Uite-l, a apărut în ceardac. Oho ! Şi-a legat căpăţîna cu un ştergar ; asta înseamnă că e beat criţă !

— Iar boierul doamne şi sforăie ! se auzi o voce piperată. Nu-l trezeşti nici cu tunul !

Aceea care vorbise era Caterina, văduva durdulie, cu buze cărnoase şi ispititoare, care tocmai sosise la faţa locului, alergînd cu sufletul la gură. Aveau un şal nou, verde, cu trandafiri mari, roşii. Obrajii îi ardeau şi îşi frecase dinţii cu frunză de nuc ca să-i strălucească mai tare.

— Boierul doarme dus, acuma e în al şaptelea cer şi sforăie ! repetă Caterina, rîzînd şi clipind din ochi către Manolios. Zadarnic îi trimiţi vestitori, Manolios !

Manolios întoarse faţa, dar cînd o văzu se cutremură şi-şi lăsă ochii în jos. „Asta-i o dihanie, îşi zise el în gînd, o dihanie care mănîncă oameni... Piei din faţa mea, Satana !"

Văduva se apropie de el, gudurîndu-se ; mirosea a mosc, întocmai ca o fiară întărîtată. Dar auzi în spatele ei un muget puternic şi se opri ; Panaiotaros, huiduma, cu o mutră bosumflată, cu nişte ochi întunecaţi, stătea lîngă ea şi o străpungea cu privirea. Pesemne că alergase şi el, pe drum, căci abia mai răsufla ; faţa lui ciupită de vărsat părea sălbăticită şi se făcuse stacojie ca racul.

— Să mergem ! !Să mergem ! zise Manolios, grăbindu-şi prietenii.

Toţi patru o porniră în fugă la deal şi se pierdură repede în ulicioarele întunecoase.

Înfuriat, cu fălcile încleştate, Panaiotaros făcu un pas, apoi încă unul, şi se apropie de Caterina.

— Ce căutai, tîrfo, în casa boierului acela desfrînat ? urlă el, aplecîndu-se cu tot trupul său uriaş, care tremura ca varga, lîngă umărul ei. Ce treabă aveai, fă, acolo ? Nememnico, o să te mănînc !

— Nu sînt de ghips ca să mă mănînci ! rînji văduva şi se strecură prin mulţime, proptindu-se lîngă lunganul care ţinea prapurul.

Între timp, preotul se răsucea la dreapta şi la stînga prin turma lui şi striga cu o voce puternică :

— Curaj, fiilor, curaj ! Acum o să vină capii satului, acum o să apară şi popa Grigoris, şi se termină cu suferinţele noastre. Am scăpat, cu ajutorul lui Dumnezeu, din ghearele morţii. O să prindem iar rădăcini în pămînt şi neamul nu ni se va stinge ! Nu, neamul nostru n-o să piară niciodată, fraţilor ! El e nemuritor !

Se stîrni un freamăt de bucurie, asemenea unui zumzet de albine, apoi se potoli repede. Cîteva femei se desfăcură la piept, îşi scoaseră ţîţele şi îşi alăptară pruncii ca să nu mai plîngă. Lunganul cu prapurul sprijini lancea în pămînt, iar bătrînul cel de o sută de ani îşi întinse mîna mare, noduroasă, spre sac şi începu să zîmbească.

— Slavă Domnului, o să prindem iar rădăcini ! murmură el, închinîndu-se.

Oamenii din sat se scurgeau din toate uliţele, alergînd să vadă ce-i. Prin mulţime se rătăciseră şi cîteva băbuţe. Cîinii, obosiţi de atîta lătrat, se domoliră şi începură să miroasă picioarele străinilor. În clopotniţă, agăţat de funie, flăcăul trăgea de zor clopotele, şi cu fiecare dangăt îşi simţea parcă inima mai uşoară.

Albastru, pufos, cu două-trei stele mari, aprinse, cerul se întindea deasupra, limpede, nemărginit. Pribegii îşi ridicară ochii spre el şi-l priveau cu încredere, aşteptînd să vină capii satului şi să hotărască soarta lor. O clipă, în liniştea care se lăsă, se auzi susurul zglobiu al apelor ce curgeau printre pietre.

— Hei, căpitane, ghiaurule, toarnă să bem ! strigă aga la auzul apelor ce gîlgîiau undeva. Viaţa e un vis, sîntem fericiţi, toarnă să bem şi să nu ne mai trezim. Şi bagă de seamă, cînd s-or încăiera grecii, să-mi dai de veste, să cobor cu gîrbaciul între ei.

— Fii pe pace, agă, am eu grijă, o să-ţi dau de veste. Sînt de cart, pe punte !

— Şi strigă-l pe seiz, să vină aici cu goarna. Poate o să am nevoie de el. Iusufachi, aprinde-mi ciubucul.

Iusufachi îi aprinse ciubucul lung cu muştucul de chihlimbar. Aga trase un fum, închise ochii, apoi, aşezat pe perna mare, cu damigeana şi cu Iusufachi lîngă el, îşi luă zborul, într-o dulce legănare, spre raiul lui Allah.

Manolios se întorcea chiar atunci, răsuflînd din greu, şi începu să strige, cu braţele ridicate :

— Faceţi loc, faceţi loc ! La o parte, fraţilor, vine părintele !

Bărbaţii săriră deodată în sus, femeile îşi înălţară capetele, oftînd adînc. Prapurul se clătină uşor şi se apropie de preot, iar bătrînii care ţineau icoanele se aliniară în faţă. Popa Fotis îşi făcu o cruce mare.

— Doamne ajută ! murmură el, şi aşteptă nemişcat.

Sosi şi Mihelis ; se apropie de Manolios, se aplecă la urechea lui şi-i spuse cu voce înceată :

— Doarme, sforăie, n-a fost chip să-l trezesc. A băut şi a mîncat pînă n-a mai putut. L-am zgîlţîit, dar nici nu s-a mişcat ; i-am ţipat în ureche, dar n-a auzit ; atunci l-am lăsat în pace şi am plecat.

Iată-l şi pe Costantis, care spuse cu năduf :

— E un vulpoi dat dracului, bătrînul ăsta ! A simţit capcana şi mi-a spus că nu vine, fiindcă are treabă. Şi a mai spus că, dacă-i vorba să se facă colectă pentru zdrenţăroşii care au năpădit satul, el n-are de dat nici o para chioară ; şi să nu care cumva să-i bată cineva în poartă, că n-o să deschidă.

Abia atunci apăru şi Ianacos.

— L-am găsit pe învăţător cu nasul în hîrtoagele sale ; mi-a spus că după ce-o termina cu cititul o să vină. Şi a mai zis că ce-o hotărî popa Grigoris e bun hotărît.

— Măi, măi, halal căpetenii mai are şi satul nostru ! murmură Manolios, oftînd adînc. Unul sforăie, celălalt se îmbată, al treilea citeşte, iar bătrînul zgripţuroi stă şi-şi clocește galbenii... Dar am toată încrederea în părintele Grigoris, care a spus că vine. El este glasul lui Dumnezeu, care o să se facă auzit prin gura lui.

În gloată, o femeie tînără, numai piele şi oase, verde la faţă de foame, scoase un ţipăt ascuţit şi-şi lăsă capul pe piept ; nu mîncase nimic de trei zile şi, învăţată să trăiască în belşug, acum, ne mai avînd putere, leşinase.

— Ţin'te tare, Despinio, ţin'te tare... îi şopteau celelalte femei din jur, care îi făceau vînt să-şi revină. Am sosit în satul cel mare şi bogat. Uite, s-au şi dus să ne aducă de mîncare, ca să prindem puteri. Ţin'te tare !

Dar ea se lăsă moale pe spate şi-şi dete ochii peste cap.

Se auziră cîteva voci vesele ; mulţimea freamătă :

— Vine ! Vine !

— Cine vine, bre spînule ? întrebă aga, abia ridicîndu-şi pleoapele îngreuiate de somn.

— Ţi-am spus să nu-ţi strici cheful degeaba, iubite agă... Tu eşti în rai acum, rămîi acolo. Eu stau aici, afară, şi n-avea grijă, o să-ţi dau de veste la timp. Mi se pare că popa Grigoris vine.

Aga schiţă un rînjet.

— Gloata care a năpădit satul are şi ea un popă ?

— Are, răspunse căpitanul, umplîndu-şi din nou paharul.

— Păi atunci o să facem haz, ai să vezi. Cei doi popi au să se ia la harţă. Pe legea mea, popii sînt ca muierile : au păr lung, şi cînd se întîlnesc doi, se iau de chică. Unde-i seizul ? Să se ducă jos şi să le spună să strige tare, ca să-i aud şi eu.

Între timp, Panaiotaros, matahala, o ajunsese din urmă pe văduvă, lîngă prapur.

— O să te mănînc, paceauro ! mîrîi din nou, aplecîndu-se spre ea. Ce cauţi aici, între atîţia bărbaţi ?

Du-te acasă, repede! Şterge-o de aici! Hai, du-te, că vin şi eu după tine.

Dar văduva se întoarse spre el şi-i şuieră muşcătoare:

— Mă, tu n-ai nici un pic de inimă? Nu vezi suferinţele creştinătăţii? Nu ţi-e milă de atîta amar de suflete care ţipă de foame?

Apoi tăcu o clipă şi-i întoarse spatele; dar, deodată, nemaiputîndu-şi ţine ocara ce-i stătea pe buze, se repezi şi-i strigă:

— Iuda!

Şi o zbughi printre băjenari, făcîndu-se nevăzută.

Panaiotaros simţi că se învîrteşte pămîntul cu el; ameţi, ca şi cînd i-ar fi înfipt cineva un cuţit în inimă. Se sprijini de lancea prapurului, să nu cadă; şi rămase acolo, aplecat, cu gura căscată, aşteptînd să se liniştească pămîntul sub el şi să poată pleca.

— Iată-l! Iată-l! Vine popa Grigoris! izbucniră din toate părţile glasuri bucuroase.

Mulţimea ridică ochii, îl văzu. Înalt, cu faţa înflorită de trai bun, impunător în anteriul lui de saten mov, cu brîul negru, lat, şi cu medalionul greu de argint ce i se odihnea pe pîntecul mare, popa Grigoris, reprezentantul lui Dumnezeu în Licovrisi, se opri în faţa mulţimii flămînde.

Bărbaţii şi femeile îngenuncheară, preotul cel slăbănog îşi deschise braţele şi făcu un pas înainte să îmbrăţişeze, după datina călugărească, de umeri, pe sătul lui frate întru Domnul. Dar acesta întinse o mînă grăsulie, încruntă din sprîncene şi, cu un gest scurt, îl opri. Apoi îşi roti privirea aspră de jur împrejur, văzu gloata de zdrenţăroşi, de înfometaţi, de muribunzi, şi nu-i fură pe plac. Întrebă cu glas sec, răsunător:

— Cine sînteţi? De ce v-aţi părăsit căminurile şi avutul? Ce căutaţi aici?

Cînd îi auziră glasul, femeile amuţiră; copiii alergară la mamele lor şi li se agăţară de poalele rochiilor; cîinii începură să latre din nou. Căpitanul, sus, în ceardac, îşi ciuli urechile mari şi ascultă cu atenţie.

— Părinte, răspunse cu un glas liniştit şi hotărît preotul mulţimii de pribegi, eu sînt popa Fotis, dintr-un sat îndepărtat, anume Sfîntul Gheorghe, şi oamenii din jurul meu sînt sufletele pe care mi le-a încredinţat Dumnezeu să le păstoresc. Turcii au dat foc satului nostru, ne-au izgonit de pe pămînturile noastre, i-au omorît pe toţi cei pe care i-au prins. Noi cei de aici am scăpat cu viaţă şi am fugit, luînd cu noi care ce-am putut. Hristos mîntuitorul ne călăuzeşte paşii în căutarea de pămînturi noi, unde să ne înfiripăm iarăşi.

Tăcu o clipă; gura i se uscase, vorbele îi ieşeau greu din gîtlej.

— Sîntem creştini şi noi, continuă apoi, după puţin. Sîntem greci ca şi voi, neam mare, şi nu trebuie să pierim!

Aplecat peste marginea ceardacului, căpitanul asculta prin negura beţiei glasul slab, dar mîndru, al preotului ce se înflăcăra. Aburii rachiului începură să se împrăştie încetul cu încetul şi mintea i se mai limpezi parcă.

„Măi, măi, gîndi el, ce neamul dracului mai sîntem şi noi! Cîtă dîrzenie! De unde om avea atîta curaj? Parcă sîntem caracatiţe! Ni se taie o tentaculă, ni se mai taie încă una — şi noi scoatem altele la loc!"

Îşi desfăcu ştergarul de la cap, fiindcă se încălzise şi ieşeau aburi din el. Îl muie în căldarea cu apă de alături, se înfăşură din nou la cap şi se răcori.

Popa Fotis continuă şi mai tare:

— N-o să pierim! Existăm de mii de ani şi vom mai exista încă multe mii de ani. Bine v-am găsit, părinte!

„Straşnic popă şi ăsta! gîndi mai departe căpitanul Furtunas. Ce înflăcărare, ce voie bună, ce curaj la el, afurisitul! Jur pe toată apa mării că are dreptate... Noi, grecii, sîntem o rasă nemuritoare. Ne smulg din rădăcini, ne dau foc, ne măcelăresc, dar noi nu ne lăsăm! Ne luăm icoanele, albiile, pirostriile şi *Evanghelia*, şi pornim la drum, să ne aşezăm în altă parte..."

Îl podidiră lacrimile şi, cuprins de un avînt neaşteptat, aplecîndu-se cu tot trupul peste balustrada ceardacului, strigă:

— Bravo ţie, Papaflesas[1]!

Cîteva capete se ridicară spre ceardac, dar strigătul se pierdu în vuietul pe care-l stîrniră vorbele preotului. Femeile începură să bocească amintindu-şi de casele lor, iar copiii, jinduind după pîinea de acasă, se puseră şi ei pe plîns.

Dar iată că vuietul încetă deodată: popa Grigoris îşi ridicase mîna dolofană în sus.

— Tot ce se întîmplă în lume, cu voia lui Dumnezeu se întîmplă, declară el cu vocea lui puternică. De acolo, de sus, el vede tot pămîntul; în mînă ţine un cîntar şi cîntăreşte necontenit păcatele şi faptele noastre bune. El a hărăzit satului Licovrisi bucurie şi belşug, satului vostru lipsă şi jale. Pesemne că Dumnezeu cunoaşte păcatele pe care le-aţi săvîrşit!

Tăcu o clipă pentru ca mulţimea să pătrundă bine cuvintele rostite de el. Apoi ridică din nou mîna şi strigă pe un ton mustrător:

[1] Preot care a căzut luptînd eroic împotriva turcilor în timpul insurecţiei grecilor din 1821 (n.t.).

— Părinte, vreau să ştiu adevărul! Spune, ce fapte aţi săvîrşit de v-aţi atras asupra voastră această pedeapsă?

— Popă Grigoris, răspunse celălalt preot, abia stăpînindu-şi mînia ce începea să-i clocotească în piept. Popă Grigoris, sînt şi eu un slujitor al Celui de sus, citesc şi eu scripturile, ţin şi eu în mîinile mele potirul cu trupul şi sîngele lui Hristos. Sîntem, de vrei sau de nu vrei, egali. Poate că tu eşti bogat şi eu sînt sărac; poate că tu ai păşuni grase din care îţi paşti turma, iar eu, după cum vezi, n-am nici unde să-mi pun capul; însă în faţa lui Dumnezeu sîntem egali. S-ar putea chiar ca eu să fiu mai aproape de Dumnezeu, pentru că eu sînt cel ce flămînzesc. Vorbeşte aşadar mai potolit, dacă vrei să-ţi răspund.

Popa Grigoris înghiţi în sec. Îşi simţi şi el pieptul năpădit de indignare, dar se stăpîni. Îşi dădea prea bine seama că face o nedreptate şi că toţi sătenii care se strînseseră acolo şi erau martori înclinau către preotul acesta necruţător, oploşit aici de pe meleagurile străine.

— Vorbeşte, părinte, vorbeşte! făcu el, domolindu-şi glasul. Spune: cum s-a abătut urgia asupra voastră? Dumnezeu ne vede şi ne aude, iar obştea e de faţă şi ne aude şi ea. Sîntem creştini, ca şi voi; greci, ca şi voi, şi o să facem tot ce ne-o sta în putinţă, ba chiar şi mai mult, spre a mîntui sufletele ce-ţi sînt încredinţate spre păstorire.

— Părinte Grigoris, rosti numaidecît glasul preotului străin, acolo, în satele noastre, auzisem de mult de numele tău şi, iată, acum te vedem viu în faţa noastră şi te admirăm; ascultăm cuvintele tale şi căpătăm curaj. M-ai întrebat cum s-a abătut urgia asupra satului nostru; o să-ţi dau răspuns. Ascultă, părinte Grigoris, ascultaţi, fruntaşi ai satului, care nu v-aţi

învrednicit să veniţi să ne vedeţi, ascultaţi voi toţi, creştini din Licovrisi...

Inima lui Manolios bătea cu putere ; el se întoarse spre cei trei prieteni ai lui şi le şopti :

— Hai lîngă el, hai lîngă el, să-l auzim şi să-l vedem mai bine.

— Uite, aşa mi-l închipui eu, Manolios, pe apostolul Iacob, spuse Costantis.

— Şi eu pe apostolul Petru, adăugă Ianacos.

Preotul începu să povestească grăbit, cu întreruperi ; şovăia parcă să evoce trecutul, de teamă ca el să nu răscolească şi mai rău rănile prezente. Cuvintele-i săreau de la o faptă la alta şi vocea îi tremura, ca şi cum însăşi amintirea acestor fapte l-ar fi înspăimîntat.

— Într-o zi, pe deasupra acoperişurilor din satul nostru s-a auzit un glas : „Vine armata Greciei ! Se văd fustanele în depărtare !" „Trageţi clopotele de Înviere ! am strigat eu numaidecît, şi tot poporul să se adune la biserică, să-i vorbesc !" Dar poporul alergă mai întîi la cimitir, răscoli pămîntul, deschise mormintele şi fiecare om îi striga tatălui său din groapă : „Tată, au venit ! Tată, au venit !" Apoi aprinseră candelele de la cruci, turnară vin în morminte să învieze morţii. Şi abia după ce terminară cu morţii, oamenii se înghesuiră în biserică. Mă urcai la amvon : „Fraţilor, fiii mei credincioşi ! le strigai eu. Au venit grecii, acum pămîntul şi cerul se unesc ! Luaţi armele cu toţii, bărbaţi şi femei, şi să-i gonim pe turci pînă la Mărul Roşu [1]."

— Mai încet, părinte, mai încet, cu voia dumitale... se apropie Ianacos şi-i şopti la ureche popii. Mai încet, căci aga stă sus în ceardac şi aude tot.

[1] Expresie dintr-un cîntec popular grec — pînă în fundul iadului (n.t.).

Chiar în clipa aceea aga tresări. Aţipise, dar urechea lui prinsese prin somn cîteva cuvinte de răzvrătire şi se trezi deodată.

— Bre spînule, nu prea îmi place ce-i acolo. Dacă nu mă înşală urechea, parcă am auzit...

— Nu-ţi face sînge rău degeaba, agă dragă, ţi-am mai spus... Dormi în pace ! Dormi, că eu sînt cu ochii în patru...

— Mi-e somn, căpitane afurisit... Dar cînd ai să vezi că popii se întrec cu gluma şi se încaieră, înghionteşte-mă să mă trezesc şi să cobor cu gîrbaciul la ei, ca să fac ordine.

Apoi se întoarse către Iusufachi şi, coborîndu-şi pleoapele grele, îi spuse :

— Hai, dragul meu Iusufachi, treci şi scarpină-mă la tălpi, ca s-adorm mai uşor.

Popa Fotis coborî glasul :

— Am scos toate armele ascunse prin podurile caselor, am încins şi eu o cartuşieră peste cruce şi-am adunat toţi bărbaţii din sat la arii. „Fiii mei, le-am zis, înainte de a porni, să cîntăm cu toţii imnul grecesc !" Ce voci, de răsuna văzduhul ! Ce *Hristos a înviat* a fost atunci, că s-a cutremurat pămîntul ! Am cîntat toţi împreună imnul...

Şi popa Fotis, uitînd că trebuie să-şi strunească glasul, începu să cînte cît îl ţineau băierile pieptului : *Născută din sfintele oseminte ale grecilor...*

— Mai încet, părinte, mai încet... îi şopti Ianacos din nou la ureche.

În aceeaşi clipă, sus, în ceardac, răsună glasul puternic şi dogit al căpitanului :

— ...*Şi ca dintîi îmbărbătată, salut, o, salut, libertate !* [1]

Aga tresări în somn, ca şi cum l-ar fi ciupit un purice ; dar se cufundă din nou în sforăit.

[1] Versuri din imnul naţional grec (n.t.).

Toţi cei de jos, din piaţă, amuţiră o clipă ; îşi ridicară ochii spre ceardac, dar căpitanul se aşezase la loc pe perna-i mare, cu picioarele încrucişate sub el şi-şi umplea încă un pahar cu rachiu.

— În sănătatea ta, Grecie ! murmură el. Tu o să stăpîneşti lumea !

— Căpitanul Furtunas s-a îmbătat, spuse Costantis. A ridicat toate pînzele sus. Ferească Dumnezeu, să nu cumva să pună mîna pe pistolul de la brîul agăi şi să-l descarce în el, că sîntem pierduţi !

— Şi ce dacă o să pierim ? făcu Mihelis într-o pornire de entuziasm. Popa ăsta îmi răscoleşte toate măruntaiele din mine.

— Tăceţi, fraţilor, tăceţi, să auzim... le şopti Manolios, care era numai ochi şi urechi la cele ce spunea preotul Fotis.

Preotul Grigoris stătea ca pe jar. „Acest popă zdrenţăros tulbură inimile oamenilor, gîndea în sinea lui ; mi-a căzut ca o belea pe cap ; şi trebuie să găsesc mijlocul de a mă descotorosi de el..."

— Vorbeşte, vorbeşte, părinte, spuse el cu un aer ocrotitor. De ce te-ai oprit ? Te ascultăm.

— Cele ce-au urmat, nu mă sili să le mai povestesc, părinte ! oftă popa Fotis cu un muget înăbuşit. O inimă am şi eu în piept, nu o piatră, şi mă tem c-o să plesnească...

Îl podidiră lacrimile, glasul îi pieri.

Căpitanul se aplecă iarăşi peste marginea ceardacului şi se şterse la ochi cu ştergarul ud.

— Să mă ia dracu ! murmură el. M-am prostit de tot !

— Aşa-i vrerea lui Dumnezeu, părinte, nu blestema, că e mare păcat, se auzi popa Grigoris vorbind pe un ton sentenţios.

— Nu blestem, strigă celălalt preot, care-şi regăsise glasul. Şi nu mă tem, sîntem nemuritori. Mi-a venit

inima la loc, am să continuu. Evzonii[1] au fost măcelăriţi. Ei s-au dus, dar am rămas noi. Am rămas noi şi s-au întors turcii... S-au întors turcii : asta spune totul. Şi au început să dea foc, să căsăpească, să necinstească femeile, ca nişte turci ce sînt. I-am adunat pe cei ce-au mai rămas vii, iată, pe aceştia pe care-i vedeţi îngenuncheaţi aici, în faţa voastră, iubiţi creştini, cîţiva bărbaţi, mai multe femei şi foarte mulţi copii... Am luat icoanele, *Evanghelia* şi prapurul sfîntului Gheorghe, precum şi tot ce-am mai putut. Eu am pornit-o în frunte, şi-aşa a început exodul... Prigoniţi, înfometaţi, chinuiţi de boli, mărşăluim de trei luni de zile ; mulţi dintre noi au murit pe drum. I-am îngropat, apoi am pornit mai departe, atîţia cîţi am mai rămas în viaţă ! În fiecare seară cădeam frînţi de oboseală, dar eu mă ridicam, îi încurajam, le citeam *Evanghelia*, le vorbeam de Dumnezeu şi de Grecia. Acestea ne mai dădeau putere, şi dimineaţa marşul începea din nou... Am aflat că departe, lîngă muntele Sarachina, e un sat bogat, cu oameni buni : Licovrisi. Ne-am gîndit : sînt creştini, sînt greci, au hambarele pline, au pămînt mult, n-o să ne lase să pierim. Şi am venit. Bine v-am găsit, fraţilor din Licovrisi !

Preotul Fotis îşi şterse sudoarea care-i curgea pe frunte, îşi făcu cruce, se aplecă spre *Evanghelia* ce-o ţinea în braţe şi-o sărută.

— Altă nădejde n-avem, altă mîngîiere decît aceasta n-avem, adăugă el, ridicînd în sus *Evanghelia* grea, cu scoarţe de argint.

Ochii tuturor se umplură de lacrimi ; oamenii se îngroziră şi se înfiorară. Manolios simţi că ameţeşte şi ca să nu cadă se rezemă de braţul lui Ianacos, iar Mihelis se trăgea nervos de mustaţa-i neagră, abia stă-

[1] Soldaţi în armata greacă, infanterişti.

pînindu-se să nu-l podidească plînsul. Pînă şi ochii sălbaticului Panaiotaros se tulburaseră şi priveau lumea din jur cu bunătate şi blîndeţe... Plîngea pînă şi văduva Caterina pentru creştinătate şi pentru Grecia, pentru bărbaţii şi femeile din jurul ei, şi pentru păcatele şi faptele sale ruşinoase... Iar sus, în ceardac, căpitanul Furtunas îşi puse mîna mare la gură să-şi oprească sughiţurile, de teamă să nu-l trezească din somn pe agă, care sforăia adînc.

Numai cei doi popi nu plîngeau ; unul, pentru că trăise toate aceste nenorociri şi nu mai avea lacrimi să plîngă ; celălalt, pentru că nu se gîndea decît la un singur lucru : anume, ce să născocească în grabă spre a se descotorosi de această gloată înfometată şi de conducătorul ei, ale cărui cuvinte patetice răscoleau sufletele oamenilor.

— Unii dintre noi, continuă preotul Fotis, stăpînindu-şi glasul, au apucat să se ducă la cimitir, au luat oasele părinţilor lor şi le poartă cu ei, pentru a le îngropa la temelia noului nostru sat. Iată, uitaţi-vă la bătrînul acesta, care are o sută de ani : le poartă în spinare de trei luni de zile.

Dar popa Grigoris începu să-şi piardă răbdarea.

— Toate astea-s fapte bune şi sfinte, părinte, spuse el. Dar acum ce vreţi de la noi ?

— Pămînt, răspunse preotul Fotis. Pămînt, să prindem iar rădăcini ! Ştim din auzite că aveţi aici pămînt de prisos, rămas pîrloagă — daţi-ni-l să-l desţelenim ; vom semăna, vom secera, vom face din el pîine, spre a ne hrăni familiile. Asta vă cerem, părinte !

Popa Grigoris scoase un mîrîit ca de cîine ciobănesc. Cine sînt hămesiţii ăştia care vor să intre în tîrla lui ? Îşi apucă încet cu mîna barba-i albă şi căzu într-o meditaţie adîncă. Bărbaţii şi femeile îşi aţintiră ochii la buzele lui. În piaţă se lăsă o tăcere apăsătoare.

Aga tresări şi întrebă ursuz :

— De ce-au tăcut ? Le-am poruncit să ţipe !

— Dormi, dormi, agă dragă ! îl linişti căpitanul. Nu s-au încăierat încă.

— Ce-ai păţit, ghiaurule ? De ce-ţi tremură glasul ? Te-ai îmbătat ?

— Eh, ghiaur e rachiul ăsta ; m-a dat gata ! murmură căpitanul ştergîndu-şi lacrimile din ochi.

Manolios nu se mai putu stăpîni. De unde a căpătat argatul ăsta atîta cutezanţă, să iasă înaintea întregului sat şi să vorbească ?

— Părinte, strigă el, părinte Grigoris, ascultă-le glasul ! Prin ei vorbeşte Hristos, căruia i-e foame şi ne cere de pomană !

Popa Grigoris se întoarse spre el cu ochii scăpărîndu-i de furie !

— Ţine-ţi gura, mă nerodule !

Acum liniştea se făcu şi mai apăsătoare. Costantis şi Ianacos se alăturară lui Manolios, ca şi cum ar fi vrut să-l ocrotească. Mihelis se apropie şi el, tulburat.

— Du-te de-l trezeşte pe taică-tu, îi şopti Manolios. Du-te repede. El are inimă bună, poate că o să i se facă milă de ei. Ţie nu ţi-e milă de ei, stăpîne ?

— Mi-e milă... Mi-e milă de ei... Dar mi-e teamă să-l trezesc pe tata...

— De Dumnezeu să-ţi fie teamă, Mihelis, de Dumnezeu, şi nu de oameni ! răspunse apăsat Manolios.

Mihelis se roşi de ciudă. Cum de-şi îngăduie argatul lui să vorbească aşa ? Cui îi vorbeşte el ? Cui îi porunceşte ? Îşi încruntă sprîncenele, dar nu spuse nimic. Şi nici nu se urni pentru a se duce să-l trezească pe tatăl său.

Popa Grigoris continua să stea adîncit în meditaţia lui. Îşi frămînta mintea ce să spună şi cum să facă

pentru a izgoni aceşti lupi hămesiţi din tîrla sa. Simţea în jurul lui propria turmă răvăşită, gata să-i scape de sub control... Ce să facă ? Să-l cheme pe agă ? Dar ce vor spune sătenii cînd or vedea că-l pune pe turc să judece soarta celor care au înfruntat moartea şi au rămas pe drumuri tocmai pentru că au luptat împotriva turcilor ? Să cheme fruntaşii satului ? Numai în moş Ladas avea încredere. Cît despre ceilalţi... Boierul e ramolit, îl apucă uşor plînsul, ar spune da. Iar celălalt, rîiosul de căpitan, sigur ar spune şi el da ; ce avea de pierdut ? Apoi învăţătorul, un cap sec, un flecar cu ochelari, cu idei mari şi frumoase, dar care nu-i în stare să împartă un braţ de paie la doi măgari...

— Dumnezeu întîrzie, părinte, întîrzie să te lumineze, zise popa Fotis, care-şi pierduse răbdarea.

— Întîrzie, făcu popa Grigoris morocănos, pentru că mi-au fost încredinţate şi mie atîtea suflete, de care o să dau socoteală înaintea lui Dumnzeu.

— Toate sufletele din lumea asta, îi întoarse vorba popa Fotis, sînt încredinţate cuiva ; nu deosebi, părinte, pe ale mele de ale tale.

Dacă ar fi fost singuri, numai ei doi, popa Grigoris s-ar fi năpustit asupra lui şi l-ar fi apucat de gît să-l sugrume ; dar în situaţia de acum ce să facă ? Se stăpîni. Totuşi, nu putea să tacă prea mult ; toate privirile erau aţintite asupra lui şi aşteptau. În cele din urmă, deschise gura :

— Ascultă, părinte...

— Ascult, răspunse popa Fotis, strîngînd cu amîndouă mîinile *Evanghelia* grea, ca şi cum s-ar fi pregătit s-o arunce în capul celuilalt.

Popa Grigoris nu-şi precizase încă bine în minte ce anume avea să spună ; dar tocmai în clipa aceea, tocmai cînd avea mai multă nevoie de ea, se produse minunea pe care o aştepta, Se auzi un ţipăt sălbatic :

tînăra Despinio se prăvălise la pămînt, ţeapănă. Cei din jurul ei se repeziră s-o ridice, dar se dădură înapoi înfioraţi : faţa îi era verde, buzele vinete, picioarele umflate, burta rotundă ca o tobă.

Popa Grigoris îşi ridică mîinile spre cer :

— Fiilor ! strigă el, căutînd să-şi stăpînească bucuria. În această clipă groaznică, Dumnezeu ne-a dat răspunsul. Priviţi această femeie, aplecaţi-vă şi priviţi-o bine : burta umflată, picioarele ca nişte butuci, faţa înverzită — holeră !

Lumea se dădu înapoi cu groază.

— Holeră ! strigă din nou popa Grigoris. Aceşti oameni străini aduc în satul nostru o molimă ucigătoare ; sîntem pierduţi ! Călcaţi-vă pe inimă, gîndiţi-vă la copiii voştri, la femeile voastre, la satul nostru ! Nu eu sînt acela care hotărăsc, ci Dumnezeu. Părintele a vrut un răspuns : iată-l !

Şi rostind aceste cuvinte, arătă cu mîna întinsă spre moarta care zăcea în mijlocul pieţei.

Popa Fotis strînse şi mai tare *Evanghelia* la piept ; mîinile-i tremurau. Făcu un salt spre popa Grigoris, încercă să vorbească, dar nu putu, se înăbuşea.

Căpitanul, sus, în ceardac, se ridică în picioare, clătinîndu-se ; îşi muie încă o dată ştergarul în căldare ; sîngele i se urcase din nou la cap, fruntea îi ardea. Îşi înfăşură ştergarul strîns în jurul tîmplelor. Apa îi curgea şiroaie pe obrajii zbîrciţi, pe bărbia spînă, pe pieptul fără păr, tăbăcit de vîntul şi apa sărată a mării. Se răcori şi îşi mai veni în fire.

— Ah, taurul de popă ! Ce ţapul dracului ! murmură el, simţind că i se încurcă limba în gură din cauza beţiei. Gata ! I-a dat la cap bietului popă pribeag ! Auzi colo, holeră... Ptiu, nu ţi-e ruşine, păcătosule, să-ţi baţi joc de cele sfinte ! Dar n-o să-ţi meargă, nu ! O să cobor seara, o să strig : „Mincinosule ! Mincinosule ! Nu uita că şi eu sînt fruntaş, ţin

şi eu cîrma satului, am şi eu un cuvînt de spus !" Şi n-am să tac !

Apoi se ridică, se îndreptă bălăbănindu-se spre uşă, dădu cu piciorul în ea şi o deschise. Se opri o clipă în vîrful scării. Casa se balansa ca un vapor, cînd cu prora în jos, cînd cu ea în sus : era furtună mare. Felinarul aprins în capul scării, armele de pe pereţi, iataganele, fesurile roşii, seizul care dormea ghemuit în prag, se învîrteau dimpreună cu toată casa într-un tangaj năprasnic. Căpitanul se apucă de balustrada scării, întinse un picior ; i se păru că are aripi ; treptele urcau şi coborau singure, ca nişte valuri. Călcă în gol, se prăvăli pe scară cu capul înainte, făcînd să se zguduie întreaga casă.

Aga sări din somn.

— Hei, căpitane ! ţipă el. Cine s-a prăbuşit, bre ?

Şi întinse mîinile prin întuneric, pipăi marginea ceardacului, dar acolo nu era nimeni. Încercă să se ridice, dar căzu din nou pe perna mare, alături de Iusufachi, care adormise cu sacîzul în gură. Aga dădu cu mîna de trupul lui mic, cald şi parfumat, şi prinse a zîmbi.

— Dragul meu Iusufachi, zise el duios. Dragul meu Iusufachi, dormi ?

Îşi răsturnă capul peste pieptul grăsuliu al turculeţului şi închise ochii copleşit de fericire.

În piaţă, glasul popii Grigoris se auzi din nou, de astă dată liniştit, plin de dulceaţă :

— Părinte, am ascultat suferinţele voastre, şi inimile ni s-au zdrobit în piept. Ai văzut, ne-au podidit lacrimile pe toţi. Tocmai ne deschiseserăm braţele să vă primim, dar în aceeaşi clipă Dumnezeu şi-a făcut milă de noi şi a trimis semnul acesta groaznic. Purtaţi cu voi o molimă ucigătoare, fraţilor ! Duceţi-vă în voia Domnului, nu ne otrăviţi satul !

La aceste cuvinte, o jale mare se stîrni în rîndul pribegilor ; femeile începură să se zbuciume şi să ţipe, bărbaţii se uitară năuciţi la preotul lor, iar locuitorii din Licovrisi fură cuprinşi de groază şi stăteau cu ochii pironiţi asupra leşului, înlemnit în mijlocul satului lor.

— Plecaţi de-aici ! Plecaţi ! se auzeau voci din toate părţile. Plecaţi !

— Aduceţi var şi aruncaţi-l peste holerică, să nu ne otrăvească aerul ! urlă un bătrîn.

— Nu vă temeţi, fraţilor ! încercă să-i potolească preotul Fotis. Nu-i adevărat, nu-l ascultaţi ! N-aducem cu noi molimă ucigătoare, ci ne e doar foame. Femeia asta a murit de foame. V-o jur ! Pe urmă, se întoarse către popa Grigoris şi-i strigă în faţă :

— Popă cu burta plină şi cu guşa mare ! Dumnezeu, care e sus şi ne-aude, să te ierte, că eu nu pot. O să ai veşnic pe suflet acest păcat !

— Duceţi-vă în plata Domnului ! strigă un bătrîn din Licovrisi. Am copii, am nepoţi ; nu ne nenorociţi !

Groaza începu să pună stăpînire pe săteni ; inimile li se împietreau ; îşi agitau braţele prin aer, strigînd :

— Plecaţi ! Plecaţi !

— Vocea poporului e vocea lui Dumnezeu ! rosti popa Grigoris, încrucişîndu-şi braţele la piept. Duceţi-vă unde oţi şti !

— Păcatul să cadă asupra voastră ! strigă preotul Fotis. Plecăm ! Sculaţi-vă, fiilor, curaj ! Dacă ei nu ne vor, nici noi nu-i vrem pe ei. Pămîntul e mare, să mergem mai departe !

Femeile se ridicară, clătinîndu-se, şi îşi luară din nou poverile. Bărbaţii îşi strînseră de pe jos boccelele şi uneltele ; cel ce purta prapurul se mişcă şi trecu în fruntea convoiului.

Manolios plîngea. Se aplecă şi-l ajută pe moşneagul de o sută de ani să se ridice, aşezîndu-i sacul cu oase în spinare.

— Aveţi curaj şi încredere în Dumnezeu, bunicuţule, îi spuse el, nu deznădăjduiţi! Aveţi curaj şi încredere în Dumnezeu...

Moşneagul se întoarse şi-şi săltă capul.

— Dar ce, mormăi el, în oameni să avem încredere? Nu i-ai văzut? Ptiu, bătu-i-ar Dumnezeu să-i bată!

În clipa cînd să se urnească din loc, preotul Fotis se opri puţin, şovăitor. Privi oamenii din jurul lui, slăbiţi, istoviţi, numai piele şi oase, şi inima i se strînse de durere.

— Fraţilor din Licovrisi, strigă el, dacă aş fi singur, dacă aş avea să dau socoteală în faţa lui Dumnezeu numai de sufletul meu, nu m-aş umili să întind mîna ca să cerşesc. Aş muri mai curînd de foame. Însă mi-e milă de femei şi de copii, că nu mai au puteri, au să se prăbuşească pe drum de foame. Numai de jalea lor înăbuş în mine orice mîndrie şi ruşine şi vă cer de pomană. Milostiviţi-vă, fraţi creştini! Uite, întindem o pătură, aruncaţi în ea cu ce vă lasă inima pe fiecare: cîte o bucată de pîine, o cană cu lapte pentru copii, un pumn de măsline... Ne e foame!

Doi bărbaţi desfăcură o pătură şi, cu ea întinsă, porniră în fruntea convoiului.

— În numele lui Dumnezeu, făcu preotul închinîndu-se, pornim. Înainte, fiii mei! Curaj! O să bem şi acest pahar! Doamne, îndură-te de noi! O să străbatem satul, o să batem la toate porţile. Să ne resemnăm, căci n-avem încotro, şi să strigăm: „Milostiviţi-vă! Milostiviţi-vă de noi! Daţi-ne ceea ce vă prisoseşte, ceea ce aţi fi aruncat la cîini! Ţineţi-vă sufletul cu dinţii, fiii mei! Curaj! Hristos va birui."

Se întoarse către popa Grigoris şi-i strigă:

— O să ne mai întîlnim într-o zi, părinte Grigoris! O să ne întîlnim la judecata cea din urmă, cînd

o să stăm amîndoi în faţa lui Dumnezeu, şi el va judeca!

Cea dintîi care se repezi să-şi dea obolul fu Caterina, văduva. Îşi trase de pe umeri şalul nou, verde, cu trandafiri mari, roşii, şi-l aruncă în pătura desfăcută. Apoi se scotoci, mai găsi o oglinjoară şi o sticluţă cu parfum, şi le aruncă şi pe acestea în pătură.

— N-am nimic altceva, fraţilor, zise ea plîngînd. N-am nimic altceva, iertaţi-mă...

Costantis stătu puţin pe gînduri, apoi, amintindu-şi deodată că fusese însărcinat cu rolul de apostol, îşi descuie repede cafeneaua, intră înăuntru şi aduse un pachet cu zahăr, o cutie cu cafea, o sticlă cu rom, cîteva ceşti, un calup de săpun, şi le depuse pe toate în pătură.

— Ofranda e mică, spuse el, dar e făcută din toată inima. Drum bun!

La fiecare poartă la care se opreau pribegii se ivea cîte o mînă, arunca în grabă ceva în pătura desfăcută, apoi închidea repede poarta la loc, de teamă să nu intre holera.

Trecură şi pe la casa lui Ladas. Bătură, dar nu deschise nimeni. O lumină ce se zărea aprinsă la fereastră se stinse deodată. Ianacos, care, împreună cu cei trei prieteni ai lui, însoţea convoiul, bătu din nou, cu putere şi strigă:

— Moş Ladas, sînt nişte creştini cărora li-e foame: toată lumea le dă cîte o bucăţică de pîine, dă-le şi dumneata ceva!

Dar dinăuntru se auzi glasul înfuriat al moşneagului:

— Cînd ţi-e sete în casă, n-arunci apa afară!

— Bine, bine, lasă, că de nu ţi-oi pune eu foc cu mîna mea la casă, Antihristule, să nu-mi zici pe nume! strigă Ianacos, ridicînd pumnul în sus.

— Să trecem pe la boierul Patriarheas, băieți! propuse atunci Mihelis. Și întorcîndu-se către cei trei prieteni ai lui, adăugă: Dar să mergem repede, cît mai e timp. Tata doarme, o să intrăm în chiler și-o să luăm tot ce-om putea.

— Și dacă se supără bătrînul? făcu Manolios rîzînd.

— Să bea oțet și o să-i treacă, răspunse Mihelis. Haidem!

Toți patru porniră veseli la vale, ca și cînd s-ar fi dus să prade o cetate dușmană.

În acest timp, văduva se întorcea acasă la ea; îi era frig, umerii i se înfiorau. Dar zîmbea mulțumită. „Nu-i nimic, își spunea în gînd, cu șalul meu o să se înfășoare altă femeie și n-o să-i fie frig..."

Deodată, un strigăt puternic și sălbatic se auzi în spatele ei; o suflare caldă îi atinse ceafa goală și două mîini mari o înhățară de gît.

— Cățea, ți-am cumpărat șalul cu sîngele inimii mele și tu îl dai de pomană, ha? Te sugrum, fă!

Ulița era pustie; văduva se sperie. Simțea în nările ei răsuflarea bărbatului duhnind a vin; doi ochi amenințători și totodată rugători erau țintuiți asupră-i.

— Panaiotaros, ești o fiară! murmură ea. Fie-ți milă de mine, n-am să mai fac!

— De ce, fă, mi-ai strigat „Iuda"? Am simțit asta ca un cuțit în inimă. Vrei să-mi fie milă de tine, dar ție de ce nu ți-e milă de mine? Mă lași să vin astă-seară la tine?

Aștepta răspunsul ei și tremura. După puțin, glasul i se auzi din nou plin de rugăminte:

— Altă mîngîiere în afară de tine n-am, Caterino... Lasă-mă să vin.

Văduva simțea cum o înfășoară dorința bărbatului, fierbinte, ațîțată, scăldată în vin, în sudoare și lacrimi. Se înfioră.

— Vino, spuse ea încet, și porni înainte, legănîndu-și șoldurile.

Panaiotaros se luă după ea, mergînd tiptil prin întuneric, gîfîind, furișîndu-se pe lîngă ziduri.

Convoiul de refugiați ajunse în fața casei boierești; patru bărbați, încărcați cu patru coșuri mari, îi așteptau afară, în pragul porții.

— Fraților, strigă Ianacos, astea nu încap în pătură; să vină patru voinici să le ia!

— Mergeți cu bine, spuse Mihelis, și iertați-ne! Iertați-l și pe boierul Patriarheas.

— Iertați să fiți cu toții! răspunseră cîteva glasuri voioase de femei și bărbați, care se și repeziră la un coș și se înfruptau din el cu lăcomie.

— Ce ne trebuie, fîrtaților, ca să biruim moartea? strigă lunganul care ducea prapurul. Spuneți, ce ne trebuie? O bucată de pîine. Uite-o!

Și ridică din coș o pîine mare.

— Bătrînul sforăie și-acum, spuse Manolios, ieșind din curte și închizînd poarta după el.

— Sforăie, adăugă Ianacos, și visează că intră în rai; și că înaintea lui merg și-i deschid calea, nu patru îngeri, ci patru coșuri încărcate!

Rîseră cu toții. Își simțeau inimile ușurate.

Convoiul ieșea acum din sat. Noaptea se lăsase pe pămînt, blîndă, azurie și plină de miresme. Cîinii se opriră la ultimele case, mai lătrară puțin, făcîndu-și datoria, apoi se întoarseră îndărăt mulțumiți. Muntele Sarachina apăru pe neașteptate în fața celor prigoniți — sălbatic, aspru, plin de pietroaie și de prăpăstii.

— Hai să ne luăm rămas bun de la preot, le spuse Manolios prietenilor lui. Ăsta nu-i popă, ci un Moise care-şi conduce poporul prin pustiu.

Grăbiră pasul. Manolios apucă mîna preotului Fotis şi i-o sărută.

— Părinte, spuse el, ştiu că satul nostru a păcătuit ; roagă-te lui Dumnezeu să nu-şi arunce blestemul asupra noastră.

Preotul îşi puse cu bunătate mîna firavă pe părul blond.

— Cum te cheamă, fiule ? întrebă el.

— Manolios.

— Nu blestem şi nu sînt supărat pe sat, Manolios. Oamenii de pe aici sînt simpli şi cred tot ce li se spune. Au o căpetenie şi-o urmează întru totul ; aşa şi trebuie. Dar, Dumnezeu să mă ierte, căpetenia satului vostru e rea.

Stătu o clipă pe gînduri.

— Mi-a scăpat din gură un cuvînt greu, adăugă el. Căpetenia voastră nu e rea, e sălbatică. Dar nenorocirea o va îmblînzi. Iar dumneata, voinicule, cine eşti ? întrebă el întorcîndu-se spre Mihelis, care-i luă mîna să i-o sărute şi el.

— El e Mihelis, boieraşul satului nostru, răspunse Manolios.

— Să-i spui tatălui tău, boieraş Mihelis, că Dumnezeu va înscrie aceste patru coşuri în catastiful pe care-l ţine acolo, sus, pentru fiecare muritor ; şi într-o zi, în viaţa de apoi, o să i le plătească, şi încă cu dobîndă. Aşa să-i spui, că Dumnezeu plăteşte ; cele patru coşuri se vor înmulţi ca cele cinci pîini din parabolă.

Se apropiară Ianacos şi Costantis.

— Eu sînt Ianacos, un marchitan păcătos ; iar dînsul e Costantis, cafegiul. Binecuvîntează-ne, părinte !

Popa Fotis îi binecuvîntă şi pe ei, punîndu-şi mîna osoasă pe capetele lor.

— Şi acum, fiii mei, întoarceţi-vă înapoi la casele voastre. Binecuvîntarea lui Dumnezeu să fie cu voi !

Apoi îşi roti privirea în jurul lui. Noaptea era adîncă şi liniştită ; nici o frunză nu se mişca ; cerul era plin de stele. În faţa lor, deasupra, se înălţa muntele Sarachina, masiv şi uriaş.

— Pe Sarachina sînt multe peşteri, părinte, spuse Ianacos. Am auzit spunîndu-se că, în anii de demult, în acele peşteri au trăit cei dintîi creştini. Într-o peşteră se mai zăresc încă şi acum, zugrăvite pe stîncă, sfînta Fecioară şi Răstignirea. O fi fost biserica lor.

— E şi o apă acolo, adăugă Costantis. Curge şi iarna şi vara dintr-o stîncă. După ce-o să vă urcaţi puţin, o să auziţi murmurul ei. Sînt şi potîrnichi. Iar în vîrf de tot se află biserica Prorocul Ilie.

— Deseară v-aţi putea odihni în peşterile acelea, zise Manolios. Muntele e plin de tufişuri şi de arbuşti sălbatici ; o să aprindeţi focurile, o să faceţi de mîncare, ca să vă hrăniţi. Şi, dacă vă place, puteţi să şi poposiţi acolo cîtva timp, pînă vă mai întremaţi. Prorocul Ilie, ocrotitorul muntelui, ţine la cei prigoniţi.

Preotul Fotis ridică ochii şi îi fixă asupra muntelui. Rămase o bucată de vreme pe gînduri. Cei patru însoţitori îl priveau cu emoţie ; pe chipul lui ascetic gîndurile se succedau valuri-valuri ; privirea îi era cufundată într-o genune tainică, tăcută.

Deodată, îşi făcu cruce, se hotărî :

— Dumnezeu a grăit prin gura ta, Manolios, spuse el. Oamenii ne alungă de pretutindeni ; vom împărţi deci acele peşteri cu jivinele. Fie numele Domnului lăudat !

Înălţă *Evanghelia* şi binecuvîntă muntele.

— Creaţie a Celui atotputernic, murmură el, piatră mare, şi tu, apă neadormită, care picuri din stînci şi potoleşti setea lăstunilor şi a şoimilor, şi tu, foc, care dormi în lemn şi aştepţi pe om să te trezească şi să intri în slujba lui, bine v-am găsit! Sîntem oameni prigoniţi de oameni. Voi, şoimi şi lăstuni, fiinţe sălbatice şi milostive, primiţi-ne în mijlocul vostru! Aducem cu noi oasele părinţilor noştri, şi uneltele de muncă, şi sămînţa de om. Cu voia lui Dumnezeu, fie ca această sămînţă să se prindă în aceste pietre sterpe şi poporul nostru să se înrădăcineze aici!

Preotul Fotis bîjbîi prin întuneric, găsi cărarea, se întoarse către turma lui, care-l aştepta, şi strigă:

— Urmaţi-mă!

Apoi, adresîndu-se celor patru însoţitori, le zise:

— Hristos a înviat, fiii mei! Belşug şi bucurie!

— Adevărat a înviat! răspunseră aceştia.

Lipiţi unul de altul, rămaseră locului cu ochii la mulţimea de izgoniţi care urca muntele. În frunte mergea preotul, urmat de cel care ducea prapurul, de bătrînii cu icoanele şi de moşneagul de o sută de ani cu sacul lui de oase. Apoi, înşirate una după alta pe cărare, păşeau femeile cu pruncii în braţe, iar în coadă, încheind coloana, veneau bărbaţii.

După puţin, se pierdură în întuneric.

III

Timp de o săptămînă, patimile lui Hristos şi glorioasa lui înviere îşi aruncaseră strălucirea lor peste tot satul, umplînd fiecare casă cu colaci de Paşti şi cu ouă roşii. Ele îşi răsfrînseră lucirea peste grădini, năpădindu-le de flori. Razele lor luminoase pătrunseseră pînă şi în scăfîrliile necioplite ale ţăranilor, cînd petrecerile goniseră pentru cîteva zile din mintea lor socoteala rece a intereselor. Timp de o săptămînă, viaţa îşi scuturase jugul mizeriilor sale şi se făcuse mai uşoară. Dar după aceea îşi opinti grumajii iarăşi, ca o vită de povară care sforăie din greu, şi se înhamă din nou la corvada cea de toate zilele.

În ziua aceea, aşadar, dis-de-dimineaţă, dat fiind că sărbătorile trecuseră, Ianacos intră din nou în grajdul întunecos, unde măgăruşul lui drag dormea adînc şi visa. O duhoare de baligă şi o căldură jilavă te izbeau încă de la uşă. Tot aşa trebuie să fi fost şi duhoarea lumii în primii ani ai zămislirii ei.

Animalul îl simţi şi-şi deschise ochii mari, catifelaţi, apoi întoarse capul şi-l privi liniştit. Îl recunoscu: era Ianacos — aşa-l striga toată lumea — tovarăşul lui de drum şi de suferinţă, care-i punea în fiecare zi samarul în spinare, îl plimba prin sate,

pe urmă îl aducea înapoi acasă, aici, în grajdul ăsta mic, unde-i dădea să bea apă curată şi să mănînce paie şi grăunţe de orz. Îl recunoscu, mişcă din coadă şi începu să ragă bucuros.

Ianacos se apropie de el, îi mîngîie crupa neagră, lucioasă, burta albă, moale ca puful, şi gîtul cald, apoi îşi vîrî o mînă într-una din urechile lui mari, ca nişte pîlnii, cu auzul ascuţit, iar cu cealaltă i-apucă botul, i-l întoarse spre el şi începu să-i vorbească :

— Iusufachele meu (aşa-l alinta în taină, cînd erau numai ei doi, ca să nu audă aga), dragul meu Iusufachi, sărbătorile s-au sfîrşit, Hristos a înviat, am petrecut bine, n-ai de ce să te plîngi. Ţi-am adus în fiecare zi cîte o porţie dublă de grăunţe. Ţi-am strîns iarbă proaspătă, ca să ţi se deschidă pofta de mîncare, iar de Paşti ţi-am făcut plocon un ghiordan din pietre albastre şi ţi l-am atîrnat de gît, să nu te deochi, mititelule. Ţi-am pus la gît şi un căţel de usturoi, ca amuletă, pentru mai multă siguranţă. Că tare eşti frumos, dragul meu Iusufachi, iar oamenii au ochi răi şi pizmaşi, mi te-ar fi deocheat. Şi, zău, ce m-aş face eu fără tine ! Nu se cade să uiţi că am rămas numai noi amîndoi, că eu n-am pe nimeni pe lume afară de tine ; copii nu m-am învrednicit să fac, femeia mi-a murit, fiindcă s-a lăcomit să mănînce prea mult năut, aşa că numai tu mi-ai mai rămas, scumpul meu Iusufachi !

Dar azi îţi aduc o veste mare, care o să te bucure. La anul, de Paştele care vine, o să înfăţişăm în sat la noi patimile lui Hristos, despre care cred că ai mai auzit vorbindu-se. Şi cum pentru treaba asta e nevoie şi de un măgăruş, am cerut fruntaşilor hatîrul ca acela să fii tu, dragul meu Iusufachi. Aşa că pe tine o să încalece Hristos ca să intre în Ierusalim. Îţi dai tu seama ce glorie mare te aşteaptă ? Nu veţi fi acolo decît voi, adică Isus, apostolii şi tu, băiatul meu. Tu o să mergi în frunte, o să-l porţi în spinare pe Dumnezeu şi oamenii vor întinde pe jos ramuri de mirt şi de dafin ca să calci pe ele, şi harul dumnezeiesc o să pogoare asupra ta, luminîndu-ţi spinarea, burta şi părul, care-ţi va străluci ca mătasea.

Iar cînd o să mor, dacă Dumnezeu va catadixi să primească în cer şi un calic ca mine, o să mă opresc la poarta raiului, o să sărut mîna păzitorului de-acolo şi-o să-i spun : „Îţi cer numai un hatîr, Petre. Lasă să intre în rai şi măgăruşul meu ; sau intrăm împreună, sau altfel n-o să intru nici eu !" Şi apostolul o să rîdă, o să te bată cu palma pe şold şi o să zică : „Hai, împlinească-se voia ta, Ianacos, încalecă pe Iusufachi şi intraţi amîndoi în rai ; ai noroc că lui Dumnezeu îi sînt dragi măgăruşii."

Şi să vezi atunci ce bucurie o să fie pe tine, dragul meu Iusufachi ! Şi asta în vecii vecilor ! În sfîrşit, o să te plimbi şi tu fără coşuri încărcate, fără povară, fără samar, prin livezi prin care creşte o lucernă mare, nepieritoare, ce-o să-ţi ajungă pînă la bot, ca să nu te mai osteneşti, dragă Iusufachi, să-ţi întinzi gîtul după ea. Şi în fiecare dimineaţă o să ragi în cer şi-o să scoli îngerii din somn ; ei au să rîdă şi au să se urce pe tine ; au să fie uşori ca nişte fulgi, şi-o să te zbenguieşti prin grădini, purtînd în spinare îngeraşi albaştri, roşii, violeţi... întocmai ca măgarul acela, pe care l-am văzut odată la tîrgul din Smirna, încărcat cu trandafiri, crini şi liliac, şi răspîndind un miros îmbătător !

O să vină, o să vină ea ziua asta, Iusufachi dragă, nu te teme ! Dar pînă atunci trebuie, băiatule, să muncim, ca să avem ce mînca. Aşa că vino să-ţi pun samarul, vino să te încarc cu cele două coşuri pline de mărfuri. Vom lua din nou satele la rînd, ca să

vindem mosorele de aţă, andrele, ace, piepteni, tămîie, pînzeturi şi cărţulii cu vieţile sfinţilor. Ajută-mă, dragă Iusufachi, pentru ca afacerile noastre să meargă bine. Sîntem doar tovarăşi şi, pasămite, asociaţi. Tot ce cîştigăm, o ştii prea bine, împărţim pe din două în mod cinstit : mie grîul şi ţie paiele. Iar dacă afacerile ne-or merge bine, o să comand pentru tine, la huiduma de Panaiotaros, un samar nou, să nu te mai roadă, şi nişte hamuri frumoase cu ciucuri purpurii.

Hai, vino, să pornim la drum. Ţi-aş mai spune : Fă-ţi cruce !, dar tu nu eşti creştin, tu eşti măgar. Aşa că, întinde-te, desfă-ţi picioarele, goleşte-ţi băşica de pişat şi vino să te încarc. S-a luminat de ziuă. Cu binecuvîntarea lui Dumnezeu, să mergem, dragă Iusufachi !

Ianacos îşi încărcă măgăruşul, îşi luă băţul şi mica goarnă, ce-o purta cu el peste tot ca să-şi vestească sosirea în fiecare sat, deschise poarta, îşi făcu cruce şi, voioşi, odihniţi, mergînd unul în urma celuilalt, porniră amîndoi în primul lor turneu de după sărbători.

Era o dimineaţă strălucitoare. Lumina dănţuia parcă şi cobora din cer, revărsîndu-se peste pămînt, peste sat, inundînd pietrele, porţile, ferestrele, pulberea drumului. Întreaga fire rîdea. Lui Ianacos i se făcu foame şi-şi scoase din traistă o bucată mare de pîine, un pumn de măsline şi o ceapă, şi începu să mănînce fericit.

„Măi, ce dulce şi plăcută-i lumea asta ! îşi spuse el. Ca pîinea de grîu !"

Uşa vecinei lui, văduva, era deschisă. Caterina, cu rochia suflecată, cu ilicul descheiat, spăla pragul turnînd apă cu găleata. Picioarele-i goale pînă la genunchi luceau, frumoase, albe şi rotunde, iar sînii

i se zbăteau la piept ca nişte pui de fiară, gata să iasă din strînsoarea cămăşii.

„Întîlnirea asta, dis-de-dimineaţă, nu-i a bună", gîndi Ianacos, şi-şi lovi măgăruşul cu băţul sub burtă, să iuţească pasul pentru a se îndepărta mai repede.

Dar văduva îl zări, se ridică uşor şi se rezemă aprinsă în pragul uşii.

— Vînzare bună, Ianacos ! îi strigă ea rîzînd. Măi vecine, de-ai şti cît te-admir eu pe tine ! Cum de poţi trăi, măi omule, aşa singur, ca un cuc ? Şi te văd rîzînd şi molfăind într-una... Eu, una, nu pot ! Nu pot, dragă vecine, şi am numai visuri urîte...

— Ce comenzi ai să-mi dai, Caterino ? întrebă Ianacos ca să schimbe vorba. O oglinjoară, o sticluţă cu apă de levănţică ? Ce-ţi trebuie ?

Oaia văduvei apăru în faţa uşii, behăind neliniştită ; în jurul gîtului avea legată o panglică roşie, şi ugerul îi era plin de lapte.

— Vrea s-o mulg, sărăcuţa de ea ! spuse văduva oftînd. I s-au umflat ţiţele şi-o dor. Ce vrei, e femeie şi ea...

Se aplecă şi o mîngîie cu duioşie.

— Numaidecît, numaidecît, se adresă ea oii. Nu te grăbi, aşteaptă să spăl mai întîi pragul ăsta, că mi-l calcă atîtea picioare murdare !

Şi după ce împinse oaia în casă, se întoarse iar spre Ianacos.

— Cum îţi spun, vecine, am tot felul de visuri urîte, repetă ea oftînd din nou. Uite, azi-noapte, spre ziuă, l-am văzut în vis pe Manolios. Se făcea că tăia luna felii şi mi le dădea să le mănînc... Tu, Ianacos, eşti om umblat prin lume ; am auzit c-ai fost tocmai pînă la Smirna ; te pricepi să tălmăceşti visurile ?

— Destul, Caterino ! Ai niţică îndurare şi nu băga oamenii în ispită, o mustră Ianacos. Crezi că nu te-am zărit aseară cînd îi făceai cu ochiul lui Manolios ?

Fiinţă fără teamă de Dumnezeu, acum vrei să te legi şi de făptura asta nevinovată ? Nu ţi-e milă de el ? Bietul om e logodit, nu-i strica logodna. Şi-apoi, dacă namila de Panaiotaros o să simtă ceva, nu te gîndeşti c-o să-l omoare ? Schimbă-ţi felul de viaţă, Caterino ; bagă-ţi minţile în cap. Nu ţi-a vorbit boierul Patriarheas ? Nu ţi-a spus că fruntaşii satului au hotărît ca tu s-o faci pe Magdalena la taina care se va da la anul, de Paştele care vine, în satul nostru ?

— Dar eu, mă Ianacos, eu sînt de mult Magdalena, spuse văduva, încheindu-şi anume ilicul ca să arate că era descheiat. Ce mai e nevoie să-mi spună asta boierul ? Rablagitul ăla muieratic, ducă-se mai bine dracului ! Pentru că am părul bălai, vrea să...

— Acum însă e vorba de altceva, Caterino, o întrerupse Ianacos. De altceva... Cum să-ţi spun, că nici eu nu pricep prea bine... Uite, de-aci înainte n-o să mai ai de-a face cu Panaiotaros, ci cu Dumnezeu. Numai pe el o să-l urmezi de-acum încolo. O să-i speli picioarele cu miresme şi-o să i le ştergi cu părul tău... Ai înţeles ?

— Tot aia-i, mă prostule ! Ascultă ce-ţi spun eu : orice bărbat, pînă şi huiduma de Panaiotaros, e Dumnezeu pentru o clipă. Şi încă un Dumnezeu adevărat, nu numai aşa, în vorbe ! Dar după aia cade din nou şi se face iar Ianacos, sau Panaiotaros, sau babalîcul ăsta neputincios care-i Patriarheas. Ai înţeles ?

— Să mă ia dracu dacă am înţeles ceva... Iadul şi prăpădul lumii ! cum zice bătrînul Patriarheas.

Văduva apucă mînioasă căldarea, zvîrli cu putere apa în prag, de-l stropi pe Ianacos pe picioare, ba stropi şi urechile măgăruşului Iusufachi, care începu să şi le scuture supărat.

— Eh, tu eşti bărbat, zise Caterina pe un ton batjocoritor. Eşti bărbat, Ianacos, şi nu poţi să înţelegi ! Drum bun, şi-ţi doresc cîştiguri mari în afaceri. Asta, fără doar şi poate, cred că o înţelegi !

Ianacos atinse uşor cu băţul şoldul măgăruşului, acesta tresări şi porni repede la drum, urmat de stăpînul său, care se grăbea şi el, mulţumit că a scăpat de văduvă.

— Hai să trec întîi pe la popa, să vedem dacă are să-mi dea vreo comandă ; că dacă nu încep cu el, se face foc şi pară, ca un turc. „Întîi la mine, ordonă el, şi după aia la fruntaşi ; că eu sînt reprezentantul lui Dumnezeu în Licovrisi !" Aşa că, să mergem întîi la lupul ăl mare, să n-avem belele.

Întoarse capul şi-o mai zări o dată pe Caterina aplecată să-şi spele pragul, cu poalele ridicate, pe jumătate dezgolită.

— Paceaura ! murmură el. Ce picioare, ce genunchi, ce sîni i-a dat Dumnezeu ca să bage oamenii în ispită... Hm, vai de tine, Manolios, de-o să cazi în ghearele ei !

În timp ce Ianacos vorbea aşa, de unul singur, şi-şi vedea de drum, părintele Grigoris, în anteriul lui de culoare mov, încins cu brîul de catifea, cu capul gol şi desculţ, se plimba în sus şi în jos prin curte, pradă unei mari tulburări ; sufla ca un taur şi învîrtea nervos pe degete şirul de mătănii de chihlimbar negru, pe care i-l dăduse în dar episcopul.

Mariori apăru sfioasă şi puse pe bancă, sub bolta de viţă, tava cu cafeaua de dimineaţă, pesmetul şi bucata de brînză, pe care tatăl ei obişnuia să le ia în fiecare zi cu gustare. După vreo oră, mai mînca cele două ouă moi pe care i le pregătea fata, pe urmă bea un pahar mare plin cu vin, din acela vechi, pe care-l păstra numai pentru „burticica" lui,

cum şi-o alinta singur, şi numai după aceea se ocupa şi de cele sfinte.

După ce lăsă tava pe banca de piatră, fata începu să stropească ghivecele cu busuioace, cu muşcate şi crăiţe. În dimineaţa aceea Mariori era din nou palidă, trasă la faţă, nedormită. Două cearcăne vinete îi încercuiau ochii negri, migdalaţi, iar buzele îi ardeau. Mama ei murise pe cînd era tînără încă, de boala aceea ascunsă ce roade plămînii omului, şi Mariori îi mergea pe urme. Din cînd în cînd, tatăl ei o privea lung şi ofta: „Să se mărite, îşi spunea el, să se mărite mai repede, să-mi facă un nepot, şi după aceea, ce-o vrea Dumnezeu. Mihelis e voinic, bine legat, dintr-o familie boierească şi înstărită; el o să lase urmaşilor săi vlagă şi bogăţie."

Mariori termină cu stropitul şi se pregătea să intre în casă. Tatăl ei înghiţi repede ultima îmbucătură.

— Stai, o strigă el aspru. Unde te duci? Vreau să-ţi vorbesc.

Popa nu-şi mai putea stăpîni mînia şi voia să se descarce. Mariori se rezemă de uşorul uşii, îşi încrucişă braţele la piept şi aşteptă. Ştia ce-o să-i spună, ştia despre cine o să-i vorbească şi tremura. Cu puţin înainte, plecase de acolo Panaiotaros şi ea prinse cu urechea frînturi din discuţia lor. Îl auzise pe tatăl ei spunîndu-i Ghipsofagului, în timp ce-l petrecea pînă la poartă: „Bine ai făcut că mi-ai spus totul... Era datoria ta s-o faci! Las' că ţi-l aranjez eu!"

— La ordinele tale, tată, spuse Mariori, lăsîndu-şi ochii în jos.

— Ai auzit ce mi-a spus Panaiotaros?

— Nu, eram înăuntru şi pregăteam cafeaua, răspunse Mariori.

— Mi-a vorbit despre pricopsitul tău logodnic, despre Mihelis!

Popa răsuflă adînc; vinele de la tîmple i se umflară. Se pregătea să-şi dea drumul, dar tocmai în clipa aceea bătu cineva la poartă. Mariori tresări uşurată. Dumnezeu a avut milă de ea, a scăpat-o de cicăleală. Alergă să deschidă.

— Cine-i acolo? întrebă morocănos popa, sorbind în grabă cafeaua care mai rămăsese pe fundul ceştii.

— Eu, Ianacos, părinte. Hristos a înviat! Mă duc să dau o raită prin sate şi-am venit să primesc binecuvîntarea dumitale. Dacă ai vreun comision, vreo scrisoare...

— Intră, strigă popa, şi închide poarta!

„Azi e iar în toane rele, gîndi Ianacos. Naiba m-a pus să viu?"

Se aplecă să sărute mîna popii.

— Lasă sărutările de mînă, nelegiuitule, tu, care-ţi baţi joc de cele sfinte! îi aruncă popa, îndepărtîndu-l. Mai întîi să stăm de vorbă. Eu o să întreb şi tu o să răspunzi. Ce isprăvi sînt astea despre care am aflat adineauri, ia spune? Se zice că ai luat şi mătăluţă parte. Ba încă erai chiar în frunte. Ce caşti gura aşa? Nu te face că nu ştii! A venit cineva şi mi-a povestit totul, de-a fir-a-păr. Canaliilor, pîngăritorilor, hoţilor!

— Părinte...

— Ce părinte! Nici un părinte! Îmi furi avutul, îmi ruinezi casa şi după aia vii la mine cu mofturi şi fasoane să-mi săruţi mîna! Făţarnicule, fariseule, păcat că te-am ales să faci pe apostolul Petru! Ia ascultă, mă, aşa îţi începi tu misiunea apostolică, hoţomanule?

— Eu?... Eu?... murmură Ianacos uimit.

— Tu, tu, şi neisprăviţii tăi de prieteni, Costantis şi Manolios! Ba l-aţi ademenit şi pe nevinovatul de Mihelis, care-i mielul lui Dumnezeu. Ştiaţi că

are inimă bună şi-aţi găsit prilejul să-i goliţi casa, cu coşurile... Hoţilor ! Iartă-mă, Doamne-Dumnezeul meu, că i-am ales ca apostoli !

— Dar nu era din chilerele dumitale, părinte... îndrăzni să-i întoarcă vorba Ianacos.

— Nu cumva din ale tale, rîiosule ? Ei da, din ale mele era ! Mihelis se însoară cu Mariori, cele două case sînt de-acum încolo una. Aşa că din chilerele mele aţi luat brînzeturi, pîini, untdelemn, vin, măsline şi zahăr cu coşurile ! Şi le-aţi dat de haram — la cine ? La nişte holerici ! Cu asemenea prieteni şi, mai ales, cu asemenea minte, Mihelis o să-şi împartă repede-repede tot avutul la săraci şi la stricaţi, şi-o să-mi lase fata săracă lipită pămîntului, să doarmă pe rogojină !

Se întoarse spre fata lui, care stătea alături, pironită de groază, neîndrăznind nici măcar să-şi ridice ochii.

— Auzi, Mariori ? îi strigă el. Auzi ce fapte ruşinoase pentru o casă ca a noastră ? ! Dacă pricopsitul tău de logodnic are asemenea minte, ce să-ţi spun... Bine-ar fi să judecăm mai cu temei lucrurile înainte de-a lua o hotărîre.

Cîteva lacrimi se desprinseră din genele lungi ale fetei şi se rostogoliră, calde, pe obrajii ei ofiliţi ; dar gura îi rămase încleştată.

— Auzi, Mariori ? strigă iarăşi popa.

Capul fetei se plecă acum şi mai mult, parcă ar fi spus : „Aud, mă supun..."

Măgăruşul, legat de stîlpul porţii, începu să ragă. Ianacos tresări.

— Cu iertăciune, părinte, trebuie să plec ; şi dacă am făcut vreo faptă rea, luînd de la cel bogat ca să dăm săracilor, Dumnezeu are să ne-o ierte !

— Dumnezeu grăieşte numai prin gura mea ! strigă popa, ridicînd capul. Tu nu poţi să vorbeşti

de-a dreptul cu el ! El nu-ţi răspunde decît prin mine. Iar eu îţi spun : sînteţi nişte hoţi, şi tu, şi Costantis, şi Manolios. Am să-i chem pe fruntaşi, să vedem ce-i de făcut... Abia au venit holericii, şi ne-au şi molipsit satul !

— Cu binecuvîntarea dumitale, părinte, făcu Ianacos şi porni grăbit spre poartă.

Popa fierbea ; nu răspunse nimic. Se întoarse către fată :

— Adu-mi ghetele, potcapul şi bastonul. Mă duc să-l caut pe boier şi pe ceilalţi fruntaşi.

Intră în casă să-şi mănînce la repezeală ouăle moi. Mariori alergă după Ianacos, pe care îl ajunse la poartă în timp ce-şi dezlega măgăruşul de la stîlp, şi îi spuse iute, cu voce înăbuşită :

— Ianacos, fă-mi plăcerea, cumpără-mi şi mie puţină alifie din aia de care-şi pun pe faţă femeile de la oraş să-şi roşească obrajii ; mi-o dai pe ascuns, şi cît o costa...

— S-a făcut, Mariori, răspunse Ianacos, o să-ţi aduc. Las' că ştiu eu ce vrei.

Din casă se auzi glasul popii, care continua să strige cu gura plină :

— O să mai vorbim noi despre asta, chir Ianacos !

— Al dracului popă, nene ! murmură Ianacos, trîntind cu putere poarta. Şi mai are cutezanţa să spună că-i reprezentantul lui Dumnezeu ! Păi, dacă Al de sus i-ar semăna lui, ar fi vai şi-amar de sărăcime ; ne-ar mînca de vii.

Se scărpină în cap şi zîmbi :

— Pînă una-alta, Dumnezeu nu ne mănîncă decît morţi ; tot e bine !

Îşi imboldi încet măgăruşul, îndemnîndu-l cu vorbă dulce :

— Haide, Iusufachi, mişcă-ţi picioruşele, băiatule ! Pierdurăm atîta bunătate de timp cu taurul de

popă ! Dar nu te necăji, băiatule, lasă-l să urle ! Tu să fii sănătos ! Hai să trecem pe la cafenea, să luăm comenzi şi să plecăm. Auzi colo, hoţi... Pierire-ai să piei, burtă fără fund !

Cafeneaua era plină şi vuia. Toţi sătenii se adunaseră acolo şi comentau întîmplările dramatice din seara precedentă, pe care le văzuseră cu ochii lor : sosirea convoiului de băjenari, povestirea preotului acela aspru, cu *Evanghelia* în braţe, femeia care murise şi pe care o acoperiseră cu var ca să nu molipsească satul de holeră şi moşneagul acela cu sacul plin de oase. Unii îl slăveau pe părintele Grigoris, fiindcă-i scăpase de molima ucigătoare, alţii compătimeau femeile şi copiii care plîngeau de foame, iar alţii se jurau că au văzut, la miezul nopţii, focuri pe muntele Sarachina...

Sosi Panaiotaros, tăcut, posac, îşi roti ochii în jurul lui ca un taur şi se aşeză într-un colţ. Îl chemă pe cafegiu.

— O cafea fără zahăr, porunci el posomorît.

— Da mahmur mai eşti, bre vecine ! zise Costantis. Iar n-ai dormit bine azi-noapte ?

Şelarul îşi încruntă sprîncenele roşcate, zbîrlindu-le ca pe nişte mărăcini.

— O cafea fără zahăr ! repetă el, şi se întoarse cu spatele.

Bătrînul Patriarheas intră chiar atunci, cu toiagul lui înalt şi cu căciula-i boierească, răspunzînd cu un gest vag din mînă la salutul sătenilor, care se ridicau în picioare, cu respect. Glasul îi era răguşit, ochii, cîrpiţi de somn. Nu se trezise încă de-a binelea, limba în gură şi-o simţea grea, acră, şi-i era lene să vorbească.

Costantis îi aduse cafeaua groasă şi dulce, rahatul şi un pahar cu apă rece.

— Deşteptare bună, boierule ! îi spune cafegiul.

Dar boierul nu răspunse. Muie rahatul în pahar, îl înghiţi dintr-o dată, bău puţină apă, scoase o batistă mare şi îşi suflă nasul în ea, de dudui toată cafeneaua. Se mai uşură puţin şi începu să-şi bea cafeaua, sorbind-o zgomotos. Ochii i se dezumflau încetul cu încetul, mintea i se limpezea, glasul îi revenea în gîtlej. Sosi numaidecît şi narghileaua ; asta îl trezi de-a binelea.

Se întoarse, privi în jurul său şi zărindu-l pe Hagi Nicolis, învăţătorul, îi făcu semn. Învăţătorul îşi luă narghileaua, se apropie de măsuţa boierului şi-i spuse bună ziua.

— Ce noutăţi mai avem, învăţătorule ? întrebă bătrînul Patriarheas. Azi-noapte am dormit adînc, şi parcă am auzit prin somn o gălăgie mare, dar nu m-am deşteptat. Iar acum, cînd veneam încoace, am prins din zbor cîteva vorbe ce mi-au lovit urechea. Se zice că au trecut pe aici nişte oameni ciudaţi, că o femeie şi-a dat sufletul, că doi popi s-au certat... Ce iadul şi prăpădul lumii sînt toate poveştile astea, dragă Hagi Nicolis ? Poţi să mă lămureşti şi pe mine ce s-a petrecut ?

Învăţătorul tuşi măgulit, se aplecă spre el şi începu să-i vorbească încet, făcînd multe gesturi, fericit că avea de povestit ceva foarte patetic. Covîrşit de subiect, devenea el însuşi patetic şi-l obliga şi pe bătrînul boier să-l asculte cu gura căscată.

Panaiotaros îi măsura din ochi, muşcîndu-şi nervos mustaţa. Urmărea cu nerăbdare mutra pleoştită, grasă a bătrînului Patriarheas ; aştepta să-l vadă sărind în sus, să-i svîcnească sîngele în tîmple, să-şi ia toiagul şi să plece în goană acasă...

Dar în zadar ; mutra boierească nu lua foc. „Învăţătorul e fricos, mormăi Ghipsofagul, frămîntîndu-se pe scaunul lui de parcă ar fi avut cuie sub şezut. Învăţă-

torul e fricos, se teme să-i spună totul, ca să nu-l scoată din sărite ; dar o să-i spun eu !"

Se ridică hotărît și se apropie de măsuța unde stăteau cei doi fruntași.

— Îmi dai voie, boierule ? întrebă el. Eu cred că domnia-sa, preaînvățatul nostru dascăl, nu ți-a spus totul ; i-e frică ; dar mie nu mi-e frică și am să-ți povestesc totul, cînd o să rămînem numai noi doi.

— Hagi Nicolis, făcu boierul, lasă-ne, rogu-te, o clipă singuri ; să vedem ce vrea să-mi spună șelarul.

Apoi se întoarse spre Panaiotaros și-i zise :

— Hai, apropie-te, și fii scurt, fiindcă învățătorul mi-a spart urechile.

— Eu nu sînt palavragiu, i-o întoarse Panaiotaros cu un aer jignit. Dumneata mă cunoști. Gata, aleluia ; în două cuvinte am și terminat. Manolios i-a sucit mințile feciorului dumitale ; l-au luat cu ei pe Costantis, cafegiul, pe care-l vezi colo, și pe Ianacos, marchitanul, au intrat toți în chilerul dumitale, au umplut cu vîrf patru coșuri mari și le-au dat la holerici. Iar în acest timp dumneata sforăiai. Asta voiam să-ți spun. Și acum, te las.

Boierul simți că un val de sînge îi năvălește în cap ; ochii i se umflară din nou, glasul îi răguși.

— Piei din fața mea, du-te dracului ! urlă el. Ai venit dis-de-dimineață să mă înveninezi ?

Aruncă tubul narghilelei cît colo, privi în jurul lui, dar nu văzu pe nimeni și nimic : toată cafeneaua se învîrtea cu el. Se ridică, făcu un pas, apoi încă unul, ajunse la ușă, ieși afară și porni în grabă la deal, spre casă, răsuflînd greu.

— Ce dracu i-ai șoptit la ureche, măi Panaiotaros, de l-ai înnebunit așa ? strigară la șelar cîțiva săteni, pe jumătate rîzînd, pe jumătate îngrijorați. Nu ți-a fost teamă de Dumnezeu ? E om bătrîn și gras, o să-l lovească damblaua.

Dar Panaiotaros trecuse pragul și se făcuse nevăzut.

Se auzi goarna lui Ianacos, răsunînd plină de voie bună și totodată a batjocură parcă.

— Hei, oameni buni ! striga Ianacos, plantat în mijlocul pieței și întinzîndu-și gîtul în sus ca un cocoș. Pornesc din nou în raitele mele pe la oraș și prin sate. Care aveți comenzi de dat, grăbiți-vă ; care aveți scrisori de trimis, aduceți-le încoace ; care aveți rude, copii, prieteni prin satele vecine sau mărfuri de cumpărat, apropiați-vă ; primesc orice comenzi și comisioane ; plec chiar acum, și-o să mă întorc, dacă vrea Dumnezeu, duminică, aducîndu-vă răspunsul !

Cîțiva săteni se ridicară, se apropiară de Ianacos și, cu glasuri încete, îi dădură comenzile. Ianacos, rezemat de măgărușul lui, înregistra totul, la rînd, în mintea sa.

Cel din urmă se apropie Costantis și-i șopti la ureche :

— Bagă de seamă, să nu treci pe la bătrînul Patriarheas ! Nemernicul ăsta de Iuda i-a îndrugat ceva la ureche și bătrînul a sărit în sus, ca ieșit din minți, și-a înhățat toiagul și s-a dus să-i tragă o chelfăneală lui Mihelis.

— Pentru coșuri ? întrebă în șoaptă Ianacos.

— Da, pentru coșuri ; mi-e teamă că n-o să scăpăm nici noi ieftin. O să ne găsim beleaua.

— Eu mi-am și găsit-o. Popa e tot așa de furios și mi-a tras adineauri o săpuneală... Dar puțin îmi pasă. Pe-o ureche mi-a intrat și pe cealaltă mi-a ieșit. Lasă-i să spumege cît or vrea ; o să le treacă burzuluiala. Noi ne-am făcut datoria.

— Și la mine a fost bucluc ; ce, se putea să scap ? spuse Costantis și oftă adînc. Azi-dimineață soră-ta s-a năpustit să-mi scoată ochii. „Mizerabile, descreieratule, criminalule ! m-a luat ea. Am aflat totul ; ai golit cafeneaua pentru pîngăritorii și nelegiuiții pripășiți în

satul nostru, pentru holericii ăia. Noi flămînzim acasă, copiii tăi s-au pipernicit de-atîta trai rău, iar tu, dușmanule, n-ai găsit altceva mai bun de făcut decît să împarți cafeaua, zahărul și săpunul !"

— Care dracu i-o fi suflat la ureche cu noaptea-n cap ? făcu Ianacos uimit.

— Dracul ăla roșcat, cine altul ? Nu-ți amintești, s-a ținut după noi tot timpul aseară, apoi s-a dus și le-a spus numaidecît tuturor — popii, nevesti-mi și, acum, bătrînului Patriarheas. A turbat de cînd l-au făcut pe el Iuda, iar pe noi apostoli !

— Răbdare, dragă Costantis ! zise Ianacos, compătimindu-l pe bietul cafegiu pentru tot ceea ce îndura de la soră-sa. Răbdare, fă pe prostul și taci ; iar duminică, după ce-o să mă întorc, mai stăm noi de vorbă. Rămîi cu bine !

Ianacos își îmboldi măgărușul cu bățul și porni la drum, urcînd agale ulița satului.

— Tu ai noroc, bombăni Costantis, uitîndu-se după el cum se depărta. Tu ai noroc, ce-ți pasă ! Totul ți-a mers din plin ; copii nu ai, nevasta ți-a murit și ai scăpat de ea...

Ianacos își puse, din mers, mîna pe crupa lucioasă a tovarășului său.

— Eh, dragă Iusufachi, noi ne înțelegem bine amîndoi, murmură el. Și ne iubim ca niște frați. Ne-am certat noi vreodată, ia spune ? Niciodată, slavă Domnului ! Fiindcă sîntem doi oameni buni — sau doi măgari buni, cam tot aia e — și nu facem rău la nimeni... Hei, cea, bătrîne, cotește la dreapta, azi schimbăm drumul. N-ai auzit ce ne-a spus Costantis ? Azi nu ne ducem la conacul boieresc. Ia-o de-a dreptul spre casa lui moș Ladas, care te admiră și moare de ciudă cînd te vede cu samarul plin.... Așa, așa, să terminăm mai iute ! Și cînd om ieși din sat, o să scăpăm și de fruntași și de toți popii blestemați, și-o să rămînem iarăși numai noi amîndoi !

Coti la dreapta, luînd-o spre casa bătrînului zgîrie-brînză.

„Numai pe bietul Manolis aș vrea să-l mai văd înainte de plecare, ca să-i vorbesc de Caterina, își spuse el apoi. Să-și bage mințile în cap să nu intre în păcat. O să fie Hristos, mă înțelegi, și atunci trebuie să se ferească de femei ca dracul de tămîie !"

Moș Ladas ședea în curtea lui, pe banca din dosul porții, zdrențăros, desculț, dar mulțumit de soartă. Nevastă-sa, baba Penelopa, i-adusese într-o ceașcă dogită cafeaua de dimineață, făcută din năut amestecat cu orz, punîndu-i totodată pe bancă o felie de pîine de orz și o farfurioară cu măsline. Ladas își mînca măslinele și își sorbea băutura, vorbind cu bătuța sa, care ședea tăcută și netulburată pe un scăunel, în fața lui, și împletea la un ciorap. Baba era o mînă de om, slabă, zdrențăroasă, ca și moșneagul, și avea un nas enorm, lăsat în jos, care o făcea să semene leit cu o barză bătrînă jumulită.

În primii ani de căsnicie, cînd era tînără, îi ținea piept bărbatului și se certa deseori cu el ; pe atunci era frumoasă și, fiindcă se trăgea dintr-o familie bună, îi plăcea luxul. Dar încetul cu încetul, ambiția i se toci, sufletul îi obosi și trupul i se ofili. Se predă fără împotrivire, fără cîrtire zgîrceniei. Și din acel moment, femeia lui Ladas începu să tacă. Îl asculta, îl lăsa să zică ce vrea el, nu se supăra, și dacă uneori, mai protesta în sinea ei, se stăpînea și tăcea. Dar din ziua cînd i-a murit singura fată pe care o avusese, nu mai asculta trăncănelile lui Ladas, nu se mai supăra și nici nu mai protesta pentru orice fleac. Era ca o moartă care continua să mănînce, să doarmă și să se trezească,

dar viaţa i se scursese din trup. Căpătase liniştea, nepăsarea şi demnitatea unui mort.

Bătrînul Ladas îşi sorbea zeama de orz şi îşi privea femeia, care, tăcută şi absentă, împletea la ciorap. Îi vorbea despre un proiect măreţ pe care şi-l făurise peste noapte, cînd nu putuse să doarmă, şi care trebuia să-i umple lada cu cercei, cu inele, cu salbe şi cu galbeni.

— În mintea mea am rînduit eu totul bine, pînă la cel mai mic chiţibuş, dragă Penelopa, dar nu ştiu cui să-i împărtăşesc secretul. Pentru că, vezi tu, e vorba de-o afacere mare şi trebuie să fim doi ca s-o ducem la bun sfîrşit. Astăzi lumea, dragă Penelopa, e pidosnică. Unde te întorci, nu dai decît de hămesiţi şi de şmecheri, care vor să te jupoaie. Spune şi tu, cui să-i împărtăşesc secretul ? Hagi Nicolis e un guguman care vrea s-o facă pe cinstitul ; şi apoi, nu-i decît un învăţător, sărac ca vai de el ! La ce te poţi aştepta de la dînsul ? Noroc că nu-i nebun de tot ! Cît despre fratele lui, popa Grigoris, ăsta-i foarte deştept şi foarte priceput, dar e hapsîn, viclean, şi vrea să bage totul în buzunarul lui. Nu face de mine, fiindcă şi eu vreau să înghit totul... Dai din cap, dragă Penelopa. Vrei să-mi pomeneşti de bătrînul Patriarheas ; ducă-se dracului ! Ăsta nu-i om, e un bărdăhan. A moştenit bogăţia de la bunici şi străbunici şi n-a muncit niciodată în viaţa lui. El nu ştie ce va să zică sudoarea... Am auzit că există nişte furnici mari, numite regine ; zi şi noapte, zac culcate fără să facă nimic, şi au o armată de roabe formată din furnici mici, care le hrănesc ; iar dacă acestea nu le-ar hrăni, ar muri de foame... Aşa-i şi el, lovi-l-ar damblaua ; o furnică din alea mari. Nu-i de mine !... Iar dacă te gîndeşti cumva la celălalt fruntaş, la căpitanul Furtunas, el nu face doi bani. Nici ăsta nu-i om, ci-i un cazan de rachiu care fierbe întruna... Va să zică, trebuie să găsesc alt tovarăş pentru

afacerea mea... Dar pe cine ? Ai tu vreo idee ? Ştii tu pe cineva dragă Penelopa ?

Ea însă împletea mai departe, cufundată într-o beatitudine şi toropeală de dincolo de lumea asta ; nu auzea nimic. O clipă doar, îşi ridică ochii de la andrelele sale, nişte ochi tulburi, nici veseli, nici trişti, nişte ochi morţi. Ai fi zis că privirea ei străbate prin pielea şi oasele bătrînului Ladas, şi că vede, dincolo de el, zidul casei, iar dincolo de zid, uliţa, satul şi cîmpul, iar şi mai departe, muntele Sarachina şi, după Sarachina, foarte departe, marea, şi dincolo de mare, o întindere neagră, nemărginită, moale ca puful, unde nimic nu se aude şi nu se mişcă — neantul. Bătrîna îşi lăsă din nou ochii în jos şi începu să împletească iar, foarte repede, ca să cîştige timpul pierdut.

În clipa aceea răsună goarna lui Ianacos. Moş Ladas sări în sus ; ochii lui mici, şireţi, scăpărară.

— Dumnezeu mi-l trimite ! strigă el. Iată-l ! Ăsta-i omul pe care-l căutam ; ăsta-i de mine ! Nu-i aşa, Penelopa ? El are tot ce trebuie : e marchitan, cutreieră oraşe şi sate, e niţel mincinos, niţel hoţ, meşter în combinaţii mărunte, dar prostuţ pentru cele mari... ce mai la deal la vale, un măruntişar. Ăsta-i pentru afacerea mea. El o să strîngă, o să strîngă, şi la urmă, hap ! o să-i suflu totul de sub nas.

Îşi frecă plin de bucurie mîinile mari, noduroase, care pocneau. Auzind că măgăruşul se oprise în faţa porţii, moş Ladas alergă şi deschise.

— Bine ai venit, Ianacos ! Bine ai venit ! strigă el. Măi, Dumnezeu mi te trimite. Hai noroc, leagă-ţi măgăruşul de belciug şi vino înăuntru. Am de vorbit ceva cu tine.

„Ce cursă vrea să-mi întindă vulpea asta bătrînă ? se întrebă marchitanul. Fii cu ochii-n patru, frate Ianacos !"

Îşi legă măgăruşul de belciug şi intră.

— Închide bine poarta cu zăvorul, să nu ne audă cineva... Am să-ţi încredinţez un mare secret. Şezi. Eşti norocos, măi Ianacos ! O să te îmbogăţeşti şi n-o să mai ai nevoie de nici un pîrlit. N-o să mai umbli ca un cerşetor din sat în sat, să vinzi mosorele cu aţă... Ascultă, Ianacos, o să fii putred de bogat, cusut cu aur ; mă auzi ? Cu aur.

Ianacos părea buimac.

— Nu mă înnebuni, moş Ladas ! Vorbeşte mai pe şleau, să înţeleg. Ce aur ?

— Desfundă-ţi urechile şi ascultă aici ! Holericii ăia care au trecut prin satul nostru au fost odată oameni înstăriţi. Dar i-au gonit turcii şi acum nu au nici după ce bea apă. Deci, ascultă ce-am să-ţi spun : cînd au fugit, nu încape îndoială că au ascuns şi au luat cu ei toate giuvaericalele pe care le aveau — cercei, brăţări, inele de logodnă, galbeni... Acum ai priceput, Ianacos ?

— Încă nu... încă nu ! Sînt cam tare de cap. Ia, zi mai departe...

— Ce-o să-ţi propun eu, Ianacos, e o faptă creştinească, pe care mi-a arătat-o Dumnezeu însuşi. Azi-noapte am văzut focuri pe muntele Sarachina ; mai mult ca sigur că s-au aciuat acolo în peşteri. Aşa că, ia-ţi măgăruşul şi du-te repede la munte. Sună din goarnă, cheamă-i pe toţi, bărbaţi şi femei, să se adune în jurul tău, şi vorbeşte-le. Spune-le aşa : „Fraţilor, voi muriţi de foame ; dar nu vă e milă de copiii voştri ? Eu n-am putut dormi toată noaptea, fiindcă mă gîndeam la voi. Mă gîndeam cum să vă salvez, fraţilor. Cum să vă salvaţi voi singuri. Şi Dumnezeu m-a luminat. Am găsit : scoateţi-vă de la sîn giuvaericalele pe care aţi apucat să le luaţi cu voi. Fac schimb : eu vă dau tot ce-i trebuie omului ca să trăiască, grîu, orz, undelemn, vin, voi îmi daţi ce nu-i trebuie omului, adică giuvaericalele voastre... Şi dacă

o fi să pierd, nu face nimic ; sînteţi doar greci, sînteţi creştini de-ai noştri !..." Acum ai înţeles, cap sec ?

— Încep să înţeleg... Dar abia încep... răspunse Ianacos cu jumătate gură.

Nu putea încă să se lămurească dacă cel care a vîrît această idee în capul moşneagului Ladas a fost Dumnezeu sau Dracul.

— E un gînd trimis de Dumnezeu, îţi spun ! reluă Ladas. Dar tăcere ! Să nu ne simtă nimeni. Hai, la treabă ! O să te umpli de bani şi-o să duci şi tu o viaţă tihnită. Mi-e milă cînd te văd, un om ca tine, umblînd, iarna-vara, pe drumuri şi prăpădindu-ţi tinereţea aşa... Cîţi ani ai ?

— Cincizeci, răspunse Ianacos, întinerindu-se numai cu doi ani.

— Ei, vezi ! Eşti în floarea vîrstei ! Nu-ţi irosi viaţa, dragă Ianacos ! E timpul să-ţi faci şi tu o casă boierească, să te însori cu femeia care-ţi place — şi cred că fata popii nu-i de lepădat — să ai şi tu copii, ca toată lumea, să-ţi ajuţi prietenii, satul ; şi cînd oi trece pe drum, oamenii să se ridice în picioare cu respect şi să te salute cu temenele... O viaţă nouă ţi se deschide în faţă, dragă Ianacos, o viaţă de boier, nu de zdrenţăros ! Ia gîndeşte-te, cîţi ani o să trăim pe lumea asta ? Barem să-i trăim ca oamenii... Eu îţi vreau binele. Hai, grăbeşte-te, să nu ne-o ia altul înainte ! Mi-e teamă de popă !

— Mie mi-e teamă de Dumnezeu, spuse Ianacos, încă nehotărît. Mi-e teamă de Dumnezeu, moş Ladas. Ce zici ? E drept să-i dezbrăcăm pe fraţii noştri prigoniţi ?

— N-o să-i dezbrăcăm, mă, cap de gîscă ! Dimpotrivă, o să-i îmbrăcăm, o să-i scăpăm de la moarte... Ei trebuie să mănînce, sărmanii ; trebuie să trăiască ; sînt doar fraţi de-ai noştri ; am şi eu o inimă de om şi mă doare cînd mă gîndesc la ei... Le pro-

punem un schimb, nu-i furăm. Fireşte, atît cît se poate, nu trebuie să uităm nici alişverişul nostru. Facem doar negustorie, sîntem oameni cu capul pe umeri ; cîştigul e dulce, nimeni nu zice... Hai, apropie-te, ia o bucată de pîine, poftim şi măsline, mănîncă ! O să fim tovarăşi asociaţi ; o să împărţim totul pe din două. Uite, a mai rămas puţină cafea în ceaşca mea, bea-o !

— Nu mi-e foame, spuse Ianacos. Sînt ameţit. Am să stau niţel pe bancă, să mistui ceea ce mi-ai spus... Dumneata îmi deschizi un drum nou în viaţă, moş Ladas ; lasă-mă să mă gîndesc, să cîntăresc bine lucrurile înainte de a lua o hotărîre.

— Partea proastă e că n-avem timp de aşteptat, răspunse Ladas. Treaba ne zoreşte. Ce să mai stai să cîntăreşti ? Du-te repede pe muntele Sarachina ; să nu pierdem timpul. Ţi-am spus că mi-e teamă de popă, care-i un lacom fără seamăn !

Ianacos se aşeză pe bancă, îşi îngropă faţa în palme, îşi rezemă coatele de genunchi şi cîtva timp nu mai vorbi nimic. Capul începu să-i fiarbă ca un cazan, tîmplele îi zvîcneau, mintea i se zăpăcise, i se tulburase cu totul. Maldăre de cercei se desprindeau de la o mulţime de urechi, şiruri de salbe se desfăceau de la o mulţime de gîturi, inelele de logodnă alunecau singure de pe degete, monezi de aur se scurgeau din pungile legate bine cu sfoară... Şi tot acest aur se îngrămădea în cufărul mare, din coşmelia lui scundă, plin cu boarfe rămase de la răposata lui soţie... Apoi, o casă imensă, cu temelii înfipte bine în pămînt, se înălţa încet-ncet spre cer. Nu, nu era o casă, ci un palat, cu grădini, curţi, balcoane şi cu paturi moi, un palat în care o femeie frumoasă ieşea din baie şi se pieptăna... Şi poarta cea mare

se deschidea într-o duminică dimineaţa cu un soare strălucitor, la ceasul cînd suna clopotul de slujbă. Ianacos vedea un alt Ianacos apărînd în prag, îmbrăcat cu ciacşiri de postav, cu o căciulă de astrahan în cap, ca de fruntaş, şi cu un baston înalt în mînă ; se îndrepta cu un mers boieresc spre biserică, şi la trecerea lui toţi sătenii se ridicau cu respect şi-l salutau cu temenele... Apoi îl vedea pe boierul Ianacos aşezat turceşte în mijlocul curţii, stînd de vorbă cu Costantis, rămas în picioare, în faţa lui, plin de respect. Şi scotea de la chimir o pungă plină cu lire de aur. „Na, măi Costantis, na bani, să ai şi tu puţină mulţumire... Că mult ai mai suferit de pe urma ciumii de soru-mea. Ţi-i dau de tot !“ Apoi îl chema pe Manolios : „Vino şi tu, Manolios. Ţi-am cumpărat o turmă de oi, ia-o, e a ta ; să nu mai munceşti ca argat la ramolitul de Patriarheas...“ Ianacos simţi un alt vîrtej învăluindu-i capul şi de astă dată zări biserica satului, iar sus, la clopotniţă, un orologiu uriaş, ca acela pe care-l văzuse la Smirna, iar deasupra orologiului, de jur împrejur, putea citi, scris cu litere mari, de aur : „Donaţie de chir Ianacos Papadopulos, mare binefăcător !“ Într-un nou vîrtej, orologiul dispăru, şi în mintea lui Ianacos strălucea acum un samar moale, cu căptuşeală de catifea şi cu paiete aurii. Ianacos îl lua în braţe şi intra cu el în grajd, strigînd : „Scumpul meu Iusufachi, ţi-am cumpărat samarul cel nou pe care ţi l-am făgăduit ; priveşte-l, nici regele nu are aşa ceva. De-acum încolo s-a terminat cu suferinţele noastre ; o să mănînci cît ţi-e foame, o să bei cît ţi-e sete, dragă Iusufachi, şi-o să te plimbi cu samarul cel nou prin piaţă, în fiecare duminică, după slujbă, şi toţi au să se dea la o parte şi au să te salute cu respect, ca şi cum ai fi om...“

Aici Ianacos începu să rîdă şi îşi săltă capul înfierbîntat, de parcă s-ar fi trezit din somn. Văzu băbuţa care împletea de zor la ciorapul ei, cufundată parcă într-un extaz ; îl văzu apoi pe Ladas, stînd cu ochii pironiţi asupra lui şi aşteptînd.

— Jumate-jumate, rosti el. Ne-am înţeles, moş Ladas ?

Bătrînul Ladas îi întinse mîna mare, osoasă.

— Dă mîna, Ianacos, ne-am înţeles ! Jumate-jumate, tîrg cinstit ! În fiecare seară tu o să-mi aduci aici giuvaericalele pe care le-ai strîns, iar eu o să-ţi dau grîul, untdelemnul şi vinul cuvenit pentru schimb. Şi după ce-om umfla toate giuvaericalele, vii şi ne socotim. Scrie şi tu în catastiful tău ce dăm şi ce luăm, ca să ştii, să nu crezi că m-aş coborî cumva să te înşel. Şi ca să vezi cîtă încredere am în tine, iată, îţi dau şi o arvună de trei lire turceşti de aur.

Trase de la cingătoare o pungă legată strîns cu sforicele ; o desfăcu, băgă mîna în ea, scoase şi numără, una cîte una, tremurînd, cele trei lire. Ianacos le luă repede în palma-i lacomă, cu ochii scînteindu-i de-o strălucire de aur.

— O să pregătesc chitanţa, adăugă bătrînul Ladas, şi cînd te-oi întoarce cu bine, îţi pui semnătura pe ea... Eşti mulţumit ? Acum crezi în cuvîntul meu ? Ceea ce-ţi spun eu nu sînt vorbe deşarte, ci aur. Acum, haida, să nu ne pierdem timpul ; du-te, şi Dumnezeu să te-ajute !

Îl împinse pe Ianacos spre poartă şi trase zăvorul.

— Dumnezeu să te-ajute ! îi mai strigă el o dată, şi închise repede poarta, ca nu cumva celălalt să se răzgîndească.

Îşi frecă mîinile mari, osoase, şi se întoarse la baba lui.

— Dragă Penelopa, făcu el, punîndu-şi degetul la gură, tăcere ! Ai văzut ce bine m-am descurcat iar ? Ai văzut ce cap am ? Deştept, nu glumă ! Ai dragă Penelopa ? Ţi l-am prins cu undiţa de aur ; i-am dat trei lire, dar o să primesc înapoi o mie... Acum fii bună şi du-te de pregăteşte cufărul ; hai, du-te !

Dar Penelopa nu se mişca de pe scaun ; împletea de zor şi privea, fără să le vadă, andrelele care se întîlneau, se depărtau şi iar se întîlneau, sporind ciorapul pe care-l împletea pentru Ladas. Şi în ciorapul ce se rotunjea, zărea nu piciorul osos al bătrînului, ci osul gol, lung ţeapăn, mîncat pe jumătate de viermi.

În acest timp. măgăruşul pornise la drum, iar Ianacos se ţinea după el, păşind îngîndurat. Simţea că o povară foarte grea îi apasă inima ; dar totodată simţea şi o altă povară, foarte dulce, în dreapta, în buzunarul vestei. Mergea ca un om beat. Aci dansa pe drum, sărind din piatră în piatră, aci se oprea deodată şi cădea pe gînduri ; măgăruşul întorcea capul, îl privea lung şi se oprea şi el din mers, aşteptîndu-l să vină.

— Să nu văd pe nimeni, să nu mă vadă nimeni ! murmură Ianacos. Haide, Iusufachi, mergi repede, ce te-ai oprit ? Coteşte pe aici ; azi schimbăm drumul, avem afaceri grozave de făcut, dragă Iusufachi.

Măgăruşul dădu cu nedumerire din capul lui deştept, fără să înţeleagă nimic. Încotro se duce pe aici ? Ce-a păţit stăpînul său ? Zău, bezmetici mai sînt şi oamenii !

— Să nu văd pe nimeni, nici măcar pe Manolios... Acum am alte griji mai importante ; n-are decît să-şi facă de cap cu Caterina, dacă-i place !... Nu mă amestec... Haide, Iusufachi, dă-i înainte !

Dar, la marginea satului, la cotitura drumului ce apuca spre cîmp, se trezi față în față cu Manolios și cu alți doi săteni, care-l duceau pe brațe pe căpitanul Furtunas, pășind încet, cu capetele în jos ; înaintea lor mergea seizul, cu iataganul lui mare și cu fesul roșu în cap.

Ianacos își împinse măgărușul la o parte, făcîndu-le loc să treacă, și se apropie să vadă ce-i ; căpitanul era în nesimțire și avea capul înfășurat într-un ștergar alb, plin de sînge...

— Ce-a pățit, măi băieți, căpitanul nostru ? îa spune, Manolios.

— S-a rostogolit pe scara de la ceardacul agăi, sărăcuțul de el, și și-a spart capul, răspunse Manolios. Dacă o vezi cumva pe mătușă-mea, Madalenia, spune-i să vină să-i schimbe oblojeala de la rană... Ea se pricepe, a fost moașă înainte de-a se face giulgiuitoare.

— Săracul ! murmură Ianacos. Trebuie c-a fost beat turtă.

Seizul se întoarse și mîrîi, rîzînd :

— Nu-l căina, mă grecule, degeaba ! Și-a spart capul ; ei, și ce-i cu asta ? O să și-l lipească la loc. Spînii au șapte suflete în ei.

— Manolios, strigă Ianacos, am să-ți spun ceva.

— Și eu, răspunse Manolios. Dar mai întîi să-l așezăm pe căpitan în așternutul lui ; vino după noi și așteaptă-mă afară, în fața porții ; mă-ntorc îndată.

Porniră cu toții pe același drum, pășind încet, deoarece căpitanul mugea de durere la cea mai mică zdruncinătură. Ajunseră acasă la căpitan, îl băgară înăuntru, iar Ianacos își trase măgărușul la umbra unui măslin și se puse să aștepte.

— Măi, că multe s-au mai întîmplat în noaptea asta ! murmură el. Să vedem ce-o să ne mai aducă

pînă la urmă ziua de azi ! Numai de-ar avea Dumnezeu milă de noi !

Își scoase tabachera, răsuci o țigară, se rezemă de trunchiul măslinului și începu să fumeze, ca să-i treacă timpul. Se căia că vorbise cu Manolios ; are să piardă timp, iar afacerile mari, pe care le-a pus la cale, cer să fie făcute repede, își spunea el. Își pipăi buzunarul vestei, atinse lirele și zîmbi.

— Slavă Domnului ! murmură fericit. De data asta nu e vis. De cîte ori n-am pățit-o în somn, cînd visam că aveam pumnii plini cu lire... Iar dimineața, prostul de mine, căutam sub pernă !... Dar acum, slavă ție, Dumnezeule...

Mai pipăi o dată lirele și se liniști.

Manolios ieși din casă, ștergîndu-și fruntea ; îl zări pe Ianacos sub măslin și se apropie de el.

— Tare era greu, sărmanul de el ; ne-a deșelat !

— Mă grăbesc, făcu Ianacos. Am să-ți spun două vorbe și plec ; azi am mult de lucru... Ascultă, Manolios : întîi și întîi, să nu calci azi pe la stăpînul tău ; a aflat de coșuri și s-a înfuriat rău de tot. Și-a luat bastonul mare și s-a dus să-și ciomăgească feciorul. Va să zică ține-te cît mai departe, pînă o trece vijelia !

— Păi, dacă-i așa, mă duc să împart loviturile cu Mihelis ; că și eu sînt de vină.

— De vină sînt și eu, dar nu mă duc. O să zici că-i rușinos ; se poate, dar e sănătos... Stai, nu pleca ; mai am să-ți spun încă ceva, Caterina, văduva, caută să te prindă în mrejele ei ; cică te vede în vis, și aseară, în piață, ți-a făcut cu ochiul, dar noroc că n-ai băgat de seamă... Manolios, fii prevăzător ! Caterina-i o jivină în stare să-l facă pînă și pe un mitropolit să-și piardă capul... Gîndește-te la Paștele care vine și la datoria ta... Ferește-te de păcat !

Manolios îşi lăsă capul în jos, roşind; şi el o văzuse azi-noapte pe văduvă în somn, dar nu-şi amintea prea bine cum. Cînd s-a trezit, însă, avea ochii traşi.

— Hristos o să mă ajute, murmură el.

— Pe cine să ajute şi el mai întîi, dragă Manolios? Ajută-te singur, şi cerul o să te-ajute! Dar hai, mă grăbesc, acum e rîndul tău; parcă aveai să-mi spui ceva.

Manolios şovăia, neştiind cum să aducă vorba, ca să nu-şi jignească prietenul.

— Să mă ierţi, începu el în cele din urmă, de ceea ce am să-ţi spun, dar noi, cei patru, avem de-aci încolo o ţintă comună, un scop mare, sfînt; toţi patru sîntem una... Dacă unul dintre noi va greşi, ceilalţi au datoria să-l aducă pe drumul cel drept; dacă unul e pierdut, sîntem cu toţii pierduţi. De aceea îmi îngădui să...

— Zi-i, zi-i, Manolios, nu te codi! făcu Ianacos, şi începu să-şi dezlege măgăruşul de la măslin. Ţi-am spus că sînt grăbit.

— Azi îţi începi din nou lucrul tău, continuă cu glas domol Manolios, apucîndu-l pe Ianacos de braţ. Începi să colinzi din nou satele cu mărfurile tale. Nu uita, te rog stăruitor, în numele lui Hristos, nu uita ce te povăţuia ieri părintele...

— Ce mă povăţuia popa? făcu Ianacos, şi glasul lui deveni pe neaşteptate aspru.

— Te rog, dragă Ianacos, n-o lua în nume de rău... Îţi spunea să nu furi la cîntar, să nu...

Dar Ianacos nu se mai putu stăpîni: îşi dezlegă repede măgăruşul, şi-şi înfăşură cătrănit pana căpăstrului în jurul braţului.

— Bine, bine, am înţeles... Sfinţia lui crede că-i uşor... Dar ce-ar zice popa dacă l-aş povăţui şi eu să-şi mai strîngă puţin cureaua, să nu mai mănînce ca un găman şi să mai dea din ce-i prisoseşte şi săracilor? Şi să nu mai amestece scrobeală, făină şi mirodenii, ca să facă o plămadă pe care o vinde apoi ca leac ce zice că vindecă toate bolile, şarlatanul! Nu mai departe decît acum un an, nu l-a lăsat neîngropat timp de trei zile pe moş Mantudis, de s-a împuţit, pentru că sfinţia sa cerea moştenitorilor să-i plătească înainte? Şi altă dată n-a scos tot el la mezat via bietului Ierenimos, cîrpaciul, pentru că-i datora nişte bani? Şi chiar anul ăsta, cu puţine zile înainte de Săptămîna Mare, nu dumnealui a lipit la biserică un tarif — atîta pentru botez, atîta pentru nuntă, atîta pentru înmormîntare — spunînd că altfel nu botează, nu cunună şi nu înmormîntează? Şi după toate astea, mai are obraz, taurul de popă, să-mi dea poveţe mie, unui om sărac...

— Nu-l blestema pe părinte, îl întrerupse Manolios. Fiecare o să dea socoteală pentru sufletul lui. Tu vezi-ţi de sufletul tău, Ianacos! Anul ăsta trebuie să fim curaţi, neprihăniţi; tu o să fii apostolul Petru, nu uita asta... Ce trebuie să facă omul cînd se împărtăşeşte? Să postească, să nu mănînce carne, nici untdelemn, să nu blesteme, să nu se mînie... Acum şi noi trebuie să facem la fel, dragă Ianacos...

Dar Ianacos se făcu foc; simţea că Manolios avea dreptate, şi asta îl scotea şi mai mult din sărite. Îl lăsă pe popă, pentru a se lega de prietenul lui; îi şuieră printre dinţi:

— Iar domnia-ta, chir Manolios, nu uita că o să fii nu un apostol, ci Hristos în persoană. Şi asta înseamnă că trebuie să te atingi de femeie? Nu! Cu toate astea, domnia-ta te pregăteşti să te însori! Da sau ba? Ce mi te roşeşti? Da sau ba? O să ne mănînce blestemul pe toţi, ascultă-mă pe mine; sfinţenia nu-i lucru uşor...

Manolios își plecă fața în jos, fără să mai spună o vorbă.

— Da sau ba ? îi dădea înainte Ianacos, din ce în ce mai întărîtat. Cum o vezi pe Lenio, îți lasă gura apă... Iar Satana ți-o trimite în somn, așa cum o vrei tu, goală-goluță ! Am fost și eu tînăr odată, ca tine, și cunosc tertipurile Satanei... Ți-o trimite în somn și tu păcătuiești, iar dimineața te scoli cu ochii încercănați... Ba, tocmai cînd o fi să-l reprezinți pe Hristos răstignit, o să fii ginerică proaspăt... Lumea o să te răstignească, iar tu o să fii cu gîndul în altă parte ! O să-ți spui că toate astea sînt doar un joc, că altcineva a fost răstignit, nu tu, și în clipa cînd o să strigi sus pe cruce : *Eli, eli, lama savahtani !*[1] o să te gîndești că după cîteva clipe te întorci la căsuța ta, unde Lenio te-așteaptă cu un lighean cu apă caldă, să te speli, că o să te îmbraci cu rufe curate și că o să vă culcați amîndoi, după răstignire, în patul vostru... Care va să zică, să taci, Manolios ; nu-mi da mie sfaturi ! Tu, care una spui și alta faci...

Manolios îl asculta cu capul plecat, tremurînd. „Are dreptate... are dreptate, își spunea el. Sînt un mincinos, un mincinos, un mincinos !“

— De ce taci ? Spun cumva minciuni ? strigă Ianacos, care simțea o bucurie răutăcioasă văzîndu-l pe Manolios cum tremură.

— Păi chiar ieri, Ianacos... rosti Manolios cu sfiiciune.

Dar Ianacos nu-l lăsă să continue.

— Ieri, Manolios, spuse el, trăgîndu-și măgărușul de căpăstru, ieri a fost altceva. Ieri au fost sărbători, ne-am îndopat de ne-am făcut burta tobă, măgărușul era legat în grajd, interesul dormea... Pe cînd azi,

[1] Dumnezeul meu, dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit ! (Ebraică).

uită-te, măgărușul e încărcat, burta-i goală. Paștele a trecut, începe negustoria... Și negustorie vra să zică, flăcăiașule, să storci ca să mănînci și să furi ca să ai ! Altfel nu merită să faci pe negustorul ; mă puteam duce la muntele Athos să mă călugăresc !...Ai înțeles ?

Tăcu o clipă ușurat ; trase măgărușul, îl privi pe Manolios, mulțumit că a spus tot ce avea pe suflet și că și-a descărcat năduful, și zise :

— Rămîi cu bine, Manolios. Și tot ce-am vorbit acum să rămînă între noi.

Dar în sinea lui mînia nu i se potolise cu totul : ținîndu-și măgărușul de căpăstru, se întoarse pentru ultima oară spre prietenul lui și-i spuse :

— Negustorul, băiete dragă, e dator să fure ; sfîntul e dator să nu fure. Asta-i. Să nu le încurcăm... Și să-ți jucăm la nuntă, Manolios ! Cununie bună !... Haide, Iusufachi !

Manolios rămase singur. Soarele se ridicase sus pe cer. Toată suflarea, oameni, boi, cîini, măgari, se înhămase la corvada cea de toate zilele. Moș Ladas își pusese ochelarii și scria încet, atent, cu un zîmbet strîmb pe buze, chitanța pentru cele trei lire. Popa, tocmai cînd se pregătea să plece, furios, la bătrînul Patriarheas, fu chemat în grabă să împărtășească un muribund, și-și schimbă drumul. Căpitanul Furtunas, lungit în patul lui, urla și-o înjura de mama focului pe bătrîna Madalenia, care-i schimba cîrpele și-i înfășura capul spart. Lenio, așezată la război, țesea ultimele marame și cînta încet. Inima ei dansa, i se urca pînă în gît, îi cobora pînă la rinichi, îi sărea de la un sîn la celălalt și o gîdila...

Sus, în odaia stăpînului ei, Lenio auzea strigăte și răcnete : tatăl zbiera, fiul răspundea, și amîndoi alergau de colo pînă colo, ca și cum s-ar fi luptat, făcînd dușumeaua de sub ei să se zguduie ; dar Le-

nio, aplecată deasupra războiului, nu mai lua în seamă certurile lor şi nici nu mai tremura cînd auzea strigătele puternice ale stăpînului... Era pe cale de-a scăpa de autoritatea lui; aţa se va rupe în curînd; Lenio se pregătea să plece împreună cu dragul ei Manolios sus, pe munte, la oile lor. Îi era silă de bătrînul Patriarheas, cu toate că acesta o iubea ca pe copila lui, cu toate că-i găsise un mire şi cu toate că-i dădea o zestre mare; dar i se făcuse scîrbă de el, nu putea să-l mai sufere.

Acum cearta din odaie se înteţi. Strigătele sălbatice ale bătrînului se auziră pentru o clipă limpede; Lenio ciuli urechea să asculte.

— Atîta vreme cît o să mai trăiesc, urla Patriarheas, eu o să poruncesc aici, în casa asta, nu tu! Iadul şi prăpădul lumii!

Bătrînul plesnea de mînie. Fonfăia, cuvintele i se încurcau în gură, astfel că Lenio nu putu să audă bine urmarea. Dar după puţin, urechea ei prinse din nou, deslușit, aceste vorbe:

— Şi nu vreau să legi prea multă prietenie cu Manolios; nu uita că el e un argat, iar tu eşti boier; ţine-ţi rangul!

— Bătrîn scîrbos! murmură Lenio. Hodorogul, nu-şi respectă nici măcar părul alb din cap. Şi-o aduce aici pe putoarea de Caterina, după care-i curg balele, iar Manolios nu-i place, de teamă să nu-i strice, chipurile, bunătate de fecior... Ah, de-aş pleca, de-aş pleca mai repede, să nu te mai văd, să nu te mai aud, hodorog spurcat!

Se ridică iute, nemaiputînd să stea în cămăruţa de jos, şi ieşi în curte să ia aer.

— Hodorog spurcat! murmură ea din nou. Lovi-l-ar damblaua să-l lovească!

Se duse în mijlocul curţii să scoată o găleată cu apă, să-şi afunde faţa în ea şi să se răcorească. Mi-

cuţă, plinuţă, cu buze groase, cu ochi mari, jucăuşi, avea un nas ca de vultur, care semăna într-adevăr cu nasul bătrînului boier. Foarte oacheşă, era plăcută la chip şi ispititoare. În fiecare zi, spre seară, se aşeza în prag şi de se întîmpla să treacă vreun bărbat pe drum, întindea gîtul şi-l privea cu lăcomie, curiozitate şi compătimire; Lenio semăna atunci cu o fiară flămîndă, ce-şi ridică laba, încordată, gata să se repeadă asupra prăzii, dar căreia pe neaşteptate i se face milă de biata vietate ameninţată, o lasă să fugă şi pîndeşte alta, nerăbdătoare... O vînătoare sălbatică, neclintită şi tăcută, şăgalnică şi crudă totodată, se desfăşura în fiecare seară în prag, iar cînd se înnopta, Lenio intra în casă istovită.

Tocmai în clipa cînd trăsese căldarea plină cu apă din puţ şi se pregătea să-şi afunde în ea faţa aprinsă, poarta curţii se deschise şi intră Manolios.

— Bine ai venit, Manolios! strigă Lenio, şi se îndreptă de mijloc să se repeadă spre el.

Dar se opri deodată. Se mulţumi să-l înfăşoare cu o privire plină de dor, măsurîndu-i fulgerător din ochi braţele, gîtul, pieptul, şoldurile şi genunchii, ca şi cum, vrînd să se lupte cu el, încerca să vadă ce împotrivire ar întîmpina şi cît de greu i-ar fi să-l doboare la pămînt.

Manolios nu-i răspunse, străbătu curtea, îşi lăsă caţa într-un colţ şi se pregătea să urce scara de piatră ce ducea la odaia stăpînului său. Auzise încă din stradă strigătele şi se grăbea să înfrunte vijelia alături de Mihelis.

Părea obosit şi neliniştit. Îndată ce-o văzu pe Lenio, fu cuprins de-o adevărată spaimă şi inima începu să-i zvîcnească în piept cu putere; tocmai pe ea nu voia s-o întîlnească în clipa aceea. Dădu să urce scara, dar Lenio nici nu se gîndea să-l lase să treacă aşa.

— Hei, hei ! îi strigă ea. Mai sîntem şi noi pe-aici coconule !

— Bună ziua, Lenio ! răspunse Manolios cu jumătate gură. Iartă-mă, mă grăbeam ; trebuie să-l văd pe boier.

— Lasă-l în pace, ce-ai cu hodorogul ăla ? făcu Lenio cu o voce înăbuşită, îndîrjită. Se ceartă cu răsfăţatul de fecioru-său ; lasă-i să-şi scoată ochii. Vino să-ţi arăt maramele...

Îl apucă de braţ, vrînd să-l tragă în casă ; îl atingea cu mîna, îl adulmeca, se rotea în jurul lui, se rezema o clipă de el, dar se retrăgea numaidecît îndărăt, roşie ca racul.

— Cînd ne căsătorim, Manolios ? Bătrînul se grăbeşte.

— Cînd o vrea Dumnezeu ! răspunse Manolios, străduindu-se să scape.

— Mă înclin în faţa bunătăţii lui, spuse Lenio, devenind deodată serioasă. Mă înclin în faţa bunătăţii lui, dar spune-i să se grăbească. Că vine luna mai şi în mai nu se fac căsătorii. Iar pe urmă înseamnă să aşteptăm secerişul, treierişul... Pierdem timp.

— Ba cîştigăm timp, Lenio, nu te grăbi ; că doar n-am îmbătrînit încă. Mai am cîteva treburi de terminat şi după aceea, dacă o vrea Dumnezeu...

— Ce treburi ? făcu Lenio surprinsă. Ce treburi, Manolios ? Afară de păscutul oilor, tu n-ai alte treburi.

— Am... am... făcu Manolios, înaintînd pas cu pas spre scara de piatră.

— Care ? Cu cine ? De ce nu vorbeşti ? Mîine o să fiu nevasta ta, trebuie să ştiu.

— Întîi să-l văd pe stăpîn, şi pe urmă... Trebuie să vorbesc întîi cu el, Lenio... Lasă-mă !

— Manolios, uită-te în ochii mei, nu privi în pămînt ! Ce ai ? Ce-ai păţit ? Într-o singură zi te-ai topit de tot, dragă Manolios... Ce ţi-au făcut ?

Îl privea neliniştită, mofluză, cu respiraţia tăiată. Deodată, avu o tresărire.

— Te-au deocheat ! strigă ea. S-o chemăm pe mătuşa ta, Madalenia, să te afume cu flori luate în Vinerea Mare de la sfîntul Epitaf, să-ţi descînte de deochi, dragă Manolios... Hai, vino înăuntru să-ţi arăt maramele....

Manolios simţea răsuflarea fierbinte a fetei înfăşurîndu-i gîtul ; un miros puternic se desprindea din trupul ei năduşit ; iar cînd pieptul tare, umflat, îi atingea braţul, sîngele flăcăului clocotea în el, vinele i se umflau, gata să-i plesnească.

— Mă duc s-o aduc pe bătrîna Madalenia ! Nu pot să te văd aşa ofilit. Să nu pleci ! spuse Lenio pe un ton poruncitor.

Intră în casă, îşi îmbrăcă rochia cea bună, îşi strînse părul cu basmaua, puse într-un coşuleţ două-trei ouă roşii, puţină cafea, zahăr şi o sticlă cu vin, să le dea bătrînei Madalenia pentru osteneala ei. Cînd ieşi din nou afară, îşi aruncă ochii spre scara de piatră ; Manolios urcase treptele şi stătea în faţa uşii boierului, nehotărît.

— Să nu pleci ! Să nu pleci ! îi strigă ea. Mă întorc numaidecît.

Sus, strigătele se potoliseră ; pesemne că Mihelis plecase. Manolios nu mai auzea dincolo de uşă decît paşii grei ai bătrînului, căruia nu-i trecuse încă supărarea şi se învîrtea furios prin odaie, înjurînd şi blestemînd.

Împinse uşa şi intră ; cum îl văzu, bătrînul fruntaş se repezi asupra lui, cu pumnul ridicat.

— Tu ești de vină ! mugi el. Tu mi-ademenești băiatul, tu l-ai pus să-mi împartă avutul, sîngele inimii mele, veneticilor aceia !

Vinele de la tîmple, de la gît și de la mîini i se învinețiră. Se descheie la cămașă. Pieptul bătrîn i se umfla și i se dezumfla, de parcă sta să se spargă. Căzu grămadă pe marginea divanului mic, își prinse capul în mîini ; răsufla greu și, din cînd în cînd, îl cuprindea un acces de tuse.

Manolios se rezemă de perete, se uită la bătrînul boier, care gîfîia, și sufletul i se umplu de mîhnire. „Inima omului, gîndea el, e o fiară ; o fiară neîmblînzită... Isuse Hristoase, nici tu prin jertfa ta n-ai izbutit s-o îmblînzești..."

Bătrînul se ridică dintr-o dată, ca și cum și-ar fi adunat puterile ce-i mai rămăseseră în trup, și-l înhăță pe Manolios de guler.

— Tu ești de vină ! îi strigă el din nou, împroșcîndu-l cu scuipat pe obraji și pe gît. Tu ești de vină ! Te-am chemat de la munte ca să te însor cu Lenio, pe care o iubesc ca pe fiica mea ; te-am oprit aici în timpul sărbătorilor ; n-am ținut seama că ești slugă, și în ziua de Paști te-am pus la masa mea, să mănînci împreună cu mine ! Și acum, tu, nerecunoscătorule, iată cum mi-o plătești ! Ai sucit capul feciorului meu, ați intrat pe ascuns în chiler, în timp ce eu dormeam, și m-ați jefuit ! Hoțule ! Hoțule ! Și nu-i numai atît ! Poftim, astăzi pentru prima dată, Mihelis a cutezat să mă înfrunte... „Acum sînt bărbat mi-a spus în față, fac ce-mi place !" Auzi, nerușinatul ! S-a ridicat împotriva mea, face ce-i place ! Și cînd eu i-am strigat : „Nu te temi, păcătosule, de tatăl tău ?", neobrăzatul mi-a răspuns fără să roșească : „Mă tem de Dumnezeu, de nimeni altul!" Auzi colo, de nimeni altul ! Astea sînt isprăvile tale,

Manolios ! Mai bine ți s-ar fi rupt picioarele pe drum, cînd coborai de la munte ca să vii să petreci Paștele cu noi !... De ce nu vorbești ! Ce-ți holbezi ochii și te zgîiești așa la mine ? Vorbește, diavole ! O să mă faci să crăp de mînie !

— Stăpîne, spuse Manolios cu glas liniștit, am venit să-ți cer îngăduința de-a mă lăsa să mă întorc la munte.

Bătrînul făcu ochii mari ; buzele îi tremurau. Bolborosi :

— Ce face ?! Să te întorci la munte ? Ia mai spune o dată, dacă ai curaj !

— Am venit, stăpîne, să-ți cer îngăduința de-a mă lăsa să mă întorc la munte.

— Și nunta ? strigă bătrînul, al cărui gît începu să se încordeze. Cînd o să facem nunta, mă neghiobule ? În luna mai ? În luna mai, cînd se însoară numai măgarii ? O s-o facem chiar acum, în aprilie. Pentru asta te-am adus ; eu poruncesc aici !

— Lasă-mă, stăpîne, încă puțin...

— De ce ? La ce să mai aștepți ? Ce-ai pățit ?

— Uite, nu sînt încă pregătit, stăpîne.

— Nu ești încă pregătit ; ce vrea să zică asta ?

— Nici eu nu știu, stăpîne... Uite, simt că nu sînt încă pregătit. Sufletul meu...

— Care suflet, mă ? Mi se pare că ți-a sărit o doagă... Auzi colo, sufletul lui ! Ai și tu suflet, mă?

— Cum să-ți spun, stăpîne ? Un glas în mine...

— Tacă-ți fleanca !

Manolios întinse mîna să deschidă ușa ; bătrînul îl opri.

— Un'te duci ? Stai aici !

Începu să se învîrtească din nou prin odaie ; izbi cu pumnul în masă, se lovi și-și supse buzele de durere.

— O să mă mîncaţi fript astăzi, amîndoi! O să crape fierea în mine de necaz! Iadul şi prăpădul lumii! Fecioru-miu cică nu se teme de mine, că se teme numai de Dumnezeu, iar sluga asta nemernică vine să-mi vorbească de sufletul lui!...

Se întoarse furios spre Manolios:

— Piei din faţa mea! Pleacă, să nu te mai văd! Dacă luna asta nu s-o face nunta, să pleci din slujba mea! Cară-te din casa mea! Şi-o să găsesc eu alt bărbat pentru Lenio, mai bun ca tine. Ieşi afară!

Manolios deschise uşa, coborî scara sărind cîte două trepte deodată, şi aruncă o privire în curte; Lenio nu se întorsese încă. Îşi luă bîta din colţ, ieşi pe poartă şi porni în goană în direcţia muntelui.

La marginea satului, la puţul sfîntului Vasile, se opri să răsufle. Acest puţ vechi, înconjurat jur-împrejur de un stufăriş înalt, era renumit în toată regiunea. Ghizdurile lui de marmură albă erau crestate adînc de frînghiile care, de secole, trăgeau căldările. În fiecare zi, spre seară, fetele din sat veneau şi scoteau din el apa răcoroasă ce izvorăşte tocmai din munte; se spunea că apa lui e făcătoare de minuni şi că lecuieşte multe boli: piatra, ficatul, rinichii. În fiecare an, de Bobotează, popa venea aici şi sfinţea puţul. Tradiţia mai spunea că sfîntul Vasile din Chesareea, încărcat cu jucării pentru copiii mici din lumea întreagă, înainte de a-şi începe colindarea sa în ajun de Anul Nou[1] trece mai întîi pe la puţul acesta şi bea apă. Pentru asta lumea îi spunea puţul sfîntului Vasile. Şi tot pentru asta apa lui era făcătoare de minuni.

[1] În datinile poporului grec, sfîntul Vasile este echivalentul lui Moş Gerilă şi împarte copiilor jucării de Anul Nou (n.t.).

Soarele, aninat în crugul cerului, îşi revărsa razele asupra pămîntului ca o cascadă înmărmurită. Semănăturile, verzi, necoapte încă, îşi ridicau vîrfurile fragede în văzduh şi sorbeau neclintite soarele din care îşi trăgeau hrana. Frunzele măslinilor străluceau sub ploaia de lumină; în zare, muntele Sarachina, înfăşurat într-un văl străveziu şi fierbinte, ciuruit de peşterile lui negre, aburea uşor, iar în vîrful său, bisericuţa prorocului Ilie se topise şi dispăruse aproape cu totul în această revărsare de lumină.

Manolios apucă frînghia, scoase o găleată cu apă, îşi înfundă faţa în ea, bău şi se răcori; îşi desfăcu cămaşa la piept şi se stropi cu apă rece. Pe urmă, îşi îndreptă ochii spre Sarachina.

Deodată, chipul de ascet al preotului Fotis, numai flacără şi lumină, ca şi cum ar fi fost zămislit din soare, îi apăru aievea în faţă. Manolios privea această vedenie fără să se gîndească la nimic, fără să facă nici o mişcare, adîncit într-o contemplare cucernică.

Rămase mult timp aşa, cu ochii aţintiţi la apariţia aceasta luminoasă ce luase înfăţişarea ascetului şi, întocmai ca spicul fraged şi neclintit de grîu, sorbea şi el lumina revărsată din tării şi se hrănea cu ea. Mai tîrziu, peste cîteva luni, într-un moment de grea frămîntare, avea să-şi aducă aminte de această clipă de contemplare de la gura puţului şi avea să-şi spună că atunci a cunoscut cea mai mare bucurie din viaţa lui. Nu, nu o bucurie, ci ceva mai adînc, mai cuprinzător şi mai veşnic, ca o răstignire.

Cînd se ridică să pornească spre stîna de pe muntele Fecioarei, soarele scăpăta spre asfinţit.

— Se vede treaba că am adormit, murmură el. Uite, s-a înserat...

Își întinse mădularele, își strînse șerparul, își luă cața de jos ; era nerăbdător să-și revadă tovarășii lui dragi din singurătatea de pe munte : oile, berbecii, cîinii de stînă, precum și pe ajutorul său, un flăcăiandru cu chipul ars de soare și cu părul creț, pe nume Nicolios.

Dar cînd să pornească, trestiile foșniră pe neașteptate și în spatele lui se auzi un glas cristalin, rugător și totodată batjocoritor parcă :

— Hei, Manolios, te-ai speriat și pleci ? Stai, am să-ți spun o vorbă.

Manolios întoarse fața ; era văduva Caterina, care ieșea din stuf, cu ulciorul pe umăr. Dintr-o privire, ciobanul zări gîtul ei strălucitor, brațele goale, ca turnate, și buzele roșii care rîdeau.

— Ce mai vrei și tu ? făcu el, lăsîndu-și ochii în jos.

— De ce mă urmărești, Manolios ? spuse văduva cu un glas care acum era numai patimă și plîns. Își puse ulciorul pe marginea fîntînii și oftă : În fiecare noapte mi te-nfățișezi în vis și nu mă lași să dorm. Uite, azi-dimineață, în zori, am visat că țineai în mînă luna și-o tăiai în felii, ca pe un măr, și mi le dădeai să le mănînc... Ce-ai cu mine, Manolios ? De ce mă urmărești ? De vreme ce te văd în somn, înseamnă că și tu te gîndești la mine.

Manolios nu-și ridica ochii din pămînt ; simțea cum îl învăluie răsuflarea arzătoare a văduvei ; tîmplele îi zvîcneau cu putere. Tăcea.

— Te-ai roșit, te-ai roșit, Manolios ! făcu văduva cu glasul ei cald, puțin răgușit și vesel. Va să zică, te gîndești la mine, dragă Manolios ; am avut dreptate ! Și eu mă gîndesc la tine, și eu... Și cînd îmi apari în închipuire, mă cuprinde rușinea, parc-aș fi

goală și tu m-ai privi... Parc-aș fi goală și tu parc-ai fi fratele meu și m-ai privi.

— Da, mă gîndesc la tine, răspunse Manolios fără să-și ridice ochii din pămînt. Mă gîndesc la tine, da, și te plîng. Toată Săptămîna Mare mi-ai stăpînit gîndurile. Iartă-mă !

Văduva se așeză pe ghizdul puțului ; simți deodată o oboseală dulce, moleșitoare ; nu se mai putea ține pe picioare. Acum tăcea și ea. Se aplecă deasupra fîntînii și-și privi chipul ce i se oglindea în apa verzuie și întunecoasă. În minte îi apăru deodată, ca la lumina unui fulger, toată viața ei din trecut : fată a unui popă dintr-un sat îndepărtat, rămasă orfană de mică, a cunoscut bărbatul care i-a devenit soț la un bîlci de Sfînta Maria Mare ; era cu mult mai în vîrstă decît ea, aproape bătrîn, dar era om cu stare, pe cînd ea era săracă. A luat-o, mai bine zis a cumpărat-o, și după cununie a adus-o în Licovrisi ; ea voia să aibă copii, dar el a murit înainte de a-i putea face vreunul. Rămasă văduvă la douăzeci de ani, Caterina nu-și găsea niciodată somnul cînd se culca seara. Iar flăcăii din sat nu puteau nici ei să doarmă în pace ; dădeau tîrcoale, la miezul nopții, pe la poartă, pe sub ferestrele, prin curtea ei, îi cîntau cîntece de dragoste și de inimă albastră și oftau ca niște viței ; închisă în odaie, la fel ofta și ea. Acest calvar a ținut un an, poate doi ; pînă cînd, într-o noapte, era într-o sîmbătă seara, nu mai răbdă; se îmbăie, își unse părul cu ulei de daftin, își privi trupul în oglindă și i se făcu milă de el ; deschise ușa. Un flăcău, care avusese norocul să fie pe acolo, intră în casă. Și ieși în zori, înainte ca sătenii să se trezească din somn. Văduva simțise o mare voluptate ; își zisese atunci că viața e scurtă și că-i păcat s-o lași să treacă

fără bucurii. Noaptea următoare deschise din nou uşa...

Caterina îşi ridică faţa şi-l privi pe deasupra fîntînii.

— De ce mă plîngi, Manolios ? întrebă ea.

— Nu ştiu, Caterino, nu mă întreba ; ai dreptate, parc-ai fi sora mea, şi te plîng.

— Ţi-e ruşine de mine ?

— Nu ştiu. Nu mă mai întreba. Te plîng.

— Ce vrei de la mine ?

— Nimic, nu vreau nimic ! strigă Manolios îngrozit, şi dădu să plece.

— Nu pleca, nu pleca, Manolios ! ţipă văduva cu o voce tremurătoare.

Manolios se opri, fără să-şi întoarcă faţa spre ea. Tăcură iarăşi amîndoi. După cîteva clipe, văduva urmă :

— Mi se pare că eşti un arhanghel, Manolios ; un arhanghel care vrea să-mi ia sufletul.

—Lasă-mă să plec, făcu Manolios. Nu vreau nimic! Vreau să plec !

— Te grăbeşti ! rînji atunci văduva, îndîrjită, cu un glas ce părea din nou batjocoritor. Te grăbeşti să te duci pe munte, să bei lapte, să mănînci carne şi să capeţi puteri. Te însori. Te însori, Manolios, şi Lenio nu glumeşte !

— Nu mă însor ! răcni Manolios. Simţea că-l cuprinde spaima. Era prima dată cînd un asemenea gînd îi trecea prin minte, dar adăugă : Nu mă însor, n-o să mă însor niciodată ; vreau să mor !

Şi, pe neaşteptate, după ce scoase acest strigăt, se simţi parcă uşurat. Se întoarse, o privi pe văduvă drept în ochi, ca şi cum nu s-ar mai fi temut de ea, ca şi cum ar fi scăpat-o de-o mare povară.

— Rămîi sănătoasă, zise el cu glas potolit. Mă duc.

Văduva îl privea cum se depărtează şi simţea că i se strînge inima.

— Nu te mai gîndi la mine, Manolios ! strigă ea deznădăjduită. Nu-mi mai tulbura somnul, nu mă mai chinui ! Eu am apucat pe un drum rău, lasă-mă-n soarta mea !

„Te plîng, te plîng, soră a mea, şi nu-ţi vreau pierzania !“ îşi spunea Manolios în sinea lui. Dar nu se mai întoarse spre ea şi nici nu-i mai răspunse. Porni pe cărarea ce ducea spre munte şi începu să urce panta.

IV

Cele dintîi raze ale soarelui atinseră vîrful Sarachinei, şi bisericuţa sfîntului Ilie căpătă o culoare trandafirie. Prin pripoare începură să cînte ciocîrliile. Încet-încet, muntele se lumină cu totul şi ici-colo, risipite prin rîpile prăpăstioase, apărură tufe de roşcovi întortocheaţi, de peri sălbatici cu scoarţa spinoasă şi de tufani jupuiţi de vînt.

Cîndva trebuie să fi locuit şi pe aici oameni. Se mai văd încă cioburi de ulcioare sparte, un zid ruinat şi cîţiva pomi roditori, neîngrijiţi, care, după plecarea omului ce-i îmblînzise cîndva, au devenit iarăşi sălbatici. Uliţele s-au pierdut sub năvala buruienilor şi a pietrişului; pereţii caselor, duraţi din chirpici, s-au prefăcut din nou în pămînt; pomii, curăţiţi şi îngrijiţi odinioară, au fost năpădiţi de spini. Lupii, vulpile şi iepurii, care fugiseră de frica omului, s-au reîntors la bîrlogurile lor. Pămîntul, copacii şi jivinele răsuflau uşurate, regăsindu-şi vechea lor libertate, fără să se mai teamă de bipedul efemer ce apăruse pentru o clipă aici, tulburînd ordinea eternă a firii, şi plecase apoi din nou...

Dar iată că acum această dihanie neastîmpărată apărea iar. Jivinele se retrăseseră în dosul stîncilor înalte, de unde pîndeau orice mişcare. Îndată ce se arătă soarele, de prin peşteri începură să iasă la lumina zilei oameni. O mulţime de bărbaţi, de femei şi de copii; au dat de apa strînsă în scocurile de piatră şi s-au aplecat asupra ei; au făcut cotloane şi au aprins focuri... Apoi s-au ridicat în vîrful picioarelor şi au scrutat cîmpia din vale, unde se întindea satul cel bogat, Licovrisi, înconjurat de şiruri de coline, ca nişte talazuri stîrnite de furtună, acoperite cu vii, cu smochini şi măslini, iar mai departe, muntele Fecioarei, de un verde plăcut, cu pante dulci pe care păşteau turme de oi, iar şi mai departe, în zare, crestele liliachii ale munţilor ce se înălţau spre cer.

Părintele Fotis îşi făcu o cruce mare.

— Fiii mei, rosti el, cu ajutorul celui de sus am apucat şi ziua de azi. Acum o să avem mult de lucru. Sculaţi-vă să ne închinăm cu toţii lui Dumnezeu, rugîndu-l să ne asculte!

Babele şi moşnegii se tîrîră în jurul stîncii mici, pe care se urcase, în picioare, popa Fotis; femeile se strînseră din toate părţile, cu copiii după ele; cei din urmă sosiră bărbaţii — îngînduraţi, cu paşi grei, cu capetele plecate. Zdrenţăroşi, cu obrajii supţi de oboseală şi de foame, desculţi, fără mijloace de apărare şi de trai printre aceste pietroaie neprimitoare şi printre cei cîţiva copaci fără roade, te-ai fi aşteptat să auzi ieşindu-le din gură murmure de rugăciuni fierbinţi şi de plînsete, să vezi mîini întinse spre cer, ca pentru cerşit. Cînd colo, din piepturile lor scheletice ţîşni pe neaşteptate, înălţător şi dîrz, imnul triumfal al unui imperiu năruit, ce răsuna deodată de-a lungul muntelui:

Mîntuieşte, Doamne, poporul tău şi binecuvîntează moştenirea ta, biruinţe asupra barbarilor dăruindu-ne... [1]

Preotul dirija corul, mişcîndu-şi mîinile ritmic, iar cu vocea lui gravă şi marţială conducea celelalte glasuri.

Capetele plecate se ridicară ; unele femei se descheiară la piept să dea ţîţă pruncilor, iar altele se aplecară pe marginea vetrelor, aruncînd în ele cîte o mînă de surcele şi grăbindu-se să pună oalele la foc.

— Fiii mei, strigă părintele Fotis, cu ajutorul lui Dumnezeu o să ne înrădăcinăm aici, pe povîrnişurile rîpoase ale acestui munte. De trei luni mărşăluim într-una ; femeile şi copiii au ajuns numai piele şi oase, iar bărbaţilor le e ruşine să cerşească... O să ne înrădăcinăm aici ! Azi-noapte l-am văzut în vis pe sfîntul Gheorghe, patronul nostru ; era aidoma cu cel pictat pe prapurul pe care l-am adus din patrie : un tînăr blond şi frumos, strălucitor ca primăvara, călare pe un cal alb, avînd la spate, pe crupa calului, pe frumoasa prinţesă ce-o scăpase din ghearele balaurului din fîntînă ; prinţesa ţinea în mînă o ulcică de aur şi-i turna să bea... Au cine-i această prinţesă, fiii mei ? Ea e sufletul elenismului, sufletul nostru al tuturora ! Sfîntul Gheorghe ne-a luat pe crupa calului său şi ne-a adus aici, pe acest munte pustiu, unde ne aflăm acum ; şi azi-noapte a venit şi mi s-a arătat în somn, a întins mîna şi mi-a pus în palmă sămînţa unui sătuleţ mic de tot, care încăpea în palma mea, cu biserica, cu şcoala, cu casele şi cu grădinile lui ; şi mi-a spus : „Sădeşte-l aici".

În rîndurile mulţimii se iscă un vuiet şi un freamăt asemănător cu foşnetul vîntului ce trece prin-

[1] Fragment dintr-un imn cîntat de populaţia din Constantinopol în timpul asediului avarilor, în anul 626 (n.t.).

tr-un stufăriş. Şi, cum părintele Fotis îşi ţinea palma deschisă, multe femei zăriră în ea un sătuleţ mic de tot, cît un ou de găină, pus la soare să se clocească.

— O să-l sădim aici, continuă preotul, şi-şi întinse braţele, vrînd parcă să îmbrăţişeze muntele. Aici, în mijlocul acestor pietre, în aceste peşteri, în jurul acestui fir de apă, sub aceşti arbori sălbatici o să aruncăm sămînţa pe care ne-a încredinţat-o sfîntul călăreţ. Curaj, fiii mei ! Ridicaţi-vă şi urmaţi-mă. Azi e o zi mare pentru noi. Azi punem temeliile noului nostru sat ! Ridică-te, bătrîne Panagos ! Ia-ţi sacul cu oseminte în spinare şi haide !

Moşneagul cel de o sută de ani îşi înălţă către preot faţa sfrijită ; între pleoapele-i obosite, cu genele pleoştite, ochii lui scînteiară ascuţit.

— De trei ori pînă acum, spuse el, am fost martor la întemeierea şi pieirea satului nostru. Prima oară, satul a fost nimicit de ciumă, a doua oară de un cutremur, şi acum de turci. Dar de fiecare dată am văzut sămînţa omului încolţind din nou, fie pe aceleaşi meleaguri, fie mai departe. Un popă binecuvînta ţărîna, zidarii începeau să zidească, ne aruncam cu toţii asupra ogorului să-l arăm, tinerii se însurau şi, în răstimp de un an, să fi văzut ce bucurie, fîrtaţilor ! Pămîntul ne dădea grîu, fumul se ridica din hornurile caselor, pruncii scînceau, satul creştea ! Curaj, nepoţilor, că şi acum o să crească !

— Bravo, moş Panagos ! strigară bărbaţii cu zîmbetele pe buze. Tu, bunicule, eşti mai tare ca moartea ! Tu eşti ca Dighenis din poveste, cel care a doborît moartea.

— Fie, dacă aşa vreţi voi ! răspunse bătrînul cu mîndrie.

Între timp, părintele Fotis îşi puse patrafirul, făcu un pămătuf din cimbru şi dintr-o rămurică de măs-

lin şi umplu cu apă o tigvă uscată. Chemă în jurul lui şase copii, pe care-i învăţase să cînte şi să ţină isonul.

Toată mulţimea se ridică şi veni să se rînduiască în spatele starostelui ei — bărbaţii în dreapta, femeile în stînga ; deasupra capetelor lor, soarele, înălţat pe cer, îşi depăna ca un faur neobosit şi dîrz eterna lui sarcină luată în fiecare zi de la început.

— În numele lui Dumnezeu, fiii mei ! strigă părintele Fotis. În numele lui Dumnezeu şi al patriei ! Satul nostru a fost smuls din temelii, dar el se sădeşte acum, aici, din nou ; rădăcina seminţiei noastre e nepieritoare ! Cum să vă desluşesc, fraţilor, ce simt eu în clipa asta ? Cum să vă spun ? Sînt şi eu un biet om, ca oricare altul ; şi cînd mi se întîmplă să trec printr-un moment fericit, mă bucur ; dar şi mai mult mă bucur cînd mă lovesc de greutăţi ! Pentru că, în clipele grele, îmi spun : „Ai prilejul să arăţi, părinte Fotis, dacă eşti un om demn de acest nume, sau dacă nu eşti decît un iepure fricos".

Toţi ceilalţi, bărbaţi şi femei, rîseră. Într-o împrejurare grea ca aceasta, asemenea cuvinte pline de bărbăţie şi îndemn aveau darul să uşureze inimile. Ele făceau ca în fiecare dintre cei de faţă să se redeştepte un vechi luptător, care privea spre stînci, spre arborii neroditori, spre gurile înfometate şi se pregătea să pornească la atac.

— Veniţi după mine, fiii mei, toţi, cu mic cu mare ! Am să însemn hotarele satului nostru ! strigă preotul, înmuind pămătuful în agheasmă. În numele lui Dumnezeu, veniţi după mine !

Lunganul cel cît o prăjină ridică în văzduh prapurul cu chipul sfîntului Gheorghe, bărbaţii înşfăcară uneltele de muncă, sapele, cazmalele, lopeţile, bătrînii luară icoanele în braţe ; unchiaşul îşi puse sacul cu oseminte în spinare şi porni înaintea lor.

Cîţiva cîini care-i întovărăşeau în pribegie veneau după ei, lătrînd de bucurie. Se iscă o zarvă atît de mare, că nimeni nu auzi sunetul unei goarne care trîmbiţa la poalele muntelui.

Preotul muia pămătuful în agheasmă, stropea cu putere pietrele, brusturii sălbatici, tufele de roşcovi şi însemna prin aer hotarele satului. Întemeia şi sfinţea pentru prima dată un sat nou ; inima îi tresălta de bucurie, iar frazele de binecuvîntare îi ţîşneau pe buze de la sine. Psalmodia :

— Doamne, Dumnezeule nostru, însemn cu apă sfinţită hotarele noului nostru sat ! Să nu calce în el picior de turc, să nu pătrundă ciuma, să nu-l zguduie nici un cutremur ! O să-i zidim patru porţi ca de cetate, şi pune, Doamne, patru îngeri să-l păzească !

Se opri, stropi o piatră mare, făcînd semnul crucii deasupra ei, apoi se întoarse către săteni :

— Aici, la răsărit, o să clădim una din porţile satului, poarta lui Hristos !

Şi ridicîndu-şi braţele spre cer, invocă :

— Aceasta e poarta ta, Doamne ! Pe aici o să intri tu, cînd vei binevoi să asculţi chemarea noastră şi vei voi să cobori pe pămînt, în ceasuri de primejdie. Căci, ne ştii doar, sîntem oameni, avem un suflet, avem un glas, o să strigăm ! Dar dacă vreodată s-o întîmpla să ne iasă din gură vreo vorbă de prisos, nu te supăra, Doamne ! Că oameni sîntem, nişte făpturi chinuite şi zbuciumate ; avem prea multe griji, şi vine o clipă cînd inima nu mai poate răbda şi e gata să plesnească ; şi atunci aruncă acea vorbă de prisos şi se uşurează. Viaţa-i aspră, şi dacă n-ai exista tu, Doamne, ne-am prinde de mînă cu toţii, bărbaţi şi femei, şi ne-am arunca în prăpastie, ca să scăpăm de această povară. Dar tu exişti,

Doamne, tu ești bucuria, și mîngîierea, și răzbunarea noastră cea mare ! Aceasta-i poarta ta, intră !

Convoiul se urni iar și apucă spre miazăzi. În aer fu însemnată o altă linie de hotar. Preotul cîntă fără întrerupere cu vocea lui gravă, amestecată cu glăscioarele subțiri ale copiilor, ce semănau cu un ciripit de rîndunici.

Preotul se opri în fața unei scobituri în piatră, plină cu apă limpede și curată.

— Aici, spuse el, o să zidim poarta preasfintei Fecioare, ocrotitoarea neamului omenesc ! Puneți un semn !

Întinse mîinile în văzduh și se rugă cu voce tare :

— Fecioară născătoare de Dumnezeu, trandafir nemuritor, caprifoi înflorit care îmbrățișezi stejarul vajnic, sîntem niște oameni buni, dar sîntem prigoniți ! Ascultă rugăciunea noastră ! Tu te afli aici, în acest pămînt, lîngă noi, și poala ta e ca un cuib cald, în care stăm noi, oamenii. Ești mamă și știi ce e suspinul, foamea și moartea ; ești femeie și știi ce e răbdarea și dragostea. Apleacă-te, preacurată, asupra acestui sat. Dă-le femeilor noastre răbdarea și dragostea trebuincioasă, ca să izbîndească în truda cea de toate zilele și să îndure, fără să cîrtească, pe soții lor, pe copiii lor și toate grijile casei ! Dă-le bărbaților putere să muncească fără să deznădăjduiască pînă la moarte, lăsînd în urma lor case pline de copii și de nepoți ! Dă, Doamne, un sfîrșit liniștit și creștinesc bătrînilor și bătrînelor noastre ! Aceasta e poarta ta. Presfîntă Fecioară a porții, intră !

În clipa aceea, un măgăruș încărcat cu un samar greu apăru în urma procesiunii, dar nimeni nu-l băgă în seamă. Măgărușul se opri puțin, mirat, și își întoarse ochii mari, catifelați spre însoțitorul lui, întrebîndu-l parcă ceva. Gîfîind, leoarcă de sudoare, drăcuind soarele și pietrele, Ianacos se ivi lîngă măgăruș.

Se opri și el, tot atît de mirat ca și Iusufachi al său. Auzise cîntările de psalmi și prinsese cu urechea ultimele cuvinte ale preotului. Privi în jurul lui și rămase uluit : „«Aceasta e poarta ta...» a zis popa. Care poartă ? Vor oare să zidească un sat ? Dar cum or să-l zidească ? Cu aer ? În aer ? Ia te uită la ei, mor de foame și le mai arde să zidească sate ! Abia se mai țin pe picioare și cîntă tropare războinice : *Biruințe asupra barbarilor dăruindu-ne !* Doamne Dumnezeule, ăștia sînt nebuni !"

Își legă măgărușul de un păr sălbatic și, călcînd ușor, fără să fie observat de nimeni, porni pe urma cortegiului, cu ochii holbați, cu urechile ațintite, neștiind încă dacă trebuia să rîdă sau să plîngă. Mergea după ceilalți, privind la preotul care stropea cu apă sfințită în dreapta și în stînga, și însemna hotarele cu o siguranță uimitoare, ca și cînd ar fi văzut de pe acum, în aer, viitoarele ulițí, viitoarele case, biserica, primăria...

Preotul se opri din nou, pentru a treia oară, în partea opusă porții lui Hristos, spre asfințit, și arătă o stîncă din care răsărea un lăstar sălbatic înflorit.

— Aici, spuse el, o să zidim poarta sfîntului Gheorghe cel harnic ! El se apleacă și cultivă pămîntul, paște caprele, păzește oile și boii, tunde și altoiește pomii, întocmai ca și noi, oamenii muritori. Sfîntul Gheorghe nu e numai un erou vestit, ci și un truditor harnic. Avem încredere în tine, sfinte patron al satului nostru ! Fă să le meargă bine oilor și caprelor noastre, ca să ne dea lapte spre a întări oasele copiilor, carne ca să ne hrănim trupurile spre a putea îndura frămîntările sufletului, lînă ca să putem înfrunta frigul ! Binecuvîntează, sfinte Gheorghe, toate vitele care-l iubesc și-l slujesc pe om : boii, asinii, cîinii, găinile, iepurii de casă... Apleacă-te asupra pămîntului și binecuvîntează-l și pe el ; noi o

să punem în sînul lui sămînța, tu o să aduci ploaia atunci cînd trebuie, și el o să rodească... Toți laolaltă, pămînt, oameni, sfinți, alcătuim o singură armată! Dumnezeu merge înaintea noastră și ne arată drumul! Sfinte Gheorghe, aici e satul tău; aceasta e poarta ta; am făcut-o înaltă, ca să poți trece prin ea călare. Intră!

Ianacos asculta cu gura căscată, se freca la ochi, privea în jurul lui, dar nu vedea decît stînci goale, mărăcini, spini și cimbru: un adevărat pustiu. Doi corbi cocoțați în vîrful unui roșcov se speriară și-și luară zborul, croncănind aspru, ca și cînd i-ar fi blestemat pe nepoftiții de acolo.

„Ce-i cu ăștia? Oameni sînt, oare, fiare sau sfinți?" se întreba Ianacos cu groază, privind la bărbații cu mustăți pleoștite și la femeile cu cosițe groase și cu șolduri late. Doamne Dumnezeule, ce-o mai fi și asta?!"

Preotul se opri iarăși, la miazănoapte, în partea opusă porții sfintei Fecioare, în fața unui zid dărîmat, învăluit de ierburi. Ridică mătăuzul și binecuvîntă de trei ori pietrele; apoi se întoarse spre însoțitorii lui și rosti, de data asta cu un glas tremurător:

— Aici, da, aici o să zidim, fraților, poarta lui Constantin Paleologu [1]! Pe aici, fiii mei, sînt încredințat de asta, o să intre într-o zi, leoarcă de sudoare, un vestitor care va striga: „Fraților, am luat iar Constantinopolul!"

Mulțimea fremătă, izbucniră strigăte sălbatice. Toate privirile se îndreptară spre nord, ca și cînd prin norul de praf ce se înălța dinspre cîmpie s-ar fi zărit vestitorul care alerga încoace, cu aripi la picioare.

[1] Ultimul împărat bizantin, căzut sub zidurile Constantinopolului, apărînd orașul contra turcilor în anul 1453 (e.n.).

— Bătrîne Panagos, strigă preotul, apropie-te, adu sacul tău aici, la poarta Paleologului!

Pe urmă se întoarse spre bărbații care țineau uneltele în mîini și le spuse:

— Săpați!

Oamenii săpară în grabă o groapă mare, adîncă cît un om. Unchiașul coborî în ea. Scoase din sac, unul cîte unul, oasele — cranii, tibii, humerale, coaste. Le așeză în groapă, migălos, cu evlavie, fără să spună o vorbă. Părintele Fotis turnă restul de agheasmă peste oseminte, apoi aruncă înăuntru și mătăuzul strigînd cu glas tare:

— Strămoși, aveți răbdare! Nu putreziți încă! Vine, se apropie, în curînd o să auziți Vestea cea Mare!

Ianacos își șterse ochii, care i se umpluseră de lacrimi; simțea un nod în gît.

— Acum ieși de-acolo, bătrîne Panagos! strigă popa. Ieși ca să astupăm groapa.

— Lăsați-mă, băieți, le zise bătrînul. Stau bine aici. La ce folos să aveți o gură mai mult care să mănînce pîinea degeaba? Eu nu mai pot să muncesc, nici să mai fac copii. Nu mai sînt bun de nimic. Lăsați-mă aici!

— Moș Panagos, spuse popa cu severitate, nu ți-a sunat încă ceasul; nu te grăbi.

— Părinte, răspunse bătrînul din groapă, lăsați-mă, mă simt bine aici. Se zice că dacă nu se jertfește un om la temeliile satului, n-o să fie zidit cu trăinicie. Ce sfîrșit mai frumos mi-aș putea dori! Aruncați pămînt peste mine!

— Nu se poate! rosti popa cu tărie. Dumnezeu ți-a dat viața, tot el o să ți-o ia; noi n-avem dreptul acesta, moș Panagos... Scoateți-l afară, băieți!

Cei doi tineri se aplecară, întinseră mîinile să-l apuce, dar bătrînul se lungise pe burtă, peste oseminte, şi striga :

— Lăsaţi-mă, băieţi, lăsaţi-mă, mă simt bine aici !

Ianacos, zdrobit de emoţie, se aplecă şi el deasupra gropii şi-l văzu pe bătrîn nemişcat ; acum se întorsese cu faţa în sus, spre lumină, îşi întorsese braţele pe piept şi zîmbea fericit.

— Mă simt bine aici... Mă simt bine aici... murmura el mereu.

Nodul din gîtul lui Ianacos se desfăcu ; începu să suspine. Popa se întoarse, îl văzu şi-l recunoscu.

— Daţi-vă la o parte, fiii mei ! strigă el. Iată un om bun din Licovrisi ! El a venit să ne vadă, să ne îmbărbăteze în nenorocirea noastră. Salutaţi-l, fraţilor ! El este unul din cei patru care ne-au adus aseară coşurile cu merinde, şi datorită lor am avut ce să mîncăm !

Îşi aminti numele lui şi-i spuse, strîngîndu-i mîna, mişcat :

— Bine ai venit, Ianacos ! Datorită ţie şi prietenilor tăi Dumnezeu n-o să pîrjolească satul vostru, Licovrisi !

Ianacos nu se mai putu stăpîni şi izbucni deodată în plîns.

— Fiule, de ce plîngi ? făcu preotul, cuprinzîndu-l în braţe.

— Am păcătuit, părinte, am păcătuit !

— Vino încoace !

Popa îl luă de braţ şi se trase cu el puţin mai la o parte.

— De ce plîngi ? Ce ai ? Spune-mi toată durerea ta, fiule ! Tu eşti un binefăcător al satului nostru ! adăugă el, arătînd cu braţele întinse viitoarea aşezare a satului.

La aceste cuvinte, mădularele lui Ianacos se înmuiară ; se lăsă jos pe o piatră. Preotul, în picioare, în faţa lui, îl privea neliniştit.

— Vrei ceva ? întrebă el. Ai făcut ceva rău ? Nu plînge !

— Am săvîrşit un mare păcat, părinte ! O să-ţi spun totul, ca să mă uşurez !

Şi, în grabă, cu răsuflarea tăiată, începu să-i mărturisească motivul pentru care a venit pe muntele Sarachina ; tîrgul încheiat cu bătrînul Ladas şi cele trei lire pe care le primise ca arvună...

Preotul asculta cu atenţie, fără să spună un cuvînt. Ianacos îl privea îngrozit.

— La ce te gîndeşti, părinte ? întrebă el cu glas tremurător, după ce termină de povestit.

— Mă gîndesc, fiul meu, că omul este o fiară, o fiară neîmblînzită... Nu plînge, căci mă gîndesc totodată că Dumnezeu e mare şi milostiv.

— Mai rău decît o fiară... murmură Ianacos, şi scuipă de parcă l-ar fi cuprins greaţa. Omul e un vierme care se tîrăşte în murdărie, o fiinţă josnică şi de nimic, fără pic de onoare... Nu mă atinge, părinte ; nu ţi-e scîrbă de mine ?

Preotul tăcea ; îşi retrase mîna, îşi înfipse ochii în pămînt şi oftă.

Ianacos sări deodată de pe piatra pe care căzuse copleşit, vîrî vîrful degetelor în buzunarul vestei şi scoase cele trei lire.

— Părinte, îţi cer un hatîr. Ia aceste trei lire şi cumpără cu ele cîteva oi pentru sat, pentru copiii care au nevoie de lapte. Şi, dacă te lasă inima, pune-ţi mîna pe capul meu şi hărăzeşte-mi iertare.

Preotul nu făcu nici o mişcare.

— Dacă nu le primeşti, reluă Ianacos, sufletul meu n-o să-şi mai găsească niciodată izbăvire. Şi,

după o clipă, adăugă: Ai spus că omul e o fiară; îmblînzește-o, părinte! O vorbă bună o poate îmblînzi; răscumpărarea mea se află în clipa asta în gura sfinției tale.

Popa se aruncă în brațele lui Ianacos și începu să plîngă și el.

— Pentru mine? strigă Ianacos. Pentru mine plîngi?

— Da, pentru tine, și pentru mine, și pentru lumea întreagă, fiule, murmură părintele Fotis, ștergîndu-și lacrimile. Îl sărută pe Ianacos pe ochi, apoi își puse mîna pe părul lui creț și cărunt. Iartă-ți-se ție, Ianacos! Și Petru s-a lepădat de trei ori de Hristos, și de trei ori lacrimile l-au salvat. Fiule, lacrimile sînt o cristelniță adîncă... Primesc aurul necurat pe care vrei să mi-l dai; păcatul tău înseamnă lapte pentru copiii noștri care flămînzesc. Fii binecuvîntat!

Ianacos se aruncă la picioarele preotului să i le sărute, dar acesta se aplecă și-l ridică repede de jos.

— Nu, nu, ne văd oamenii, spuse el. Uite-i că vin!

— Taică părinte! Taică părinte! se auziră cîteva voci sugrumate de spaimă.

— Ce s-a întîmplat, fiilor? întrebă cu glas tare părintele Fotis, neliniștit.

— Moș Panagos și-a dat sufletul, părinte; am vrut să-l tragem afară din groapă, dar era mort!

Popa își făcu cruce.

— Dumnezeu să-l ierte, spuse el. A murit fericit. Peste trupul lui o să ne zidim satul... Facă Cel de Sus ca și noi, fiilor, să avem un sfîrșit la fel cu al lui... Mă duc să-i dau binecuvîntarea.

Dar se întoarse către Ianacos:

— Și acum, fiul meu, du-te cu voia lui Dumnezeu. Hristos e cu tine!

Ianacos se înclină, sărută mîna popii și se duse să-și ia măgărușul, zburdînd de bucurie. Sărea din piatră în piatră, ca un flăcău de douăzeci de ani. Simțea chiar niște furnicări prin spate, de parcă i-ar fi crescut aripi.

— Ducă-se dracului hăpsînul de Ladas! murmură el. Ducă-se dracului tot aurul lui! Eu am aripi.

Își mîngîie măgărușul, care aștepta răbdător la umbra părului sălbatic, apoi îl dezlegă cu mișcări iuți, fredonînd un cîntec.

— Haidem, dragă Iusufachi, zise el, afacerile ne-au mers bine; am avut cîștiguri bune, Domnul fie lăudat!

Se întoarse și mai cuprinse o dată cu privirea stîncile sălbatice și peșterile sumbre, apoi își opri ochii la oamenii scheletici care stăteau în jurul gropii unchiașului, lîngă viitoarea poartă a Paleologului, ascultînd prohodul și închinîndu-se.

— Dumnezeu să vă statornicească și să vă întărească satul! murmură el. Am pus și eu trei lire la temeliile lui.

Și porni, cîntînd, la vale, spre Licovrisi.

„Măi, adevărat, omul e o fiară, își spunea în sinea lui. Face după cum îl taie capul, apucă pe drumul pe care vrea. Poarta iadului și poarta raiului sînt una lîngă alta, și el intră unde vrea... Dracul nu poate intra decît în iad, îngerul nu poate intra decît în rai. Dar omul alege după plac!"

Rîse.

— Să trăiești, taică Adam! strigă apoi tare, și începu să cînte iarăși o melodie veche, pe care nu și-o mai amintise de ani și ani de zile, dar care acum îi venise pe neașteptate în minte și pe buze:

Fulgerul mi-e tată, tunetul nepot;
Vara tun și fulger, iarna cern omăt.

La poalele muntelui se opri.

— Mi s-a făcut foame, își spuse el. Hai să mănînc oleacă. I-o fi foame și lui Iusufachi ; să-i strîng puțină iarbă, să mănînce și el, ca să nu mă pizmuiască. Să mîncăm împreună, cot la cot, ca doi frați.

Făcu un ocol peste cîmp, culese niște pir și cîțiva scaieți, sări un pîrleaz, tăie vreo două frunze groase de varză, le puse toate la un loc și le aduse în brațe tovarășului său.

— Na și mănîncă, Iusufachi ; o să mănînc și eu ; poftă bună !

Își deschise traista, își scoase gustarea preferată — pîine, măsline și ceapă — și începu să mestece încet, liniștit, ca un iepure de casă.

— Zău, că strașnică-i pîinea asta binecuvîntată ! murmură el. Parcă aș mînca întîia oară. Asta nu-i pîine, e curată anafură. Cît e de hrănitoare ! Pătrunde peste tot, pînă la măduva oaselor.

Scoase din traistă și plosca, pe care zgîriase cu briceagul un vultur cu două capete. Își dădu capul pe spate, răsturnă plosca la gură și ea începu să gîlgîie.

— Parcă aș bea vin pentru întîia oară ! spuse el. Licoarea asta merge drept la inimă și o înveselește ! Lăudat fie Domnul, care a făcut viile și strugurii ! Lăudat fie și omul, fiindcă i-a dat prin cap să zdrobească strugurii și să scoată vin din ei !... Să mai tragem o dușcă !

Duse din nou plosca la gură și închise ochii.

— Noroc, Ianacos ! se auzi în aceeași clipă o voce subțire lîngă el.

Ianacos deschise ochii și o văzu în fața lui pe Caterina, cu o boccea mare la spinare și trăgînd după ea oaia legată cu panglică roșie la gît.

— Caterina ! exclamă el. Ce cauți pe-aici ? Încotro ai pornit-o cu oaia ? Te duci s-o vinzi ?

— Da, răspunse văduva rîzînd

— Vino de te-așază colea, să mănînci și tu un dumicat de pîine și să bei o gură de vin ! Popa Fotis tocmai căuta adineauri o oaie ca s-o cumpere și să dea lapte copiilor... Dumnezeu te-a trimis încoace !

Văduva se așeză în genunchi pe pămînt ; își șterse cu basmaua neagră sudoarea de pe fața-i roșie și de pe gîtul încins. Ochii îi străluceau de bucurie.

— E cald, spuse ea. A venit vara, Ianacos.

— Mănîncă, o îndemnă din nou Ianacos, tăindu-i o felie de pîine și împingînd măslinele spre ea. Vrei și o ceapă ?

— Nu, nu mănînc ceapă, răspunse văduva, luînd pîine și măsline.

— Ca să nu-ți pută gura, drăcoaico ! făcu Ianacos rîzînd.

— Da, răspunse văduva cu o subită tristețe în glas... Noi astea, vezi tu, vecine, trebuie să mirosim întotdeauna a săpun parfumat și a apă de levănțică...

Lăsă pîinea și măslinele.

— Nu mi-e foame, spuse ea. Iartă-mă...

Ianacos înghițea în sec, rușinat.

— Tu trebuie să mă ierți pe mine, Caterino, murmură el. Sînt un măgar.

Văduva smulse un fir de iarbă și-l vîrî între dinți, fără să spună nimic.

Tăcură cîtva timp. Ianacos își strînse lucrurile și le puse în traista pe care o legă la loc. Îi trecuse și lui pofta de mîncare.

— Ce-ai în boccea, Caterino ? o întrebă ca să rupă tăcerea ce se lăsase între ei.

— Niște mărunțișuri de-ale îmbrăcămintei, pentru copii.

— Vrei să le dăruiești lor ?

— Da.

— Și oaia ?

— Şi. Ca să aibă lapte...

Ianacos înclină capul. Văduva continuă, ca şi cînd ar fi vrut să se explice :

— Vezi tu, vecine, eu n-am avut copii şi mi se pare că toţi copiii din lume sînt ai mei.

Ianacos simţi că i se pune un nod în gît.

— Caterino, rosti cu glas frînt, îmi vine să mă aplec şi să-ţi sărut picioarele.

— Alaltăieri, începu văduva, Patriarheas, bătrînul ăla spurcat, m-a chemat la el şi mi-a vorbit de hotărîrea sfatului de bătrîni : cum că eu trebuie să joc, la anul, rolul Magdalenei. Şi mi-a fost ruşine. Ştiu, din auzite, ce fel de femeie a fost Magdalena ; şi iată c-am ajuns şi eu să fiu Magdalena satului... Cînd mi-a spus hotărîrea lor, mi-a fost ruşine. Dar acum, Ianacos, nu mai mi-e ruşine. Dacă l-aş întîlni pe Hristos şi dacă aş avea o sticlă cu apă de levănţică, aş sparge-o şi i-aş spăla picioarele ; apoi i le-aş şterge cu părul meu... Cred că aşa aş face. Şi aş sta alături de preasfînta Fecioară fără ruşine, şi nici ei nu i-ar fi ruşine să mă vadă alături de ea... Înţelegi ceva din cele ce-ţi spun eu, Ianacos ?

— Înţeleg, înţeleg, Caterino... răspunse Ianacos cu ochii umeziţi de lacrimi. De azi-dimineaţă, Caterino, încep să înţeleg... După o scurtă pauză, adăugă : Eu sînt mai păcătos ca tine, Caterino ; şi de-aia înţeleg. Mai înainte furam şi minţeam cîte niţel, aşa cum îi şade bine unui marchitan... Azi-dimineaţă însă m-am făcut un adevărat ticălos... Dar acum...

Tăcu. Îşi simţi inima bătîndu-i de parcă voia să-i iasă din piept. Înşfăcă plosca.

— În sănătatea ta, Caterino ! strigă el. Te-am amărît, iartă-mă... Sînt un măgar, şi fac tot felul de măgării.

Bău, apoi şterse cu grijă gura ploştii.

— Bea şi tu, Caterino, ca să-mi dovedeşti că m-ai iertat.

— În sănătatea ta, Ianacos ! spuse văduva, ridicîndu-şi gîtul alb ca neaua. Şi acum mă duc, adăugă ea ştergîndu-şi buzele. Se ridică în picioare. Ia uită-te la oaie, cum cată încoace şi încolo, behăind cu tristeţe ! N-am muls-o, sărăcuţa de ea, ca s-o mulgă ei, acolo, sus.

— N-o să-i simţi lipsa, Caterino ? Ştiu cît de mult ţineai la ea.

— Dacă tu ţi-ai da măgăruşul, i-ai simţi lipsa ?

Ianacos se întunecă, îngrozit.

— Taci, vecino ! Simt că mi se rupe inima.

— La fel mi se rupe şi mie inima, Ianacos. Rămîi cu bine ! Dar se opri, şovăi o clipă şi, în cele din urmă, întrebă : O să-l vezi cumva pe Manolios ?

— Întîi o să-mi fac raita prin sate. La întoarcere, gîndesc să mă abat şi pe la el, să-l văd... Vrei să-i spun ceva din partea ta, Caterino ?

Văduva îşi puse bocceaua pe umăr şi trase cu putere oaia, care nu voia să meargă.

— Nu, răspunse ea. Nimic !

Şi porni pe poteca ce urca spre vîrful Sarachinei.

În acest timp, Manolios urca poteca pe celălalt munte, al sfintei Fecioare. Cîinii îl simţiră de departe şi alergară în calea lui, dînd din coadă, urmaţi de Nicolios, ciobănaşul ars de soare, cu urechile ascuţite care sărea din stîncă în stîncă, ca un ied, să-l întîmpine. Crescut în munţi, împreună cu caprele şi oile, băiatul acesta negricios avea o înfăţişarea sălbatică ; vorbele lui erau rare şi semănau cu behăielile de berbec ; părul încreţit şi uns cu răşină de pin şi cu seu i se ridica în cîrlionţi băţoşi, ca nişte coarne mici răsucite. Împlinise cincisprezece ani şi se uita la oi cu nişte ochi tulburi, ca un berbec.

Îndată ce ajunseră la stînă, Nicolios aduse şi puse pe laviţă pîine, brînză şi carne friptă.

— Mănîncă, îi spuse lui Manolios.

— Nu mi-e foame, dragă Nicolios ; mănîncă tu.

— De ce nu ţi-e foame ?

— Aşa.

— Ţi-au făcut ceva rău oamenii, acolo, jos ?

— Da.

— Apăi, de ce te-ai dus la ei ?

Manolios nu răspunse. Lungit pe salteaua lui de paie, închise ochii. Adevărat, de ce se dusese acolo ? De ce se dusese ? Pînă acum cobora în sat numai duminica, dis-de-dimineaţă, asculta slujba, lua anafură, apoi se grăbea să se întoarcă bucuros pe munte. Îi era silă de tot ce întîlnea acolo jos, la cîmpie. De se întîlnea cu vreo femeie pe drum, simţea că se tulbură şi se întărîtă. La cafenea, unde vedea bărbaţi care beau şi joacă cărţi, se înăbuşea în duhoarea dinăuntru şi trecea repede mai departe, nerăbdător să iasă din nou la aer curat. Iar acum...

Se gîndea la Lenio, îi auzea parcă rîsul batjocoritor, vocea şăgalnică, îi vedea parcă ochii ştrengăreşti şi, mai cu seamă, cei doi sîni care-i umflau ilicul trandafiriu de parcă ar fi vrut să-l străpungă. Se ridică şi se aşeză în capul oaselor pe salteaua de paie. Se încălzise ; îşi scoase cămaşa udă de nădușeală.

„Trebuie să am răbdare, îşi spunea, trebuie să rămîn curat, să nu mă ating de nici o femeie. Am de dat socoteală. Acest trup nu mai e trupul meu ; e trupul lui Hristos."

Chipul lui Hristos îi apăru deodată în minte, aşa cum îl văzuse cînd se dusese pentru prima dată la mînăstire, pe iconostasul bisericii. Hristos purta o haină lungă, albastră, era desculţ şi atingea atît de uşor iarba pe care călca, încît firele gingaşe nici nu

se îndoiau ! Şi era străveziu, aerian, ca o boare diafană. Din mîini, din picioare şi de pe pieptul lui descoperit curgeau dîre de sînge trandafiriu... O femeie tînără, cu părul de aur, despletit, se repezea să-l atingă, dar el ridica mîna spre ea şi n-o lăsa să se apropie. Din gura lui se desfăşura o panglică formată din litere scrise. Manolios le citise, dar nu înţelese bine rostul lor. Şi îl întrebase pe călugărul la care îşi făcea ucenicia : „Ce spune Hristos acolo, părinte ?" Iar acesta îi explicase : „Nu mă atinge, femeie !" „Şi cine e femeia aceea ?" „Magdalena."

„Nu mă atinge, femeie !..." Manolios închise ochii şi numaidecît în gînd îi apăru văduva Caterina, păşind încet prin aer. Dintr-o mişcare, îşi aruncă basmaua neagră de pe cap ; părul ei blond se risipi pe spinare şi-i căzu pînă la genunchi, acoperindu-i goliciunea. Dar deodată se stîrni o adiere uşoară, care-i flutură părul şi-i dezgoli pieptul...

Manolios sări de pe saltea, scoţînd un ţipăt :

— Ajutor !

Ciobănaşul Nicolios continua să mănînce, plescăind din buze, fără să se sature. Întoarse faţa liniştit, cu gura plină.

— Ai visat ceva, baciule ? întrebă el. Te urmăreau ? Şi eu sînt urmărit uneori în somn ! Dar astea sînt vedenii, sînt vise. Nu fi prost, dormi !

— Aprinde focul, Nicolios. Mi-e frig...

— Păi, eu crăp de cald ! i-o întoarse ciobănaşul, care n-avea chef să se despartă de pîinea şi de halca lui de carne.

— Mi-e frig... repetă Manolios, clănţănind din dinţi.

Ciobănaşul se ridică bosumflat şi, continuînd să molfăie, luă cîteva lemne dintr-un colţ, le aşeză cu meşteşug în vatră şi aprinse focul. Apoi se apropie

de Manolios, îl privi cu băgare de seamă şi dădu din cap.

— Te-au deocheat, baciule! rosti scurt, şi se întoarse din nou la mîncarea lui.

Manolios se tîrî pînă în colţul încăperii, se înfăşură cu o cergă şi se ghemui lîngă vatră. Se uita la foc, cum mistuia lemnele. Lenio, Magdalena, Hristos apăreau de-a valma printre flăcări, se întîlneau, se despărţeau, se întîlneau din nou... Şi deodată cele două femei se înălţară în fum, dispărură împreună cu el, iar Manolios nu-l mai vedea acum decît pe Hristos răstignit pe-o limbă de foc. Îl vedea limpede, cu chipul palid aplecat peste piept, cu mîinile bătute în cuie pe lemnul crucii... Flacăra juca, şi în jocurile ei Hristos învia, apărea din cenuşă, se subţia, se unduia, se ridica în aer şi se făcea nevăzut...

Manolios obosi urmărind aceste imagini; îşi puse capul pe genunchi şi adormi. Căzu într-un somn adînc, greu, spurcat ca o apă stătută. Toată noaptea se luptă să străbată această mlaştină şi să scape din ea teafăr şi curat. Picioarele i se încurcaseră printre nişte ierburi vîscoase şi printre şerpi de apă şi începu să strige după ajutor. Iar spre zori, un maldăr de păr bălai năvăli peste el şi-l aruncă în mijlocul bulboanelor. „Ajutor!" ţipă din nou, fără a izbuti să se trezească. În cele din urmă, se văzu lungit în albia rîului, gemînd greu.

De două sau de trei ori Nicolios se trezise din somn la strigătele deznădăjduite ale lui Manolios.

— Visează că-l urmăresc, sărmanul... bolborosea el rîzînd, şi se întorcea pe partea cealaltă, adormind din nou.

Cînd mijiră zorile, Manolios deschise ochii şi, zărind prin băgeac cerul albastru, îşi făcu semnul crucii, murmurînd:

— Domnul fie lăudat, noaptea a trecut, am scăpat!

Toate mădularele îi erau amorţite: ochii îl usturau; dîrdîia de frig. Focul din vatră se stinsese. Avea poftă să bea lapte cald, dar Nicolios plecase de mult cu oile la păscut. Îi era greu să se scoale. Roti ochii în jurul lui şi parcă pentru prima dată îşi vedea uneltele de muncă: lojniţele, ciuberele, cazanele; pe perete erau atîrnate linguroaiele de lemn, pe care el însuşi le scobise şi le crestase cu atîta artă. De mic copil, strîngea orice bucăţică de lemn şi chindisea pe ea cu briceagul chiparoşi şi păsărele; mai tîrziu, începu să cresteze femei, apoi călăreţi, iar cînd intră la mănăstire ca ucenic, sfinţi...

— Tu, băiatule, îi spusese într-o zi un călugăr care trecuse pe la stînă, nu trebuia să te faci păstor; trebuia să te faci călugăr; să-ţi dăm o bucată de lemn şi tu să ne cioplești o icoană...

Soarele pătrunse prin băgeac, aşternînd pe pămîntul din bordei o fîşie lungă de lumină. Manolios se tîrî şi se aşeză în dreptul ei. Începea să se încălzească, şi pe măsură ce se încălzea, îşi aminti visele de peste noapte, maldărul de păr bălai, şi fu cuprins de fiori.

— Doamne Isuse Hristoase, murmură el, nu mă lăsa să cad în ispită!

Se linişti puţin, se ridică şi aprinse focul; apoi luă lapte din ciubăr, îl încălzi şi îl bău. Prinse putere, ieşi afară şi se aşeză pe laviţa din faţa bordeiului. Soarele se ridicase pe cer de-o suliţă, toată natura se trezise. Muntele rîdea. Departe, se auzeau fluierăturile lui Nicolios, care mîna oile.

— Acum mă simt bine, murmură Manolios. Ispita vine numai noaptea. Soarele e sus. Slavă ţie, Dumnezeule!

Privind în jurul lui, văzu lîngă prag un butuc rotund de soc. Inima-i tresări de bucurie. Se aplecă, luă butucul, îl puse pe genunchi şi-l mîngîie cu palma. Era gros şi rotund ca un cap de om. Vinele lemnului se

ramificau netede, în linii ondulate, ca vinele din trupul omului. Manolios simţi furnicări în vîrful degetelor. Se ridică numaidecît, intră în bordei, luă ferăstrăul mic, cuţitaşul tăios şi pila. Îşi făcu semnul crucii, se aplecă, sărută bucata de lemn şi începu să lucreze.

Soarele ajunsese aproape la jumătatea drumului său, şi Manolios stătea încă aplecat, adîncit deasupra bucăţii de lemn, proptită la pieptul lui. Uitase de orice oboseală. Aerul se limpezise, ispitele se spulberaseră. Acum Lenio era departe, foarte departe, undeva în dosul soarelui, iar cealaltă, văduva, se retrăsese în colţul cel mai întunecos din bordei şi se prefăcuse acolo în păianjen.

Manolios, încovoiat peste butucul pe care-l cioplea, avea ochiul deschis numai înlăuntrul lui. Tot sufletul i se prefăcuse în ochi şi contempla în adîncul inimii un chip senin, plin de bunătate, de tăcere şi tristeţe. Manolios se căznea să reproducă aidoma chipul pe care-l vedea în el, obrajii traşi, ochii trişti, fruntea lată cu picături groase de sînge şi rana dintre sprîncene, care nu se vedea în icoane şi pe care numai el, Manolios, o vedea.

Fruntea îi era plină de sudoare ; se tăiase cu cuţitul la un deget şi sîngele pătase butucul ; dar Manolios nu se oprea din lucru. Se grăbea să cioplească şi să aştearnă pe lemn, înainte de a dispărea, chipul sfînt pe care-l vedea înlăuntrul lui.

Şi în timp ce sculpta astfel, pe potecă apărură două femei — una tînără şi, în spatele ei, o bătrînă cu broboadă pe cap. Cînd îl zări pe cioban, tînăra se întoarse către bătrînă şi-i făcu un semn cu degetul la buze. Amîndouă continuau să se apropie încet, ca şi cum ar fi vrut să-l surprindă pe Manolios şi să vadă ce face el acolo, încovoiat peste bucata aceea de lemn.

La un moment dat, bătrîna se împiedică şi rostogoli o piatră. Dar Manolios se concentrase cu toată fiinţa lui asupra bucăţii de lemn şi nu auzi nimic.

Tînăra nu mai avu răbdare, grăbi pasul şi puse mîna pe umărul lui.

— Hei, Manolios ! strigă ea.

Manolios tresări. Chipul sfînt din el se spulberă deodată. Speriat, se rezemă de perete, cu capul dat pe spate.

— Ce-ai păţit, Manolios ? De ce mă priveşti aşa, de parcă aş fi o stafie ? Eu sînt, buimacule, Lenio, logodnica ta ! Iar ea e mătuşa ta, dada Madalenia ; a venit să-ţi descînte.

— Un duh rău, feciorul mamii, ţi-a tulburat mintea, spuse la rîndul ei bătrîna, care se apropia gîfîind.

Manolios se uita la ele aiurit.

— Ce vreţi de la mine ? întrebă în cele din urmă, răsucind bucata de lemn cioplită, pentru ca femeile să nu vadă ce făcea el.

Bătrîna se pregătea să răspundă, dar Lenio o împinse la o parte.

— Lasă-ne, dadă Madalenia, îi spuse ea. Du-te de culege ierburile de care ai nevoie şi lasă-ne singuri ; am de vorbit ceva cu el.

Bătrîna se îndepărtă boscorodind ursuză şi se duse după ierburi.

Lenio se aşeză pe laviţă, înghesuindu-se lîngă logodnicul ei.

— Manolios, îi spuse încet, apucîndu-i mîna, uită-te în ochii mei. Nu mă mai vrei ? Nu mă mai iubeşti ?

— Ba te iubesc, răspunse Manolios liniştit.

— Cînd o să ne căsătorim ?

Manolios tăcea. Doamne, ce departe era în clipa aceea însurătoarea de gîndurile lui !

— De ce nu vorbeşti ? Stăpînul mi-a spus totul.

— Nu voiam să vii aici, făcu Manolios, ridicîndu-se în picioare.

— Trebuia oare să-ţi cer voie ? strigă Lenio, aprinzîndu-se la faţă. Încă nu eşti bărbatul meu, aşa că sînt liberă să fac ce vreau.

Se ridică şi ea şi se postă în faţa lui.

— Nu pleca ! îi spuse pe un ton poruncitor, tăindu-i drumul cu braţele întinse.

Manolios se sprijini de perete şi aşteptă. Lenio îl străpungea cu privirea. Dragostea şi ura se înfruntau cu putere în pieptul ei răvăşit de furtună.

— Mama a fost slugă, zise ea apoi cu o voce sugrumată, dar tatăl meu e boier. N-o să mă umilesc în faţa ta. Am zestrea mea, am tinereţea mea, o să găsesc unul mai bun ca tine !

Manolios strîngea în braţe cu atîta putere lemnul cioplit, încît începu să-l doară pieptul.

— Fă cum vrei, Lenio, rosti el.

În aceeaşi clipă, simţi că i se sfîşie inima. Îi păru rău că spusese cuvintele acestea grele, şi se îngrozi. Nu-şi mai găsea curajul.

— Lenio, murmură el, coborîndu-şi ochii în jos, lasă-mă să stau cîteva zile aici, în singurătatea mea, înainte de-a mă hotărî. Dacă mă iubeşti, îndeplineşte-mi dorinţa asta.

— Iubeşti pe alta ? Pe cine ? Spune-mi-o deschis, şi-o să plec.

— Nu, nu, Lenio ; îţi jur !

— Bine ! Cînd te-i hotărî, să-mi trimiţi veste. O să aştept... Dar să ştii ! Pot să te iubesc toată viaţa, aşa cum pot să te urăsc toată viaţa ; atîrnă de-un cuvînt al tău, de un da sau de un nu ; alege !

Şi se întoarse către bătrînă, strigîndu-i :

— Hai, dadă Madalenia, să mergem !

Pornîră pe cărare, îndreptîndu-se spre casă. Lenio păşea înainte, furioasă ; nu-şi mai întoarse faţa să se

uite înapoi ; sîngele boieros şi trufaş al tatălui ei îi fierbea cu putere în vine.

Manolios se prăbuşi pe laviţă. Privea cu ochi reci la bucata de lemn de soc. Nu mai simţea dorinţa aceea arzătoare s-o ciopleascâ ; flacăra se stinsese, chipul sfînt dinlăuntrul lui pierise. În adîncul inimii nu mai vedea acum nimic şi nu mai putea să copieze nimic.

Intră în bordei, luă un ştergar lung şi înfăşură lemnul în el, încet, atent, aşa cum ar acoperi vatra cu cenuşă, să nu se stingă jarul. Nu putea să mai stea singur aici, simţea că se înăbuşă ; îşi luă caţa din colţ şi porni să-l întîlnească pe Nicolios şi să-şi vadă oiţele lui dragi.

Soarele se revărsa peste munte ; văzduhul părea încremenit ; umbra se pitea la picioarele copacilor, ca speriată. Ciripitul păsărilor amuţise ; ele se ascunseseră în frunzişuri, aşteptînd să treacă sorocul călduros al zilei.

Nicolios se simţi pe neaşteptate năpădit de-o forţă răscolitoare. Se uită în jurul lui să vadă cu cine ar putea să-şi irosească prisosul de puteri. Dar se afla într-un adevărat pustiu : nici un bărbat cu care să se lupte, nici o femeie pe care s-o trîntească la pămînt. Oile dormeau liniştite la umbra stejarului, răsuflînd cu limbile scoase ; ar fi o ruşine să se măsoare cu ele. Dar, deodată, apăru berbecul cel mare, care mergea totdeauna în fruntea turmei, cu coarne groase răsucite, cu lîna deasă şi năclăită şi cu talanga-i grea, de conducător, la gît. Nicolios îl botezase Miţosul. Berbecul îşi privi cu ochi tulburi oile culcate la umbră, behăi mulţumit, apoi încet, greoi, cu mers de sultan, începu să dea tîrcoale. Aerul se îmbîcsi de duhoarea masculului. Nicolios se năpusti asupra lui ca un nebun şi începu să-l izbească din toate puterile cu ghioaga, în spinare, în burtă, peste coarne.

Mîndrul mascul se întoarse spre el şi-l cîntări din ochi. I se păru că adversarul său nu e pe măsura puterilor lui : n-avea nici coarne, nici lînă bogată şi lungă pînă la pămînt, şi umbla doar în două picioare ; cu o singură împunsătură putea să-l dea uşor peste cap. Berbecul îşi continuă dispreţuitor plimbarea printre oile lui.

Dar Nicolios se luă după el. Îl înşfăcă de coarne şi, proptindu-se bine, voi să-l încalece. Atunci Miţosul se burzului, îşi scutură trupul cu putere, şi Nicolios se prăvăli la pămînt cu faţa în sus.

— Banditule ! Stai că-ţi arăt eu ţie ! strigă Nicolios, ridicîndu-se dintr-un salt, cu coatele zgîriate şi pline de sînge.

Îşi vîrî capul între umeri, se aplecă în jos şi-şi luă avînt ; dar berbecul îşi luă şi el avînt. Se repeziră unul în altul. Nicolios văzu stele verzi, se învîrti de-a-npicioarele şi, o dată cu el, se învîrti tot muntele ; dar nu se prăbuşi. Apucă repede bîta de jos, se aruncă asupra berbecului şi începu să dea în el ca un turbat, cu gîndul de a-i rupe coarnele.

Tocmai atunci apăru şi Manolios ; îşi vîrî două degete în gură şi începu să fluiere. Nicolios întoarse capul şi-l zări, dar, fiindcă se întărîtase prea tare, nu se putu opri să se mai arunce o dată asupra berbecului. Manolios luă o piatră şi-o azvîrli spre el.

— Hei, Nicolios, cu berbecul ţi-ai găsit să te baţi ? Ia vino încoace !

Bombănind, înjurînd, cu năduşeala curgînd pe el, Nicolios se apropie de Manolios. Se aşezară amîndoi unul lîngă altul, la picioarele unei stînci. Ciobănaşul, înfierbîntat, sufla şi răsufla pe nas ca un berbec ; din cînd în cînd, fluiera sau azvîrlea cîte o piatră, ca să-şi ascundă mînia ; dar în sinea lui fierbea de ciudă că Miţosul îl doborîse la pămînt.

Manolios, cu ochii îndreptaţi către cer, se străduia să-şi regăsească liniştea, cu dorinţa de a însăila din nou în inima lui chipul sfînt pe care începuse să-l sculpteze pe bucata de lemn. Ce vrajă simţise el azi-dimineaţă, cum uitase de toate necazurile ! Lumea dispăruse cu totul, între cer şi pămînt nu rămăseseră decît ei doi : Manolios şi o bucată de lemn ! Şi, deodată, o voce de femeie, două buze roşii...

— Măi, Nicolios, ia scoate tu fluierul de la brîu şi cîntă din el... Nu mă simt bine, sînt tare necăjit. Cîntă din fluier, şi-asta o să mă uşureze !

Ciobănaşul se uită la el şi zîmbi uşor.

— Şi eu tot aşa, Manolios. Şi eu sînt necăjit. Simt că mă înăbuş, şi-atunci cînt din fluier, dar asta nu mă uşurează. De aceea m-am luat la trîntă cu berbecul !

— Şi ce necazuri ai tu, măi Nicolios, tu, un băieţandru căruia nici nu i-au dat tuleiele ?

— Dracu să mă ia dacă înţeleg şi eu ceva ! Uite, aşa, sînt singur, singur de tot, m-apucă uneori un urît de moarte, şi gata ! răspunse băiatul cu năduf.

Îşi scoase fluierul şi-şi puse degetele înnegrite de soare pe găurile trestiei.

— Ai vreun cîntec în cap, Nicolios ?

— Eu ? Nici unul. O să cînt ce mi-o veni.

Duse capătul fluierului la buze şi începu să cînte.

Plaiurile se acoperiră de turme de oi şi de capre şi se umplură de clinchetul clopoţeilor ; muntele însuşi începu să se mişte, păşunînd parcă şi el. Natura tresărea, se topea şi se scurgea ca o melodie dulce. Şi, deodată, ţîşniră parcă nişte cascade ; apa se porni să curgă iute printre pietre, susurînd. Apoi, încetul cu încetul, apele, clopoţeii, munţii tăcură ; ba nu, nu tăcură, ci se prefăcură în rîsete vesele, subţiri şi aţîţătoare... Pe urmă, apăru o mare care cînta şi un ţărm presărat cu pietricele rotunde şi cu femei care rîdeau şi se scăldau... Cu braţele şi picioarele întinse, femeile se

aruncau în mare, se izbeau de valuri, se rostogoleau, ţipau de bucurie, rîdeau în hohote... Tot ţărmul răsuna de strigăte şi chiote, ca un gîtlej gîdilat... Manolios îşi aţintea urechea şi asculta cu tulburare. Rîsetele izbucneau batjocoritoare şi zburdalnice din spuma mării, femeile săreau, dispăreau şi apăreau iarăşi îmbrăţişate cu valurile — şi, deodată, totul tăcu, marea se linişti şi Caterina ieşi din apă, mută şi goală, goală de sus pînă jos.

— Taci ! strigă Manolios, sărind repede în picioare.

Nicolios îşi întoarse ochii spre el, fără a conteni cîntecul. Vrăjit el însuşi de melodie, ţinea fluierul lipit de buze, căci nu-l lăsa inima să rupă firul viersului.

— Taci, îţi spun ! repetă Manolios.

— M-ai oprit tocmai cînd era mai dulce, spuse Nicolios mofluz, ştergîndu-şi fluierul de genunchi.

Din ochii lui Manolios începură să curgă lacrimi.

— Ce-ai păţit, Manolios ? Plîngi ? făcu ciobănaşul surprins. La naiba, nu te trece cu firea ! Nu-i decît un fluier ; iar toate astea sînt năluciri, vînt !

Manolios încercă să facă un pas, dar genunchii i se înmuiară.

— Nu mă simt bine, murmură el. Nu mă simt bine...

— Ai auzit apa ? întrebă ciobănaşul rîzînd.

— Care apă ?

— Vedeam apă în mintea mea tot timpul cît am cîntat din fluier ; apă multă, fiindcă mi-era sete...

Dintr-un salt, ajunse la mărăcinele verde, unde îşi atîrnase traista cu bota mare plină de apă. I-o dăruise Manolios, care crestase pe ea un ţap.

„O să mă duc să mă culc, îşi zise Manolios ; mă trec fiori reci prin spate..."

— Ai grijă de oi ! îi strigă lui Nicolios. Eu mă întorc la stînă să strîng caşul.

— Vezi că am pregătit focul, răspunse Nicolios, ştergîndu-şi buzele şi pieptul de apa ce se prelinsese

din botă în timp ce băuse. Pune de fierbe laptele. Vin şi eu îndată.

Ciobănaşul îl urmări din ochi, privindu-l cum înainta poticnindu-se de pietre, şi i se făcu milă de el.

— Dacă nu te simţi bine, îi strigă din urmă, nu te apuca de caş ; lasă că-l fac eu cînd vin ; tu culcă-te !

— De ce îmi vorbeşti aşa ? întrebă Manolios.

— Fiindcă ţi se împleticesc picioarele, baciule ! Şi eşti galben ca lămîia !

„Sărmanul ! murmură Nicolios cu compătimire, văzîndu-l pe Manolios cum se bălăbănea, în timp ce dispărea printre tufişuri. Chiar astăzi am văzut-o pe Lenio venind încoace. Lua-o-ar dracu s-o ia ! Nenorocitule, ea o să sugă toată vlaga din tine !"

Apucă o piatră de jos şi-o azvîrli în sus, cu înveninare.

— Să le ia dracu de muieri ! strigă apoi cu glas tare.

Miţosul apăru din nou în faţa lui, ca şi cum ar căuta să-l provoace. Berbecul îşi aplecă furios capul în jos, cu botul lui ascuţit, apoi se repezi cu toată puterea în Nicolios.

Cînd ajunse la stînă, Manolios vru să aprindă focul şi să înceapă strîngerea caşului ; dar n-avea nici un pic de putere. Se aşeză pe laviţă la soare, să se încălzească ; dîrdîia de frig. Soarele coborîse acum spre apus şi după puţin se auziră tălăngile ce se apropiau, dimpreună cu ţipetele şi fluierăturile lui Nicolios, care mîna oile spre ţarc, aruncînd cu pietre şi fluierînd după ele.

Gîndurile lui Manolios îşi luară zborul prin aer, coborîră la vale, spre sat, trecură pe lîngă case, pe la cafenea, prin piaţă, apucară la deal, pătrunseră în casa popii. Manolios îi văzu din nou pe fruntaşii satului împărţind rolurile apostolului Petru, al lui Iuda, al lui

Hristos. Îl văzu apoi din nou pe părintele Fotis, urmat de mulţimea lui de creştini dezrădăcinaţi, revăzu lupta bărbătească şi mîndră a acestuia cu celălalt preot gras şi sătul, revăzu femeia care îşi dăduse sufletul scoţînd un ţipăt ascuţit... Cuvintele lui Ianacos răsunară din nou în urechile lui, aspre, batjocoritoare, pline de adevăr : „Ai pretenţia să joci rolul lui Hristos, şi mi te pregăteşti să te însori şi să te spurci, hai !... Făţarnicule ! Făţarnicule ! Făţarnicule !" Gîndurile i se urcară apoi în odaia boierului, unde Manolios îl văzu pe bătrînul Patriarheas, după ce, cu puţin mai înainte, o văzuse în curte pe Lenio, care se agăţase de el, atingîndu-l cu vîrfurile sînilor, şi care-l întrebase pe un ton şăgalnic şi nerăbdător : „Dragă Manolios, cînd o să ne căsătorim ? Cînd ? Cînd ?" Şi pe urmă... pe urmă, cînd pornise spre munte şi se oprise o clipă să se odihnească la fîntînă... Inima i se topi în piept.

— Mi-e milă de ea, murmură el. Mi-e milă de ea ; a apucat pe drumul cel rău ; o paşte pierzania...

Caterina îi apăru, în faţa ochilor, cu basmaua neagră, cu gîtul alb ca spuma, cu buzele cărnoase frecate cu frunză de nuc... Îi auzi din nou glasul deznădăjduit : „Nu pleca, nu pleca, dragă Manolios !", ca şi cînd de la el, numai de la el, îşi aştepta ea mîntuirea...

Atunci, pe negîndite, în minte îi fulgeră pentru prima dată înţelesul limpede, neîndoielnic al visului ei. Da, da, avea dreptate văduva : numai el putea s-o salveze... Dumnezeu însuşi îi vestise aceasta în somnul ei, atunci cînd i-l arătase pe Manolios ţinînd luna în mîinile lui şi dîndu-i-o s-o mănînce bucată cu bucată... Şi iată, acum dezlega deodată înţelesul ascuns al acestui vis ; îl trecură fiori de bucurie. Luna înseamnă lumina curată, cuvîntul lui Dumnezeu care luminează noaptea... Şi e voinţa lui Dumnezeu, porunca lui Dumnezeu ca el, Manolios, să împartă hrana cerească. El este acela care o va mîntui pe Magdalena, văduva cea păcătoasă.

— Trebuie s-o văd, murmură el. Trebuie s-o văd cu orice chip şi fără întîrziere ! Fiece clipă care trece poate s-o adîncească şi mai mult în păcat. Trebuie, trebuie... E datoria mea...

Revăzu ulicioara îngustă pe care stătea Caterina, poarta ei arcuită, vopsită în verde, cu clanţa rotundă de fier... Revăzu pragul ei, care strălucea de curăţenie... Nu-i trecuse niciodată pragul, dar îşi amintea că într-o duminică, pe cînd poarta era deschisă, îşi aruncase ochii înăuntru şi văzuse o curticică pavată cu pietre mari, spălate proaspăt, mai multe ghivece cu busuioc în jurul prispei şi două ghivece cu garoafe lîngă puţ...

Gîndurile lui Manolios porniră în grabă pe cărarea ce ducea la vale, ajunseră în sat, intrară în ulicioara îngustă, trecură pragul ce strălucea de curăţenie...

— Trebuie, trebuie s-o văd... repeta el fără încetare. E datoria mea...

Fu cuprins de-o bucurie ciudată. Acum, cînd înţelese de ce-l străbătea o nevoie atît de grabnică s-o vadă, acum, cînd înţelese că totul nu era o pornire nesăbuită a lui, ci că Dumnezeu îi poruncea, se simţea uşurat. Acum îşi dădea bine seama de ce, ziua şi noaptea, ardea de dorinţa să se ducă s-o vadă pe văduvă. Pînă acum credea că Ispita era aceea care-l împingea către ea, şi de aceea se ruşina şi se împotrivea ; dar acum...

Se ridică în picioare, sprinten. Nu-i mai era frig ; genunchii nu i se mai înmuiau. Aprinse focul şi umplu cazanul cu lapte, să-l fiarbă.

„Ce căi ciudate urmează Dumnezeu, îşi spunea el, cînd vine să lumineze mintea omului ! Iată, voinţa lui a luat forma unui vis care a coborît la căpătîiul văduvei..."

Sosi şi Nicolios. Văzduhul răsuna de behăitul oilor, care intrau în ţarcul stînei. Soarele cobora liniştit, mulţumit că-şi terminase treaba cea de toate zilele şi se întorcea la măicuţa lui să cineze...

— Ai sosit tocmai la timp, Nicolios ! strigă Manolios, din pragul uşii, cu un glas limpede şi vesel. Mulge oile şi vino să pui masa ; mi-e foame !

Toată ziua nu băgase nimic în gură şi îşi simţise gîtul încleştat. Dar acum încleştarea îi dispăruse şi i se făcuse foame.

Nicolios îl privi nedumerit şi începu să rîdă.

— Ai înviat, baciule ! Vreo veste bună ?

— Mi-e foame. Hai, termină repede ! O să te ajut şi eu.

Luară şiştarele de aramă, se aşezară amîndoi unul lîngă altul şi începură să mulgă oile, care treceau prin strungă una după alta, mulţumite că se uşurau de povara lor dulce ; degetele îndemînatice ale celor doi mulgători li se păreau ca nişte guri dragi care sugeau la ugerul lor.

După ce terminară, se spălară pe mîini. Pe urmă Nicolios puse masa afară, pe laviţă. Amîndoi îşi făcură cruce şi se aruncară, lihniţi de foame, asupra pîinii, a cărnii şi a urdei. Nicolios se gîndea într-una, mînios, la Miţosul şi la Lenio ; berbecul şi fata durdulie se încolăceau în mintea lui, se înlănţuiau, în aşa fel că Lenio era cînd sus, călare pe berbec, cînd jos, sub el şi rîdea mereu...

— La dracu !... La dracu !... murmură ciobănaşul deodată şi, luînd o piatră, o azvîrli în aer.

— Ce-ai, măi, Nicolios ? Ce mormăi acolo ? îl întrebă Manolios rîzînd. În cine dai cu pietre ?

— Ia, Necuratul îmi dă tîrcoale ! răspunse ciobănaşul, începînd să rîdă. Şi-arunc cu piatra în el.

— L-ai văzut tu, măi Nicolios !

— L-am văzut, da.

— Şi cum arată ?

— Asta-i treaba mea ! răspunse Nicolios, ducîndu-se să-şi bage capul înfierbîntat într-o căldare cu apă.

Manolios îşi termină masa, îşi făcu cruce şi se ridică.

— Nicolios, spuse el, astă-seară cobor în sat ; rămîi cu bine !

— Iar în sat ? exclamă Nicolios, roşindu-se de necaz. Un' te duci, ce treburi ai acolo ? Baciule, îmi pare că Necuratul îţi dă tîrcoale şi ţie.

— Nu, nu Necuratul, Nicolios, ducă-se pe pustii, ci Dumnezeu, răspunse Manolios.

Îşi udă părul cu apă, luă oglinjoara rotundă şi se pieptănă în ea ; intră apoi în bordei şi se schimbă, îmbrăcîndu-se cu hainele cele bune, de duminică. Îşi vîrî în chimir oglinjoara, pieptenele mic şi o batistă. De ce ? Ce nevoie avea de ele ? Nici el nu ştia. Le luase şi le ascunsese în chimir aproape fără să-şi dea seama.

— Necuratul e, îţi spun eu, Necuratul, cum mă vezi şi cum te văd ! repetă băiatul înciudat, privindu-l pe Manolios care se gătea.

— Nu, nu, e Dumnezeu, Dumnezeu... repetă la rîndul lui Manolios, făcîndu-şi cruce şi pornind la drum.

— Se duce s-o întîlnească pe Lenio ! Blestemaţi fiţi voi amîndoi ! murmură Nicolios şi scuipă cu năduf, văzînd din nou în mintea lui berbecul mare şi miţos încolăcindu-se cu Lenio.

V

Se înserase de-a binelea. Păsările de noapte, îndrăgostite şi înfometate, începură să scoată ţipete ascuţite. Primele stele, cele mai mari, se agăţaseră pe cer.

„Să aştept să se întunece mai bine, ca să nu mă vadă cei din sat“, îşi spunea Manolios, coborînd încet cărarea întortocheată. În timp ce cobora, îşi chinuia mintea ce cuvinte să aleagă şi cum să-i vorbească văduvei, pentru ca graiul lui Dumnezeu să ajungă drept la inima ei. „O să bat în poartă, Caterina o să vină să-mi deschidă... O să se mire cînd o să mă vadă, o să închidă poarta şi o să intrăm în casă...“ Manolios văzuse curtea, nu-i era frică ; văzuse garoafele, brazda de busuioc, puţul... Dar înăuntru, în casă ? La gîndul acesta se îngrozi ; se opri să răsufle. „Acolo, înăuntru, o fi patul...“ gîndi el.

Mintea i se tulbură. Nu mai ştia ce să-i spună văduvei, nici cum să-i explice de ce a coborît de la munte ceasul ăsta, noaptea, ca să bată în poarta ei. Iar ea, cînd o să-l vadă că roşeşte şi se fîstîceşte, o să pufnească în rîs şi o să-i spună : „Dragă Manolios, ai venit fără să ştii nici tu singur de ce. Nu cumva ai avut şi tu vreun vis ? Ia spune Ispita ţi-a trimis visul acesta, sau Fecioara Maria ? Ori poate amîndouă ? Că se întîmplă şi asta uneori, Manolios. Dar, de vreme ce-ai

venit, vorbeşte-mi mai întîi de Dumnezeu şi de rai, pentru ca după aceea, încet-încet, fără ca nici tu să-ţi dai seama, dragă Manolios, fără ca nici eu, sărmana de mine, să înţeleg cum, să ne pomenim amîndoi îmbrăţişaţi în pat... Ce vrei ? Tu eşti bărbat, iar eu femeie ! Aşa ne-a făcut Dumnezeu ! Cu ce sîntem noi de vină, dacă atunci cînd ne aflăm unul lîngă altul sîntem cuprinşi de ameţeală, ne pierdem judecata şi ne desfacem braţele şi picioarele, să ne împreunăm ?...“

Manolios îşi simţi sîngele năvălindu-i la cap. Aceste cuvinte neruşinate îi răsunau în urechi ; auzea limpede cum i le şoptea văduva, rîzînd şi apropiindu-se de el... Îi simţea parcă de pe acum răsuflarea, care răspîndea un parfum de mastic şi de cicoare ; iar din ilicul deschis se ridica mirosul cald al trupului ei, amestecat cu mirosul de sudoare şi nucşoară...

Manolios simţi deodată o mare sfîrşeală ; genunchii i se înmuiară ; se sprijini de un colţ de stîncă.

„Cine a vorbit în mine ? se întrebă el îngrozit. Cine a rîs ? Al cui era genunchiul care m-a atins şi a făcut să mi se înmoaie picioarele ?“ Într-adevăr, auzise înlăuntrul lui vocea şi rîsetele văduvei ; nările-i erau încă înfierbîntate de parfumul ei.

— Dumnezeule, ajutor ! ţipă el, ridicîndu-şi ochii spre cer.

Dar în seara asta cerul i se părea foarte înalt, foarte depărtat, mut, nepăsător, nici prieten, nici duşman, şi se înspăimîntă. Stelele îl priveau de sus şi inima îi îngheţă. Uneori, în nopţile de iarnă, Manolios vedea în jurul stînei, printre crengile înzăpezite, ochii vreunui lup, haini şi sticlind de-o lumină galbenă ; aşa i se părură şi stelele de astă-seară.

Imaginea văduvei se revărsă din nou în mintea lui, dulce ca mierea. În nepăsarea şi duşmănia firii era parcă o mare mîngîiere. De data asta, văduva nu mai

vorbea, nu mai rîdea, ci se zvîrcolea întinsă în patul ei lat şi gîngurea ca o porumbiţă, copleşită de recunoştinţă şi de-o jale plăcută.

Manolios îşi astupă urechile, să nu mai audă nimic. Capul îi vîjîia, vinele de la gît i se umflară. Simţi din nou un val de sînge urcîndu-i-se cu furie în creştet; tîmplele-i zvîcneau tare, pleoapele i se îngreunară şi toată faţa începu să i se înfioare. Ai fi zis că mii de furnici îi năpădeau obrajii, bărbia şi fruntea, ciupindu-i şi devorîndu-i carnea. O sudoare rece îi scăldă tot trupul; îşi duse mîna la faţă, şi-o pipăi şi tresări înspăimîntat.

„Dumnezeule!" încercă el să strige. Dar glasul îi pierise.

Îşi mai ridică o dată mîna, îşi pipăi obrajii, buzele, bărbia. Toată faţa i se umflase, gura-i era încleştată, nu putea s-o mai deschidă.

„Ce-i cu mine? Ce am? De ce sînt umflat?" se întrebă pipăindu-şi cu deznădejde faţa; tot chipul îi era umflat pînă la gît; nu-l durea însă de loc; numai ochii îl usturau şi începură să-i curgă din ei lacrimi.

„Trebuie să văd! Să văd ce-i! Vreau să ştiu!" îşi zise el. Îşi scoase din chimir oglinjoara, se lăsă pe vine şi aprinse un beţigaş să vadă... La lumina flăcăruii ce pîlpîia îşi zări chipul şi scoase un ţipăt. Toată faţa i se acoperise de spumă, ochii i se făcuseră ca două mărgele mici, nasul i se pierduse între obrajii umflaţi şi din gură nu-i mai rămăsese decît o mică bortă. Chipul lui nu mai era chip de om, ci se transformase într-o mască de carne hidoasă şi dezgustătoare. Nu mai era carnea lui, ci o bucată de carne străină, lipită peste adevăratul lui chip.

„Dumnezeule, nu cumva o fi lepră?" Gîndul acesta îl îngrozi şi-l făcu să cadă la pămînt. Apucă din nou oglinjoara să se privească, dar îşi întoarse numaidecît faţa cu dezgust. Să fie oare om ceea ce vedea, sau

demon? Sări în picioare: „Nu pot să mă mai duc... Cum să mă arăt în halul ăsta în faţa ei? Cum să-i vorbesc? Mi-e scîrbă mie însumi de mine; mă întorc!" Se întoarse din drum şi începu să urce poteca alergînd, ca şi cum l-ar fi gonit cineva din urmă.

Nu se opri decît la poarta stînei; se furişă ca un hoţ în bordei, de teamă să nu-l trezească pe Nicolios, care ar aprinde lampa să-l vadă... „Mîine dimineaţă, dac-o vrea Dumnezeu, poate c-o să mă fac bine..." gîndi el. Această nădejde îl mai linişti puţin.

Se aşeză pe salteaua de paie, îşi făcu cruce şi se rugă lui Dumnezeu să aibă milă de el. „Dumnezeule, omoară-mă mai bine, dar nu mă batjocori în ochii oamenilor... De ce mi-ai lipit această bucată de carne pe faţă? Scoate-o, Doamne, şi arunc-o departe de mine! Fă ca mîine dimineaţă chipul meu să fie iar curat, omenesc, aşa cum era înainte!"

Îşi puse toată nădejdea în Dumnezeu şi aşa găsi puţină mîngîiere. Închise ochii şi în vis văzu o femeie îmbrăcată în negru, parcă ar fi fost Maica Domnului, aplecîndu-se deasupra lui şi mîngîindu-i chipul, încet, cu blînţele. Dintr-o dată, chipul i se răcori şi se uşură. Manolios întinse braţele, apucă mîna miraculoasă şi voi s-o sărute; dar în aceeaşi clipă se auzi un rîs subţire, batjocoritor, vălul negru căzu, şi Manolios sări din somn scoţînd un ţipăt. Nu era Maica Domnului, ci văduva...

Nicolios, care dormea în celălalt colţ, auzi ţipătul şi se trezi. Se ridică într-un cot şi-l văzu pe baciul lui culcat cu faţa la perete. Rîse înciudat.

— Hei, Manolios, te-ai şi întors? Aşa repede ţi-ai terminat treburile?

Dar Manolios, cu spatele la ciobănaş, îşi pipăia mereu obrajii, deznădăjduit. Nu se dezumflaseră de loc, ba parcă i se umpluseră de nişte răni deschise, căci

vîrfurile degetelor îi erau ude şi din ele picura un lichid gros şi lipicios.

„Sînt pierdut... sînt pierdut... îşi spunea el. Nu poate fi decît lepră !"

Se întoarse cu faţa în jos pe saltea şi-şi înfundă capul în pernă.

— Încaltea, ai petrecut bine, baciule ? întrebă Nicolios îndîrjit. Cum ţi-au mers treburile ? Te-ai vlăguit, sărmane ; dormi.

„Sînt pierdut... sînt pierdut, murmura Manolios cu disperare. Nu încape nici o îndoială, lepră e !"

Se crăpa de ziuă şi Nicolios se sculă să mîne oile la păscut. Cînd deschise uşa bordeiului, primele raze de soare pătrunseră înăuntru şi luminară încăperea joasă ; ciobănaşul se opri o clipă în prag :

— Hei, Manolios, pe diseară ! zise el. Cu bine !

Manolios, uşurat o clipă, întoarse capul să răspundă ; dar Nicolios, de cum îi zări faţa, se răsuci pe călcîie şi-o zbughi afară.

— Maică Precistă, ţipă el, un strigoi !

Ochii lui Manolios curgeau ; faţa-i crăpase toată şi supura. Încercă să vorbească, să-i dea curaj ciobănaşului, dar nu putu să rostească nici un cuvînt. Îi făcu doar un semn cu mîna, să-l liniştească.

Nicolios îşi vîrî pe uşa bordeiului doar capul, ţinîndu-şi restul trupului afară, gata s-o ia la fugă. Îl privea uimit, cu ochii holbaţi... Încetul cu încetul începu să se obişnuiască ; inima îi veni la loc.

— În numele cerului, tu eşti, Manolios ? zise în cele din urmă. Fă-ţi cruce, ca să mă încredinţez că eşti tu...

Manolios îşi făcu cruce. Atunci Nicolios prinse curaj, trecu pragul, păşi înăuntru, dar fără a se apropia de baciul lui.

— Ce-ai păţit, sărăcuţule ? îl întrebă cu glasul plin de milă şi de jale. Să ştii că Necuratul s-a agăţat de

tine şi ţi-a pus pe faţă masca asta. Doamne fereşte ! Da, da, Necuratul, îţi spun eu ! Tot aşa a păţit odată şi bunicul meu.

Manolios dădu din cap şi se întoarse din nou cu faţa la perete, să nu-şi sperie şi mai rău ajutorul, căruia îi făcu semn să plece.

— Pe diseară ! Cu bine ! spuse iarăşi Nicolios încet, şi sări din nou afară, luînd-o la fugă peste cîmp, ca şi cum Diavolul l-ar fi gonit din urmă.

Rămas singur, Manolios răsuflă uşurat. Se ridică dintr-o mişcare. Se simţea sănătos, nu-l durea nimic, nu-l mai treceau fiorii şi, ce era mai ciudat, simţea în el o bucurie de neînţeles... Luă oglinjoara, se apropie de băgeac, se privi : faţa îi era umflată ca o tobă, pielea îi era crăpată şi din ea curgea un lichid gălbui şi tulbure, care i se închega în mustaţă şi în barbă ; obrajii îi erau roşii ca o bucată de carne crudă.

Îşi făcu cruce.

„Dacă rana asta vine de la Satana, zise în sinea sa, mîntuie-mă, Hristoase ! Iar dacă vine de la Dumnezeu, facă-se voia lui ! Ştiu că Dumnezeu nu-mi vrea răul ; nenorocirea mea trebuie să aibă un înţeles ascuns ; o să am răbdare pînă cînd Cel de Sus o să-şi întindă mîna peste faţa mea s-o vindece !"

Îndată ce chibzui astfel, se linişti. Aprinse focul, puse cazanul pe pirostrii şi turnă în el laptele muls în ajun. Îi era foame. Umplu o strachină cu lapte să mănînce, dar nu putu să deschidă gura ; atunci luă un pai, îl afundă în lapte şi începu să soarbă şi să înghită cu lăcomie. Apoi ieşi afară şi se aşeză pe laviţă.

Soarele trezise toate păsările din somn şi le umplu căpşoarele zglobii cu cîntece ; alunecă apoi din vîrful muntelui, liniştit şi paşnic, revărsîndu-se peste ponoare şi cîmpie ; pătrunse în sat, deschise uşile tuturor caselor şi intră în ele. O surprinse pe văduvă culcată încă

în aşternutul ei, palidă după o noapte lungă de nesomn, şi i se strecură în păr ; o surprinse pe Mariori în curte stropind ghivecele cu flori şi i se agăţă de gîtul nesărutat încă de nici un bărbat ; surprinse femeile din sat şi le dezmierdă, ca şi cum toate ar fi fost ale lui. Pe urmă, coborî şi se aşeză alături de Manolios, pe laviţă, iar acesta îşi întinse amîndouă braţele spre el, să-i ureze bun venit.

„De unde izvorăşte această bucurie pe care o simt în mine ? se întreba el. De unde porneşte uşurarea asta ? Nu mai înţeleg nimic..."

Scoase batista şi-şi şterse faţa brăzdată de rănile care i se topeau la soare.

„Nu mai înţeleg nimic, nu mai înţeleg nimic", repeta el în sinea lui, şi-şi întindea din timp în timp batista la soare, să se usuce.

Pe cînd era cirac la mînăstire, bătrînul lui călugăr, părintele Manasis, îi vorbise într-o zi de un ascet a cărui piele era toată numai crăpături din care ieşeau viermi. Iar dacă vreun vierme cădea jos, se apleca, îl lua cu grijă şi-l punea la loc, în rană. „Mănîncă, mănîncă, frate, carnea, ca să iasă la iveală sufletul..." Manolios uitase această poveste. Dar iată că acum, după atîţia ani, îşi aminti de ea ; şi ce mîngîiere, ce pildă de resemnare şi nădejde găsea într-însa !

Se ridică, intră în bordei, luă în braţe ştergarul în care înfăşurase bucata de soc cioplită, luă şi dalta, cuţitul, ieşi din nou afară şi se aşeză iar la soare. Pe neaşteptate, simţi cum chipul sfînt coboară iarăşi în el şi-şi face culcuşul în inima lui. Îl vedea limpede, în toate amănuntele ; îşi fixă privirea asupra acestei apariţii şi începu să cioplească lemnul, repede, cu sîrguinţă, ca să statornicească pe el imaginea din sufletul său.

Ceasurile treceau ca clipele. Soarele se ridicase pînă în vîrful cerului şi începu să coboare iar, încet-încet...

Aşchiile de lemn săreau pe jos, buturuga se făcea tot mai uşoară şi din ea apărea, ca din senin, zămislit cu răbdare şi bunătate, chipul lui Hristos. Manolios se trudi cel mai mult cînd fu să redea gura Mîntuitorului, care se mişca şi plutea înlăuntrul lui, schimbîndu-şi neîncetat expresia ; cu toate străduinţele lui, nu reuşea s-o prindă. Gura aceasta aci zîmbea, aci se adînceau ridurile din jurul ei, aci buzele i se strîngeau cu hotărîre, de parcă ar fi vrut să îndure suferinţa fără să se vaite...

În faptul serii, cînd Nicolios se înapoie cu turma, îl găsi pe Manolios tot pe laviţă, ţinînd pe genunchi bucata de soc care avea acum înfăţişarea lui Hristos. Rămăsese să mai scobească doar spatele lemnului, astfel ca să facă din el o mască pe care s-o poarte pe faţă la reprezentarea patimilor lui Hristos...

Nicolios se opri în loc, aruncă o privire furişă către baci, apoi îşi întoarse ochii în altă parte. N-avea destulă tărie să se uite la el ; lichidul ce picura din răni i se închegase pe obraji şi în barbă şi prinsese o coajă gălbuie. Nicolios credea că are în faţa lui un demon ce şedea pe laviţă şi ţinea pe genunchii săi chipul lui Hristos.

— Nu-i nevoie să m-ajuţi ; o să mulg oile singur, zise el, de teamă să nu stea alături de Manolios.

Manolios îşi lăsă capul pe spate, sprijinindu-l de perete, şi închise ochii. Obosise, dar se simţea uşurat. Ţinea strîns cu mîinile bucata de soc sculptată şi încerca o mulţumire adîncă, deoarece izbutise să reproducă aidoma viziunea ce se născuse în inima lui. De-acum încolo, ea n-o să mai plutească tremurătoare, gata să se spulbere în văzduh ; de-acum încolo, n-o să-i mai scape. Săpase imaginea pe lemn, îşi săpase sufletul lui însuşi pe lemn, şi se simţea uşurat. Izbutise să reproducă gura lui Hristos aşa cum o vedea el, tulburată şi expresivă. Învîrtea încet, în mîini, lemnul

sculptat şi admira cu mulţumire gura aceasta a lui Hristos : dacă o privea din faţă, zîmbea ; dacă o întorcea puţin la dreapta, plîngea ; dacă o răsucea la stînga, se strîngea într-un zîmbet eroic şi mîndru... Manolios îşi închidea ochii şi mîngîia cu vîrful degetelor, încet, duios, chipul lui Hristos, aşa cum trebuia să-l fi mîngîiat şi Fecioara Maria pe fiul ei. Apoi luă din nou ştergarul, înfăşură în el lemnul sculptat, legîndu-l bine, cu grijă, aşa cum ar fi înfăşat un prunc în scutece, şi-l strînse cu dragoste la piept.

Între timp, Nicolios terminase mulsul, intră în bordei fără să-şi arunce ochii spre Manolios şi începu să pregătească cina. „Sărăcuţul, îşi spunea în sinea lui cu un fel de bucurie nemărturisită, cu o mutră ca asta vrea el să fie mire ? Păi, cînd l-o vedea Lenio, o să scoată un ţipăt şi-o s-o ia la fugă de-o să-i sfîrîie călcîiele !"

Apăru în pragul uşii.

— Hei, vrei să mănînci ? Ai să poţi deschide gura ca să mănînci ?

Manolios se ridică. Îi era foame ; la prînz uitase să mănînce. Îşi umplu o strachină mare cu lapte, ca şi dimineaţa, luă paiul, îngenunchie şi începu să soarbă cu poftă, pînă o goli. Pe urmă o umplu din nou.

Se întunecase, dar nu aprinseră opaiţul. Prin întuneric Nicolios nu-i zărea faţa umflată şi se bucura. Astă-seară era cu chef, nu ştia nici el de ce ; după ce-şi termină masa, se aşeză lîngă vatra în care ardea focul, luă în mînă un beţigaş şi începu să răscolească spuza.

— Să vezi, bunicul meu, cică, începu el cu un aer sfătos, bunicul meu, despre care ţi-am pomenit azi-dimineaţă, după ce-a ucis, a jefuit şi a făcut toate nelegiuirile din lume, s-a călugărit. Ai auzit doar şi tu, baciule, că Dracul după ce îmbătrîneşte se călugăreşte ! Aşa şi bunicul meu, Dumnezeu să-l ierte ! S-a

dus, va să zică, la mînăstirea Sfîntul Pantelimon, unde ai ucenicit şi tu la călugărie o bucată de vreme... Numai că, lîngă mînăstire era un sat, şi în sat, femei... Astea nu lipsesc de nicăieri, lua-le-ar naiba să le ia ! rosti el, scuipînd cu osîrdie în cenuşă. Mă auzi, baciule ? întrebă apoi, întorcîndu-se să vadă, la pîlpîirile flăcărilor, faţa lui Manolios.

Acesta dădu din cap, ca şi cînd ar fi spus : „Te aud".

— Ei, şi cică, îşi continuă vorba Nicolios, într-o zi Dracul puse stăpînire pe el. „Vreau o femeie, îşi zise atunci bunicul, vreau o femeie ! O să mă duc în sat şi o să găsesc eu una acolo, nu se poate ! Măritată, nemăritată, bătrînă, tînără, fie cum o fi, numai femeie să fie !" Şi cînd se înnoptă, va să zică, şi toţi călugării adormiră, voinicul nostru sări zidul mînăstirii şi-şi luă picioarele la spinare. Voia, pasămite, să-şi facă cheful şi să se întoarcă repede înapoi, fără să-l simtă nimeni. Alerga ca un zănatic, îşi suflecase anteriul şi behăia ca berbecul vara, cînd zăreşte de departe o oaie... Dar Dumnezeu îl văzuse şi i se făcu milă de el. Tocmai cînd intra în sat, îi trimise o boală rea, lepra — cred că ai auzit de ea, nu ? Tot trupul i se umplu de bube mari ca nişte alune — ce zic eu ? ca nişte nuci, ca nişte zarzăre stricate... Bubele sparseră şi dădeau din ele un puroi de împuţea lumea. Nenorocitul, Dumnezeu să-l ierte, se sperie. „Unde să mă mai duc aşa ? îşi spuse el. Care femeie o să se mai alăture de mine ? Hai să mă întorc acasă..."

Manolios asculta, asculta cu încordare şi tremura. Întinse mîna şi-l înghionti pe Nicolios, îndemnîndu-l să continue.

— Poveşti de altădată ! reluă acesta zîmbind. Mi le spunea biata mamă — odihnească-i-se sufletul în pace ! — şi cînd mi le povestea, rîdea şi ea. Auzi colo, călugăr în toată regula, om cu teamă de Dumnezeu !... S-a întors la mînăstire, a sărit din nou zidul şi s-a as-

cuns în chilia lui... A doua zi, călugării l-au găsit umflat tobă.

Manolios îl înghionti din nou, să spună mai departe.

— Vrei să știi cum a fost pînă la urmă ? Apoi știu și eu ? Eram mic pe-atunci, n-am ținut seama... Acu, săracul de el, a dat de mult ortul popii și a scăpat de femei ! adăugă Nicolios și izbucni în rîs. După o clipă de tăcere, căscă : Mi-e somn. Eu mă duc să mă culc afară, în saiaua oilor. Aici e prea cald ; mă înăbuș !

La drept vorbind, nu-i era cald, ci se temea să doarmă în bordei împreună cu Manolios. Se ridică în picioare.

— Ți-am pregătit patul. Culcă-te. Mîine o să fii sănătos !

Își luă cerga, o întinse în saia și-și puse o piatră drept căpătîi. Închise ochii și gîndul îi fugi la Lenio. Vru s-o drăcuiască, dar era prea obosit ; se întoarse pe partea cealaltă și adormi.

Manolios mai zvîrli cîteva vreascuri în foc ; îi era frică să stea singur în întuneric. Privea flăcările care jucau și vîlvoiau în vatră. Prin ușa deschisă auzea zgomotele nopții ; cucuvăile care șuierau, animalele mici care ronțăiau pămîntul și, deasupra lui, șoarecii care alergau printre grinzile bordeiului și chițcăiau... Iar în el, glasul acela mic, stăruitor, pe care-l auzea numai noaptea, cînd se făcea liniște deplină și cînd rămînea singur.

Se ridică, se duse pînă la ușă și privi stelele : Calea Laptelui curgea încet pe boltă, Jupiter strălucea în toată splendoarea sa, cerul înstelat scînteia, tăcut și vesel. Se întoarse și se așeză din nou în fața vetrei, simțind o bucurie și o ușurare nemărginită, ca și cum tot cerul s-ar fi coborît și l-ar fi acoperit cu hlamida lui... Își aduse aminte de povestirea lui Nicolios și inima începu să-i zvîcnească în piept.

„Hristoase Doamne, strigă în sinea lui, nu cumva acesta e un semn ? Nu cumva ți-ai întins mîna tocmai în clipa cînd mă îndreptam spre prăpastie, să mă rostogolesc în ea ?"

Își duse mîna la față, dar fără scîrbă de data asta, fără groază ; își pipăi, cu recunoștință parcă, obrajii umflați și carnea crăpată.

„Cine știe... cine știe ?... își spunea, mîngîindu-și rana. Poate că asta este izbăvirea mea."

Înseninat, se rezemă de perete. Din vatră se ridica o căldură plăcută ; simți că-l apucă somnul. De multe ori, cînd sufletul i se zbătea în beznă, îi apărea în somn un vis și-i arăta calea pe care trebuia s-o urmeze.

„Poate că Dumnezeu o să vină și în noaptea asta să mă lumineze", gîndi el.

Se întinse jos, închise ochii și adormi numaidecît.

Focul se stinse. Noaptea trecu. Începeau să cînte cocoșii cînd Manolios, clănțănind în răcoarea dimineții, deschise ochii. Nu-și amintea să fi avut vreun vis ; dar inima îi era senină. Își făcu cruce, mișcă buzele ; îl dureau, ca și cînd ar fi jupuit o rană cicatrizată ; dar acum reuși să rostească limpede : „Slavă ție, Doamne !"

Se sculă, ieși afară și se așeză pe laviță, acolo unde îi plăcea lui să stea deobicei.

Soarele se ridica încet la marginea cerului, roșu, rotund, mulțumit. Își revedea cu bucurie moșiile sale bogate, așa cum le lăsase în ajun, la asfințit : cîmpia cu holdele mănoase, muntele Sfintei Fecioare acoperit de verdeață, Sarachina cu rîpile ei, lacul Voidomata, în care se privea ca într-o oglindă strălucitoare, și satul lui drag, Licovrisi, pe ulițele căruia mișunau furnicile acelea ce se numesc oameni. Apoi își aruncă pieziș privirea spre fața umflată a lui Manolios ; aceasta se lumină, se încălzi și începu să supureze din nou.

— Slavă ţie, Doamne !... murmură Manolios, ştergîndu-şi cu batista spuzeala de pe obraji.

Şi astfel, sus pe muntele lui, Manolios se lupta cînd cu bucata de lemn, să-i dea forma unui chip omenesc, cînd cu Dumnezeu sau cu Dracul, cînd cu Lenio şi cu văduva... În acest timp, pe Sarachina, părintele Fotis punea rînduială în toate. Împărţea muncile pentru fiecare om : unii aveau să sape şi să semene puţinul pămînt ascuns printre pietre, alţii aveau să zidească, iar alţii să iasă la vînătoare, să aducă vreun iepure, vreo potîrniche sau niscaiva peşte pentru mulţimea flămîndă. Cu cele trei lire ale lui Ianacos cumpărase trei oi. O mai aveau şi pe aceea dăruită de văduvă. Acum, copiii puteau să bea lapte... Iar el, ca popă, plănuia să ia vechea icoană făcătoare de minuni a sfîntului Gheorghe şi să colinde satele şi mînăstirile, ca să ceară ajutor. „Sîntem greci, îşi spunea el, sîntem creştini, scoborîtori dintr-un neam nemuritor ; nu se poate să pierim !"

Jos, în Licovrisi, căpitanul Furtunas gemea încă în patul lui, cu capul spart ce întîrzia să i se lipească la loc. Aga îl căina şi-i trimitea din ceas în ceas, prin seiz, alte alifii şi leacuri băbeşti, urîndu-i să se înzdrăvenească repede ca să vină să chefuiască iarăşi cu el.

Bătrînul Patriarheas nu se simţea nici el bine ; tuşea, i se îngreuna respiraţia, se sufoca, pentru ca după aceea să se aşeze în capul oaselor pe pat, să mănînce pe rupte, să vomite şi iar să mănînce... Şi trimitea mereu după Caterina, să vină, cică, să-l frecţioneze ; dar văduva îi răspundea în bătaie de joc întorcîndu-i răspuns că şi ea e bolnavă şi că ar avea ea însăşi nevoie de-o frecţie.

Popa Grigoris, la rîndul său, intrase la griji cu fiica lui. O vedea cum se topeşte zi de zi ca o lumînare şi se grăbea s-o mărite cu Mihelis, ca să apuce să-i facă măcar un nepot. Asta era marea dorinţă a vieţii lui : voia să aibă un nepot, să nu i se stingă neamul. Avea simţămîntul că numai aşa ar învinge moartea.

Panaiotaros, Ghipsofagul, avea şi el necazurile lui. De trei nopţi, văduva nu-i mai deschidea poarta ; nu voia să-l mai primească ; ea era acum cu gîndul în altă parte, se ducea des la biserică — sfînta Magdalena ! — şi aprindea lumînări... Panaiotaros începu să bea ca s-o uite ; se întorcea în fiecare seară acasă beat turtă, îşi bătea nevasta şi cele două fiice, apoi se culca pe pămînt, în curte, şi sforăia ca un mistreţ. Pe uliţă, cînd era beat, copiii din sat se luau după el, strigîndu-i în batjocură : „Iuda !... Iuda !..." Atunci se repezea după ei să-i prindă, dar pasul i se împleticea, se poticnea şi se prăvălea, cît era de lung, pe caldarîm.

În fiecare dimineaţă, bătrînul Ladas îi ţinea acelaşi discurs babei lui, care stătea alături şi împletea ciorapi, fără să-i spună nici un cuvînt, fără măcar să-l asculte...

— Întîrzie, dragă Penelopa, întîrzie zăpăcitul ăla de Ianacos... Şi nu mi-a semnat barem chitanţa pentru cele trei lire. N-a venit să-mi aducă nici măcar un pumn de cercei... Tu ce zici, Penelopa, se poate ca o femeie, oricît de săracă ar fi ea, să n-aibă măcar un cercel de aur ? Nu se poate ! Dumnezeu n-ar îngădui aşa ceva... O să vezi, Ianacos o să vină doldora de giuvaericale, nu-ţi face sînge rău, dragă Penelopa...

Urechile bătrînului Ladas prinseră a ţiui, i se păru că bate cineva în poartă, că aude un măgar răgînd. Alergă desculţ, deschise poarta, se uită în sus, apoi în jos pe uliţă : nimic. Ianacos nu se zărea nicăieri !

Marchitanul îşi continua raita lui prin sate ; vindea piepteni, mosoare cu aţă, oglinjoare, cărţulii cu vie-

ţile sfinţilor, pînzeturi, şi primea în schimb grîu, lînă, pui de găină, ouă ; îşi făcea mai departe negoţul său, dar gîndurile îi erau acum în altă parte. Tocmai de aceea, cîntărea drept şi măsura cinstit cu cotul... Cineva l-a întrebat odată pe un hoge : „Cînd i se iartă unui om păcatele ?“ Iar hogea a răspuns : „Cînd cumpără şi vinde fără să uite de grădina lui Allah...“ Gîndurile lui Ianacos erau numai la grădină !

Din cînd în cînd, se gîndea la bătrînul Ladas, la răcnetele pe care le va scoate el, la văicărelile lui, sau la scorpia de soră-sa, care-i făcea zile fripte bietului Costantis, sau la Manolios, care trebuie să se fi urcat sus pe munte, unde se lupta să-i împace în el pe cei doi, pe Hristos şi pe Lenio, adică să rămînă şi cu varza întreagă şi cu capra sătulă... Dar toate acestea îi treceau doar în fugă prin cap şi se spulberau repede. Gîndul lui Ianacos se întorcea mereu la părintele Fotis, la muntele sterp şi neprimitor, la sufletele care se agăţaseră de pietrele de acolo, de unde nici moartea nu le mai putea smulge.

Marchitanul poposi la cafeneaua din ultimul sat. Cumătrul lui, cafegiul Hiroiorghis, poreclit Cunelos, îl primi cu veselie şi voie bună ; îl ajută să-şi descarce marfa, luă măgăruşul şi-l duse în grajd, de unde se întoarse în grabă să-şi trateze oaspetele şi să stea de vorbă cu el... Pînă să vină cafegiul, toţi sătenii din prăvălie se strînseră în jurul lui Ianacos, căci era un om umblat prin lume, colinda prin sate multe şi aducea totdeauna veşti noi. Orice l-ai fi întrebat, el ştia să dea răspuns la toate.

— Întrebaţi, oameni buni ! striga cafegiul. Întrebaţi, căci mîine pleacă ; dar comandaţi şi cafele.

Oamenii făcură cerc în jurul marchitanului şi începură să-i pună tot felul de întrebări, dornici să afle ce se mai întîmplă prin lume : „Chir Ianacos, ce-i cu

Marile Puteri ?... Dar cu bolşevicii ce se mai aude ?... Cum merge războiul ?... Ce pagube au mai făcut cutremurele ?...“ Apoi, coborînd vocile, întrebau cu inimile strînse : „Chir Ianacos, ce-ai mai aflat în legătură cu trupele greceşti care au venit şi au plecat ca fulgerul ? Ce se petrece prin satele greceşti pe unde au trecut evzonii noştri ? Ce măceluri, ce focuri, ce jale trebuie să fie pe-acolo, Doamne ! Satul nostru e, ca şi Licovrisi, pierdut în munţi, şi rar de tot ne vin veşti pe aici ; jalea nu ajunge pînă la noi. Dar dumneata, Ianacos, umbli prin lume, auzi ba una, ba alta. Potoleşte-ne dorinţa, vorbeşte ! Că tremură inima în noi, ca la păsări.“

La fel tremura şi inima lui Ianacos. Îşi aduse aminte de preotul Fotis şi de satul lui, pe care-l arseseră turcii ca să se răzbune, zmulgînd sufletele din rădăcinile lor şi împrăştiindu-le în cele patru colţuri ale lumii... De la Smirna pînă la Carahisar, ba şi mai departe încă, satele creştine fumegau prefăcute în ruine, sămînţa grecească era distrusă, grecimea se afla în mare primejdie...

Dar Ianacos avea inimă bună ; nu voia să-i mîhnească pe compatrioţii lui.

— Nu vă temeţi, oameni buni ! le răspundea el. De cîte mii de ani trăieşte Grecia ? Ea e nemuritoare. Am auzit că au fost arse doar cîteva sate şi omorîte numai cîteva suflete ; dar or să se întoarcă din nou evzonii noştri ; satele vor fi zidite din nou ; o să semănăm din nou copii şi-o să umplem din nou Anatolia cu de-ai noştri. Cumetre, adu să bem ; fac eu cinste !

— Primeşte binecuvîntarea mea, Ianacos ! îi strigă un bătrîn care şedea într-un colţ cu bărbia sprijinită în toiag şi sorbea cu gura căscată fiecare cuvînt rostit de marchitanul umblat prin lume. Primeşte binecuvîntarea mea, Ianacos ! Dacă n-ai fi tu, satul nostru ar

trăi ca orbul ; bine că te mai abaţi tu pe aici, Dumnezeu să-ţi dea sănătate, şi ne mai deschizi ochii.

În timp ce discuţia continua astfel, în cafenea intră Ali-aga Sulageade, ciocoiul satului, care avea la brîu o legătură cu chei de la casele pe care le închiria ; chiar şi casa unde se afla cafeneaua lui Cunelos era tot a lui. Aflase de sosirea vestitului marchitan şi-şi pusese în grabă papucii roşii, îşi luase cea mai lungă lulea şi venise aici să dea ochii cu el. Îl chinuia o mare nedumerire ; poate că grecul ăsta mehenghiu o să i-o lămurească.

Ianacos se ridică în picioare cu respect, îşi duse palma la inimă, apoi la buze, apoi la frunte, şi-l salută cu o plecăciune adîncă. Ali-aga era doar cel mai bun muşteriu al lui, căci cumpăra tot felul de mărfuri pentru haremul său cu multe neveste, fiice şi nepoate, dornice de parfumuri, de dresuri, de mirodenii şi zaharicale ; şi, ceea ce era mai important, el nu se tocmea niciodată. Aga îl salută la rîndul lui, şi Ianacos comandă o cafea şi pentru el.

— Bre marchitane, am o nedumerire...

— Spune-mi-o, efendi aga, şi dacă pot...

— Bre grecuţule, ce-i aia Elveţia ?

Ianacos se scărpină în cap ; auzise şi el despre ţara asta, dar foarte puţin şi foarte pe departe.

— De ce întrebi, efendi Ali-aga ? făcu el ca să cîştige timp, în speranţa c-o să-i vină în minte vreun răspuns.

— Ia, fiindcă feciorul meu, Husein, s-a dus în Elveţia, Allah fie cu el ! S-a dus acolo, cică, să înveţe şi să se facă doftor. Şi uite, vreau să-i trimit un bidon cu spanac şi orez pentru pilaf, că ştiu că-i place mult, şi un bidon cu mangal pentru narghilea ; dar n-am habar ce este Elveţia aia şi cum să i le trimit.

Încet-încet, ajutat de vorbele agăi, Ianacos se lumină la cap şi-şi aduse aminte cîte ceva.

— Efendi aga, Elveţia-i o ţară, la capătul lumii, unde-i lapte mult şi unde se fac ceasornice...

— Şi nu se fac acolo şi doftori ? întrebă aga neliniştit.

— Da, fireşte, şi doftori, efendi aga, şi încă cei mai buni din lume ; pe care moartea, de cum îi vede, se — cum să-ţi spun, efendi aga, ca să nu se împută cafeneaua ? — se scapă pe ea.

— Allah fie cu tine, bre grecuţule ! Mi-a venit inima la loc. Dar cu cele două bidoane cum facem ?

— Să-ţi spun, efendi aga ; Elveţia nu dă voie să intre mangal ; dar adu încoace spanacul şi orezul, şi las' pe mine, le fac să ajungă...

Ianacos îşi ticluise planul său : va duce spanacul şi orezul la Sarachina, să le mănînce flămînzii de acolo în sănătatea lui Husein.

— Mă reped chiar acum să ţi le aduc ! spuse bătrînul şi se ridică să plece. Dar în uşa cafenelei se opri gînditor ; se întoarse spre Ianacos şi-l întrebă :

— Spune-mi, ce cheltuieli o să trebuiască pînă ce-or ajunge în Elveţia ?

— Cheltuielile mă privesc pe mine ! declară Ianacos, ridicînd palma în sus. Asta numai de hatîrul dumitale, efendi Ala-aga !

— Ce-ar fi să mîncăm noi pilaful lui Husein, propuse cafegiul după ce aga plecă.

— Ferească Sfîntul ! protestă Ianacos. Lucruri cinstite, cumetre !

Apoi se întoarse către săteni şi spuse :

— Pe mine să mă iertaţi, oameni buni ; sînt frînt de oboseală din cauza drumului şi-o să mă culc. Mîine, să fim sănătoşi şi-o să mai stăm de vorbă ; o să mă întrebaţi tot ce vreţi să mai ştiţi, apoi o să-mi daţi comenzi şi scrisori. Cînd oţi auzi goarna, să trimiteţi femeile să tîrguiască... Noapte bună !

Se răsturnă în pat și se întoarse cu fața la perete, adormind numaidecît.

A doua zi, Ianacos plecă din acel sat, unde făcuse afaceri frumoase, și pe la amiază se apropia de Licovrisi. Măgărușul grăbea sprinten, cu toate că, peste povara obișnuită, acum mai avea în samar un bidon plin cu mîncarea preferată a lui Husein; se bucura, adulmecînd mirosul grajdului său drag, cu ieslea bine încărcată și cu jgheabul plin de apă curată. În el bătea o inimă ca de om; își ridică în sus coada, pregătindu-se să ragă, dar stăpînul i-o prinse cu mîna și i-o puse la loc, între picioare.

— Nu te grăbi, Iasufachi; ia-o spre munte; o să trecem mai întîi pe la Manolios.

Ianacos îi vorbise cam tare lui Manolios, alaltăieri. Îi spusese niște vorbe grele, se purtase urît cu el, și acum se căia. Era nerăbdător să-l vadă și să-i ceară iertare.

— Avea dreptate, nimic de zis, murmură Ianacos, dar nu se făcea să-i vorbesc chiar așa. Manolios e un băiat foarte gingaș, pînă și-un fulg e în stare să-l rănească; iar eu, măgarul de mine, am dat în el cu barda!

Gîndul îi zbură apoi la părintele Grigoris, la bătrînul Ladas, la Mihelis, la văduvă, înconjură tot satul, pe urmă se întoarse iar la Manolios.

— M-am purtat cu el urît, urît de tot... murmură din nou Ianacos. Am uitat că noi, cei patru, sîntem de-aici încolo legați unul de altul pe tot anul, ca un fel de asociați, ca să zic așa, dar nu pentru parale, ci pentru paradis!

Acest joc de cuvinte ce-i veni pe negîndite îl făcu mai întîi să rîdă, apoi îl puse pe gînduri.

„Drace, gîndi el, nu cumva paralele și paradisul sînt una și aceeași? Nu se poate! Nu, nu se poate,

pentru că atunci Dumnezeu și Diavolul — Doamne iartă-mă! — ar fi și ei una!"

Auzi în urma lui un răget de măgar. Se întoarse și-l văzu pe Hristofis chirigiul, care, călare pe măgarul lui, ieșea din sat. Era un bătrîn spurcat la gură și tare hîtru; se însurase de trei ori, făcuse o mulțime de copii, nici el nu mai știa cîți, unii muriseră, alții se risipiseră prin lume, așa că scăpase de ei, și-acum era mereu vesel și nu era om pe care să nu-l ia peste picior.

Ianacos se opri în drum, să-l aștepte.

— Noroc, bade Hristofis! îl întîmpină el. Vrei să-mi faci un mic serviciu? O să fii răsplătit.

— Spune, să vedem! M-am săturat să tot fac servicii la alții.

— Oprește-te o clipă la Sarachina; e în calea dumitale, și dă acest bidon părintelui Fotis. Iar dacă te-o întreba cine ți l-a dat, spune-i doar atît: un păcătos, și nimic altceva.

— Ce-i în el, măi Ianacos? E greu? întrebă bătrînul Hristofis, descălecînd.

— Mîncare, spanac cu orez.

Și-i povesti întîmplarea.

Bătrînul Hristofis izbucni în rîs.

— Ai binecuvîntarea mea, Ianacos, spuse el apoi. Hei, de-ar avea și Dumnezeu bunătatea ta! Atunci n-ar mai fi pe lume orfani flămînzi și văduve nemîngîiate. Îl iau, ce mai tura-vura, și-l duc, să mănînce sărăcimea!

— Stai, nu te grăbi. Sînt plecat de mai multe zile. Ce mai e nou prin sat pe la noi? Moș Ladas mai trăiește?

— Nu crapă așa de ușor un zgîrie-brînză ca el. Ce vrei, înmormîntarea costă mult, nu-i convine. În schimb, păcătosul celălalt, căpitanul Furtunas, spînul,

nu mai are multe zile de trăit ; adună răvaşe pentru lumea cealaltă.

— Las' că-i bine, o să se ieftinească rachiul ! făcu Ianacos rîzînd.

— Ba or să dea faliment bărbierii ! şăgui bătrînul Hristofis.

— Dar cu barosanul de popa Grigoris ce s-aude ?

— Trăieşte şi huzureşte, blestemul lui avea-l-aş eu! Cică a găsit un leac nou pentru femeile sterpe. Un leac lunguieţ ca un sugiuc, pe care-l vinde cu cotul ; cică pînă şi femeia cea mai stearpă şi mai rece face copil dacă înghite un cot.

Amîndoi pufniră în rîs.

— Să trăieşti o mie de ani, bade Hristofis ! Dacă mori tu, moare şi veselia. Hai noroc şi sănătate ! O să cumpăr vreo sută de coţi din sugiucul de care spui, să umplu satele de primprejur cu fete şi feciori.

— Sănătate, dragă Ianacos, şi cîştiguri bune !

Se despărţiră. Dar, după puţin, glasul bătrînului Hristofis se auzi din nou, puternic ca un clopot :

— Şarlatanul, îşi bate joc de cele sfinte ! Păi, sugiucul ăsta, popă hoţoman, l-a descoperit Dumnezeu cu mii de ani în urmă şi l-a dat lui Adam ! bombănea de unul singur şi toată valea răsuna de rîsul lui.

Manolios îl zări de departe pe Ianacos, care urca la deal cu măgăruşul lui. Se ridică în picioare cu inima strînsă şi-şi zise : „Manolios, acum începe martiriul ; ţin' te bine !"

O clipă se gîndi să intre în bordei, să se ascundă în cel mai întunecos colţ ; îi era ruşine să fie văzut de oameni, la lumină, în halul în care se afla. Îşi privi din nou faţa în oglinjoară. „Numai un diavol, murmură el, numai un diavol poate fi aşa de hîd !" Totuşi, gura i se mai dezumflase puţin şi putea vorbi.

Ianacos urca poteca, fredonînd un cîntec...

Bătrînul Hristofis îi deschisese inima, făcînd din ea o grădină de veselie ; dar se bucura mai ales la gîndul că o să-l vadă pe Manolios şi-o să se împace cu el, uşurîndu-se astfel de greutatea ce-i apăsa cugetul...

Manolios stătea în picioare cu faţa în soarele puternic al amiezii. Inima îi tremura. Îşi aminti de Hristos, care îşi strîngea buzele ca să-şi stăpînească durerea ; îşi strînse şi el buzele cît putu mai tare. „O să mă obişnuiesc, îşi spunea ; la început e greu, dar încetul cu încetul... Ajută-mă, Doamne !"

Cîntecul domol al lui Ianacos se apropia tot mai mult. Deodată, răsună goarna — veselă, triumfătoare. Ianacos se căţărase pe o stîncă şi suna din ea, anunţîndu-şi sosirea la prietenul drag.

„O să apară acum-acum, îşi spunea Manolios, şi-o să mă vadă ; ţin' te bine, inimă !"

— Hei, Manolios, Manolios ! se auzi o voce voioasă. Nu-mi ieşi înainte ?

— Iată-mă ! strigă Manolios cu slabele lui puteri. şi ieşi înaintea lui Ianacos.

Acesta ridică ochii, deschise braţele, dar de cum îl văzu, rămase cu gura căscată, pironit locului. Se frecă la ochi, nevenindu-i să creadă ceea ce vedea. Mai făcu un pas, se uită bine şi scoase un ţipăt.

— Manolios ! Manolios ! Ce-ai păţit, băiatule ?

Dădu să-l ia în braţe, dar se îngrozi şi se trase îndărăt.

— Ianacos, grăi încet Manolios, dacă nu poţi îndura, întoarce-te înapoi.

Şi se îndreptă spre stînă, astfel ca Ianacos să nu-i mai vadă faţa.

Ianacos îşi legă măgăruşul de-un mărăcine şi-l urmă. Manolios auzea în spatele lui paşii prietenului său.

— Ianacos, îi spuse din nou, fără să-şi întoarcă faţa, dacă nu poţi să înduri, du-te înapoi.

— Pot, pot... răspunse Ianacos. Pot, nu fugi !

Manolios trecu pragul, intră în bordei, astupă ferestruica şi se ghemui în colţul cel mai întunecos. „M-am ţinut bine, slavă ţie, Doamne !" gîndi el. Ianacos intră şi el şi se aşeză pe vine, în prag. Îşi scoase căciula şi-şi şterse sudoarea de pe frunte. Rămase cîtva timp tăcut.

— Ce-ai păţit, Manolios ? întrebă apoi într-un tîrziu, fără să-şi ridice ochii din pămînt.

— Nimic, răspunse Manolios.

— Cum nimic ? strigă Ianacos. Diavolul ţi s-a lipit pe faţă, Manolios ! Eşti Diavolul, nu mai eşti tu !

— Ba eu sînt, răspunse liniştit Manolios. Niciodată n-am fost atît de adevărat ca acum.

Tăcu o clipă.

— Niciodată ! Niciodată ! repetă el, ştergîndu-şi cu batista faţa care supura.

— Diavolul, ascultă-mă pe mine, ţi s-a lipit pe faţă ! strigă din nou Ianacos, străduindu-se să-şi învingă spaima. Te privesc şi mă înspăimînt... Scoală-te şi hai de încalecă măgăruşul ; o să coborîm în sat.

— Ce să fac în sat ? Mă simt bine aici.

— Să te duci la părintele Grigoris. O să-ţi facă o citanie, să-l izgonească pe Necuratul !

— Ascultă, Ianacos ! Dacă vrei să-mi faci un bine, nu spune nimănui nimic.

— O să-i spun numai popii, dragă Manolios. Dacă ţie ţi-e ruşine să cobori în sat, atunci să vină el aici să-ţi citească o moliftă.

— Nu, nu ! strigă Manolios, ridicîndu-se foarte tulburat. E nevoie să am această boală pe faţa mea, Ianacos, e nevoie...

— Nu înţeleg, strigă Ianacos, ridicîndu-se şi el în picioare. De ce e nevoie ?

— Ca să fiu izbăvit, Ianacos ; altfel nu mă izbăvesc... Nu te uita aşa la mine, nu te pot face să înţelegi.

— E secret ?

— Numai Dumnezeu ştie de boala mea, răspunse Manolios aşezîndu-se din nou în colţul său, înseninat. Numai Dumnezeu şi eu ; şi sîntem înţeleşi.

— Şi dacă la mijloc e Diavolul ? făcu Ianacos cu jumătate de gură.

— Ai dreptate, Ianacos, e Diavolul ; ai ghicit. Necuratul mi-a trimis osînda asta, dar cu îngăduirea lui Dumnezeu ; altfel aş fi fost pierdut...

— Nu înţeleg, nu înţeleg ! repetă Ianacos cu deznădejde.

— Nici eu nu înţelegeam la început, Ianacos... Dar mai tîrziu am înţeles. Eram nenorocit, acum însă m-am liniştit. Şi nu numai că m-am liniştit, dar ridic mîinile spre cer şi-i mulţumesc lui Dumnezeu.

— Eşti un sfînt... murmură Ianacos, cuprins deodată de evlavie.

— Sînt un păcătos, un mare păcătos ! zise Manolios. Dar Dumnezeu e milostiv.

Tăcură. În depărtare se auzeau tălăngile turmei, cîinii care lătrau. Soarele cobora spre apus şi în bordei se furişară primele umbre albăstrii. Măgăruşul, nedumerit că tovarăşul lui nu se mai întoarcea, începu să ragă potolit, rugător, chemîndu-l.

— Poţi mînca ? întrebă Ianacos.

— Lapte ; sug cu un pai.

— Te doare ceva ?

— Nu, nu mă doare nimic... Gata, Ianacos, destul, mergi sănătos. Dar dă-mi cuvîntul tău că n-ai să spui nimănui... E nevoie, înţelegi, Ianacos ? E nevoie să stau singur aici şi să lupt.

— Cu Necuratul ?

— Da, cu Necuratul.

— Şi dacă o să te doboare ?

— N-o să mă doboare, nu te teme, Dumnezeu e cu mine.

— Eşti un sfînt... murmură încă o dată Ianacos. Văd că n-ai nevoie de nimeni... Rămîi cu bine ; dar o să mai vin să te văd, să ştii !

— Dacă poţi să înduri, Ianacos dragă...

— Pot, pot... Rămîi cu bine !

O clipă, prin cap îi trecu gîndul năstruşnic să ia mîna lui Manolios şi să i-o sărute, dar se reţinu. Trecu pragul, îşi dezlegă măgăruşul care dădea din coadă fericit şi, fără a se mai uita înapoi, porni la vale.

— Lumea-i o taină, o mare taină, murmură el coborînd muntele. Nu poţi nici măcar să-l deosebeşti pe Dumnezeu de Diavol... De multe ori — Doamne, iartă-mă — au aceeaşi înfăţişare !

A doua zi, înainte de a se lumina bine, Manolios îl zgîlţîi cu piciorul pe Nicolios, care dormea fericit, cu faţa în sus, în saiaua oilor.

— Nicolios, scoală-te ! Vreau să-mi faci un bine.

Capul ţuguiat al ciobănaşului tresări din somn, buimăcit ; deschise pleoapele, mahmur ; albul ochilor îi scînteie furios în umbra dimineţii.

— Ce vrei, spune ? mormăi el, căscînd.

— Scoală-te, du-te de te spală ca să te trezeşti bine, şi după aceea îţi spun... Hai, fii bun !

Nicolios se ridică bombănind, apoi îşi întinse oasele, lăsînd să i se vadă burta înnegrită de soare. Braţele, coapsele şi pulpele îi erau ca brumate, acoperite cu un păr negru şi lucios. Mirosea a cimbru şi a ţap.

— Fă-ţi cruce, îi zise Manolios. Chiar dacă nu ţi-o faci niciodată, astăzi trebuie să ţi-o faci, Nicolios.

— Hm, fleacuri, baciule... mormăi ciobănaşul.

Şi se întinse din nou, de-i trosniră toate încheieturile. Sus pe munte, unde crescuse laolaltă cu berbecii, nu simţise niciodată nevoia să-şi facă cruce şi nici să se ducă la biserică. Ce-i trebuiau lui toate astea ? Nu voia decît să fie sănătos, să se însoare cînd i-o veni vremea, să facă copii, să aibă o turmă a lui de oi şi să ajungă la bătrîneţe verde şi tare ca tufanul... Crucile şi sfintele Fecioare erau pentru cei de la cîmpie.

Manolios se aşeză pe prag şi aşteptă ca Nicolios să se spele şi să se trezească de-a binelea. În timpul nopţii luase o hotărîre aprigă ; nu închisese ochii nici o clipă, şi Dumnezeu se luptase tot timpul, în el, cu Diavolul. În zorii zilei, Dumnezeu birui, şi Manolios se duse să-l scoale pe Nicolios, zgîţîindu-l cu piciorul.

— Iată-mă ! făcu Nicolios, trecîndu-şi degetele prin pletele ciufulite. M-am trezit. Acum spune-mi, ce vrei ?

— Nicolios, zise Manolios cu o voce domoală, ascultă-mă cu luare-aminte. Dacă ţi-e frică, nu te uita la mine ; uită-te în altă parte, dar ascultă bine tot ce am să-ţi spun.

— Ascult, rosti Nicolios, şi-şi întoarse privirea în altă parte, ca să nu-l vadă pe baciul lui.

— Ai să cobori în sat şi-ai să te duci acasă la stăpînul nostru ăl mare. Pînă atunci, o să se facă ziuă bine, poarta o să fie deschisă şi intri înăuntru. Străbaţi curtea, apoi o iei la dreapta, spre căsuţa de jos, unde se află războiul. Acolo o să dai de logodnica mea, Lenio.

— Lenio ?! făcu Nicolios, răsucindu-se către Manolios, cu o strălucire ascuţită în ochi.

— Da, o să dai de Lenio şi să-i spui... Ascultă bine vorbele mele, Nicolios, şi întipăreşte-ţi-le în minte. Să-i spui aşa : „Manolios îţi trimite bineţe şi te roagă să pofteşti sus pe munte ; vrea să-ţi vorbească". Nimic altceva ; să-i spui vorbele astea şi să pleci numaidecît... Ai înţeles ?

— Am înţeles ; e treabă uşoară. Am şi plecat.

Şi ridică piciorul să pornească, nerăbdător să se vadă în satul din vale.

— Stai, stai, ied sălbatic ! făcu Manolios, apucîndu-l de braţ. Dacă te-o întreba cum o duc, spune-i că o duc bine ; să nu care cumva să-i mărturiseşti, năpîrstocule, că-s bolnav. Bagă de seamă !

— N-avea nici o grijă, baciule. Am să-i spun ; „O duce bine !" şi-am s-o iau la sănătoasa.

— Pleacă !

Nicolios parcă prinsese aripi la picioare. Dispăru cît ai clipi din ochi.

Lenio se trezise de mult. Fiersese ceaiul de izmă, turnase în el şi puţin rom şi i-l ducea stăpînului, bătrînul Patriarheas. Durdulie, nepietănată, desculţă, urca scara de piatră, ciripind ca un sticlete.

Bătrînul boier se ridicase în capul oaselor pe patul lui moale ; privea pe fereastră, de sus, de la el, acoperişurile caselor ţărăneşti din Licovrisi. Îi lua la rînd, în gînd, pe toţi sătenii, bătea la fiecare uşă, intra în case, spunea cîte o vorbă bună şi pleca mai departe. Apoi ajungea cu închipuirea pe munte, arunca o privire grăbită pe deasupra oilor, dădea cu ochii de Manolios, şi-l cuprindea furia. „Auzi ce îndrăzneală, să mi se împotrivească mie, şi cine : un pîrlit de argat ! Cică nu-i pregătit sufleteşte... Are şi el suflet !... Hm, nenorocitule, dacă n-o iei pe Lenio pînă la sfîrşitul lui aprilie, să nu te mai văd în tîrla mea, să te cari înapoi la mînăstire, să trăieşti acolo ca un eunuc. Să te duci dracului, nerecunoscătorule ! Tu i-ai sucit minţile feciorului meu, tu ! L-ai făcut să-i fie milă de sărăcime ; cică oameni sînt şi ei, fraţi de-ai noştri ! Auzi colo ! Toate astea sînt bune şi sfinte, nu zic, dar să le asculţi la biserică, atunci cînd le spune popa, duminica, de pe amvon, iar nu să vii acasă şi să le treci în fapte, nătîngule ! Numai un smintit face aşa ceva !"

Lenio deschise uşa şi intră cu ceaiul de izmă. Gîndurile bătrînului Patriarheas se desprinseră deodată de la fiul lui, Mihelis, şi se opriră asupra acestei codane ştrengare, plină de vino-ncoa', care îi aducea tava cu ceai, legănîndu-şi trupul fraged şi mlădios. Cu pleoapele pe jumătate închise, o privea printre gene cum se apropia şi-i admira sînii obraznici, coapsele rotunde, genunchii tari... „Ce să fac cu tine, porumbiţo ? îşi spunea în sinea lui. Păcat că eşti fiica mea... Tot aşa era şi maică-ta în tinereţe — Dumnezeu s-o ierte ! — şi într-o noapte..." Boierul oftă adînc.

— Cum te simţi astăzi, stăpîne ? îl întrebă Lenio cu glasul ei unduios. De ce oftezi ?

— Cum să nu oftez, Lenio ? Am de furcă cu pricopsitul de fecioru-miu şi cu Manolios. Ăştia doi or să mă bage în pămînt... Te-ai dus alaltăieri pe munte şi l-ai văzut ; ce ţi-a mai spus şturlubaticul ?

— Ce să-mi spună, stăpîne ! făcu Lenio oftînd şi ea şi aşezîndu-se jos lîngă pat, la picioarele bătrînului. Aş crede că l-au călcat ielele... Abia vorbea, aiura şi i se încurca limba în gură... În loc să se uite la mine ca un bărbat, îşi lăsa ochii în pămînt sau şi-i ridica la cer, ferindu-se să mă privească... Nu ştiu ce să mai zic, stăpîne. Ar fi bine să te duci cu el la părintele Grigoris să-i facă o citanie... Nu rîde, stăpîne, Manolios e rău de tot !

Bătrînul libidinos se uita cu rîvnă la Lenio, urmărind-o cum se mişcă şi cum se roşeşte. Oftă din nou.

— Îl iubeşti, fă, ia spune ? o întrebă el, şi începu să soarbă cu zgomot ceaiul de izmă.

— Ce să-ţi spun, stăpîne ? răspunse Lenio. Pe ăsta mi l-ai ales, pe ăsta îl iau, dacă mi-ai fi dat altul, aş fi luat altul. Toţi bărbaţii sînt la fel, după mintea mea cea îngustă.

— Chiar şi ăia bătrîni, Lenio ? întrebă boierul, clipind din ochi.

— A, nu ! i-o întoarse răspicat codana, jignită. Vorbesc numai de cei tineri.

— Pînă la ce vîrstă ? stărui bătrînul.

— Pînă la vîrsta cînd sînt în stare să facă copii, răspunse fără șovăială Lenio, ca și cum ar fi avut o lungă pricepere în astfel de chestiuni, rostindu-se asupra lor cu hotărîre și fără ocol.

— Lenio, tu nu ești proastă, și-o să ajungi departe, ascultă-mă pe mine. Văd că știi ce vrei.

Fetișcana chicoti și se ridică ; luă ceașca goală și porni spre ușă.

— În cîte ale lunii sîntem azi ? întrebă bătrînul.

Lenio numără pe degete : duminică, luni, marți...

— Douăzeci și șapte aprilie, răspunse ea.

— Hm, o să mai așteptăm încă trei zile, pînă o binevoi să ne dea un răspuns excelența sa Manolios. Dacă și-o pierde mințile cu totul și-o să dea cu piciorul la o podoabă ca tine, fii fără grijă, Lenio, o să-ți găsesc eu un bărbat mai bun, un bărbat adevărat, care să nu umble cu tot felul de trăznăi și cu vorbe fără noimă ; și-o să-ți umple casa de copii. Tu să fii sănătoasă ! Astăzi am de gînd să mă scol și să mă duc la biserică, apoi să dau o raită prin sat... Adu-mi să mă primenesc.

„Babalîc desfrînat ! murmură Lenio coborînd scara și chicotind de parcă ar fi gîdilat-o cineva. Cum mă mai sorbea din ochi... Pe legea mea, dacă nu mi-ar fi tată, l-aș face pe hodorog să mă ia cu cununie, și de n-ar fi în stare să facă copii, pagubă în ciuperci, că n-a pierit lumea ; sînt destui alții, slavă Domnului, în stare de asta. Însă Diavolul și-a vîrît codița și a făcut așa cum a vrut el. Dar nu-i nimic, că nici cu Manolios nu mi-e rușine !"

Chiar în clipa aceea apăru în pragul porții Nicolis. Era înfierbîntat, din trup îi ieșeau aburi calzi, curtea se umplu de o duhoare aspră de țap. Semăna,

ce-i drept, cu un țap ridicat în două picioare, lucios, întunecat, pătimaș ; dar semăna și cu un tînăr arhanghel. Cînd îl văzu, Lenio se opri în loc, înfiorată.

„Cine mai e și ăsta ? murmură ea. Parcă ar fi ciobănașul Nicolios. Ia te uită ce mare și îndrăzneț s-a făcut ; și cum miroase de tare ! A început să-i mijească și mustața !"

— Hei, pe cine cauți ? strigă ea tare. Tu ești, Nicolios ?

— Eu sînt, Nicolios ! răspunse tînărul păstor cu glas răgușit, ca un cocoșel ce-și încearcă primul cucurigu.

— Măi, măi, te-ai făcut bărbat în toată firea ! Ce vrei ?

— Manolios m-a trimis cu noaptea-n cap să-ți spun două vorbe. Și iată, am venit.

— Manolios ? făcu Lenio, cu inima zvîcnindu-i în piept, și se apropie de Nicolios. Nu țipa așa, că nu ești pe munte ; vorbește mai încet. Ce ți-a poruncit să-mi spui ?

— Iacă, Manolios îți trimite bineţe și te roagă să poftești sus pe munte ; cică vrea să-ți vorbească.

— Asta-i tot ? Bine, spune-i că o să vin... Stai, nu pleca. Cum o duce Manolios ?

— E bine, e bine ! strigă Nicolios, și-o luă la fugă cît îl țineau picioarele, împrăștiind în urma lui mirosul acela pătrunzător de țap.

Mihelis ieșea tocmai atunci din casă, îmbrăcat în haine de duminică, proaspăt ras și pieptănat cu îngrijire. Se gătise de biserică, deoarece voia să asculte *Evanghelia*, dar mai întîi dorea s-o vadă pe Mariori. Strălucea în mijlocul curții, falnic ca un vultur. Lenio se opri o clipă în loc și-l privi cu admirație. „Așa trebuie să fi fost și tatăl meu în tinerețea lui, gîndi ea ; ca sfîntul Gheorghe !"

— Bună dimineața, Lenio! spuse Mihelis, punîndu-și în cap căciula pe care o avea în mînă. Mă duc la biserică.

— Să-ți ajute Dumnezeu, stăpîne! răspunse Lenio cu un glas ironic. Numai să ai grijă să te duci drept la biserică, să nu greșești cumva cărarea.

— Tu știu că n-o s-o greșești pe-a ta; o să te duci drept la Manolios, după cîte mi se pare... făcu Mihelis, care văzuse curierul plecînd. N-ai de ce să te plîngi, nu-i așa?

— Nu mă plîng de loc. Cine ți-a spus că mă plîng? i-o întoarse fata, înțepată. Ce să faci, sîntem și noi, slugile, oameni, și Dumnezeu nu vrea să ne plîngem. Iar dacă Manolios s-ar îmbrăca cu hainele tale, stăpîne, ar fi și el un boieraș.

— Ai dreptate, ai dreptate, Lenio; numai hainele ne deosebesc, răspunse Mihelis ieșind pe poartă.

În clipa aceea, bătu clopotul la biserică pentru liturghie.

— Mă duc, Lenio, mai adăugă el. Și să ne aduci vești bune de la munte!

— Iar tu de la fata popii! strigă în urma lui Lenio, care nu rămînea niciodată datoare cu răspunsul.

În biserică plutea un miros plăcut de ceară și tămîie. Icoanele mari de la altar străluceau; pereții, de la lespezile de piatră pînă în vîrful cupolei, erau acoperiți de sfinți și de îngeri cu aripi multicolore. Cînd intrai în această străveche biserică bizantină, aveai simțămîntul că pătrunzi într-un paradis plin de păsări minunate și de flori înalte cît omul, unde îngerii săreau din floare în floare, culegînd mierea, ca niște albine uriașe. Sus, pe boltă, deasupra capetelor credincioșilor, stăruia năprasnic, amenințător, Atotputernicul.

Iar jos, pe lespezile de piatră, oamenii se mișcau încoace și încolo, tot ca niște albine; treceau prin fața icoanelor, îngenuncheau, se închinau și le sărutau, apoi se întorceau în mijlocul mulțimii și stăteau neclintiți în picioare, ascultînd evlavioși slujba, bărbații în față, femeile în spate. Lîngă masa unde se vînd lumînările și se ține cutia de mile erau stranele fruntașilor satului. Dar astăzi nimeni nu știa dacă boierul Patriarheas o să vină sau nu; cît despre căpitanul Furtunas, acesta se zvîrcolea în patul lui și urla de dureri. Numai învățătorul era acolo, cu ochelarii lui mici pe nas și cu gulerul alb, curat, iar alături de el, moș Ladas, de pe buzele căruia picurau murmure înveninate. Îl văzuse în ajun pe Ianacos, care-i adusese vești proaste: pretindea că zdrențăroșii, ce rătăceau pe drumuri de trei luni de zile, își vînduseră toate inelele și nu mai rămăseseră decît cu degetele. Ce să facă bătrînul Ladas cu degetele goale? Ce să facă el cu urechile lor, fără cercei în ele? Își blestema soarta. „N-am noroc, și pace! gîndea stînd în picioare în strana lui. Ar fi trebuit ca satul distrus de turci să fi fost mai aproape de Licovrisi, ca să ajung mai repede la ei... Acum, cu ce m-am ales eu că ei au fost goniți? Cu nimic! Ce ghinion! Să-i ia dracu!“

Credincioșii intrau în biserică, zvîrleau cîțiva gologani în cutia de mile, luau o lumînare, își făceau cruce și înaintau spre icoane. Dar gîndul bătrînului Ladas era departe... „Bine c-a semnat, prostănacul, chitanța pentru cele trei lire; dacă eram eu în locul lui...“

Dar n-apucă să-și termine gîndul; o statură masivă veni și se așeză alături de el, făcînd să scîrțîie strana. Ladas întoarse ușor fața, ofticat, și-l văzu pe bătrînul Patriarheas cu obrajii palizi, buhăiți, cu ochii tulburi, cu buzele galbene și uscate. „Nu mai crapă o dată porcul ăsta de boier“, își zise în gînd, în timp ce-l saluta cu o înclinare a capului.

— Grabnică însănătoşire, boierule! rosti cu jumătate de gură, apoi se întoarse din nou la nenorocirea lui.

Peste puţin, îşi făcu apariţia în biserică şi Mihelis; întîrziase, fiindcă trecuse mai întîi pe la Mariori, care-i trimisese vorbă că-l aşteaptă, vrînd să-i vorbească. Era singură acasă, numai cu bătrîna ei doică, surdă şi devotată.

— Ai întîrziat... îl întîmpinase Mariori, care stătea în dosul porţii şi-l aştepta.

Era gătită şi ea cu hainele cele mai bune; la gît avea o salbă de galbeni cu efigia sfîntului Constantin, moştenite de la mama ei. Îşi înroşise obrajii palizi cu sulemeneala ce i-o adusese aseară, pe ascuns, Ianacos. Dar ochii îi erau umflaţi, parcă plînsese, şi aveau cearcăne mari, vineţii. În mînă ţinea o batistuţă, pe care o ducea din cînd în cînd la gură.

— De ce m-ai chemat? întrebă Mihelis neliniştit. De ce eşti tristă, draga mea Mariori?

— Tata se grăbeşte, răspunse Mariori, şi-şi lăsă ochii în jos. Se grăbeşte, vrea să ne cununăm.

— Dar n-am spus că de Crăciun, dragă Mariori? Nu s-a împlinit încă anul de cînd a murit mama, şi nu se cade...

— Dar el se grăbeşte... repetă tînăra fată cu jumătate glas. În fiecare zi bombăneşte, se scoală noaptea, se plimbă prin odaie, nu mai poate dormi.

— De ce? Ce-a păţit? De ce atîta zor?

— Nu ştiu, dragul meu Mihelis, nu ştiu... murmură Mariori cu glas tremurător.

Ştia ea bine de ce se grăbea tatăl ei s-o mărite, dar nu putea să-i spună asta lui Mihelis. Simţea în trupul ei, în măruntaiele sale chinuite, că bătrînul avea dreptate şi că trebuiau să se grăbească.

— Tata n-a iubit-o pe mama, vorbi Mihelis. Ea era mai mare ca el, îmbătrînise, începuse să-l cicălească... Nu putea s-o mai sufere, şi cînd a murit nu i-a părut rău după ea. Cu toate astea, i-e ruşine să calce datina. Nu s-a încheiat încă un an de la moartea ei, şi cum el e boierul satului, trebuie să fie pildă... Înţelegi, dragă Mariori?

— Înţeleg, înţeleg... Dar îţi spun că tata se grăbeşte şi se ceartă mereu cu mine... Nu mai pot!

Îi veni să tuşească, dar se stăpîni; îşi duse batista la gură. În mîna lui Mihelis, mînuţa ei slabă tremura, jilavă de transpiraţie. Flăcăul se uită la ea şi se sperie; într-adevăr, fata se topise de tot; sub piele i se ghiceau oasele şi pe frunte i se vedea parcă ţeasta capului.

— Draga mea Mariori... murmură el, strîngîndu-i mîna la piept. Draga mea Mariori... îi şoptea galeş, ca şi cum ea ar vrea să plece şi el ar vrea s-o ţină, ca şi cum fata n-ar fi fost decît un pumn de nisip ce-i alunecă din mînă.

— Dragul meu Mihelis! îngînă tînăra fată, străduindu-se să-şi stăpînească plînsul. Du-te, Mihelis; du-te la biserică. Vin şi eu în urma ta... Am întîrziat; hai, du-te, şi Dumnezeu să ne ajute!

Mihelis îi luă capul şi i-l strînse un moment la piept. Trupuşorul ei firav tremura tot.

— Dumnezeu să ne ajute! murmură ea din nou, şi intră grăbită în casă, unde căzu, pe jumătate leşinată, în braţele bătrînei sale doici.

Mihelis deschise încet poarta şi porni repede spre biserică; simţea cum inima i se înăbuşea în piept.

Biserica se lumină parcă la intrarea lui. Înaintă şi se opri, în picioare, lîngă strana tatălui său. Bătrînul îşi întoarse ochii spre el şi-l privi cu admiraţie şi mîndrie. „Aşa eram şi eu, gîndi în sinea lui. Aşa eram şi eu odată, cu mulţi ani în urmă... Ah, viaţă, viaţă ticăloasă, cum te duci ca un basm!"

Între timp, Lenio se pieptănase, îşi dăduse cu apă de flori pe păr şi piept, îşi pusese năframa galbenă cu franjuri roşii, pe care i-o dăruise stăpînul ei de Paşti, şi apucă pe ulicioarele mai dosnice ale satului, ca să iasă la poteca ce ducea pe muntele sfintei Fecioare.

Slujba de la biserică se terminase. Sătenii se risipiră în piaţă, cu straiele şi cu sufletele lor de duminică ; unii începură să se plimbe în sus şi în jos, alţii intrară în cafeneaua lui Costantis să tragă o duşcă şi să se mai înveselească puţin.

Aga stătea ca de obicei sus, în ceardac, şi îşi fuma narghileaua, avînd în dreapta lui seizul cu trîmbiţa, iar în stînga pe Iusufachi, care mesteca sacîz şi-i turna rachiu să bea. Bătrînul agă îşi închidea pe jumătate ochii urduroşi şi privea printre gene jos, în piaţă, spre sătenii lui, aşa cum îşi priveşte ciobanul turma sa de oi, cu îngăduinţă şi duioşie. Aga ştia că el e om şi ceilalţi nu sînt decît oi ; că lui îi e hărăzită carnea şi celorlalţi legumele. Ca atare, îi lăsa să pască în pace, spre a-l îndestula cu lîna şi cu carnea de care avea nevoie el.

Lenio urca muntele sprintenă ca o căprioară. În inima ei simţea dinainte ce voia să-i spună Manolios : că nunta se va face chiar săptămîna asta, că zbuciumul lor se va sfîrşi, că va începe o viaţă nouă, o viaţă adevărată şi pentru ei — ziua, cu grijile casei şi ale gătitului, mîncării, noaptea, cu îmbrăţişări, iar după nouă luni, legănarea pruncului... N-o să mai fie slugă, o să fie şi ea o femeie cu adevărat, o mamă...

Îi plăcea tare mult de Manolios. Era liniştit, harnic, frumos, cu bărbuţa blondă, cu ochii albaştri, cu chipul blajin, ca un adevărat Hristos. Inima i se desprindea din piept şi zbura înainte, urca muntele, ajungea la stînă, se rotea de cîteva ori pe sus prin văzduh, apoi se aşeza pe umărul lui Manolios ca o

potîrniche blîndă, grasă, cu pene frumoase, cu picioruşe roşii, şi-l ciupea mîngîietor de ceafă şi de gît... „Acum pesemne că stă pe stînca cea mare, unde se sfîrşeşte urcuşul, şi mă aşteaptă. De bună seamă că inima lui zboară, ca şi a mea“, îşi spunea Lenio.

Într-adevăr, Manolios stătea pe stînca cea mare şi-şi ştergea mereu faţa umflată, care-i crăpase din nou şi supura.

„Mi-e milă, mi-e milă de ea, sărmana ! gîndea el. Dar n-am încotro... Trebuie să mă izbăvesc de orice ispită, să fiu cu sufletul curat, cu trupul fără prihană, ca să fiu vrednic...“

Ciuli urechea şi auzi un foşnet de paşi sprinteni şi uşori ; o adiere de vînt îi aduse o mireasmă plăcută de apă de flori ; nările îi palpitară. Cunoştea bine mireasma aceasta ; era parfumul lui Lenio.

„Vine ! vine ! tremură el. Vine ! Uite-o !“

Într-adevăr, năframa galbenă se ivi pe potecă. Lenio se opri o clipă din mers, îşi puse mîna streaşină la ochi, şi-l zări sus, pe stînca cea mare, pe logodnicul ei, cu faţa aplecată în jos, aşteptînd-o. Îşi încetini pasul.

„Uite-o !“ repetă Manolios, ridicîndu-şi capul şi sărind deoparte în picioare ; dar rămase pe loc.

Lenio îşi lăsă faţa în jos, prefăcîndu-se că nu-l vede, spre a-l sili să-i iasă înainte, ca de obicei, să o cuprindă de mijloc şi să o ajute să urce... De data asta însă, Manolios nu se grăbea să-i iasă în cale.

— Hei, Manolios ! strigă fata, nemaiputîndu-şi stăpîni nerăbdarea.

Manolios nu răspunse ; stătea sus pe stîncă, tăcut, nemişcat. Lenio începu să alerge, se apropie de stîncă şi-şi ridică ochii spre el. Dar cînd îl văzu, scoase un ţipăt :

— Sfîntă Fecioară !

Şi se prăbuşi la pămînt. Manolios cobori la ea, s-o ajute. Dar Lenio îşi acoperi ochii cu braţul stîng, să nu-l vadă, iar cu mîna dreaptă îl împingea de lîngă ea, să n-o atingă.

— Fugi... fugi! striga, plîngînd cu hohote. Fugi!

— Priveşte-mă, priveşte-mă încă o dată, Lenio! spuse Manolios cu glas domol. Priveşte-mă bine, să te scîrbeşti de mine, să scapi...

— Nu, nu! plîngea nefericita fată. Du-te! Fugi!

Manolios se întoarse şi se aşeză din nou pe stîncă. O bucată de timp tăcură amîndoi. Apoi Lenio grăi:

— Ce ai? Pentru numele lui Dumnezeu, spune, ce ai?

— Lepră... răspunse Manolios liniştit.

Lenio se cutremură. Îşi întoarse faţa spre sat.

— Mă întorc acasă, spuse ea. Pentru asta m-ai chemat?

— Da, pentru asta, răspunse Manolios cu acelaşi glas domol. Acum eşti în stare să mă mai iei? Nu. Eşti în stare să faci copii leproşi ca mine? Nu. Du-te!

Tăcură din nou amîndoi. Nu se mai auzea decît scîncetul jalnic, dureros al tinerei fete.

— Rămîi cu bine, Lenio! spuse Manolios, şi porni înapoi, spre stînă.

Lenio nu răspunse. Îşi şterse ochii cu năframa galbenă şi privi în jurul ei; nu ştia ce să facă, nici încotro s-o apuce. Manolios dispăruse; pămîntul începu să se învîrtească iute cu ea.

Soarele era la amiază. Nu se auzea decît clinchetul tălăngilor de la oile care se întorceau să se adăpostească de căldură la umbra stejarului mare şi stufos. Un sunet de fluier răsună o clipă, ca un zvon în pustiu, dar îndată tăcu şi el, mîhnit parcă.

„Lepră... lepră..." repeta în sinea ei Lenio, tremurînd. În văpaia amiezii, tremura şi clănţănea din dinţi.

Cît a stat oare prăbuşită peste pietre? Nu-şi putea da seama... I se părea că au trecut mii de ani, dar, fireşte, nu se scurseseră decît cîteva clipe, deoarece, cînd se ridică să plece, soarele era tot sus, la amiază, neclintit pe boltă.

Sunetul fluierului se auzi din nou, vesel şi trist, stăruitor, ca o fiinţă care plîngea, cînta şi ţipa în pustietate, departe de lume neputînd îndura singurătatea...

Fără să ştie ce face, fără voia ei, Lenio se îndreptă spre fluierul care striga. I se părea că pe ea o strigă, i se părea că o cheamă cineva şi se îndreptă într-acolo, zdrobită. Rămăsese şi ea singură, printre aceste pietroaie încinse de arşiţa soarelui... Părăsită, mîhnită, nu putea să îndure nici ea pustietatea. Înainta fără să ştie încotro. Sunetul fluierului se auzea tot mai puternic, tot mai stăruitor, tot mai rugător... Atrasă de-o putere de neînvins, mergea aşa, în neştire.

Pe neaşteptate, sub un stejar uriaş, cu o coroană stufoasă, într-un prislop, zări oile care răsuflau greu, cu gîturile întinse la pămînt, după puţină răcoare. De departe, numai două oi se zăreau răzleţe, parcă se fugăreau, parcă se luptau. Iar lîngă ele, în picioare, ciobănaşul, pe jumătate gol, sărea şi ţopăia laolaltă cu ele, cu un caval la gură, din care cînta... Din cînd în cînd, se oprea din cîntat şi scotea nişte strigăte sălbatice, bătea din palme, behăia întărîtat, apoi începea din nou să cînte, şi mai cu foc...

Vrăjită, Lenio înainta încet. Ciobănaşul, cu spatele spre ea, n-o vedea. Lenio vedea acum totul limpede: un berbec cu lînă bogată, cu coarne mari, răsucite, fugărea o oaie albă; uneori o încăleca, oaia scăpa şi fugea, berbecul alerga după ea, îşi zvîrlea cu furie picioarele din faţă, o înhăţa din nou, se arunca asupra ei şi mugea surd, ca şi cum ar fi implorat-o... Iar

ciobănaşul urmărea goana lor ţopăind, sărind în sus, implorînd o dată cu berbecul şi scoţînd nişte strigăte sălbatice, spre a-l încuraja :

— Haida, Miţosule... Pă ea, Miţosule, nu te lăsa ! striga el într-una, iar cînd nu striga, cînta din caval.

Lenio ajunse în spatele ciobănaşului şi îşi opri răsuflarea, rămase cu gura deschisă, gîfîia. Sînii o dureau cumplit.

Acum, oaia parcă obosise, parcă nu mai avea puteri să reziste şi se dădu bătută. Miţosul sări în spinarea ei, o acoperi toată, îşi scoase limba şi începu s-o lingă şi s-o muşte de ceafă ; lîna îi era udă de bale, în aer plutea o duhoare de mascul.

Nicolios zvîrli fluierul, aruncă de pe el ultimul veşmînt şi, în pielea goală, năduşit, se porni să joace şi se bîţîie din şale, întocmai ca berbecul.

Vinele de la gîtul lui Lenio se umflară, ochii i se împăienjeniră. Deodată, în toiul dansului său, Nicolios se răsuci ; o văzu acolo ; se năpusti asupra ei şi-o trînti jos, pe iarbă, alături de oaie şi berbec.

Lenio nu făcu nici un gest de împotrivire.

VI

— Află, agă, că bietul căpitan Furtunas e rău de tot. Oasele capului nu i se mai prind la loc. Şi ce n-am făcut, crede-mă ! L-am oblojit cu buruieni, l-am uns cu alifii ! Părintele Grigoris i-a citit rugăciuni ; o ţigancă i-a dat în cărţi ; am aprins o lumînare la icoana sfîntului Pantelimon, tămăduitorul ; ba i-am dat să mănînce şi fudulii de motan, căci se zice că pisicile au şapte suflete în ele. Dar totul a fost în zadar ! Nici Dumnezeu, nici Diavolul nu vor să-l mai vindece pe sărmanul căpitan.

Aceste cuvinte fură rostite de baba Madalenia, care-şi muşcă însă numaidecît limba, ca şi cum n-ar fi vrut să i se audă ultimele vorbe.

— Fii, drace, surd, surd ! mormăi ea, şi gura începu să-i turuie din nou. Azi-dimineaţă l-a chemat pe Mihelis, feciorul boierului Patriarheas ; cică vrea să-i scrie el testamentul ; acum mă duc să-l chem pe părintele Grigoris, să-l împărtăşească. Căpitanul nostru a ridicat ancora, agă ; se pregăteşte să pornească în larg. Adineauri m-a chemat şi mi-a spus : „Tuşă Madalenia, fă-mi plăcerea, du-te la agă şi spune-i aşa : Multe salutări de la căpitanul Furtunas, spînul cu faţa de muiere, că ridică pînzele şi pleacă ; să ne în-

tîlnim cu bine !" Şi iată am venit, agă ; eu sînt baba Madalenia.

Aga, mahmur, cu ochii cîrpiţi de somn, cu obrajii buhăiţi, desculţ, nepieptănat, nespălat, încă, şedea pe sofa şi-şi sorbea cafeaua, să se trezească. O asculta pe baba Madalenia, a cărei gură nu se mai oprea, aşa cum ar asculta răpăitul ploii. Cînd, în sfîrşit, bătrîna tăcu, aga căscă lung şi mormăi plictisit :

— Dar cu creierul cum stă, bre ?

— Îi merge ca un ceasornic, agă.

Aga căscă din nou, şi mai plictisit.

— I-e frică ? întrebă el apoi cu gura încă deschisă, după căscat.

— De loc, de loc, agă. De-i vorbeşti de Dumnezeu sau de Diavol, el rîde. Doamne, iartă-mă ! Nu-i pasă de nimic.

— Mai bea ?

— Da, bea ; dar puţin...

— Bine ; du-te şi spune-i că după ce m-oi trezi o să vin să-mi iau rămas bun de la el ; o să vin cu seizul să-i sune din trîmbiţă şi cu micul Iusuf să-l desfete, cîntîndu-i maneaua care-i place lui. Ştie el care. Acum îmi iau cafeaua ; pe urmă fumez un ciubuc şi-o să beau un rachiu ; apoi o să-l pun pe Iusufachi să mă scarpine la tălpi, ca să mă trezesc de-a binelea ; după aceea o să vin... Ascultă aici, baccea : să-i spui să nu care cumva să se grăbească să moară înainte de-a veni eu ! Să mă aştepte, bre. Hai, du-te !

Căpitanul Furtunas, galben ca lîmîia, sfrîjit, nemaiavînd sub pielea-i tăbăcită decît oasele goale, cu capul înfăşurat bine într-un brîu lat, roşu, ca să-i oprească sîngele, se rezemase cu spinarea de perete şi stătea calm, nepocăit şi neînfricat. Ochii lui mici, sclipitori şi vioi, ca ai maimuţei pe care o văzuse cîndva la Odesa, îşi păstrau vechea lor strălucire.

Lîngă el, pe o măsuţă, se aflau sticla de rachiu, luleaua şi o statuetă de ghips a reginei Victoria a Angliei, pe care o cumpărase odinioară într-un port îndepărtat. „Iată o boieroaică adevărată, îşi spusese cînd o văzuse ; o femeie bine trăită, cu piept bogat, îmi place..." Şi o luase. De atunci, statueta era nelipsită de lîngă el. „Asta e femeia mea, zicea adesea, pufnind în rîs ; cu toate că are o mustaţă mai mare ca a mea !"

Îşi roti privirea în jurul lui, contemplînd interiorul coşmeliei sale : pereţii murdari, grinzile năpădite de păianjeni, poliţele goale, un cufăr lung plin de zdrenţe, o pereche de cizme vechi, nişte flanele şi nişte fiare ruginite, o cană de apă în firidă, o damigeană cu rachiu într-un colţ. Îşi opri ochii, cîte puţin, asupra fiecărui lucru, spre a-şi lua rămas bun de la toate. Privirea-i stărui mai îndelung asupra unei fotografii vechi, atîrnată pe peretele din faţă. Era o fotografie mare, îngălbenită, a corăbiei lui scufundată ; se vedeau pînzele umflate, în vînt, drapelul grecesc la pupă, o sirenă cu sîni mari la proră. Iar el, căpitanul de treizeci de ani, pe punte.

Gîndurile i se urcară pe bord. Corabia din fotografia pătată de muşte ridică ancora, ieşi din cadrul ei şi porni în larg. Dar se lăsase parcă o ceaţă groasă, prin care căpitanul Furtunas desluşea cu greu nişte insule, nişte ţărmuri, cîţiva turci cu fesuri roşii, cîteva femei cu sînii goi, ca nişte sirene, şi tavernele de pe cheiul unui port, îmbîcsite de nori groşi de fum înăbuşitor, ce se ridicau din pipe şi din grătarele pe care se frigeau peşti şi măruntaie de miel...

În mintea lui totul era tulbure şi amestecat ; nu-şi mai amintea nici bucuriile, nici necazurile prin care trecuse, nici rănile căpătate în războiul din 1897, la care luase parte ca voluntar, transportînd cu corabia sa muniţii şi provizii în Grecia... Nici măcar dragos-

tea aceea pentru o turcoaică ce-l făcuse să-şi piardă capul cîndva. Nu-şi mai aducea aminte dacă povestea asta se întîmplase la Constantinopol, la Smirna, la Aivali sau la Alexandria, nici dacă ibovnica se numea Ghiulsumi, Fatma sau Emine ! O ceaţă groasă se lăsase peste toate, învăluind întreaga lume ca într-o negură... Din toată viaţa lui, numai o singură întîmplare rămăsese limpede, străbătînd această ceaţă deasă şi apărînd într-o lumină strălucitoare. Odată, la Batum, în luna aprilie, de Sfîntul Gheorghe, se dusese împreună cu trei prieteni într-o grădină plină de nişte trestii cu flori mari, roşii, unde se aşezară la o masă, pe prundişul răcoros, şi începură să mănînce, să bea şi să cînte încet ; toţi aveau capetele înfăşurate în ştergare albe cu franjuri ; totul era scăldat în lumina soarelui şi dinspre mare adia un iz plăcut ; printre ei nu se afla nici o femeie, erau numai între prieteni, toţi băieţi voinici, blonzi sau bruneţi. Unul dintre ei, sărbătoritul, se numea Gheorghe. Pe cînd mîncau, beau şi cîntau încet, începuse o ploicică liniştită, caldă, înviorătoare ; picăturile udau prundişul alb din grădină şi făceau să răsune frunzele groase ale trestiilor. Pămîntul începu să miroasă plăcut, ca marea. Apărură trei armeni, cu o cobză, un clarinet şi o dairea, se aşezară pe vine sub trestiile înflorite şi se porniră să cînte manèle tărăgănate şi tînguitoare...

Ce bucurie, ce plăcere simţise el atunci ! Viaţa îi palpita în podul palmei ca o păsărică îndrăgostită, ale cărei clipe erau numărate... Căpitanul Furtunas îşi stoarse creierul, dar nu-şi mai amintea nimic altceva. Toată viaţa i se prefăcuse în fum şi se risipise în vînt ; numai petrecerea aceea şi ploicica din Batum îi rămăseseră vii în memorie.

— Măi, măi, oare atîta a fost tot ? murmură el. Va să zică, asta a fost toată viaţa mea ? O ploaie măruntă, trei prieteni şi nişte trestii... Numai atîta a rămas, atîta şi nimic altceva ! Şi eu, care credeam că am cucerit lumea !

Întinse mîna să ia paharul cu rachiu de pe măsuţă, dar în clipa aceea se deschise uşa şi intră aga. Se pusese la mare ţinută, cu şalvari roşii, cu pistoale de argint la cingătoare, cu tuzluci albaştri, îşi cănise mustaţa cu vopsea neagră şi îşi agăţase o batistă de mătase la tîmplă, ca şi cum s-ar fi dus la nuntă. În urma lui venea Iusufachi, rotofei, alb ca o jimblă, pe jumătate adormit, mestecînd mereu, din gură, iar după ei, seizul, balcîz, cu chipul fioros şi încruntat, ţinînd trîmbiţa în mînă.

— Drum bun şi vînt bun, căpitan Furtunas ! strigă aga cu voioşie. Am auzit că te-ai îmbarcat, bre, şi vrei să pleci !

— Am ridicat pînzele la babord, iubite agă ; suflă un vînt minunat din pupă. Rămîi cu bine !

— Un' te duci, bre spînule ? făcu aga rîzînd şi se aşeză pe cufărul lunguieţ... Cui laşi, bre, lumea asta ? Mai stai oleacă. Alaltăieri am primit nişte rachiu de mure, tare ca spirtul şi cu aromă foarte plăcută. Stai să-l bem împreună, şi pe urmă n-ai decît să pleci.

— Rămîi cu bine, iubite agă ! Gata, s-a terminat ! Am ridicat ancora, am pus mîna pe cîrmă şi pornesc în larg. O să-l bei singur.

— Şi un' te duci, bre ? Ştii măcar încotro pleci ?

— Să mă ia dracu dacă ştiu ; plec aşa, la întîmplare.

— Bre grecule, ce scrie despre asta la legea voastră ?

— Ehei ! exclamă căpitanul, făcînd un gest larg cu mîna. Dacă ar fi să cred în legea noastră, ar însemna că mă duc direct în iad !

Aga rîse.

— Iar eu, dacă ar fi să cred într-a mea, o să mă duc direct în rai, unde mă aşteaptă munţi de pilaf,

femei frumoase şi băieţandri ca Iusufachi! Bre căpitane, nu cumva cele două credinţe îşi bat joc de noi? Lumea — ia spune şi tu Iusufachi, n-am dreptate? — lumea e un vis; viaţa e ca rachiul, bem şi ne îmbătăm. Şi atunci mintea noastră se învîrteşte ca o morişcă în suflarea vîntului; tu îl faci pe grecul, eu pe turcul agă... Bre spînule, să lăsăm poveştile astea; să nu le mai scormonim; drept să-ţi spun, n-au haz şi nu duc la nici un chilipir!

Se întoarse spre băieţandrul durduliu şi-i spuse:

— Ridică-te, dragul meu Iusufachi; am zărit o damigeană în colţ. Ridică-te şi toarnă-ne să bem!

Dar chiar atunci apăru baba Madalenia, care se aplecă la urechea căpitanului şi-i şopti:

— Căpitane, o să vină popa cu sfînta împărtăşanie; să nu bei rachiu.

— Care popă, zgripţuroaico? Tacă-ţi fleanca! Mai bine pune mîna pe damigeană şi toarnă în pahare să bem!

Bătrîna bodogăni ceva; mîna îi tremura, totuşi umplu paharele. Aga se ridică, se apropie de pat şi ciocni cu căpitanul.

— Drum bun în hagialîc, spînule!

— Mulţumesc, la fel, iubite agă!

Amîndoi rîseră din toată inima.

— Bre căpitane, zise aga ştergîndu-şi mustaţa, dacă profetul nostru Mohamed şi Hristos al vostru ar bea rachiu şi ar ciocni paharele aşa cum le ciocnim noi amîndoi, precis că s-ar face prieteni la cataramă şi n-ar mai căuta să-şi scoată ochii unul altuia... Dar ei nu beau şi de aceea au aruncat lumea în sînge... Uite cum ne-am împrietenit noi amîndoi. Şi n-a fost bine? Am dus-o rău?

— Vine popa să mă împărtăşească, iubite agă, spuse căpitanul, care simţea că i se învîrteşte capul şi voia să închidă ochii. Rămîi cu bine!

— Stai, bre; un' te duci? Nu te grăbi. L-am adus pe Iusufachi să-ţi cînte, înainte de călătorie, maneaua care-ţi place ţie. Să nu pleci înainte de-a asculta o manea... Hai, Iusufachi, dă-i drumul, ai dezlegarea mea să cînţi.

Iusufachi îşi scoase sacîzul din gură, îl lipi de genunchi şi-şi duse galeş palma dreaptă la obraz. Tocmai deschise guriţa să înceapă maneaua, cînd aga întinse mîna spre el:

— Aşteaptă, Iusufachi; întîi să sune trîmbiţa.

Şi întorcîndu-se către seiz îi porunci:

— Deschide uşa, ieşi în prag şi sună cu putere, să răsune tot văzduhul!

Seizul deschise uşa, duse trîmbiţa la gură şi începu să sune ca pentru atac.

— Ajunge! porunci aga. Aşa, acum, scumpul meu Iusufachi, începe tu maneaua noastră dragă.

Glasul limpede şi patetic prinse a răsuna în odaie. Căpitanul îşi încordă auzul; pieptul i se umplea de durere şi dulceaţă, ascultînd cîntecul care-i plăcea lui atît de mult: *Dunia tabir, ruia tabir...*, adică: *Lumea e un vis, viaţa e un vis, aman, aman!*

Niciodată căpitanul nu simţise atît de adînc că într-adevăr lumea şi viaţa sînt un vis... I se părea că a dormit şi că a visat, că a fost căpitan şi că a intrat în toate porturile din Marea Albă şi din Marea Neagră, că a luat parte la războiul din 1897, că e grec şi creştin şi că acum trage să moară... Dar nu, nu murea, ci abia se trezea, visul se sfîrşea, se revărsa de ziuă...

Întinse mîna liniştit şi spuse:

— Mulţumesc, scumpul meu agă; numai tu ai înţeles cu adevărat necazurile mele. Rămîi cu bine şi tu, Iusufachi; guriţa ta să nu putrezească niciodată şi să se prefacă în rubin, acolo, în pămînt!

Aga fu mişcat ; îşi şterse o lacrimă ce-i picură din ochi.

— Iartă-mă, bre căpitane. Dacă uneori ţi-am spus că eşti spîn cu faţă de muiere, ţi-am spus-o din dragoste, nu din răutate. Să ai parte de-un hagialîc fericit !

Se aplecă spre căpitan şi-l sărută ; ochii amîndurora se umplură de lacrimi.

— Nici eu n-am ştiut că te iubesc aşa de mult, agă dragă, spuse muribundul cu o voce slabă. Rămîi cu bine !

Se despărţiră. Pe drum, aga se întoarse către seiz şi-i porunci :

— Mai sună o dată din trîmbiţă, tot aşa, ca pentru atac, să audă căpitanul şi să prindă curaj... Să audă sătenii şi să vină să-l îngroape. Un stîlp al satului se prăbuşeşte.

Cerul se acoperi de nori rari de vară ; căzură cîţiva stropi de ploaie.

— Să ne grăbim, sicarilor, făcu aga. Sînt cu hainele cele noi.

Şi toţi trei începură să alerge.

Mihelis se întîlni cu ei pe drum ; tînărul mergea repede, cu o bucată de hîrtie şi cu o călimară în mînă.

— Cum se simte căpitanul nostru, agă ?

— E bine şi se ţine tare, cilibiule ; chiar mai bine decît cei vii. Du-te repede !

Baba Madalenia deschise uşa larg ; îl aştepta pe popă cu împărtăşania ; dar în locul preotului apăru Mihelis, abia răsuflînd.

— Nu te grăbi, băiatul maichii, făcu baba. Căpitanul are şapte suflete, se ţine încă... Pofteşte înăuntru.

Mihelis intră în casă ; uşa se închise în urma lui.

Căpitanul, istovit, închisese ochii. Sîngele-i curgea în şiroaie pe obraji şi pe cearşafuri. Bătrîna se apropie şi-l şterse ; se aplecă la urechea lui şi-i şopti :

— Căpitane, a venit Mihelis cu călimara ; haide, curaj !

Căpitanul, căzut în toropeală, deschise ochii, făcu un efort, îşi ridică puţin capul spart.

— Bine ai venit, boieraşule !

Apoi închise din nou ochii şi adormi. Mihelis se aşeză pe cufăr, puse foaia de hîrtie lîngă el şi aşteptă.

— A fost un om bun, sărmanul ! spuse încet baba, ştergîndu-i ochii şi nasul care-i curgea. A fost un om bun, deşi părea sălbatic şi aspru. Ca şi bărbatul meu, răposatul, care...

Şi începu să-şi povestească necazurile ei, cu voce înceată, să se uşureze. Mihelis răsuci o ţigară, o fumă. Avea şi el necazurile lui, dar nu le destăinuia nimănui... Acum o asculta pe babă, dar gîndurile îi erau în altă parte.

În vecini începu să urle un cîine ; baba tresări furioasă.

— Blestematul ! O fi simţit că vine moartea şi urlă !

Deschise uşa, se aplecă, luă o piatră, o azvîrli în cîine, apoi intră din nou în casă.

Căpitanul deschise ochii.

— Mihelis, şopti el, unde eşti ? Apropie-te ; nu mai pot vorbi tare ; ia hîrtia şi scrie.

— Nu te obosi, căpitane, zise Mihelis. Nu-i nici o grabă.

— Scrie, îţi spun, şi lasă vorbele de încurajare. Am şapte suflete, dar şase din ele au plecat ; a rămas numai unul, şi acesta îmi flutură pe buze, gata să-şi ia zborul. Grăbeşte-te, scrie cît mai sînt încă în viaţă.

Mihelis se apropie de căpătîiul căpitanului ; desfăcu hîrtia şi muie tocul în cerneală.

— Ascult, căpitane, spuse el.

Întîi de toate, scrie că sînt cu mintea întreagă şi că sînt creştin ortodox. Tatăl meu se numea Teodoris Capadais. N-am nici copii, nici căţei, fiindcă, slavă

Domnului, nu m-am însurat niciodată. Am avut bani mulţi şi i-am mîncat pe toţi ; am avut ogoare, le-am vîndut, iar banii i-am mîncat. Nu, nu i-am mîncat, i-am băut, totuna e. Am avut şi o corabie, uite-o acolo, în fotografie ; s-a sfărîmat în faţa Trebizundei şi s-a dus la fund. Toată averea ce mi-a mai rămas e aici !

Şi rotindu-şi mîna de jur împrejur, arătă spre cambuza lui.

— Am s-o împart oamenilor din sat, să-şi aducă aminte de mine. Babă Madalenia, vino lîngă mine, să-mi spui unul cîte unul toate lucrurile, ca să nu uit nimic ; iar dacă o să uit ceva, acela să fie al tău. Care va să zică, scrie, Mihelis ; eşti gata ?

— Gata, căpitane.

— Damigeana de rachiu, de aici din colţ, o las agăi, s-o bea în sănătatea mea. Am un dinte de aur în gură ; să mi-l scoată şi să-l dea văduvei Caterina, să-şi facă un cercel. Luleaua cu tumbucul de chihlimbar i-o dăruiesc lui Costantis, s-o ţină în cafenea şi s-o dea unui drumeţ în trecere prin satul nostru, ca să fumeze din ea şi să uite tristeţea şi necazurile singurătăţii şi pribegiei pe meleagurile străine. Am vreo zece ocale de orz ; le dăruiesc măgăruşului lui Ianacos, să le mănînce în seara cînd o să intre în Ierusalim cu Hristos călare pe el... Cei cîţiva bani ce mi-au mai rămas să-i ia popa Grigoris, că altfel ţapul ăsta e în stare să nu mă înmormînteze şi să mă lase să mă împut. În cufărul pe care şedeai adineauri sînt nişte zdrenţe — pelerine, bonete vechi, flanele, cizme marinăreşti, un felinar mic, o busolă şi nişte fiare ruginite ; să le daţi nenorociţilor care trăiesc în peşterile de pe Sarachina ; să le mai daţi oalele, lampa de spirt, farfuriile şi hainele astea de pe mine ; de asemenea să le daţi cafeaua, zahărul, funia de ceapă, sticla de untdelemn, brînza şi-o ulcică de măsline...

Să le daţi tot, fiindcă mi-e milă de nenorociţii ăia. Ai scris, Mihelis ?

— Aşteaptă o clipă, să le scriu ; nu te grăbi aşa, căpitane.

— Mă grăbesc, mă grăbesc ca să termin la timp. Scrie repede. Am şi o carte de poveşti, *O mie şi una de nopţi* ; citeam cîte puţin din ea în fiecare duminică, pe cînd ceilalţi se duceau la biserică, să-mi treacă timpul. Cartea asta s-o ia Costantis cafegiul, şi în fiecare duminică, după *Evanghelie* cînd oamenii din sat vin la cafenea, s-o citească unul cu glas tare, ca să se lumineze şi mucaliţii ăştia. Nu zic ba. *Evanghelia* e un lucru mare, dar nici poveştile din *O mie şi una de nopţi* nu rămîn mai prejos. Ai notat, Mihelis ?

— Am notat, căpitane ; continuă, dar nu te obosi.

— Babă Madalenia, ia uită-te prin casă ; am uitat ceva de preţ ?

— Papucii, căpitane.

— Pff ! Sînt prea jerpeliţi, buni de aruncat la gunoi. Stai, pe aceştia o să-i dau de pomană lui moş Ladas, sărăcuţul. De cîte ori mă duceam acasă la el, îl găseam desculţ. Să-i ia avarul ăla, să nu care cumva să răcească şi să piardă lumea o comoară ca el. Ia mai uită-te, babă Madalenia.

— Fotografia.

— A, da, pe asta am s-o iau cu mine ! Să mi-o puneţi în raclă, aşa cum e, cu ramă şi cu geam. O să iau cu mine şi paharul de băut rachiu ; m-a slujit bine şi nu-l las. A, mai e statueta asta de ghips ; s-o ia Ghipsofagul, s-o mănînce încai şi pe regina Angliei.

— A rămas lucrul cel mai important : casa, spuse Mihelis.

— Casa o las babei Madalenia, care m-a îngrijit ca o soră. Săraca, mult a mai pătimit cu mine. Am chinuit-o, am înjurat-o, de cîteva ori am şi lovit-o

cu bastonul. Babă Madalenia, iartă-mă ; nu plînge. Nu cumva plîngi de bucurie că scapi de mine ?

Vru să rîdă, dar nu izbuti ; îl durea capul, şi sîngele începu să-i curgă din nou şiroaie.

— Asta-i toată averea mea, spuse el. Trece-o acolo şi dă hîrtia să-mi pun semnătura pe ea.

Mihelis îi întinse hîrtia în faţă : bătrîna îl sprijini şi, ajutat de Mihelis, care îi ţinea mîna, semnă dedesubt : *Căpitan Iacumis Capadais, fiul lui Teodoris.*

Afară se auzi un cîntec bisericesc.

— Vine popa cu sfînta împărtăşanie, spuse bătrîna, şi alergă să deschidă cele două canate ale uşii.

— Altă belea... murmură căpitanul. Dar hai, să terminăm şi cu asta !

Intră întîi bătrînul paracliser cu o lumînare aprinsă ; după el popa Grigoris, cu patrafirul, ţinînd sus, cu amîndouă mîinile, potirul acoperit cu o bucată de catifea vişinie brodată cu fir.

— Domnul păşeşte în această casă ! rosti cu o voce solemnă şi gravă popa Grigorios, trecînd pragul. Lăsaţi-ne singuri.

Mihelis şi baba Madalenia îşi făcură semnul crucii, sărutară mîna popii şi ieşiră. O dată cu ei ieşi şi paracliserul cu lumînarea şi aşteptară toţi trei afară, în faţa uşii.

— Căpitan Furtunas, zise popa, apropiindu-se de muribund, a sosit clipa cea grozavă cînd trebuie să te înfăţişezi înaintea lui Dumnezeu. Spovedeşte-ţi păcatele, purifică-ţi sufletul. Te ascult !

— Cum vrei să-ţi spun păcatele mele părinte ? rosti căpitanul aproape sfîrşit. Ce parcă mi le mai amintesc ? Dumnezeu are catastife şi scrie în ele totul. Dacă el o să vrea, o să şteargă tot ce este însemnat în dreptul meu. Eu aş vrea să-i duc în dar, de aici, de pe pămînt, numai un singur lucru, unul singur. Bănuiesc că aşa ceva nu se găseşte în cer.

Popa asculta iritat ; tonul din glasul căpitanului nu-i plăcea.

— Un singur lucru, da, stărui căpitanul, aş vrea să-i duc plocon lui Dumnezeu.

— Ce anume ? întrebă popa, încruntîndu-şi sprîncenele.

— Un burete.

— Nu ţi-e ruşine ! strigă popa. Om fără teamă de Dumnezeu, nu te cutremuri nici măcar în această clipă cumplită ?

— Sîntem nişte biete furnici, Doamne ! continuă liniştit căpitanul. Am mîncat un bob de grîu mai mult, — o muscă moartă mai mult, mare ispravă ! Hai, trage cu buretele ! Cu noi ţi-ai găsit să te măsori, nişte biete furnici ? Tu, care eşti cogeamite elefant !

— Căpitane, făcu popa cu asprime, teme-te de Dumnezu ! Nenorocitule, te afli în faţa porţii lui : o să se deschidă acum-acum şi o să-l vezi în toată măreţia sa. Nu te cuprinde groaza ?

— Părinte, răspunse căpitanul, astupîndu-şi urechile, sînt obosit. A fost aici aga şi m-a ţinut cam mult de vorbă ; apoi ai venit Mihelis şi mi-a scris testamentul. Uite, bine că mi-am adus aminte, ţi-am lăsat toţi banii ce mi-au mai rămas, ca să mă înmormîntezi, să nu mă laşi şi pe mine să mă împut, ca pe alţii... Şi acum mai vii şi dumneata să mă sperii cu gogoriţa dumitale... Nu mai pot, sînt obosit, crede-mă. Rămîi cu bine !

Apoi se întoarse cu faţa la perete şi închise ochii. Răsuflarea i se îngreună. Începu să horcăie.

— Noapte bună ! apucă să mai spună.

Popa acoperi potirul cu bucata de catifea vişinie.

— Nu pot să te împărtăşesc cu trupul şi sîngele lui Hristos, spuse el. Dumnezeu să te ierte !

— Noapte bună ! murmură din nou căpitanul, horcăind şi mai greu.

Se zvîrcoli de două-trei ori în patul lui, gemu încet, ca şi cînd s-ar fi înăbuşit, deschise gura; perina şi cearşafurile se umplură de sînge.

Popa făcu semnul crucii deasupra lui.

— Dumnezeu să te ierte, murmură el din nou. Eu n-am puterea asta.

Apoi deschise uşa şi-o chemă pe baba Madalenia, care făcea cele de trebuinţă morţilor.

A doua zi, cînd l-au îngropat, ploua mărunt şi liniştit, ca în ziua aceea de Sfîntul Gheorghe, la Batum, cînd petrecea cu prietenii lui, pe prundişul grădinii. Cîţiva nori străvezii pluteau pe cer, se auzea dangătul trist al clopotului, florile de romaniţă răspîndeau un miros plăcut în cimitirul mic al satului. Toţi sătenii îl petrecură pînă la mormînt; în frunte mergea baba Madalenia, cu părul despletit jelindu-l adînc, în chip de bocitoare.

Ianacos voise să-şi aducă măgăruşul să urmeze şi el cortegiul, căci aflase de la Mihelis că-i fusese lăsat drept moştenire nişte orz. Dar popa Grigoris se împotrivi.

— Apăi nu este şi el făptura lui Dumnezeu, părinte? se burzului Ianacos.

— N-are suflet nemuritor! răspunse popa Grigoris indignat.

— Eu, dacă aş fi Dumnezeu, murmură Ianacos, aş lăsa să intre şi măgăruşii în rai.

— Raiul nu-i grajd; e lăcaşul lui Dumnezeu! strigă popa, alungîndu-l.

— Eu, bombăni Ianacos îndîrjit, mergînd în urma convoiului, eu l-aş lăsa pe scumpul meu Iusufachi să intre în rai, dar cu o singură poruncă: să nu se baligе ca să murdărească cerul.

Şi după ce totul se sfîrşi, după ce fiecare aruncă un pumn de ţărînă în groapa proaspătă, oamenii se în-

toarseră la cafenea şi începură să laude şi să vorbească despre virtuţile răposatului căpitan.

După ce sătenii se împrăştiară, Ianacos, care nu putea să mai păstreze taina, îi trase deoparte pe Mihelis şi pe Costantis şi le spuse:

— Fraţilor, o să vă împărtăşesc o veste rea, dar să păstraţi secretul; nimeni nu ştie încă... Manolios are o boală urîtă pe faţă; parcă i s-a lipit pe chip o caracatiţă, o mască de carne, un demon... Măi băieţi, nu ştiu ce să mai zic... Nu cumva Manolios este un sfînt şi abia acum s-a văzut? După cîte am auzit eu, prin asemenea boli trec numai sfinţii şi asceţii...

— Nici vorbă, asta e numai urmarea sfinţeniei... făcu Costantis. Manolios e un sfînt, un sfînt, da, şi noi habar n-am avut atîţia ani de zile...

— Nu te înflăcăra aşa de uşor, Costantis, spuse Mihelis, pe care această veste îl întristase. Stai, întîi să cîntărim bine lucrurile, să aducem şi un doctor...

— Eu zic, propuse Ianacos, ca duminică după-amiază să ne urcăm toţi trei pe munte, să-l vedem... Şi atunci să-i duc şi darul pe care-l am pentru el...

Şi, spunînd acestea, scoase de la sîn o cărticică legată, cu scoarţe de aur.

— *Evanghelia*. Mi-a trimis-o aseară părintele Fotis, prin moş Hristofis. A spus s-o citim cu toţii, noi cei patru coşniţari — aşa ne-a poreclit el, pentru cele patru coşuri pline cu merinde. A primit şi spanacul cu orez de care v-am vorbit, l-a dat flămînzilor şi ne-a trimis binecuvîntarea sa, împreună cu *Evanghelia* asta.

Trecură peste mormintele acoperite cu romaniţe, unde zăceau strămoşii lor. Pămîntul, răcorit de ploaie, mirosea plăcut. Se opriră o clipă, respirară mireasma umedă şi caldă, şi sufletele li se umplură de mirosul romaniţelor stropite de ploaie.

Mihelis oftă ; gîndul îi zbură pe neaşteptate la logodnica sa, Mariori, la chipul ei supt, palid, cu cearcăne vinete în jurul ochilor, la batista albă pe care o ţinea lipită de gură ca să-şi înăbuşe tusea.

Îşi amintea că în copilărie venise o dată aici, cu tatăl său, pe cînd se dezgropau osemintele unei fete tinere, pe care o văzuse într-o zi la ei acasă, frumoasă, grăsulie, cu ochi albaştri, cu părul ondulat, şi foarte veselă... Se oprise cu tatăl său lîngă mormîntul deschis ; groparul arunca pămîntul cu lopata şi-l îngrămădea pe marginea gropii. Căută oasele tinerei fete, în timp ce tatăl moartei, aplecat peste groapă, ţinea o lădiţă de lemn ca să le pună în ea. La un moment dat, groparul îşi înfipse mîinile în pămînt şi scoase un craniu năclăit de noroi... Micul Mihelis începuse să plîngă cu hohote. Acesta să fie oare capul frumos al tinerei fete cu părul ondulat ? Ce s-au făcut ochii ei ? Unde îi sînt buzele care rîdeau într-una ?

De atunci trecuseră douăzeci de ani ; Mihelis nu mai călcase niciodată în cimitir fără să-şi amintească de fata aceea frumoasă, de craniul ei...

— De ce oftezi aşa, Mihelis ? îl întrebă Ianacos.

Dar Mihelis împinse poarta de fier cu o cruce în vîrf.

— Să mergem, zise el.

Se îndreptară spre sat, tăcuţi. În urma lor se auziră nişte paşi grei ; întoarseră capetele.

— Panaiotaros ! exclamă Costantis. A venit şi căpcăunul ăsta la înmormîntare !

— O fi aflat că i-a lăsat căpitanul şi lui o moştenire, spuse Ianacos, şi acum se duce acasă la răposat să ia statueta de ghips a reginei Angliei, s-o mănînce.

— Să ne oprim să-l luăm cu noi, propuse Mihelis. O să-l mai îmblînzim puţin.

Se opriră. Panaiotaros, fără să-i salute, grăbi pasul, ca să treacă înainte. Din ziua cînd sfatul de bătrîni îl alesese pentru rolul Iudei, pe motivul că avea barba roşcată, şelarul nu putea să-i mai vadă cu ochi buni pe cei aleşi să reprezinte rolurile apostolilor credincioşi ai lui Hristos.

„Ce mutre, şi vor să facă pe apostolii ! îşi spuse el. Eu sînt mai bun decît ei, cu toate că-s totdeauna posomorît. Fiindcă eu sufăr mai mult, şi în casă la mine, şi în afara casei, şi în sufletul meu... Eu plîng cînd rămîn singur, pe cînd ei nu plîng decît cînd se găsesc în faţa altora... Eu ştiu ce va să zică iubirea şi mă fac de rîs din pricina ei şi plîng, în timp ce dumnealor cînd iubesc sînt fericiţi şi rîd... Mi-e silă de ei, ducă-se dracului cu toţii ! Unul îşi are măgăruşul lui, celălalt mica sa cafenea, al treilea e bogat şi-o are pe Mariori ; eu n-am nimic. Îmi vine să dau foc atelierului, să-mi arunc nevasta şi fiicele în drum şi să ucid femeia pe care o iubesc. Cine-i Iuda ? Ei, care sînt pricopsiţi şi fericiţi, sau eu ?"

— Hei, Panaiotaros, îi strigă Ianacos, ne ocoleşti ?

— Noroc, apostoli falşi ! răcni Ghipsofagul. Unde vă e falsul Hristos ?

— Nici acum nu te-ai împăcat cu povestea asta ? zise Costantis. Dar nu-i decît un joc, mă netotule ! N-ai înţeles încă ?

— Joc, nejoc, aruncă şelarul, mie mi-aţi înfipt un cuţit în inimă. Nevastă-mea din Iuda nu mă mai scoate, copiii îşi bat joc de mine pe uliţă, femeile, cînd mă văd, se zăvorăsc speriate în dosul porţilor. Din cauza voastră, bătu-v-ar blestemul să vă bată, o să ajung un Iuda de-adevărat. Dar păcatul cadă asupra voastră !

— Lumea te iubeşte, măi, spuse Mihelis, nu te înfuria ! Iată, căpitanul, înainte de a muri, şi-a adus aminte de tine şi ţi-a lăsat moştenire...

— Ghips, ca să-l mănînc ! Mi-a lăsat cu limbă de moarte s-o mănînc şi pe regina Angliei. Arde-i-ar oasele în focul gheenei !

— Nu vorbi cu păcat, zise Mihelis. Trupul nici nu i s-a răcit încă bine. Ia-ţi blestemul înapoi !

— Arde-i-ar oasele în focul gheenei ! strigă din nou Panaiotaros, şi faţa lui ciupită de vărsat se aprinse deodată. Lăsaţi-mă în pace, rogu-vă, lăsaţi-mă cu necazurile mele !

După ce rosti acestea, grăbi pasul şi se îndepărtă, ocărînd.

— Nu-i chip să prinzi un arici fără să te înţepi ! declară Ianacos. Mai bine să nu-i mai vorbim.

— A fost rănit în inimă, săracul ! spuse Mihelis întristat.

— La mijloc mai e şi văduva, adăugă Costantis. Apoi băutura. Acum se duce glonţ acasă, să-şi ia nevasta şi fiicele la bătaie. Le tot ameninţa mereu c-o să le dea afară din casă.

— Iuda s-a cuibărit în sufletul lui şi-l chinuieşte, zise Ianacos. O să ne descurcăm greu cu el. Mi-e teamă pentru Manolios ; de-ar da Dumnezeu să nu fie aşa cum presimt eu, şi să mă înşel !

— Pentru Manolios ? făcu Mihelis surprins.

— Mi se pare că văduva a pus ochii pe prietenul nostru, explică Ianacos. Am văzut-o alaltăieri vorbind cu el la puţ. Panaiotaros a aflat şi şi-a ieşit din fire. Cînd se îmbată strigă mereu : „O să-l omor, o să-l omor pe nemernic !“, şi-şi tot ascute cuţitul pe piatră.

— Ce-ar fi să mergem chiar astă-seară să-l vedem pe Manolios ? propuse Mihelis. Ceea ce ne-ai spus tu mă nelinişteşte, Ianacos !

— Să ne ducem chiar acum, numaidecît ! întări Ianacos. Mi-e teamă să nu ne-o ia înainte Panaiotaros.

Dacă nu mă-nşel, se îndrepta spre muntele sfintei Fecioare.

— Să cotim şi s-o luăm repede pe potecă, spuse la rîndul lui Costantis. Nu amîna pe mîine ceea ce poţi face azi.

Cotiră şi apucară pe potecă ; nu mai vorbeau, se grăbeau ca şi cum în văzduh ar fi plutit o nenorocire. Îl zăriră pe Panaiotaros stînd pe o piatră la poalele muntelui, cu capul între mîini, îngîndurat. El nu-i văzu ; trecură înainte fără să-l tulbure.

Ploaia încetase, norii se risipiseră ; deasupra, se întindea bolta albastră şi răcoroasă a cerului. Soarele era încă sus ; scăpase de nori şi rîdea.

Se auzi un clinchet de tălăngi ; un fluier răsuna vesel şi sprinţar. Cei trei prieteni trecură pe lîngă turma de oi. Nicolios scoase cavalul din gură şi se uită spre ei.

— Hei, Nicolios ! strigă Mihelis. Manolios e la stînă ?

— Nu-i, nu l-am văzut. Dar duceţi-vă şi voi să vedeţi !

— Cum o duce ?

— Ca racul pe jar ! răspunse ciobănaşul şi pufni în rîs. Îl mistuie focul, şi el cîntă !

— E cu chef iedul ăsta ! zise Ianacos. Să mergem !

Mihelis începu să rîdă.

— Acum o să vă destăinuiesc şi eu un secret, vorbi el. Aseară, Lenio s-a dus la tatăl meu ; fata asta e un drac împieliţat. A aflat, nu ştiu de unde, de boala lui Manolios. „Nu-l iau pe Manolios, i-a spus ea deschis şi răspicat bătrînului.“ „De ce fă ? Iubeşti pe altul ?“ „Da.“ „Pe cine ?“ „Pe Nicolios, ciobănaşul !“ „Păi ăla, fă, e un copilandru, nu i-a dat nici mustaţa, e necopt. Ce-o să faci cu el ? Poate el să-ţi facă copii ?“ „Poate, poate ! i-a strigat Lenio. E voinic, îmi place,

şi poate, ştiu bine!" Şi-a început să se gudure şi să se dea bine pe lîngă bătrîn. „Fie, i-a spus tata, ia-l! Şi să fiţi sănătoşi, să vă bucuraţi împreună!"

— Păi hartuşca asta ar lua şi-un ţap, Doamne iartă-mă! zise Ianacos.

— Norocul lui Manolios c-a scăpat de ea! adăugă Costantis, gîndindu-se la nevastă-sa.

În sfîrşit, ajunseră la stînă; intrară în bordei, dar acolo nu era nimeni. Ocoliră stîna, se urcară pe stînca cea mare, strigară, dar nu răspunse nimeni.

— Dumnezeule, murmură Ianacos, nu cumva şi-o fi făcut seama?

— Ce tot îndrugi acolo, mă? zise Mihelis.

Ianacos însă se îngrozise şi el singur de vorbele pe care le rostise.

— Nimic, răspunse.

Porniră înapoi pe potecă, mergînd în tăcere. Soarele scăpătase pe cer, era gata să apună; pe munte se lăsaseră umbrele. Se abătură din drum, spre a trece pe la o bisericuţă părăsită, ridicată în mijlocul stîncilor. Era o bisericuţă veche, uitată de oameni. Lumea îşi aducea aminte de ea doar o dată pe an, la 8 noiembrie, de ziua sfinţilor Arhangheli. Atunci se făcea acolo un mic praznic; credincioşii aprindeau cîte o lumînare, şi frescele, pe jumătate şterse, se luminau; aripile arhanghelului Mihail, negre, cu vîrfuri roşii, se înviorau o clipă. Pe urmă, către seară, lumea pleca, lumînările se stingeau şi o dată cu ele dispăreau şi aripile îngerilor pentru încă un an de zile...

Cei trei prieteni intrară în bisericuţă. Înăuntru se simţea un miros de mucezeală, ca într-un mormînt. Un capăt de lumînare, gata să se stingă, ardea în faţa icoanei lui Hristos... Cercetară prin altar, se uitară peste tot; nimeni.

— Nu încape îndoială c-a trecut pe-aici, zise Ianacos. El a aprins lumînarea... Şi după aia..

— Dumnezeu să-l ocrotească! murmură Mihelis.

Într-adevăr trecuse pe la bisericuţa părăsită, aprinsese lumînarea şi toată ziua stătuse îngenuncheat, în penumbră, privindu-l pe Hristos. Voia să-i vorbească, dar nu îndrăznea; îi era ruşine, nu găsea cuvintele... Hristos, din iconostas, îl privea şi el; voia şi el să-i vorbească, dar se temea să nu-l sperie, şi tăcea.

Toată ziua o petrecuseră aşa, fără să scoată o vorbă, unul în faţa celuilalt, ca doi îndrăgostiţi ale căror inimi prea pline le înăbuşeau glasul, îi amuţeau. Iar seara, cu puţin înainte de sosirea celor trei prieteni, Manolios se ridică şi sărută mîna lui Hristos. Îşi spuseseră totul, nu mai aveau nimic de spus. Manolios deschise uşiţa şi se îndreptă spre sat.

„Am spus tot ce-am avut de spus, gîndea el cu mulţumire. Ne-am înţeles, mi-a dat binecuvîntarea sa; mă duc!"

Şi porni pe potecă, uşurat şi bucuros. Îşi înfăşurase faţa cu batista lui mare, lăsîndu-şi numai ochii descoperiţi. Cînd ajunse în sat se înnopta. Apucă pe ulicioarele cele mai dosnice; mergea repede; nu întîlni nici un om. La un colţ coti; uliţa era pustie; întinse mîna cu un gest hotărît şi bătu în poarta Caterinei.

După cîteva clipe, în curte se auziră galenţii văduvei.

— Cine-i? întrebă glasul ei subţire.

— Deschide, răspunse Manolios, şi inima începu să-i tremure în piept.

— Cine-i? întrebă ea din nou.

— Eu, eu, Manolios.

Poarta se deschise repede şi văduva întinse braţele.

— Tu eşti, Manolios ? făcu ea cu veselie. Ce vînt te-aduce ? Intră.

Manolios intră şi închise poarta în urma lui. Abia atunci îl apucă spaima. Se opri, privi cele două ghivece cu garoafe şi pietrele mari, albe, din curte, care luceau prin întuneric. Tremura din tot trupul.

— De ce ţi-ai acoperit faţa aşa ? întrebă văduva. Ţi-a fost teamă să nu te vadă cineva ? Ţi-e ruşine ? Poftim în casă. Hai, intră, Manolios, nu-ţi fie frică, n-o să te mănînc.

Manolios rămase nemişcat, tăcut, în mijlocul curţii ; desluşea prin beznă faţa strălucitoare a văduvei, braţele ei, albe, pieptul ei pe jumătate desfăcut...

— Zi şi noapte mă gîndesc la tine, Manolios, spuse văduva. Mi-am pierdut şi somnul din pricina ta. Iar cînd se întîmplă să adorm, te văd în vis... Zi şi noapte te chem : Vino ! Vino ! Şi astă-seară, iată, ai venit ! Bine-ai venit, dragul meu Manolios !

— Am venit ca să scapi de mine, Caterina, spuse liniştit Manolios. Să nu te mai gîndeşti la mine, să nu mă mai chemi. Am venit ca să te scîrbeşti de mine, Caterina, sora mea.

— Eu să mă scîrbesc de tine, dragul meu Manolios ? strigă văduva. Dar tu eşti singura mea nădejde pe lumea asta. Fără să ştii, fără să vrei, fără să vreau nici eu, tu eşti izbăvirea mea. Nu te speria, Manolios ; nu trupul meu, ci sufletul din mine îţi vorbeşte. Pentru că am şi eu un suflet, Manolios.

— În casă e opaiţul aprins ; să mergem înăuntru să mă vezi.

— Să mergem, spuse văduva, şi-l luă de mînă cu duioşie.

Intrară. Patul larg al văduvei, frumos împăturit, ocupa toată încăperea ; deasupra atîrna icoana sfintei Fecioare, sub care ardea o candelă mică de sticlă purpurie, iar jos era aprins un sfeşnic înalt cu trei lumînări.

— Pregăteşte-ţi inima, Caterina, spuse Manolios, aplecîndu-se sub cele trei lumînări. Vino mai aproape şi mă priveşte.

Şi începu să-şi desfacă încet batista. Mai întîi apărură buzele umflate, crăpate şi vinete ; apoi obrajii plini de răni, sfîrtecaţi, din care curgea un lichid galben şi gros, ca puroiul ; după aceea fruntea întinsă, roşie, ca o bucată de carne vie.

Văduva deschise ochii mari şi-l privi, îl privi bine... Deodată, îşi acoperi faţa cu mîinile, căzu în braţele lui şi începu să bocească :

— Manolios, Manolios, dragostea mea !

Manolios o împinse încet de lîngă el.

— Priveşte-mă ! Priveşte-mă ! Nu plînge, nu mă îmbrăţişa ! Priveşte-mă !

— Dragostea mea ! Dragostea mea ! striga ea, nevoind să se depărteze de lîngă trupul lui.

— Nu ţi-e scîrbă ?

— Cum ar putea să-mi fie scîrbă de tine, dragul meu ?

— Trebuie, trebuie, Caterina, sora mea ; ca să scapi... şi ca să scap şi eu.

— Nu vreau să scap ; dacă scap de tine, Manolios, sînt pierdută.

Manolios se prăbuşi pe o ladă, alături de pat, deznădăjduit.

— Ajută-mă, Caterina, spuse el rugător, ajută-mă să mă mîntui... Şi eu mă gîndesc la tine, şi n-am puterea să scap. Ajută-mă să-mi feresc sufletul, să nu mi-l pîngăresc !

Văduva se rezemă de perete, foarte palidă ; îl privea pe Manolios şi inima i se sfîşia, ca şi cum ar fi auzit în toiul nopţii strigătele propriului ei copil gata să se înece...

— Ce pot să fac eu pentru tine, dragul meu ? murmură în cele din urmă. Ce vrei să fac ?

Manolios tăcea.

— Vrei să mă omor ? întrebă văduva. Vrei să mă omor, ca să scapi tu ?

— Nu ! Nu ! strigă Manolios îngrozit. Sufletul tău ar fi atunci pierdut pentru totdeauna şi nu vreau asta!

Tăcură din nou ; după cîteva clipe, Manolios continuă :

— Vreau să te mîntui. Numai aşa mă voi mîntui şi pe mine, sora mea. Izbăvirea sufletului tău atîrnă de mine.

— Sufletul meu atîrnă de tine, dragul meu Manolios ? strigă văduva cu inima tresărindă. Ia-l atunci, du-l unde vrei tu. Gîndeşte-te la Hristos ; şi sufletul Magdalenei atîrna, tot aşa, de el.

— La el mă şi gîndesc ! strigă Manolios, care se simţi deodată uşurat. La el mă şi gîndesc, ziua şi noaptea, sora mea.

— Calcă pe urmele lui, dragul meu Manolios. Cum a făcut el de a mîntuit-o pe Magdalena cea păcătoasă ? Ştii ? Eu nu ştiu. Fă din mine tot ce vrei tu.

Manolios se ridică.

— Plec. Ai rostit o vorbă care m-a uşurat, sora mea.

— Şi tu dragul meu Manolios, şi tu ai rostit o vorbă care m-a uşurat ; mi-ai spus „sora mea"...

Manolios începu să-şi înfăşoare din nou faţa cu batista ; numai ochii îi rămaseră descoperiţi, ca şi mai înainte.

— Rămîi cu bine, sora mea, spuse el. O să mai vin.

Văduva îl apucă din nou de mînă ; străbătură împreună curtea ; Caterina culese pe întuneric un mănunchi de garoafe şi i le puse în mînă.

— Ia-le, spuse ea. Hristos să fie cu tine, Manolios !

Deschise poarta, se uită de-a lungul străzii ; nu se zărea nici un om.

— De azi încolo n-o să mai deschid poarta nimănui, spuse văduva. O să aştept pînă te întorci tu. Dumnezeu să te binecuvînteze !

Manolios ieşi în drum şi se pierdu în întunericul nopţii.

VII

A sosit şi luna mai ; vremea s-a făcut frumoasă. În holdele mănoase grînele dau în copt ; măslinele leagă şi se îngroaşă. În vii, agurida atîrnă de butuci, iar smochinii mustesc în smochinele verzi, transformînd laptele otrăvitor în miere. Licovrisioţii mănîncă usturoi ca să fie sănătoşi şi tot satul duhneşte de un miros urît. Bătrînul Patriarheas s-a pus iar pe îndopat, înfulecînd cu lăcomie orice, de parcă i se bat calicii la gură ; se îngraşă peste măsură, sîngele i se urcă la cap şi cu două zile mai înainte, Antonis, bărbierul, i-a pus ventuze cu sînge, să nu-l lovească damblaua. Moşneagul Ladas molfăie şi el un căţel de usturoi, smerit şi chibzuit, îngropat pînă la gît în calculele sale : socoteşte cîte chiupuri de untdelemn, cîte butoaie de vin şi cîţi saci de grîu va recolta anul acesta ; îşi numără datornicii, adaugă dobînzile, se gîndeşte cum să-şi încaseze banii. N-a uitat nici cele trei lire date lui Ianacos şi plănuieşte să-i scoată măgăruşul la mezat, ca să pună mîna pe el.

Logodnicii se înarmează cu răbdare. În luna mai nu se fac nunţi, în iunie vine secerişul, muncile cîmpului se înteţesc, ele nu suferă întîrziere şi nimănui nu-i e atunci gîndul la însurătoare ; în luna următoare începe treieratul ; după treierat, culesul viilor. Deci

îndrăgostiţii trebuie să aştepte pînă la mijlocul lui septembrie, după Ziua Crucii ; atunci toate munciie se termină, bucatele de pe cîmp sînt strînse şi preotul porneşte să binecuvînteze perechile de tineri însurăţei. Acestea nu vor mai avea pe urmă alte griji decît să mănînce grîul şi untdelemnul strînse peste vară, să bea vinul şi să cunoască bucuria de a zămisli şi de a aduce pe lume copii.

Părintele Grigoris are o mulţime de necazuri. Mariori nu s-a cununat încă, iar Mihelis a apucat pe un drum rău. N-a strălucit niciodată prin deşteptăciune, dar acum Manolios şi prietenii lui l-au smintit de tot la cap, abuzînd de slăbiciunea lui ; Mihelis a început să împartă, fără ştirea tatălui său, făină şi untdelemn săracilor, şi din cînd în cînd măgăruşul acela blestemat al lui Ianacos — dar-ar Dumnezeu să crape ! — cară metecilor de pe Sarachina coşuri pline cu merinde... „Cu aşa minte, cobea părintele Grigoris, prostănacul ăsta o să-şi risipească repede tot avutul, şi atunci ce-o să se facă fata mea ?"

Dar e ceva şi mai grav încă : ţapul de popă de pe Sarachina slujeşte în fiecare duminică într-o peşteră şi după aceea ţine predici ; multe oi de-ale preotului din Licovrisi fug din turma lui şi se duc să asculte palavrele acelui gură spartă... „Un sat e ca un stup de albine, murmura părintele Grigoris. În el nu e loc pentru două regine. Să-şi ia tălpăşiţa cu roiul lui şi să se aciueze unde o şti. Sarachina e stupul meu !"

A sosit luna mai şi pe Sarachina, dar acolo ea e hămesită de foame şi îmbrăcată într-o haină sărăcăcioasă : cîteva flori de cîmp rătăcite printre pietre, cîteva tufişuri înflorite şi o mulţime de şopîrle verzi şi cenuşii, care au ieşit să se încălzească la soare... Acolo nu-s nici măslini, nici vii, nici livezi ; nimic altceva decît stînci aspre şi sălbatice ; din loc în loc, doar cîte un arbore cocoşat de vînt, cu trunchiul răsucit şi scorburos, şi cu

nişte fructe acre şi pline de sîmburi, măslini sălbatici, roşcovi, peri pădureţi, încărcaţi cu ghimpi şi plini de duşmănie faţă de om.

Era o zi de duminică ; peştera cu frescele pe jumătate şterse se umpluse de lumini. Pe pereţi, asceţii se treziseră din somnul lor, unii cu barba şi bărbia mîncate de vreme şi de igrasie, alţii fără piept, fără picioare, schilodiţi ca vai de ei ; din scena Răstignirii nu mai rămăsese decît chipul lui Hristos, înverzit, acoperit de mucegai, şi o frîntură de cruce, cu două resturi de picioare galbene, din care curgea o şuviţă de sînge...

Bărbaţii şi femeile se strînseseră în peşteră dis-de-dimineaţă. Au cîntat şi s-au rugat cu toţi laolaltă, apoi au ieşit şi s-au aşezat la soare. Părintele Fotis stătea în picioare în mijlocul lor. În fiecare duminică, după slujbă, obişnuia să vorbească turmei sale de credincioşi, îmbărbătîndu-i. Întîi îi saluta pe toţi la rînd, adresa fiecăruia în parte cîte o vorbă bună, apoi începea să predice cuvîntul lui Dumnezeu şi cuvîntul lui propriu. La început, glasul îi era potolit, dar încetul cu încetul devenea aspru ; vorbele lui se rostogoleau parcă din vîrful stîncilor şi se opreau drept în sufletele oamenilor.

— Sîntem încă în viaţă, nu ne dăm bătuţi ! Să trăiţi, fiii mei ! le spuse el în ziua aceea pe un ton vesel, spre a le da curaj.

Uneori le povestea parabole, alteori le vorbea despre viaţa lui, despre cîte a văzut şi-a îndurat el ; cel mai adesea lua *Evanghelia*, o deschidea la întîmplare, citea două-trei fraze din ea şi-şi lua avînt. În faţa ochilor extaziaţi ai refugiaţilor se deschideau atunci deodată cele şapte ceruri, zdrenţele de pe ei se transformau în aripi, măruntaiele din ei uitau de foame.

— Adevărurile cele mai mari le numim de obicei poveşti, îşi începu în ziua aceea părintele Fotis predica sa. Astăzi o să vă spun o poveste, fiii mei. Veniţi

mai aproape. Hei, voi, femeilor care plîngeţi, pentru voi vorbesc ! Apropiaţi-vă !

Femeile se apropiară, cu copiii pe lîngă ele, şi se aşezară jos, pe vine, în jurul lui ; bărbaţii rămaseră în picioare în spatele lor, iar bătrînii, rezemaţi în toiege, se pregăteau să asculte cele ce avea să le spună popa.

— Au fost odată, începu părintele Fotis, doi vînzători de păsări care s-au urcat pe un munte şi şi-au întins capangele acolo. Le-au întins şi-au plecat, iar cînd au venit a doua zi dimineaţa, ce să vadă ? Capangele lor erau pline de porumbei sălbatici. Bietele păsări se zbăteau deznădăjduite să scape, dar ochiurile plaselor erau foarte mici ! În cele din urmă, porumbeii se ghemuiseră unul într-altul şi stăteau aşa, tremurînd. „Sînt numai oase şi piele, prăpădiţii ! spuse unul din vînzători. Cum o să-i vindem în tîrg ?" „Să-i hrănim bine cîteva zile, să se îngraşe", zise celălalt. Le-au dat grăunţe din belşug, le-au adus apă. Porumbeii se repeziră să mănînce şi să bea cu lăcomie. Numai unul nu voia să mănînce şi stătea flămînd. Cîteva zile la rînd le-au dat mereu grăunţe şi apă ; porumbeii începeau să se îngraşe văzînd cu ochii. Numai cel încăpăţînat... îndărătnic slăbea şi se căznea într-una să iasă din plasă. Peste cîteva zile, vînzătorii au venit să-i ia şi să-i ducă la tîrg. Porumbelul care stătuse tot timpul flămînd slăbise atît de mult, că, repezindu-se o dată, a trecut prin plasă şi şi-a luat zborul liber în văzduh... Asta-i povestea, fiii mei. Oare de ce v-am spus-o ? Cine ar putea să mi-o tălmăcească ? Voi, bătrînilor, ce ziceţi ? Ia stoarceţi-vă puţin mintea !

Dar bătrînii tăceau. Atunci vlăjganul care purtase prapurul glăsui :

— Eu, părinte, cred că te gîndeşti la foametea noastră şi vrei să spui că ea o să ne-ajute să ne recăpătăm libertatea... Vrei să spui că noi sîntem asemenea

porumbelului care postea... Dar restul nu-l înțeleg... Mintea mea nu poate pătrunde mai mult ; iartă-mă !

— Ai înțeles ce era mai de seamă, Luca ; ai binecuvîntarea mea, spuse preotul. O să vă tălmăcesc eu restul, fiii mei. Noi, în satul nostru bogat, începusem să ne îngreuiem, să ne ghiftuim și să ne împovărăm peste măsură sufletul cu trupul care se îngrășa. Trăind în pace, liniște și huzur, trupul a prins osînză și ne-a copleșit sufletul. Ne spuneam : totul merge bine, dreptatea domnește în lume, nimeni nu flămînzește, nimeni nu suferă de frig, o lume mai bună nici că se află... Atunci Dumnezeu a avut milă de noi și i-a trimis pe turci, care ne-au pustiit satul, ne-au azvîrlit pe drumuri. Am fost năpăstuiți și am văzut că lumea e plină de nedreptăți. Am flămînzit, am suferit de frig și am văzut că pe lume există foame și frig ; iar alături de oamenii care suferă de foame și de frig sînt alții — o văzurăm și p-asta ! — care mănîncă cît patru, stau la căldură lîngă vetrele lor, unde focul nu se stinge niciodată, și se uită rîzînd la cei goi și flămînzi... Nenorocirea ne-a deschis ochii și am văzut limpede totul. Foamea ne-a întins aripile și am scăpat din plasa nedreptății și a traiului ușor ! Acum sîntem liberi, putem să începem o viață nouă, mai curată, mai cinstită. Lăudat fie Domnul !

Nimeni nu scoase o vorbă. Bătrînii dădeau din cap, femeile continuau să plîngă încet. Numai bărbații se uitau în ochii preotului și simțeau că vitejia și dîrzenia începeau să prindă iarăși aripi în sufletele lor.

Deodată, purtătorul prapurului ridică din nou glasul :

— Părinte, bine ai spus : Dumnezeu a avut milă de noi și ne-a trimis nenorocirea, așa după cum și călărețul bun biciuiește calul leneș... Nenorocirea ne-a biciuit sîngele, ne-a deschis inima ; ea ne-a izbăvit. Dar vorba e, cum o să biruim acum nenorocirea ? Asta

să ne-o spui, părinte. Că dacă n-o doborîm noi pe ea, o să ne doboare ea pe noi. Nenorocirea o să ne dea gata, părinte ! strigă el cu ochii plini de lacrimi, deoarece își aminti de băiețașul lui, Iorgos, care murise pe drum.

— Nu te teme, Luca, nenorocirea o s-o stăpînim, o s-o punem la jug, răspunse preotul. Ea o să intre în slujba noastră, o să vezi. Muncă, răbdare, iubire, iată armele noastre ! Trebuie să aveți numai încredere. Uite, eu îmi închid ochii și văd în jurul meu case zidite din piatră, o biserică cu clopotniță, o școală cu două rînduri și o curte mare, plină de copii, iar în jurul satului văd grădini, vii și lanuri cu semănături... Începutul l-am și făcut ; am găsit printre pietre puțin pămînt și l-am însămînțat ; apa izvoarelor am zăgăzuit-o în șanțuri ; am altoit pomii pădureți ; am purces să zidim... În satul acesta bogat, Licovrisi, care-și merită numele [1], se mai găsesc totuși doi-trei oameni buni la suflet, care-și aduc aminte de noi. Iată, unul ne-a dat tot avutul lui, trei lire de aur ; altul ne-a trimis cîteva coșuri cu de-ale mîncării ; o femeie păcătoasă ne-a dăruit oaia ei... Iar un alt păcătos, care a murit alaltăieri, s-a gîndit la noi în clipa cînd își dădea sufletul și ne-a lăsat prin testament un cufăr plin cu lucruri folositoare — Dumnezeu să-i ierte toate păcatele ! Ne înrădăcinăm, fiii mei ; ne prindem din nou de pămînt, o să creștem iarăși. Aveți încredere !

— Și-o s-o luăm iar de la capăt, părinte ? strigă un tînăr țîfnos, cu fața vînătă de foame și cu o zdreanță înfășurată în jurul mijlocului. Înseamnă că nu s-a schimbat nimic și că o s-o luăm iar de la capăt ? Îți amintești prea bine, părinte, că în satul nostru nu erau numai bogați, erau și săraci ; mama a murit de foame, pe cînd satul înota în untdelemn și în vin și toate cup-

[1] Licovrisi, izvorul lupului (în limba greacă).

toarele vecinilor erau pline de pite, iar mama leşina mereu din pricina mirosului de pîine coaptă... Care va să zică, tot aşa o să fie, părinte ? O să avem iar bogaţi şi săraci ?
Părintele Fotis înclină capul ; rămase cîtva timp gînditor.
— Petros, spuse el în cele din urmă, eşti deschis şi iute la vorbă ; îmi placi. Ceea ce mă întrebi tu pe mine, îl întreb şi eu, zi şi noapte, pe Dumnezeu, şi-l rog să mă lumineze. Îi strig : „Doamne, vrem să întemeiem satul nostru pe temelii noi ! Să nu mai fie nedreptăţiri ! Sau toţi să flămînzească şi să sufere de frig, sau toţi să mănînce şi să se îmbrace. Nu se poate oare, Doamne, ca dreptatea să domnească pe lume ?"
— Şi ce ţi-a răspuns Dumnezeu ? întrebă tînărul, cu voce aspră.
— Stai încet ! Nu mă lua prea repede ! Mintea mea slabă nu poate primi lumina dumnezeiască decît într-o mică măsură. Nenorocirea ne-a făcut pe toţi egali ; mulţumită ei, am ajuns cu toţii săraci. Nimeni nu mai are cuptorul plin de pîine şi nimeni nu mai poate cădea în păcatul de-a nu da şi vecinei care flămînzeşte. Ceea ce mai înainte era greu, acum, fiii mei, poate fi înfăptuit ! Sufletele ni s-au eliberat de sub povara burţilor prea pline, ele pot zbura acum cu propriile lor aripi.
Popa se întoarse către un bătrîn, care asculta rezemat în toiagul lui, clătinînd din cap, şi-i spuse :
— Cine ar fi fost în stare, moş Harilaos, să-ţi ia, acum trei luni, viile şi măslinii şi să le împartă săracilor ? Le-ai fi dat ?
— Să mă ierte Dumnezeu, niciodată ! răspunse bătrînul. Spune şi dumneata, părinte, ţi-ai fi tăiat oare mîinile, picioarele şi bojocii, să le împarţi vecinilor ? Ei bine, tot aşa ţineam şi eu la măslinii şi la viile mele.

— Iar dumneata, moş Pavlis, ţi-ai fi deschis cufărul să împarţi lirele din el sărăcimii ?
Un bătrîn din faţa popii încreţi din sprîncene şi nu răspunse ; dar scoase un oftat dureros, aducîndu-şi aminte de sipetul de acasă.
— Cel ce are pămînturi, strigă părintele Fotis, înfuriindu-se pe neaşteptate, cel ce are pămînturi şi pomi se face pămînt şi pom, şi sufletul lui pierde înfăţişarea dumnezeiască. Cel ce are cufere se face cufăr ; tu te-ai făcut cufăr, nefericitule Pavlis, iar tu, sărmane Harilaos, te-ai făcut pămînt înainte de a muri ! Dar, lăudat fie Domnul, acum am scăpat ! În sfîrşit, acum aţi văzut şi voi, cei bogaţi, ce va să zică goliciunea şi foamea ; acum aţi înţeles şi voi durerea celui sărac.
— Da, suspină bătrînul Pavlis, am înţeles.
— Acum o să punem totul laolaltă, continuă părintele Fotis. N-o să mai fie nimic al meu şi nimic al tău ; n-o să mai existe garduri, lacăte şi cufere. Aici o să muncim toţi şi-o să mîncăm toţi. Fiecare o să muncească ce poate şi cît poate ; unul va prinde peşte în Voidomata, altul se va duce la vînătoare, celălalt o să lucreze pămîntul, altul o să pască vitele pe care o să se îndure Dumnezeu să ni le trimită. Fraţi sîntem. Nu-i aşa ? Alcătuim o singură familie, avem un singur tată, pe Dumnezeu... Să zidim temelii noi în sufletul nostru ! strigă preotul, deschizîndu-şi larg braţele spre mulţime. A zidi temelii noi nu-i lucru uşor ! Ajutaţi-mă, fraţilor ! Muncă, răbdare şi iubire — şi credinţă în Dumnezeu !... Cum trăiau oare primii creştini ? Se adunau în catacombe săpate adînc în pămînt şi puneau temelii noi lumii noastre. Peşterile acestea, în care ne adăpostim acum, în măruntaiele pămîntului, sînt catacombele noastre ; îl avem şi noi pe Hristos alături ; am văzut nedreptatea şi-o s-o înlăturăm ! Nu te teme, Petros, fiul meu ! Uită trecutul, blestemat fie

el ! Puneţi umărul cu toţii laolaltă, să clădim o lume nouă !

Subjugaţi de cuvintele preotului, cei de faţă se ridicară şi se strînseră în jurul lui.

— Cu toţii laolaltă ! mai strigă o dată preotul. Cu toţii laolaltă ! Iată cuvîntul nou care o să ne izbăvească !

— Cu toţii laolaltă ! strigară femeile şi bărbaţii, ridicîndu-şi braţele, ca şi cum ar fi rostit un jurămînt.

Bătrînul Harilaos îşi făcu o cruce mare.

— Sărăcia mi-a lărgit inima, spuse el cu ochii plini de lacrimi. Nu mai vreau bogăţie, Doamne, căci ea o să mă facă iar hain.

— Nu te teme, moş Harilaos ! strigă Petros rîzînd. Nu te teme, nu te-om lăsa noi să te mai îmbogăţeşti !

Popa îşi scoase patrafirul, îl împături şi-l dădu unei bătrîioare, pe care o însărcinase cu slujba de paracliseră.

— Fiii mei, spuse el, astăzi e duminică ; odihniţi-vă ! Mîine vom porni din nou la muncă. Voi, tinerilor, întreceţi-vă la aruncarea cu pietre ; voi, bărbaţilor, adunaţi-vă şi tăifăsuiţi ; voi, femeilor, dezlegaţi-vă gurile şi alinaţi-vă durerea una alteia. Eu trebuie să mă duc pe muntele din faţă, unde mă aşteaptă prietenii noştri buni, coşniţarii. Pe diseară, fiii mei ! Dumnezeu să fie cu noi !

Cu aceste cuvinte, îşi luă toiagul şi porni la drum.

Cei trei apostoli, Petru, Iacob şi Ioan, strînşi în jurul lui Manolios, deschiseseră Evanghelia mică pe care o adusese în dimineaţa aceea Ianacos şi se pregăteau să înceapă lectura.

După ce prima impresie de groază le trecu, se obişnuiră cu faţa spuzită de răni a lui Manolios, şi acum puteau să se uite la ea fără scîrbă şi fără teamă. Ianacos se dusese, fără ştirea lui Manolios, la părintele Fotis şi-l rugase să vină să vadă boala prietenului lor şi să-şi dea cu părerea. Popa era un om care umblase mult prin lume şi îndurase multe ; cunoştea toate bolile trupului şi ale sufletului ; ar putea — cine ştie ? — să găsească vreun leac şi pentru asta... Poate că Manolios n-are nevoie de alifii şi buruieni ; poate că această boală neaşteptată are alte rădăcini. Dacă e cumva isprava vreunui demon, popa ar putea izgoni desigur duhul necurat.

Deci toţi trei se urcară în ziua aceea pe munte, fiecare aducînd cîte un dar pentru prietenul lor bolnav : Ianacos îi aduse mica *Evanghelie*, Costantis o cutie de rahat, Mihelis o icoană ce reprezenta Răstignirea. Era o icoană foarte veche, moştenită de la mama lui ; îl înfăţişa pe Hristos răstignit, iar de jur împrejurul lui erau pictate mii de rîndunici — rîndunici, nu îngeri ; acestea stăteau pe braţele şi în vîrful crucii, cu ciocurile deschise, ca şi cînd ar fi ciripit... Şi crucea întreagă îmbobocise, de jos pînă sus ; era acoperită de floricele trandafirii şi părea un migdal înflorit. În mijlocul florilor şi al păsărilor, Hristos răstignit zîmbea ; iar la picioarele crucii şedea singură Magdalena, păcătoasa, şi ştergea cu părul ei despletit sîngele care curgea din gleznele Mîntuitorului...

Manolios stătea pe laviţa din faţa stînei şi-i aştepta. Se spălase şi se gătise cu hainele de duminică. În mînă ţinea masca pe care o sculptase în lemnul de soc şi privea cu luare-aminte gura lui Hristos. O privea din faţă, apoi o sucea cînd la dreapta, cînd la stînga, spre a contempla plînsul, durerea şi zîmbetul Mîntuitorului.

Manolios luă darurile aduse de prietenii lui, se închină în faţa *Evangheliei* şi privi îndelung Răstignirea din icoana lui Mihelis.

— Asta nu-i Răstignirea, e primăvara, murmură el.

Privi apoi femeia de la picioarele lui Hristos, cu părul ei blond despletit, şi suspină. Îşi apleacă buzele şi sărută picioarele celui răstignit, dar se retrase deodată, cutremurat: i se păru că sărutase părul blond şi ceafa goală a păcătoasei.

Ianacos luă icoana din mîinile lui Manolios.

— Hai, Manolios, spuse el, deschide *Evanghelia* şi citeşte.

— Ce să citim, Ianacos? întrebă Manolios.

— Deschide la întîmplare! Şi ceea ce n-om înţelege, o să stăm şi-o să ne gîndim împreună, pînă om găsi dezlegarea...

Manolios luă *Evanghelia*, se aplecă, o sărută şi o deschise la întîmplare.

— În numele Tatălui şi al Fiului şi-al sfîntului Duh, rosti el şi începu să citească, silabisind cuvînt cu cuvînt: „Văzînd însă Isus mulţimile, s-a suit în munte; şi dacă a şezut, au venit la dînsul ucenicii lui; iară el, deschizîndu-şi gura, îi învăţa pre ei zicînd: Fericiţi cei săraci cu duhul, că a lor este împărăţia cerurilor".

— Nu-i greu, făcu Ianacos cu un aer mulţumit. Slavă Domnului, am înţeles totul. Tu, Costantis?

Costantis avea însă o nedumerire:

— Ce vrea să zică: „cei săraci cu duhul?" întrebă el.

— Cei neştiutori de carte, explică Ianacos. Cei ce nu s-au dus la şcoli mari, să le sară o doagă de la cap.

— Nu, nu neştiutori de carte, îndreptă Manolios. Că poţi să fii învăţat, ca părintele Fotis, şi să intri în împărăţia cerurilor. Şi poţi să fii fără ştiinţă de carte şi să nu intri, ca moşneagul Ladas... Eu cred că altceva vrea să zică aici, dragă Ianacos. Tu ce spui, Mihelis?

— „Săraci cu duhul" trebuie să fie cei fără răutate, răspunse Mihelis. Cei cu mintea simplă, curată, care nu taie firul de păr în patru, dar cred cu nevinovăţie şi încredere... Aşa mi se pare mie; o să-l întrebăm însă pe părintele Fotis...

— Mai departe! spuse Ianacos, care se grăbea. Gata cu asta; mai departe!

Manolios continuă cititul:

— „Fericiţi cei ce plîng, că aceia se vor mîngîia."

— Asta-i mai greu, spuse Ianacos scărpinîndu-se în cap. Ce-o fi vrînd să zică, „se vor mîngîia"?

— Că o să fie mîngîiaţi... explică Costantis. Dar cine o să-i mîngîie? Şi pe cine? Nu înţeleg.

— Eu cam înţeleg, spuse Manolios. „Cei ce plîng", vrea să zică cei care suferă şi pătimesc; aceştia nu trebuie să fie îngrijoraţi, Dumnezeu o să-i mîngîie.

— O să-l întrebăm şi de asta pe părintele Fotis, spuse din nou Ianacos, care stătea ca pe ghimpi. Mai departe!

— „Fericiţi cei blînzi, că aceia vor moşteni pămîntul."

— Ei, asta-i limpede ca lumina zilei! strigă Ianacos. Fericiţi cei care sînt blînzi, adică buni, moi, paşnici; aceia vor birui pînă la urmă, şi pămîntul întreg o să fie al lor. Dar asta nu înseamnă că prin război, ci cu dragostea vor cuceri ei lumea. Jos cu războiul! Toţi oamenii sîntem fraţi!

— Şi turcii? întrebă Costantis, căruia îi venea greu să admită această idee.

— Şi turcii! răspunse Ianacos în avîntul său. Da, şi aga, şi micul Iusuf, şi seizul, toţi!

— Chiar şi aceia care au nimicit din temelii satul părintelui Fotis? întrebă Costantis stăruitor.

Ianacos se scărpină din nou în cap.

— Asta nu ştiu, răspunse el. O să-l întrebăm pe părintele Fotis... Mai departe!

— „Fericiţi cei ce flămînzesc şi însetează de dreptate, că aceia se vor sătura."

— Ah ! făcură toţi într-un glas. Să dea Dumnezeu să ne săturăm de dreptate !

Ianacos se aprinse. Se ridică în picioare şi strigă :

— „Fericiţi cei ce flămînzesc şi înseteează de dreptate !" Noi sîntem ăştia, băieţi ! Nouă ne vorbeşte Hristos, nouă, cărora ne e foame şi sete de dreptate... Inima mea a prins aripi, fraţilor, ca şi cum Hristos şi-ar fi întors faţa spre mine şi mi-ar fi vorbit... Curaj, băieţi ! Mai departe, dragă Manolios.

— „Fericiţi cei milostivi, că aceia se vor milui."

— Ascultă asta, bătrîne Patriarheas ! strigă Ianacos, ridicîndu-se din nou. Ascultă asta, nesătulule, tu, care nu ne mai saluţi cînd ne întîlneşti pe drum, din pricină că am dat de pomană patru coşuri cu merinde săracilor ! Ascultă asta, popă Grigoris, tu, care te-ai înverşunat să-i goneşti pe cei înfometaţi, pentru ca masa ta să fie încărcată şi burta-ţi plină, gata să plesnească şi să împută lumea ! Auzi-o şi tu, Ladas, zgîrie-brînză, tu, care nu dai un pic de apă nici măcar îngerului tău păzitor ! Bravo ţie, Mihelis, că nu semeni cu tatăl tău ! Tu o să intri în împărăţia cerurilor cu cele patru coşuri, pentru că bunătăţile din ele erau ale tale, nu ale noastre... Mai departe !

— „Fericiţi cei cu inimă curată, că aceia vor vedea pe Dumnezeu."

— Eu nu pricep toate vorbele, spuse Costantis, dar le înţeleg bine rostul. Numai acest „vor vedea" mă pune în încurcătură. Cum vine asta : „vor vedea" ?

— Vor vedea faţa lui Dumnezeu, mă blegule ! răspunse Ianacos. Aceia care au inima curată vor vedea faţa lui Dumnezeu. Simplu !

— Dar unde ai învăţat tu toate astea, Ianacos ? făcu uimit Costantis. Ia te uită, eşti în stare să spui că ai o minte mai înţeleaptă ca a lui Solomon !

— Mă, nu cu mintea le tălmăcesc, răspunse Ianacos, ci cu inima ; ea e Solomonul meu ! Mai departe !

— „Fericiţi veţi fi cînd vă vor ocărî şi vă vor prigoni şi vor zice tot cuvîntul rău, minţind împotriva voastră, pentru mine. Bucuraţi-vă şi vă veseliţi, că plata voastră multă este în ceruri, căci aşa au prigonit şi pe prorocii care au fost înainte de voi."

— Citeşte încă o dată, dragă Manolios, ceru Ianacos. Şi mai rar, rogu-te ! Crîmpeiul ăsta îmi pare, Dumnezeu să mă ierte, cam încîlcit.

Manolios citi încă odată pasajul.

— Mie mi se pare cît se poate de limpede, spuse el. Toţi fruntaşii satului, toţi bogătanii, mincinoşii şi potlogarii ne vor prigoni într-o zi pe noi patru şi ne vor osîndi pentru că o să spunem adevărul. Vor aduce martori falşi ca să jure împotriva noastră. Poate că or să dea cu pietre în noi, poate chiar că or să ne ucidă ; n-au făcut la fel şi cu prorocii ? Dar noi trebuie să simţim o mare bucurie în asta, fraţilor, fiindcă o să ne dăm viaţa pentru Hristos. Oare nu şi-a dat şi el viaţa pentru noi ? Ăsta e înţelesul de aici.

— Ai dreptate, Manolios ! sări Ianacos, ai cărui ochi scăpărau de mînie. Îl şi văd pe popa Grigoris mergînd înainte, în chip de Caiafa. Îl şi aud pe Ladas strigînd din urmă-i : „Omorîţi-i ! Omorîţi-i ! Vor să ne spargă cuferele şi să împartă săracilor lirele noastre de aur !" Îl aud şi pe bătrînul Patriarheas — iartă-mă, dragă Mihelis ! — zicînd ca un Pilat : „Eu mă spăl pe mîini, nu mă bag, nu m-amestec ; omorîţi-i !" Dar în el, în inima lui o să se bucure, pentru că noi îi încurcăm socotelile : nu-l lăsăm să-şi ronţăie în tihnă purceii de lapte, să ciupească slujnicele de buci şi s-o cheme pe văduva Caterina să-l frece pentru că e, cică, răcit !... Hei, ticăloşilor, ciufuţilor şi iezuiţilor, o să vină, se apropie, a sosit dreptatea lui Dumnezeu !

Ianacos se aprinse de-a binelea. Se întoarse cu faţa spre sat şi arătă cu pumnul într-acolo, ameninţător.

Dar în aceeaşi clipă îl văzu înaintea lui pe părintele Fotis; amuţi deodată, muşcîndu-şi limba în gură.

— Iartă-mă, părinte! se bîlbîi el. Tocmai citeam *Evanghelia* şi ni s-au încins inimile.

Preotul se apropiase în vîrful picioarelor, astfel că cei patru prieteni, cufundaţi în lectura lor, nu-l simţiseră; se oprise în loc şi-i asculta zîmbind.

— Să fie într-un ceas bun, fiii mei! rosti preotul înaintînd spre ei. Dumnezeu fie cu voi!

Se ridicară bucuroşi şi-i făcură loc să stea pe laviţă. Dar preotul, văzîndu-l pe Manolios, se zgudui.

— Ce ai, fiul meu? îl întrebă el. Ce-ai păţit?

— Dumnezeu mă pedepseşte, părinte! răspunse Manolios, lăsîndu-şi capul în jos. Nu te uita la mine, întoarce-te spre *Evanghelie* şi lămureşte-ne-o! Aşteptam pe sfinţia-ta să ne ajuţi. Noi sîntem nişte bieţi nepricepuţi. Ce putem înţelege singuri?

— Creierul nostru, adăugă Costantis, e o buturugă necioplită; vino de-o ciopleşte sfinţia-ta, părinte!

— Să vă ajut, eu? făcu părintele Fotis. Dar toţi înţelepţii lumii ar trebui să vină aici şi să vă asculte pe voi. Auzindu-vă, ar înţelege şi ei, sărmanii, cuvintele lui Hristos. Ai dreptate, Ianacos. *Evanghelia* nu se citeşte cu mintea; mintea nu înţelege mare lucru. *Evanghelia* se citeşte cu inima; inima înţelege totul. Într-o duminică, Ianacos, o să te chem la biserica noastră, în catacombă, să ne desluşeşti cuvîntul lui Dumnezeu. Nu rîde, îţi vorbesc serios.

Apoi se întoarse din nou către Manolios.

— Toate bolile, fiul meu, pornesc de la suflet. El stăpîneşte trupul. Pesemne că sufletul ţi-e bolnav, Manolios; pe el trebuie să-l vindeci! Trupul, vrînd-nevrînd, o să-l urmeze... Dar, mai întîi, să stăm puţin de vorbă. De ce m-aţi chemat? Cu ce pot să vă ajut? Vă ascult, spuneţi-mi... După aceea o să vorbim împreună noi doi, Manolios.

— Părinte, răspunse Mihelis, dar tocmai pentru boala lui Manolios te-am chemat. Ne-am spus că s-ar putea să fie vreun duh rău care i s-a lipit de faţă şi sfinţia-ta trebuie să ştie vreo rugăciune pentru alungarea lui...

— Şi apoi, părinte, interveni Ianacos, sînt multe lucruri pe care eu nu le pricep. Toate vin de la Dumnezeu, aşa-i? Atunci de ce nenorocirea asta a căzut pe capul lui Manolios, şi nu, să zicem, pe capul agăi, al părintelui Grigoris sau al moşneagului Ladas? Ce fel de dreptate e asta? Zău că nu pricep. Şi întorcîndu-se spre Manolios: De ce nu strigi şi tu? De ce nu-ţi ridici glasul spre Dumnezeu, să-l întrebi? Stai cu braţele încrucişate, cu capul în pămînt şi zici: „Dumnezeu mă pedepseşte". Dar ce-ai făcut tu, să te pedepsească? Ridică-te; nu eşti o oaie, eşti un om; întreabă, cere socoteală! Asta înseamnă să fii om: un lucru viu, care se ridică şi întreabă!

Părintele Fotis se răsuci, întinse braţul şi închise cu mîna gura lui Ianacos.

— Ianacos, zise el, întrebi prea multe. Îţi ridici prea des glasul, şi vrei ca Dumnezeu să coboare în faţa ta să-ţi dea socoteală? Dar cine eşti tu ca să-i ceri lui Dumnezeu să coboare pe pămînt?

— Vreau să înţeleg... murmură Ianacos cu sfiiciune.

— Să înţelegi gîndurile lui Dumnezeu, Ianacos? făcu popa cu groază. Dar omul este un vierme orb căzut la picioarele lui Dumnezeu. Ce poate să înţeleagă el din măreţia lui nemăsurată? Şi eu, cînd eram tînăr, strigam tot aşa ca tine şi întrebam; nu înţelegeam nici eu. Pînă cînd într-o zi, la muntele Athos, bătrînul călugăr, la care îmi făceam ucenicia, mi-a spus o poveste; Dumnezeu să-l odihnească în pace, el îşi arăta adesea gîndul cu ajutorul poveştilor! Cică a fost odată un sătuc pierdut în deşert; toţi locuitorii lui erau orbi. Întîmplarea făcu să treacă pe acolo, cu

armata sa un rege mare, care mergea călare pe un elefant uriaş. Orbii au aflat de acest lucru ; auziseră multe despre elefanţi şi-i cuprinse o dorinţă nestăvilită să se ducă să atingă animalul, să-l cerceteze amănunţit, ca să-şi facă o idee despre el. Au pornit, aşadar, vreo zece, căpeteniile satului să zicem, şi s-au dus la faţa locului. S-au prosternat în faţa regelui şi li s-a dat voie să atingă şi să pipăie elefantul. Unul îi pipăi trompa, altul piciorul, al treilea coastele ; pentru al patrulea orb a fost adusă o scară şi s-a urcat să pipăie urechea ; pe un altul l-au suit şi l-au aşezat pe spinarea elefantului, plimbîndu-l puţin... După aceea, oamenii noştri au plecat bucuroşi, toţi împreună, aşa cum veniseră, şi s-au întors în sat la ei. Toţi orbii s-au strîns în jurul lor, nerăbdători să afle cum şi ce fel era dihania aceea nemaipomenită. Primul spuse : „E o ţeavă mare, care se ridică în sus cu putere şi se răsuceşte ; dacă te înhaţă, e vai de tine !“ Al doilea mărturisi : „E o coloană acoperită cu păr“. Al treilea zise : „E un zid, ca de fortăreaţă, acoperit tot cu păr“. Al patrulea, care pipăise urechea, se împotrivi : „Nu-i nicidecum un zid ! E un covor cu lîna mare, cu urzeala groasă, care se mişcă atunci cînd îl atingi.“ În sfîrşit, ultimul strigă : „Ce tot îndrugaţi acolo ? E un munte uriaş care se mută din loc în loc.“

Cei patru prieteni rîseră de răspunsurile orbilor.

— Noi sîntem orbii, zise Ianacos. Ai dreptate, părinte ; iartă-mă ! Ne învîrtim în jurul unghiei de la degetul cel mic al piciorului lui Dumnezeu şi spunem : „Dumnezeu e tare ca o piatră“. De ce ? Fiindcă nu sîntem în stare să mergem mai sus.

— Nu trebuie să punem întrebări, adăugă Mihelis. Pesemne că Dumnezeu a avut pricinile lui ca să-l lovească pe Manolios. Dar cum să vedem noi aceste pricini, că sîntem orbi.

— Părinte, spuse Manolios, ridicîndu-şi faţa, noi patru sîntem anul ăsta legaţi unul de altul în aşa fel, că nimic nu ne mai poate despărţi. Aşa că e bine, cred, să mă spovedeşti în faţa lor, să vedem toţi împreună care e vina pentru care mă pedepseşte Dumnezeu şi cum m-aş putea lecui... Altminteri, gîndesc eu, atîta vreme cît o să am ăst demon pe faţă, înseamnă că nu m-am căit destul şi că Dumnezeu nu mă vrea...

— Ai vorbit înţelept, Manolios, fiul meu ! spuse preotul. Aşa făceau şi primii creştini ; îşi mărturiseau păcatele faţă de toţi fraţii lor şi toţi împreună găseau drumul mîntuirii... Deci, în numele lui Dumnezeu, te ascultăm, dragă Manolios. Nu uita că toţi sîntem păcătoşi şi că, în clipa asta, Dumnezeu se află deasupra noastră şi te ascultă.

Manolios îşi lăsă capul în jos, să se reculeagă o clipă. Mintea lui flutură peste toată viaţa sa : se revăzu sărac şi orfan, îşi aminti suduielile şi bruftuielile în care l-a crescut mătuşă-sa, Madalenia, apoi liniştea dulce din mînăstire, închinăciunile în chilie, bătrînul călugăr Manasis, care-i vorbea cu vocea lui adîncă şi plăcută despre asceţii din Tebaida, despre apostolii de la lacul Ghenizaret şi despre Hristos răstignit... Ce bucurie încerca el atunci ! I se părea că împărăţia cerurilor coboară pe pămînt ! Şi, pe neaşteptate, într-o dimineaţă, sosise boierul Patriarheas cu alaiul lui, şi curtea mînăstirii se umpluse de catîri, de velinţe roşii şi de glasuri voioase...

Manolios îşi ridică iar faţa în sus şi zise :

— Părinte, nu ştiu de unde să încep... Toată viaţa mi se perindă prin minte... Ajută-mă, părinte ; pune-mi întrebări şi eu am să-ţi răspund. Întrebaţi-mă şi voi, fraţilor !

— Nu căuta începutul, Manolios, răspunse părintele Fotis. Nu există început, nici sfîrşit ! Deschide

gura, spune ce-ţi vine mai întîi în minte ; apoi, o să vezi, vorbele sînt ca cireşele : una le trage pe celelalte şi se împletesc de la sine... Ia închide ochii, Manolios. Spune, ce vezi ? Unde te afli ? Nu te gîndi, răspunde imediat !

— În casa părintelui Grigoris. Toţi fruntaşii satului sînt adunaţi acolo şi iau hotărîri. Împart fiecăruia sarcina pentru Săptămîna Mare a anului care vine... Pentru taina cea grozavă care o să se joace în tinda bisericii... Părintele Grigoris se apropie de mine, îşi pune mîna pe creştetul capului meu şi mă binecuvîntează. „Pe tine, Manolios, îmi spune, te-a ales Dumnezeu să duci povara cea grea a crucii..." Inima mi se sfărîmă în mii de bucăţi...

Manolios deschise ochii, clipi din pleoape ; reveni lîngă tovarăşii lui.

— Adevărat, inima mi s-a sfărîmat în clipa aceea în mii de bucăţi, adăugă el, întocmai ca sticluţa cu miresme din mîna păcătoasei Magdalena, pe care a spart-o ca să-i spele picioarele lui Hristos... Încă de cînd eram copil, aveam o mare închipuire, citeam vieţi de sfinţi şi mintea mi se înflăcăra. Voiam să mă fac şi eu sfînt... Şi cînd am intrat în mînăstire, mă gîndeam numai la schimnici, voiam să mă duc şi eu în Tebaida, să trăiesc ca ei, să nu mănînc, să nu beau nimic şi să fac minuni... Vedeţi, fraţilor, şi cînd eram mic păcătuiam. Satana îmi pîrjolea inima, mă mistuiam. Şi eram atît de trufaş, că voiam — Doamne, iartă-mă ! — să fac şi eu minuni !... Iar cînd am ieşit din casa părintelui Grigoris, tîmplele îmi zvîcneau ; mi se părea că satul se îngustase, că nu mai încăpea şi că eu nu mai eram Manolios, sluga bătrînului Patriarheas, un om îngust la minte, un nepricopsit, ci că devenisem, chipurile, alesul lui Dumnezeu, care avea o mare menire : să meargă pe urmele sfinte ale lui Hristos şi să-i semene lui !

— Îngrozitoare trufie ! murmură Costantis. Tu, Manolios, care eşti aşa de blînd, aşa de smerit...

— Costantis, fiul meu, spuse preotul, inima lui Manolios e plină ; las-o mai întîi să se golească şi după aceea o să-l judeci.

— Iertaţi-mă, fraţilor ! continuă Manolios. Îl aveam în mine pe Satana... Mi-e ruşine că v-o spun, dar mă spovedesc ; nu trebuie să ascund nimic, pentru că Dumnezeu mă ascultă şi mă aude.

— Vorbeşte, vorbeşte, Manolios ! îl îndemnă preotul. Nu te ruşina ! Inima omului e o groapă plină de şerpi, de broaşte şi de porci. Goleşte-ţi inima, ca s-o uşurezi !

Manolios prinse curaj.

— Mă înfoiam ca un curcan, mă învîrteam încolo şi încoace, mă fuduleam şi îmi spuneam mereu : „Manolios, pe tine te-a ales Dumnezeu, pe tine !" Dar într-o zi, datorită ţie, dragă Ianacos...

Apucă mîna lui Ianacos şi vru să i-o sărute, dar Ianacos o retrase mirat.

— Ce-i cu tine, dragă Manolios ? Mie vrei tu să-mi săruţi mîna ?

— Da, ţie, Ianacos, răspunse Manolios. Pentru că tu mi-ai deschis ochii... Datorită ţie am văzut că eram un făţarnic şi un mincinos. Îţi aminteşti, Ianacos, cînd m-ai întîlnit în faţa casei căpitanului şi mi-ai spus — vorbe pentru care-ţi mulţumesc şi-acum : „Mincinosule ! Mincinosule ! Pretinzi că-i semeni lui Hristos şi te pregăteşti să te însori... Iar, după Răstignire, Lenio o să-ţi aducă apă caldă să te speli, rufe curate să te primeneşti şi o să te culci cu ea, după Răstignire, în pat !"

— Iartă-mă, dragă Manolios ! strigă Ianacos, aruncîndu-se în braţele prietenului său. Tu nu ştii ce diavol pusese stăpînire pe mine în ziua aceea... Într-o

zi o să mă spovedesc şi eu în faţa voastră şi o să vă îngroziţi. Părintele Fotis ştie...

— Lăsaţi-l, fraţilor, să dea totul în vileag. Asta o să-l uşureze, repetă preotul, silindu-l pe Ianacos să se aşeze la locul lui. Vorbeşte, dragă Manolios! Nu simţi că te-ai mai uşurat oleacă?

— Pe măsură ce vorbesc, părinte, pe măsură ce vorbesc, mă uşurez... Spovedania e o taină, o taină mare! Acum am căpătat curaj; o să spun totul, totul!

— Te ascultăm, fiul meu! spuse preotul, punîndu-şi mîna pe umărul lui Manolios, ca şi cînd ar fi vrut să-i dea putere din puterea lui. Hai, vorbeşte, fiule!

— Din clipa cînd Ianacos mi-a despuiat inima aşa, m-am zguduit; am văzut prăpastia şi m-am oprit. „Nu ţi-e ruşine, Manolios, mi-am spus; crezi că Răstignirea e o joacă? Crezi oare că o să-ţi baţi joc de Dumnezeu şi de oameni? O iubeşti pe Lenio, eşti nerăbdător să te culci cu ea, şi vrei să faci pe Hristosul? Ruşine să-ţi fie, mincinosule! Trebuie să te hotărăşti, să alegi, făţarnicule!" Şi în clipa aia m-am hotărît! N-o să mă mai însor! N-o să ating nici o femeie! O să rămîn neprihănit!

Ianacos iarăşi nu se putu stăpîni şi strigă:

— Bine-am zis eu, Manolios; tu eşti un sfînt!

— Aşteaptă, aşteaptă, spuse Manolios. Ai să vezi şi-ai să te îngrozeşti! N-am ajuns încă la păcatul cel mai cumplit... Luasem hotărîrea s-o rup cu Lenio; mă certasem cu stăpînul şi pornisem să mă întorc pe munte, în singurătate, departe de ispite. Aici pe munte, îmi ziceam, în aer curat, o să mă dăruiesc numai lui Hristos... Dar iată că în clipa cînd era să apuc pe potecă, să-mi găsesc mîntuirea, la puţul sfîntului Vasile, din marginea satului, ispita îmi stătea în cale şi mă aştepta.

Manolios oftă. Îşi şterse cu batista faţa, care începuse să supureze din nou. Tăcu o bucată de timp; mîinile îi tremurau.

— Curaj, Manolios! făcu preotul. Eu sînt mai păcătos ca tine. Într-o zi o să mă spovedesc şi eu în faţa voastră, şi-atunci o să vi se zbîrlească părul în cap. Eu, aşa cum mă vedeţi, am mîinile mînjite cu sînge de om; odată, Dracul pusese stăpînire pe mine; eram tînăr, sîngele îmi fierbea în vine. Eram păstor şi coborîsem în sat să sărbătoresc Paştele împreună cu prietenii mei; adusesem pe umeri un miel gras, să-l punem în frigare. Era amiază, pomii înfloriseră, pămîntul împrăştia un miros plăcut. Toţi oamenii din sat ieşiseră la iarbă verde, aprinseseră focuri şi învîrteau mieii deasupra jeraticului. Noi pregătiserăm mai întîi în jerăgaia din marginea vetrei frigărui de măruntaie pentru gustări şi le mîncam cu poftă, golind paharele de vin şi simţind cum ne creşte inima. Cînd mielul a fost gata, l-am pus pe iarbă cu burta în sus; am luat un cuţit lung, l-am ascuţit şi mă pregăteam să-l tai în bucăţi. Tocmai în clipa aceea Dracul s-a agăţat de mine; nu ştiu ce mi-a venit, că am strigat, rîzînd: „Să fiu afurisit, dacă aş avea acum un popă în mînă, l-aş spinteca!" Numai Necuratul mă făcuse să vorbesc aşa; eu însumi eram fecior de popă şi-i respectam pe preoţi; de cîte ori întîlneam vreunul pe drum, mă repezeam şi-i sărutam mîna. Dar atunci spusesem aşa doar în glumă; băuserăm şi eram cu chef. Cineva, un om beat din grupul vecin, mă auzi, izbucni în rîs şi-mi strigă: „Uite, bă, un popă în spatele tău: ţine-ţi vorba dacă te făleşti că eşti bărbat!" M-am întors şi am dat cu ochii de un popă. Fără să mai stau pe gînduri, m-am năpustit asupra lui şi l-am înjunghiat.

Părintele Fotis îşi făcu cruce şi tăcu. Cei patru prieteni tăcură şi ei îngroziţi. Fiecare se întoarse în el

însuşi, îşi privi sufletul şi se înfioră. Ce crime, ce nelegiuiri şi mîrşăvii mocnesc în sufletul omului! Dar pînă la urmă rămîi cinstit, numai fiindcă ţi-e frică. Toată viaţa te rumegă patimile ascunse, nepotolite, crîncene, otrăvindu-ţi sîngele ; te stăpîneşti, îţi înşeli semenii, mori onorat şi virtuos ; în fapt, s-ar zice că n-ai făcut nimic rău în viaţă ; dar pe Dumnezeu nu-l poţi înşela.

— Eu sînt şi mai păcătos ca dumneata, părinte, zise într-un tîrziu Mihelis, cu o voce înăbuşită, de nerecunoscut, rupînd tăcerea. Eu, cînd tatăl meu se îmbolnăveşte, simt o bucurie satanică ; un demon se ridică şi joacă în mine, şi nu pot să-l mai sufăr pe tatăl meu, deoarece mi se pare că-mi stă ca o piedică în cale, şi abia aştept să moară — să moară omul care mi-a dat viaţă şi pe care-l iubesc! Nu ştiu cum o fi sufletul unui ucigaş, dar sufletul omului cinstit, al omului bun, e un iad! Un iad în care sălăşluiesc toţi demonii din lume. Şi-i socotim oameni buni şi creştini adevăraţi pe cei ce ţin demonii ascunşi în ei şi nu-i lasă să iasă, afară, spre a săvîrşi nelegiuiri, spre a fura, a ucide... În adîncul inimii noastre toţi, toţi — Doamne, iartă-mă! — sîntem nişte nelegiuiţi, nişte ucigaşi şi nişte hoţi!

Ianacos izbucni într-un hohot de plîns ; îşi scrutase şi el sufletul şi se înspăimîntă de ce văzuse acolo. Dar preotul întinse mîna, spunînd :

— Fiii mei, o să ne vină într-o bună zi şi nouă rîndul să ne spovedim ; acum e rîndul lui Manolios. Închideţi-vă inima ; a deschis-o el pe-a lui ; să-l lăsăm să termine... Vorbeşte, dragă Manolios. Ai văzut? Ai auzit? Noi doi sîntem mai păcătoşi ca tine — eu, popa, şi el, bunul şi milostivul Mihelis, mîndria satului vostru!

Manolios îşi şterse ochii năpădiţi de lacrimi şi, căpătînd curaj, continuă :

— Ispita şedea, fraţilor, pe ghizdul puţului şi-mi zîmbea : nu era alta decît văduva Caterina, păcătoasa satului nostru. Avea buzele sulemenite, pieptul pe jumătate desfăcut ; cînd i-am văzut scobitura dintre sîni, sîngele mi-a năvălit dintr-o dată la cap ; am ameţit. Ea îmi vorbea, mă ruga s-o ajut, în timp ce eu aveam poftă să mă arunc asupra ei, dar mi-era frică de oameni, mi-era frică de Dumnezeu şi am luat-o la fugă... Fugeam, dar o purtam cu mine, în cugetul meu, în sîngele meu. Zi şi noapte nu mă mai gîndeam decît la ea. Mă prefăceam doar că mă gîndesc la Hristos : minciună! minciună! Mă gîndeam numai la ea... Şi într-o seară nu m-am mai putut stăpîni. M-am spălat, m-am pieptănat, am apucat pe cărăruie, spre sat ; mă duceam la văduvă. Îmi ziceam : mă duc să-i mîntui sufletul, mă duc să-i vorbesc şi s-o aduc pe calea cea bună a lui Dumnezeu... Minciuni! Minciuni! Mă duceam să mă culc cu ea. Şi atunci...

Manolios se opri din nou. Respira greu. Ceilalţi se întoarseră spre el şi-l priviră cu milă. Manolios se topea sub ochii lor ; pe chipul lui, din carnea umflată, se scurgea picătură cu picătură un lichid tulbure, care i se închega în mustaţă şi în barbă.

— Şi atunci a venit mîntuirea... completă preotul, apucînd mîna lui Manolios şi mîngîind-o între ale lui. Am înţeles, am înţeles, Manolios. Am văzut cărarea ascunsă pe care a ales-o Dumnezeu ca să te mîntuiască... Asta e o adevărată minune, fraţilor! Nimeni nu poate bănui ce căi ciudate, neaşteptate, ia uneori mîntuirea ca să ajungă la noi... Atunci deodată — lasă-mă să termin eu, Manolios — te-ai simţit obosit. Atunci, deodată, ai simţit că faţa ţi se umflă, că se umple de cărnuri respingătoare, că se preface într-o rană şi curge... Nu Diavolul s-a lipit de tine, dragă Manolios, ci Dumnezeu ţi-a pus pe faţă această mască, spre a te salva. Dumnezeu a avut milă de tine.

— Nu pricep, nu pricep... murmură Costantis.
— Nici eu... Nici eu... murmurară și ceilalți doi prieteni.
Numai Manolios tăcea și ofta. Părintele Fotis îi mîngîia mîna, ca și cum ar fi vrut să-i îndulcească durerea.
— Te îndreptai, dragă Manolios, spre prăpastie; erai la marginea prăpastiei; dar Dumnezeu ți-a lipit această mască de carne pe față și te-ai oprit la timp. Te duceai să păcătuiești în patul văduvei, dar cu asemenea chip cum te-ai mai fi putut duce s-o vezi? Cum te-ar mai fi primit ea? Ți-a fost rușine și te-ai întors din drum. Te-ai întors și ai scăpat de păcat!
Manolios își ascunse fața în batista-i mare și tăcea. Din cînd în cînd, pieptul i se zguduia de suspine. La un moment dat, murmură: „Mulțumescu-ți ție, Doamne!" Apoi tăcu din nou.
Cei trei prieteni își plecară și ei capetele îngroziți. Fură străpunși de un fior. Începeau să înțeleagă că Dumnezeu se învîrtește în jurul omului ca un leu la pîndă; din cînd în cînd, omul îi simte suflarea, îi aude mugetul, îi vede ochii strălucind prin întuneric...
Popa, ca și cum le-ar fi ghicit gîndurile, spuse:
— În noi, fiii mei, e un ochi deschis ziua și noaptea, care ne vede; în adîncul inimii noastre e o ureche care ne ascultă; acesta-i Dumnezeu.
Mihelis strigă:
— Cum de ne mai rabdă Dumnezeu pe pămîntul ăsta? Cum de nu ne omoară, ca să curețe lumea de păcate?
— Pentru că, dragă Mihelis, răspunse preotul, Dumnezeu e ca olarul: lucrează cu noroi.
Dar Ianacos începea să-și piardă răbdarea.
— Tot ce ne spui e bun, părinte, dar aici avem un bolnav. Nu poți să-ți pui mîna pe capul lui și să-i citești o rugăciune? Iar noi, cu toții, o să-l rugăm pe Dumnezeu să aibă milă de el.
— Manolios n-are nevoie de rugăciuni, nici de descîntece sau de talismane, răspunse părintele Fotis. Apoi, nu rugile altora îl vor vindeca pe el. Mîntuirea lucrează înăuntrul lui încet, fără grabă, zi și noapte. Ați văzut vreodată, fiii mei, cum intră viermele de mătase în gogoașa lui și stă acolo toată iarna? El își schimbă forma, se urîțește, nu se mai mișcă de loc. Dar în măruntaiele lui, în întuneric, viața își urmează încet cursul. În dosul acestei urîțenii, ea zămislește cu migală puful moale, ochiul strălucitor și aripile. Iar într-o bună dimineață, primăvara, fluturele sparge gogoașa și-și ia zborul. La fel lucrează și mîntuirea în noi, în întuneric... Curaj, dragă Manolios, urmează-ți drumul! În dosul acestor obraji umflați, mîntuirea își croiește drumul ei. Ai încredere!
— Pînă cînd, părinte? Pînă cînd? întrebă Manolios, ridicîndu-și ochii rugători către bătrînul preot.
— Te grăbești, fiul meu?
— Nu, nu, răspunse Manolios rușinat. Facă-se voia lui Dumnezeu, cum o vrea și cînd o vrea el.
— Dumnezeu nu se zorește niciodată, continuă preotul. El e netulburat, el vede viitorul ca și cum acesta ar fi trecutul, el lucrează în veșnicie. Numai creaturile trecătoare nu știu ce-o să se întîmple mîine, și se tem, se grăbesc. Lasă-l pe Dumnezeu să lucreze în tăcere, așa precum îi place lui; nu ridica fruntea, nu întreba; orice întrebare e un păcat.
Soarele ajunsese în crugul cerului; se revărsa în linii drepte, picătură cu picătură, deasupra celor cinci capete. Acestea se apropiară unul lîngă altul; privirile li se încrucișară cu o dragoste mută.
În partea cealaltă a muntelui, fluierul lui Nicolios răsună din nou vesel, viu, cîntînd cu foc.

— Ăsta-i Nicolios... spuse Mihelis zîmbind. Are și el oful lui, și-și varsă aleanul!

Toți ciuliră urechile. Melodia ciobănească se zbenguia, rîdea, dansa în văzduhul dogorîtor. Un fluture alb cu pete portocalii se învîrti o clipă pe deasupra celor cinci capete, apoi se așeză în pletele părintelui Fotis. Dădu de cîteva ori din aripi, își afundă trompa în părul cărunt, ca și cum l-ar fi luat drept un tufiș înflorit, pe urmă, deodată, își reluă zborul, se înălță drept în sus și se pierdu în soare.

După cîteva clipe, Manolios grăi:

— Părinte, și voi, fraților, iertați-mă, și să vă ierte și pe voi Dumnezeu! Sînt ușurat, ca și cum mi s-ar fi luat o mare greutate de pe inimă. Datorită dumitale, părinte, mi s-au deschis ochii; am înțeles, îmi plec capul! Acum, această boală mi se pare ca o cruce; o ridic și urc drumul calvarului. Știu că după Răstignire vine Învierea. O să am oare puterea să-mi port crucea? Ajutați-mă și voi, prietenii mei, să nu cad!

— Cu toții laolaltă! strigă preotul. Azi-dimineață le vorbeam alor mei pe munte. Urcăm și noi drumul calvarului, purtăm și noi crucea noastră grea; ne mai poticnim, mai cîrtim, ne grăbim... Dar le vorbeam și-i îndemnam: cu toții laolaltă! Aceste cuvinte, le spuneam eu, o să ne salveze. Cu toții laolaltă! Cu toții laolaltă! Și-o să fim izbăviți.

— Dar, făcu Ianacos, cu durerea, cu boala, cu păcatul cum rămîne?

— Toți vierimii aceștia, răspunse preotul, pot să se prefacă în fluturi.

Și, amintindu-și cele ce citeau cei patru prieteni la sosirea lui, adăugă:

— „Fericiți cei ce plîng, că aceia se vor mîngîia."

Costantis sări de la locul lui, bucuros: preotul o să-i lămurească acum cuvintele acelea greu de înțeles.

— Părinte, ce vrea să zică „se vor mîngîia"? întrebă el.

— Aceia vor fi îmbărbătați, alinați; aceia vor găsi un leac pentru durerea lor. Fericiți cei ce suferă, pentru că aceia vor simți cît de mare și dulce este mila lui Dumnezeu; pe cînd cei ce nu suferă nu vor cunoaște niciodată această mare bucurie cerească. Durerea e o binefacere dumnezeiască... Auzi, dragă Manolios?

Dar Manolios, istovit, se lăsase pe umărul lui Mihelis, închisese ochii și încet, liniștit se cufundă pe nesimțite în somn. Prietenii săi îl luară cu băgare de seamă pe brațe și-l duseră de-l așezară pe salteaua lui din bordei; apoi ieșiră iar afară, călcînd în vîrful picioarelor.

— Harul lui Dumnezeu a coborît în chip de somn și s-a revărsat asupra lui Manolios, spuse preotul. Acum, fiii mei, să-l lăsăm în paza Domnului. Să mergem!

Porniră în șir, unul după altul, pe potecă și începură să coboare la vale, tăcuți. În frunte mergea preotul, cu capul descoperit și cu părul cărunt și despletit atîrnîndu-i pe umeri.

Pe la chindii, cînd Manolios se trezi din somn și deschise ochii, văzu în semiîntunericul încăperii că cineva stătea pe vine la căpătîiul lui și-l privea cu niște ochi sălbatici, neclintiți, foarte injectați; răsuflarea lui duhnea puternic a vin. Era Panaiotaros.

— Frate Panaiotaros, bine-ai venit! făcu Manolios surîzînd.

Dar Panaiotaros nu răspunse. Aplecat deasupra lui Manolios, continua să-l privească nemișcat. Capul lui mare, cu păr roșcat îl atingea aproape pe al bolnavului; buza de jos îi atîrna grea, descoperindu-i dinții lați, îngălbeniți.

— Ce vrei de la mine ? întrebă Manolios, închircindu-şi trupul, ca şi cum ar fi visat ceva urît.

Panaiotaros abia deschise gura şi cu un glas greoi, răguşit din pricina beţiei, bîigui :

— Stau aici de un ceas, aplecat deasupra ta, şi te privesc.

— Ce vrei de la mine, frate ? întrebă din nou Manolios. De ce mă priveşti aşa ?

— Nu pot să te privesc altfel, mormăi Panaiotaros cu mînie şi durere totodată. Nu pot !

Şi, după o clipă de tăcere, adăugă :

— Tu o să mă omori cu zile, mă băiatule !

— Eu ? ! făcu Manolios şi se ridică în capul oaselor pe salteaua de paie. Eu ?! Dar ce ţi-am făcut eu ?

— Răul cel mai mare ce mi-l putea face un om, tu mi l-ai făcut, blestematule ! Aveam şi eu, sărmanul de mine, o bucurie pe lumea asta ; tu mi-ai ucis-o. Dar nu mai pot să rabd. Am venit să-ţi aduc un peşcheş. Aşteptam să te trezeşti, ca să ţi-l dau. Iată-l !

Îşi băgă mîna sub cămaşă, scoase un satîr şi-l puse pe genunchii lui Manolios.

— Ia-l, bîlbîi el, ia-l, blestemat să fii, şi omoară-mă ! Termină-ţi treaba pe care ai început-o. O să faci o faptă bună. Omoară-mă !

— Panaiotaros, frate, strigă Manolios, ce ţi-am făcut eu ? De ce-mi vorbeşti aşa ? Eu să te omor ?...

Şi dădu să-i apuce mîna, dar Panaiotaros îl respinse înspăimîntat.

— Nu mă atinge ! mugi el. Şi lasă vorbele dulci ; mi-e silă de ele. Omoară-mă ! Termină, îţi spun, treaba pe care ai început-o ! La ce bun să mai trăiesc aşa ? Omoară-mă !

Manolios izbucni în plîns, murmurînd printre suspine :

— Ce ţi-am făcut eu ? Ce ţi-am făcut eu, Panaiotaros, frate ?

— Am pus nişte oameni s-o urmărească pas cu pas pe Caterina peste tot pe unde se duce, răspunse Panaiotaros. Am pus o bătrînă, o vecină de-a ei, pe care o plătesc pentru asta, să stea pitită în dosul porţii şi s-o pîndească, zi şi noapte. Te-a zărit alaltăieri noapte intrînd pe ascuns la Caterina ; ai stat un ceas şi jumătate cu ea. Din noaptea aceea, Caterina nu-mi mai deschide poarta, nu vrea să mă mai vadă, stă toată ziua în casă şi plînge — aşa îmi spune vecina ei... Din pricina cui plînge ? Din pricina cui nu vrea să mai mănînce şi se topeşte văzînd cu ochii ? Din pricina cui nu-mi mai deschide poarta ? Din pricina ta, a ta, bubosule, că de te vede cineva i se face scîrbă ! Aflasem de halul în care ai ajuns şi mă bucuram. Îmi ziceam : am scăpat de potlogarul ăsta care face pe sfîntul ! Cînd l-o vedea Caterina, o să i se întoarcă maţele pe dos şi-o să scape de el ; şi-o să scap şi eu... Dar tu, tu tot nu te-ai sfiit să te duci, cu mutra pe care o ai, la ea acasă ; ba ai mai şi stat un ceas şi jumătate acolo. Spune, mă, leprosul dracului, ce farmece i-ai făcut, că în loc să-i fie silă de tine, ea nu te mai poate uita, îşi smulge părul din cap şi te strigă mereu ? În fiecare zi o chelfănesc pe nevastă-mea, dar asta nu mă uşurează ; îmi bat fiicele, dar nici asta nu mă uşurează ! Mi-am închis atelierul, mă îmbăt, umblu fără rost pe uliţi. Copiii se iau după mine şi-mi strigă un nume care mi se înfige drept în inimă, ca un cuţit... Ştii tu care... Ştii ! Blestemat să fie ceasul cînd ţapul de popă m-a atras în vizuina lui ! Din ziua aceea sînt pierdut ! Sînt pierdut şi nu mai pot să rabd. Iată, ţi-am adus satîrul ; scoală-te, Manolios, scoală-te dacă zici că eşti bărbat, şi omoară-mă ! Îţi sărut mîna, te rog în genunchi, omoară-mă, ca să-mi găsesc liniştea !

Manolios îşi rezemă capul de genunchi ; nu-şi mai putea stăpîni hohotele de plîns.

„Ce pot să fac eu, se întreba în sinea lui, cum pot să salvez eu sufletul ăsta aspru, care s-a încurcat într-o dragoste nebunească şi nu mai poate, nu mai vrea să scape de ea ?"

— Ia mai lasă plînsul, caraghiosule ! strigă Panaiotaros înfuriat. Îţi spun, ia satîrul ! Nu te teme, l-am ascuţit bine. Iată, îmi întind gîtul ; omoară-mă !

Şi îşi întinse ceafa grea, de taur, către Manolios.

— De ce nu mă omori tu pe mine ? întrebă Manolios.

— Ce-aş cîştiga ? răspunse Panaiotaros cu un accent de deznădejde. Mi-aş spori nenorocirea, iar pe Caterina aş pierde-o pentru totdeauna. Singura scăpare e să mă omori tu, şi-atunci o să ne tîrîm amîndoi în iad.

După aceste vorbe, izbucni şi el în plîns. Plîngea cu lacrimi şi mugea ca un viţel, ţinîndu-şi grumazul întins în faţa lui Manolios.

Manolios se repezi deodată spre el şi-l îmbrăţişă, fără a-i da putinţa să se desfacă. Plîngea împreună cu el şi încerca să-l liniştească :

— Iartă-mă, frate Panaiotaros ! Iartă-mă, n-am s-o mai văd, n-o să-i mai calc pragul. Eu sînt cel care o să mor, şi-atunci o să scapi de mine. Eu, eu, îţi jur, eu sînt cel care o să mor. Nu vezi în ce hal am ajuns ? Am început să putrezesc. Da, o să mor, frate. Nu mai plînge !

Dar Panaiotaros gemea mai departe. Deodată, cu un gest iute, desprinse mîinile lui Manolios din jurul gîtului său şi sări în sus. Făcu doi paşi spre uşă, împleticindu-se. Voi să treacă pragul, dar se poticni şi se prăbuşi cît era de mare.

Manolios se repezi să-l ridice, dar el se şi sculase în picioare. Porni, bălăbănindu-se, pe povîrnişul muntelui, mugind într-una.

Tocmai atunci apăru Nicolios cu turma. Panaiotaros se năpusti asupra lor şi începu să le fugărească, aruncînd cu pietre după ele ; oile călcîndu-se una pe alta, se împrăştiară speriate.

— Hei, hei ! strigă Nicolios furios. Lasă oile în pace !

Dar Panaiotaros aduna toate pietrele de pe jos şi le arunca după oi, înjurînd.

— Pă el ! Şo ! Şo ! asmuţi atunci ciobănaşul cei doi cîini care veneau în fugă cu limbile scoase.

Cîinii se repeziră la Panaiotaros ; el se refugie lîngă o stîncă, aruncînd cu bolovani în dulăii care lătrau şi-l asaltau. Începu să latre şi el şi se încăieră cu ei ; dar genunchii i se îndoiră. Se prăbuşi, se ridică din nou şi iar căzu. Cîinii, întărîtaţi, se aruncară asupra lui, unul îşi înfipse colţii într-o coapsă, ţinîndu-l strîns, celălalt îi sări în faţă şi-l muşcă de falcă ; barba lui Panaiotaros se umplu de sînge.

— Pă el, mă ! Pă el ! striga Nicolios şi mai înfuriat.

Manolios, auzind hărmălaia şi lătrăturile cîinilor, alergă să-l scape. Ciobănaşul privea scena făcînd haz. Strigă către Manolios :

— Lasă-i, baciule ! Lasă-i să-l sfîşie !

Manolios ţipă la cîini, luă un băţ şi-i alungă. Apoi se duse să-l ajute pe Panaiotaros, dar acesta o luase la fugă pe costişă, coborînd la vale într-un potop de înjurături.

Nicolios se urcă pe stînca cea mare, îşi puse mîinile pîlnie la gură şi strigă :

— Iuda !... Iuda !...

Strigătul lui răsună în toată valea.

— Tacă-ţi gura, măi ! răcni Manolios. Nu ţi-e milă de el ?

— Iuda !... mai strigă o dată Nicolios, apoi aruncă o piatră mare după Panaiotaros.

Noaptea începu să se ridice dinspre cîmpie ; învăluise poalele muntelui şi acum se urca încet spre vîrf. Totul se întuneca. Dulăii, suflînd greu, se întinseră la picioarele lui Nicolios şi-şi lingeau rănile. Berbecul cel mare, Miţosul, se opri în faţa stînei şi sună din talangă, chemînd oile să se strîngă în urma lui pentru a le conduce în tîrlă.

Manolios intră în bordei. Ascunse mai întîi satîrul sub pernă, apoi atîrnă în perete, deasupra culcuşului, icoana Răstignirii.

— Dumnezeule bun, murmură încet, pune-ţi mîna pe inima lui şi vindecă-i-o ! Suferă şi el. Dar tu eşti mare şi milostiv ; ia-i durerea din suflet şi mîngîie-l, Doamne !

VIII

Trecură cîteva zile de la acea duminică a spovedaniei cum numiră ei mai tîrziu ziua cînd Manolios îşi deschisese inima şi şi-o deşertase în faţa prietenilor săi.

Între timp, pămîntul şi soarele lucrau laolaltă să coacă semănăturile ; spicele lăptoase prinseră a se întări ; cîmpia se împurpură de roşeaţa macilor. Păsărele, zburdînd gălăgioase, adunau lut, paie şi fire de păr şi-şi zideau cuiburile în care femela, cu aripile întinse, clocea ouăle ; lîngă ea, anînat pe o ramură, masculul ciripea, în semn de încurajare. Din cînd în cînd, cîte o ploicică întîrziată răcorea pămîntul, dar numaidecît soarele apărea din nou, alunga norii şi-şi continua sarcina străveche, spre folosul oamenilor şi al păsărilor.

Bătrînul Patriarheas mînca, bea şi se certa toată ziua cînd cu Lenio, care, făcîndu-i-se de măritiş, lăsa baltă treburile casei şi pleca să hoinărească pe munte, cînd cu feciorul lui, Mihelis, care se cufunda în citit, ca un moşneag sau ca un om de nimic.

— Cărţile sînt făcute pentru călugări şi pentru învăţători, îi spunea Patriarheas fiului său. Un fiu de boier e făcut pentru mîncarea bună, pentru vinul

vechi şi pentru femeile altora. Tu, Mihelis, ne faci neamul de ruşine !

Arareori, îl vedea că se duce la logodnica lui, Mariori ; dar de fiecare dată Mihelis se întorcea acasă trist şi posac ; bătrînul dădea atunci din cap cu amărăciune. „Tatăl meu, îşi zicea în gînd, încăleca iapa şi cutreiera satele prin care avea ibovnice ; îşi lega iapa de stîlpul porţii iar cînd bărbatul ibovnicei vedea calul acolo, se întorcea din drum şi aştepta pînă pleca taică-meu, ca să intre şi el în casa lui. Şi eu am avut multe iubite la care mă duceam noaptea, pe ascuns, ca un hoţ, şi-mi făceam cheful cu ele. Fiu-meu are şi el o logodnică, dar — să mă ierte Dumnezeu ! — nu ştiu dacă-i atinge măcar mîna ! Cum să nu se ofilească sărmana, şi să nu se oftice ? Femeia e ca busuiocul : dacă nu-l uzi, se usucă... Neamul Patriarheaşilor a decăzut, s-a blegit, se duce dracului !"

Moşneagul Ladas se ţinea de capul lui Ianacos şi-l dondănea :

— Ianacos, să faci bine şi să-mi înapoiezi cele trei lire, ai auzit ? Şi să mi le aduci cu dobîndă. Că dacă nu, să ştii, nenorocitule, că-ţi vînd măgarul. Sînt şi eu om sărac, nu care cumva să te gîndeşti să mă tragi pe sfoară !

Lui popa Grigoris afacerile îi mergeau prost ; săptămîni întregi nu se mai făcuse în sat nici o nuntă, nici un botez şi nimeni n-avea de gînd să moară. Groparul ieşea în poarta cimitirului, îşi punea mîna streaşină la ochi şi privea spre sat, dar nu zărea nici un convoi mortuar ; îşi ciulea urechea, dar nu auzea nici un zvon de prohodire.

— Dracul s-a pus parcă în grevă, de nu vrea să mai ia pe nimeni ! murmura el. O să-mi moară copiii de foame !

Văduva, zăvorîtă în casa ei, nu mai deschidea poarta la nimeni. Panaiotaros îi dădea tîrcoale, beat

mort, şi-o ameninţa mereu ; flăcăii erau mistuiţi de dorinţă ; nemaiavînd unde să-şi descarce vigoarea, începură să se învîrtească prin jurul caselor cinstite.

— Blestemată să fie văduva ! murmurau bărbaţii cu femei frumoase. De cînd o face pe cinstita, nu mai e chip să plecăm de acasă. Ziua şi noaptea serenadele pe sub ferestrele noastre nu mai contenesc ! Cinstea satului e în primejdie !

Trudiţi după lupta cu pămîntul, cu scosul apei, cu udatul grădinilor de zarzavat şi cu stropitul livezilor, să nu se usuce, sătenii se adunau în fiecare seară la cafeneaua lui Costantis, unde-şi fumau narghilelele în tihnă, schimbau cîte o vorbă, două, ursuzi, pe urmă se aşterneau pe tăcere. În sat nu se găsea nici un nebun care să-i tachineze şi să-i facă să rîdă, nici o coţofană sau mierlă care să fluiere ca omul spre a le ţine de urît. Zilele treceau neschimbate, cea de azi la fel cu cea de ieri şi cu cea de mîine. Licovrisioţii păreau oamenii cei mai cuminţi şi mai la locul lor. Nici măcar Panaiotaros nu-i mai înveselea, deoarece, cînd se îmbăta, devenea arţăgos şi, dacă te legai de el, punea numaidecît mîna pe pietre şi azvîrlea cu ele după tine. Nu mai departe decît alaltăieri îi spărsese ochelarii învăţătorului, care, aflîndu-se din întîmplare în cafenea, se pomenise cu o pietricică drept între sprîncene !

Uneori, aga, ca să-şi alunge urîtul, îi punea să joace cîte o giurgiună sub platani. Dar ce joc putea să fie acela, cu de-a sila ? Ţăranii se săturau repede şi lăsau jocul, pentru a se furişa unul cîte unul în cafenea, puneau din nou mîna pe narghilele şi începeau să sporovăiască, pînă cînd tăceau iarăşi, mohorîţi. Cînd cineva se îmbăta, sau îşi rupea vreun picior, sau prindea vreun hoţ în livada lui, întîmplarea stîrnea pentru

o clipă o vîlvă nemaipomenită ; dar iureşul se potolea repede şi oamenii cădeau din nou în amorţeală.

Pînă cînd, într-o bună dimineaţă, o veste îngrozitoare zbură pe neaşteptate din gură în gură, din poartă în poartă : turculeţul Iusuf fusese găsit, în zorii zilei, ucis în patul lui !

Bătrîna sclavă a agăi, Marta se strecurase din casă pe cînd se crăpă de ziuă şi se dusese, tremurînd ca varga, la baba Madalenia, vechea ei prietenă.

— Satul nostru e pierdut ! îi strigă acesteia, după ce avu grijă să încuie uşa în urma ei. E pierdut, Madalenia ! Micul Iusuf a fost omorît !

— Cine-a făcut una ca asta, Marta ? Vestea ce-mi aduci e un adevărat pîrjol şi-o să ne ardă pe toţi. Cine-a putut să facă una ca asta ?

— Nimeni n-a intrat în agie peste noapte. În casă nu eram decît aga, Iusufachi, seizul şi eu ; nimeni altcineva ! Spune-le creştinilor să fie cu ochii-n patru. Care poate să fugă, să fugă cît mai repede ! Eu, să-ţi spun drept, am o bănuială, dar nu sînt sigură ; aşa că mai bine tac !

Cocoşata se întoarse la agie, furişîndu-se pe lîngă ziduri, şi se zăvorî în odaia ei.

Baba Madalenia îşi luă basmaua neagră şi alergă din poartă în poartă, răspîndind cu o bucurie tainică şi nemărturisită groaza în sat. Bărbaţii îşi lăsară baltă toate treburile şi se strînseră la cafenea, să vadă ce-o să se întîmple. Trăgeau cu coada ochiului spre ceardacul agăi ; dar totul era închis — porţi, uşi şi ferestre. Din cînd în cînd, înăuntru se auzeau urlete sălbatice, sau o împuşcătură de pistol, sau un zgomot puternic, ca şi cum cineva ar fi spart ceva ; apoi se făcea din nou tăcere.

Fruntaşii şi bătrînii se adunaseră acasă la popa Grigoris. Erau foarte neliniştiţi. Inima bătrînului Patriarheas bătea tare, gata să i se spargă în piept de frică.

— Dacă n-o să se descopere ucigaşul, spunea el abia putînd să mai lege vorbele, sîntem pierduţi ! Aga o să ne arunce pe toţi în temniţă. Iar dacă s-o mai şi îmbăta, e în stare să ne spînzure pe toţi !

— O să ne strivească cu beilîcurile, ca să plătim omorul ! oftă moş Ladas.

— O să închidă biserica şi şcoala şi-o să pornească prigoana împotriva elenismului, făcu învăţătorul.

Popa Grigoris umbla în sus şi-n jos prin curte, învîrtind nervos şirul de mătănii între degete. Avea impresia că tot satul i se agăţase de gît şi-l trăgea la pămînt.

„O mare răspundere apasă acum asupra umerilor mei, îşi spunea în gînd. Dumnezeu mi-a dat în pază sufletele din acest sat. El mi-a poruncit : ia oile mele şi du-le la păscut. Trebuie, deci, ca ucigaşul să fie neapărat descoperit."

Îi lua la rînd pe toţi sătenii, unul cîte unul, şi se întreba : care o fi fost în stare să-l ucidă pe blestematul ăla de turculeţ ? Îşi frămînta mintea, cerceta, dar nu putea învinui pe nimeni. Cu toate astea, nu încape îndoială că ucigaşul trebuie să fie un creştin. În sat nu erau cu totul decît trei turci : aga, seizul şi Iusufachi. Toţi ceilalţi erau creştini. Ucigaşul e, deci, un creştin, şi satul o să plătească scump de tot o faptă ca asta !

Costantis sosi gîfîind.

— Aga umblă prin casă cu revolverul în mînă, trage şi sfarmă tot ce întîlneşte în cale : scaune, damigene, oale ; apoi se aruncă peste trupul neînsufleţit al micului Iusuf şi urlă... Aşa mi-a spus Marta, cocoşata.

Peste puţin, poarta se deschise iar şi apăru Ianacos.

— Seizul a ieşit în cerdac şi sună din trîmbiţă.

Un alt mesager anunţă :

— Aga a trimis un pristav în sat. În clipa asta e în piaţă şi strigă...

— Ce strigă, nenorocitule ?

— Nu ştiu, părinte, m-am zăpăcit ; am auzit nişte nume, dar nu mai ştiu care...

— Să te ia dracu ! mîrîi bătrînul Patriarheas şi vinele gîtului i se umflară gata să plesnească.

— Să se ducă cineva să afle, propuse popa Grigoris. Du-te, rogu-te, tu, Ianacos !

Dar în clipa aceea se auzi glasul pristavului, care se apropia... Toţi alergară spre poartă ; o întredeschiseră. Pristavul se oprise la răscruce. Tuşi, spre a-şi drege glasul, bătu cu toiagul în pietrele din drum, apoi întinzîndu-şi gîtul spre cer, începu să strige cu un accent prelung, monoton, psalmodic. Toate porţile se crăpară uşor, cu teamă.

— Hei, săteni ! Hei, supuşi creştini ! Deschideţi-vă urechile, ascultaţi ! Din ordinul agăi, părintele Grigoris, fruntaşii chir Patriarheas, chir Ladas şi Hagi Nicolis, învăţătorul, dimpreună cu Panaiotaros, şelarul, zis şi Ghipsofagul, zis şi Iuda, să meargă pe dată la agie ! Iar ceilalţi supuşi creştini să vă închideţi în casele voastre ; nimeni la cafenea, nimeni pe uliţi ! Toţi să staţi acasă şi să aşteptaţi ! Hei, supuşi creştini ! Hei, săteni ! Am spus. Luaţi aminte !

Costantis îl sprijini pe bătrînul Patriarheas, care era gata să cadă la pămînt ; îl duse şi-l aşeză pe o bancă. Mariori alergă să-i facă vînt, ca să nu leşine. Moş Ladas se rezemă de zid, galben ca lămîia, cu gura căscată. Lui Ianacos i se făcu milă şi se apropie de el.

— Curaj, coane fruntaş ! Ai vreun comision să-ţi fac ? Cu ce te pot servi ?

Moş Ladas îl privi năuc.

— Tu eşti, Ianacos ? Care eşti, mă ? întrebă el, în timp ce balele îi curgeau şiroaie din gură.

— Da, eu sînt, Ianacos, marchitanul ; te întreb dacă ai vreun comision să-ţi fac.

Ochii moşneagului Ladas se înviorară.

— Nenorocitule, bolborosi el, să-mi înapoiezi cele trei lire, că de nu, te mănînc de viu !

Între timp, popa intrase în casă. Îşi petrecu pe după gît medalionul de argint, care avea gravată pe o parte Răstignirea, iar pe cealaltă parte Învierea, îşi luă toiagul înalt cu mînerul de fildeş şi se duse să se închine la icoana lui Hristos.

— Hristoase Dumnezeule ! murmură el. Trec printr-o clipă foarte grea. Ajută-mă ; ajută-i pe creştinii tăi ! Întinde-ţi mîna deasupra satului nostru. Nu mă lăsa să fiu copleşit, Doamne !

Îngenunche în faţa icoanei, privi chipul calm, plin de blîndeţe al lui Isus, şi repetă :

— Hristoase Dumnezeule, nu mă lăsa să fiu copleşit !

Îşi făcu din nou cruce şi se întoarse în curte.

— Să mergem, fraţilor, spuse cu o voce senină şi solemnă. Ia-o înainte, bătrîne Patriarheas ; nu uita că eşti boier. Boier nu este acela care mănîncă şi bea mai bine ca ceilalţi, ci acela care la primejdie se pune în fruntea poporului şi-l conduce. Iată, acum e clipa să arăţi că eşti un adevărat boier. Mergi în frunte ! Şi tu, moşneagule Ladas, să nu ne faci satul de ruşine ! Curaj ! Să nu începi să te smiorcăi în faţa agăi. Fii dîrz, ca un palicar ! Sîntem nevinovaţi, dar dacă va trebui să murim pentru a mîntui satul, moartea ne va fi dulce ! Îmi place şi mie viaţa pămîntească, dar mai mult îmi place viaţa cerească. Sîntem în pragul ei ; în spatele nostru-i pămîntul ; înaintea noastră, cerul. Facă-se voia Celui atotputernic ! Ţie, Hagi Nicolis, n-am nimic să-ţi spun ; ceea ce-i înveţi tu de atîţia ani pe

copiii noştri despre eroii Greciei şi despre martirii creştinătăţii, iată, a sosit clipa să ţi le aminteşti toate şi să le pui acum în practică. Ai grijă, să nu te vadă elevii tăi pălind şi tremurînd. Înfruntă moartea ca un erou şi ca un martir ! Sînteţi gata, fraţilor ?

— Gata, răspunse bătrînul Patriarheas, care se ridică de jos cu greutate. Fii liniştit, părinte ; trupul se teme, dar sufletul se ruşinează. N-am să fac satul de ruşine.

Popa Grigoris se uită pe rînd la însoţitorii lui.

— Brîul lui moş Ladas s-a desfăcut, spuse el, şi-o să-i cadă nădragii. Ia vezi, dragă Ianacos, strînge-i tu bine brîul, ajustează-l, să nu ne facă de rîs.

Ianacos se apropie şi strînse bine brîul în jurul mijlocului lui Ladas, care-şi ridicase mîinile în sus şi se lăsa înfăşurat ca un copil.

— Şterge-i şi gura, Ianacos ! mai porunci popa. Îi curg balele. Cu bine, draga mea Mariori !

— Să pornim, spuse Hagi Nicolis. Sîntem capii satului, toată lumea se uită la noi. În numele lui Dumnezeu şi al Greciei, înainte !

Îşi făcură toţi cruce, apoi trecură pragul. Popa ieşi cel dintîi, după el cei trei fruntaşi, iar la urmă Ianacos şi Costantis.

— La ce dracu l-o fi chemat aga şi pe huiduma de Panaiotaros ? îl întrebă Ianacos pe Costantis. Ce caută el în rîndul fruntaşilor ?

— Cică l-a văzut cineva pe la miezul nopţii învîrtindu-se în jurul agiei, beat turtă şi ameninţînd...

— Dar ce legătură avea el cu Iusufachi ? Lui îi sfîrîie călcîiele după văduvă...

— Ce vrei să-ţi răspund, dragă Ianacos ? Aga şi-a ieşit din minţi, nu mai ştie ce face. Marta, slujnica lui, mi-a spus că zbiară şi ameninţă c-o să încalece pe iapă, o să iasă pe uliţă şi-o să taie capul la toţi cei pe care-i va întîlni în cale. Ferească-ne Dumnezeu !

Porţile se deschideau rînd pe rînd, pe furiş. Oamenii se uitau după fruntaşii care se îndreptau încet spre reşedinţa agăi. Toată lumea se închina, ca şi cînd pe drum ar fi trecut o înmormîntare.

— Să le fie de bine cu tot ce au mîncat şi au făcut aceşti fruntaşi în viaţa lor ! şopti un bătrîn. Acum plătesc totul dintr-o dată şi sînt chit !

Fruntaşii înaintau cu paşi domoli, fără grabă, ca şi cînd şi-ar fi luat rămas bun de la lume. Din cînd în cînd, popa Grigoris se întorcea spre cîte o poartă întredeschisă sau îşi ridica ochii la vreo fereastră.

— Nu vă temeţi, fraţi creştini ! spunea el. Dumnezeul nostru e mare şi milostiv !

Moş Ladas, cel mai nenorocit, se agăţase de braţul bătrînului Patriarheas.

— Iubite boier, scîncea el, să stai lîngă mine, ca să mă sprijini.

Bătrînul boier se aplecă spre el.

— Ţi-e frică ? îl întrebă.

— Da, răspunse Ladas cu o voce stinsă.

— Şi mie mi-e frică, spuse boierul, dar mă prefac că-s tare ; ce vrei, asta-i datoria mea.

Zgripţuroiul dădu din cap, fără să mai zică nimic.

Pe cînd treceau prin faţa casei văduvei, Caterina deschise poarta. Ar fi vrut să le strige : „Curaj, boieri, curaj !", dar nu îndrăzni.

Nici unul nu se întoarse s-o vadă ci grăbiră pasul, ca şi cum ar fi trecut printr-o ulicioară ce mirosea urît; n-a lipsit mult să-şi astupe şi nasurile. Numai Ianacos şi Costantis se opriră puţin.

— Bună ziua, Caterina ! zise Costantis. N-ai auzit pristavul ? Intră în casă.

— Nu l-ai văzut cumva pe Panaiotaros ? o întrebă mai mult în şoaptă Ianacos. Aga l-a chemat şi pe el.

— Nu l-am mai văzut de mult, vecine, răspunse văduva. Dar trebuie să fie pe aici, pe aproape, căci

acum o clipă i-am auzit strigătele ; îl înjura pe seiz, care alerga după el să-l prindă.

— Intră în casă și încuie-te, îi spuse din nou Costantis.

Și își continuară drumul. La intrarea în piață apăru Mihelis în fuga mare ; se apropie de tatăl său.

— Dragul meu Mihelis, exclamă bătrînul, rămîi cu bine !

— Curaj, tată ! strigă fiul și-i sărută mîna.

Părintele Grigoris se întoarse către ei.

— Mihelis, și voi ceilalți doi, Ianacos și Costantis, duceți-vă acasă ! Noi intrăm în vizuina leului. Dar să nu vă fie teamă ; o dată cu noi intră și Dumnezeu.

Poarta agiei era larg deschisă.

— În numele lui Dumnezeu ! făcu popa și, pășind cu dreptul înainte, trecu pragul.

Ceilalți trei îl urmară. Ladas se poticni, dar bătrînul boier îl ținu să nu cadă.

Curtea mare, cu lespezile năpădite de iarbă, era pustie. Iapa agăi își scoase capul pe ușa mică a grajdului și necheză ; un cîine lățos, culcat pe un morman de gunoi, săltă capul și începu să hămăie furios ; dar, de lene, nu se ridică de jos.

Seizul apăru în pragul ușii, palid, privind ponciș cu ochiul drept, cu bărbia tremurîndă ; astăzi n-avusese timp să-și cănească mustața și în ea i se vedeau cîteva fire albe, ca părul de măgar. Era în ținută oficială, ca și cum ar fi fost o mare sărbătoare ; iataganul vîrît pe sub brîul, lat, roșu, îi atîrna la șold.

Cum îi văzu pe fruntași, încruntă din sprîncene.

— Descălțați-vă, ghiauri ! urlă el. Aga vă așteaptă.

Bătrîna Marta, cocoșata, veni de le ajută fruntașilor să se descalțe și înșiră papucii în fața pragului.

— Curaj, boieri ! șuieră ea printre dinți. Curaj !

Fruntașii urcară, susținîndu-se unul pe altul, o scară de lemn îngustă, și ajunseră în sala cea mare. Acolo se opriră. Toate ferestrele erau închise cu obloane. La început nu putură să distingă nimic, dar simțeau cu toții că undeva, în fund, stătea la pîndă o fiară, cu ochii pironiți asupra lor, gata să sară și să-i înhațe.

Bătrînul Ladas, tremurînd ca frunza, strînse brațul boierului Patriarheas. Popa Grigoris făcu un pas, apoi încă unul, și străpunse întunericul cu ochii, să vadă unde șade aga. Odaia duhnea a rachiu, a fum și a sudoare de om.

Deodată, în colțul din dreapta, în fund, se auzi un glas înspăimîntător, răgușit, ca un muget :

— Ghiauri !

Cei patru oameni se întoarseră, toți o dată, spre colțul de unde venea strigătul, și-l zăriră pe agă ghemuit pe o pernă, cu spinarea rezemată de perete. La brîu îi străluceau pistoalele mari de argint. În fața lui lucea o sticlă lunguiață de rachiu.

— Iubite agă, răspunse liniștit popa, sîntem la ordinele dumitale.

— Ghiauri ! răcni din nou glasul. Seiz, vino aici !

Seizul, care stătea în pragul ușii așteptînd porunci, alergă și se postă lîngă agă, în picioare.

— Pregătește-ți iataganul și așteaptă !

— Iubite agă... dădu să vorbească iar popa.

Dar aga nu-l lăsă să continue.

— Ghiauri, strigă el din nou, unul dintre voi mi-a împlîntat cuțitul în inimă. Scumpul meu Iusufachi...

Dar glasul i se împiedică, înăbușit de plîns. Își șterse ochii cu un gest furiș, își umplu paharul de rachiu și-l dădu pe gît. Oftă, zvîrli paharul în perete, sfărîmîndu-l în mii de bucăți.

— Cine mi l-a omorît ? urlă el. Aici în sat nu sînt decît ghiauri. Prin urmare, numai un ghiaur mi l-a ucis ! Tu, Panaiotaros, bețivule, ucigașule ? Spune, tu ?

Din colțul opus, în spatele fruntașilor se auzi un muget surd. Toți se întoarseră și-l văzură în penumbră

pe uriașul Panaiotaros, îngrămădit pe podea, legat de un belciug fixat în perete. Probabil că avea capul spart, deoarece învățătorul, care stătea mai în urmă, observă că-i curgeau șiroaie de sînge de pe frunte și de la gît.

Aga se adresă din nou fruntașilor :

— Am să vă arunc pe toți în temniță, răcni el, și în fiecare dimineață o să spînzur cîte unul de platan, pînă cînd o să-mi găsiți făptașul. Întîi o să vă spînzur pe voi, capii satului ; după aceea o să-i spînzur și pe ceilalți ; voi spînzura și femeile, voi stîrpi tot satul, dacă nu-mi găsiți ucigașul ! Auzi, barbă de țap ? Auziți, ghiaurilor ? Ce v-a făcut, blestemaților, micul meu Iusuf ? S-a legat el vreodată de cineva ? A spus el vreodată un cuvînt rău cuiva ? Ședea pe ceardac, mesteca sacîz și cînta. Ce rău era în asta, ghiaurilor ? De ce mi l-ați omorît ?

— Iubite agă, mai încercă o dată părintele Grigoris, jur pe Atotputernicul...

— Gura ! Am să-ți smulg firele din barbă, unul cîte unul. Pe tine n-am să te spînzur ; am să te trag în țeapă, taur de popă ! Ce-ați avut, bre, cu Iusufachi al meu ?

Și începu din nou să plîngă.

— Iubite agă ! făcu bătrînul Patriarheas, căruia îi era rușine să-l lase pe popă să îndure singur furtuna. Iubite agă, eu, după cum știi, ți-am fost întotdeauna credincios...

— Tacă-ți fleanca, porc bătrîn ! urlă aga. Ștreangul e prea subțire ca să poată ține un hoit ca tine ! Am să iau un satîr ruginit și-o să te ciopîrțesc o săptămînă întreagă, pentru plăcerea mîinilor mele. Știu bine că nu l-ai omorît tu, ghiaur spurcat, dar mă apucă turbarea cînd văd că voi sînteți vii, în timp ce Iusufachi, odorul meu scump, zace în odaia de alături, mort...

O să mă scol și-o să dau foc satului de la un capăt la altul, ca să vă ard pe toți, sămînție blestemată !

Aga se ridică deodată în picioare mînios.

— Cine-i în spatele tău, Patriarheas ? Să vină în față !

— Eu sînt, iubite agă, bolborosi moșneagul Ladas, care simțea că i se înmoaie genunchii.

— A ! a ! răgi aga. Am să-i fac lui Iusufachi o înmormîntare regească ! Am să-i aduc imami de la Stambul să-i cînte rugăciuni, am să comand lumînări la Smirna și o raclă din lemn de chiparos, care miroase frumos... Dar pentru asta am nevoie de bani, de bani mulți... Am să-ți deschid cuferele, zgripțuroiule, și-am să-ți umflu toate lirele din ele... Oare pentru cine ai crezut că le strîngi de atîția ani, pezevenghi bătrîn ? Pentru Iusufachi al meu cel scump !

Bătrînul Ladas căzu în genunchi pe podea.

— Aman de mine, iubite agă ! miorlăi el. Omoară-mă înainte de-a mă face să văd asemenea nenorocire !

Dar aga se și întorsese spre Hagi Nicolis.

— Iar ție, învățătorule, care aduni copii de greci la școală și le deschizi mintea, ție am să-ți tai limba și am s-o arunc cîinelui meu. Nu meritați să mai trăiți nici unul, nu ! De ce voi să trăiți, în timp ce drăgălașul meu Iusufachi zace mort ? Inima-mi nu poate îndura așa ceva ; simt că am să crăp ! Seiz, adu-mi gîrbaciul !

Seizul se repezi, smulse gîrbaciul agățat într-un cui și-l întinse agăi.

— Deschide o fereastră, să le văd mutrele !

Aga, nebun de furie, ridică gîrbaciul. La lumina care pătrunse pe fereastră i se zări fața scofîlcită, îmbătrînită, răvășită de durere. În cîteva ceasuri durerea îl desfigurase. Mustața i se albise, îi cădea pe gură ; și-o mușca și mugea ca un turbat.

Învîrti gîrbaciul şi începu să-i lovească pe cei patru supuşi creştini peste faţă, peste mîini, peste piept. Ladas se rostogoli la pămînt şi aga se urcă pe el, îl călcă în picioare, îl lovi fără milă, aci plîngînd, aci rîzînd, şi scoţînd nişte ţipete înfiorătoare.

Obrajii bătrînului Patriarheas fură scăldaţi în lacrimi, dar strînse din buze şi nu scoase nici un strigăt. Învăţătorul se sprijini de perete, ţinîndu-şi capul sus, cu tîmplele şi fălcile pline de sînge. În mijlocul lor, cu mîinile încrucişate la piept, popa primea loviturile de gîrbaci şi murmura :

— Hristoase Dumnezeule, nu mă lăsa să fiu copleşit !

Aga spumega, se năpustea asupra lor, lovea cu înse-tare. Dar braţul îi obosi şi zvîrli gîrbaciul din mînă.

— În temniţă ! zbieră el. În temniţă ! Şi mîine la spînzurătoare !

Se apropie de Panaiotaros şi-l scuipă în faţă.

— În temniţă ! zbieră din nou. Spînzurătoarea o să înceapă cu ăsta, cu Ghipsofagul !

Se întoarse apoi spre seiz şi-i zise cu o voce înăbuşită :

— Adu-mi-l pe Iusufachi...

Seizul deschise o uşă ; după cîteva clipe se auzi cum trage patul mic de fier, în care, în zori, fusese găsit scăldat în sînge turculeţul rotofei.

Aga se aruncă asupra leşului şi începu să-l sărute şi să bocească.

Seizul îl dezlegă pe Panaiotaros de la belciugul din perete, luă biciul de jos şi-l pocni în aer, strigînd :

— În temniţă, ghiauri !

Şi-i îmbrînci pe toţi cinci pe scară.

Asupra întregului sat se abătuse groaza. Uliţele erau pustii, dughenele închise. Creştinii se zăvorîseră în casele lor, tăcînd chitic, tremurînd de frică şi scrutînd liniştea cu urechile ciulite. Din cînd în cînd, cîte o umbră se strecura din poartă în poartă şi aducea veşti noi : „Fruntaşii n-au ieşit încă de la agă... S-au auzit ţipete şi pocnituri de pistol..." Puţin mai tîrziu, cineva anunţă : „Fruntaşii au fost aruncaţi în temniţă... Seizul a coborît în piaţă cu o funie şi săpun şi le-a pus jos, sub platan..." Imediat apăru alt vestitor, spunînd : „Aga ameninţă că, de nu s-o găsi ucigaşul, o să dea foc satului de la un capăt la altul să ne ardă de vii pe toţi !"

— Sîntem pierduţi ! S-a sfîrşit cu noi ! ţipau femeile, strîngîndu-şi copiii la piept.

Bărbaţii îşi lăsau capetele în jos şi-şi blestemau zilele, spunînd că mai bine nu s-ar fi născut pe lume decît să fie creştini supuşi sultanului.

Numai chira Penelopa şedea pe banca de piatră din curte sub bolta de viţă, şi împletea mai departe la ciorap, liniştită şi absentă, ca o moartă. Prinsese şi ea cu urechea că moş Ladas a fost închis, că e ameninţat să fie spînzurat de platan şi că aga o să radă tot satul de pe faţa pămîntului... Dar nu se sinchisi. Se opri doar o clipă din lucru, dădu din cap şi îşi zise cu nepăsare : „O văzurăm şi p-asta..." Apoi se porni să împletească iar, repede, ca o maşină, ciorapul bărbatului ei.

Ianacos se ascunsese în fundul grajdului şi stătea de vorbă cu măgăruşul lui :

— Ce zici de toate astea, Iusufachi ? Lucrurile nu merg tocmai bine, au luat o întorsătură cam proastă, nu-i aşa ?... Umblă vestea că aga vrea să ardă satul, dimpreună cu tine, dragul meu băieţel. Ei, ce zici ? Dacă am şterge-o noi astă-seară de aici ? Noi n-avem nici copii, nici căţei, care să ne ţină pe loc. La urma-urmei, ce ne pasă nouă ? Atîta doar, că nu-i tocmai cinstit să ne părăsim consătenii taman acum, cînd sînt la aman ! Ia spune, tu ce crezi ? Nu te am decît pe

tine ca să mă sfătuiesc şi de aceea îţi împărtăşesc toate grijile şi necazurile mele. Ce părere ai, Iusufachi, spune ?!

Dar măgăruşul îşi înfundase capul în iesle pînă la urechi şi-şi ronţăia paiele fericit. Se bucura că aude glasul stăpînului său, care i se părea că murmură ca apa unui izvor... Credea că Ianacos îi spune, ca de obicei, vorbe de mîngîiere şi mişca vesel din coadă.

Spre înserat, porţile începură să se întredeschidă cu sfială şi ici-colo se zărea cîte un cap de om apărînd prin crăpătura lor. Cel dintîi deschise poarta Mihelis ; o apucă la deal, spre casa popii, ducîndu-se să-şi îmbărbăteze logodnica. Costantis se duse şi el să-şi deschidă cafeneaua ; dar în clipa cînd să vîre cheia în lacăt, zări sub platan un scaun, iar pe scaun nişte lucruri, pe care, de departe, nu le distingea bine. Se apropie să vadă ce-i, şi deodată sări înapoi îngrozit : era o funie şi nişte săpun ! Îşi vîrî din nou cheia la brîu şi se întoarse repede acasă, fofilîndu-se pe lîngă ziduri.

La ceasul acesta, cînd, o dată cu umbrele înserării, peste lume se lăsa o dulce visare, aga obişnuia să se instaleze în ceardacul său, dimpreună cu Iusufachi, care-i aprindea ciubucul şi-i turna rachiu să bea. Astăseară, însă, uşile şi ferestrele agiei erau închise, iar ceardacul pustiu. În dosul lor, aga gemea şi se văicărea cu jale. Cît de amar şi de neadevărat i se părea acum cîntecul care altădată îi plăcea atît de mult : *Lumea e un vis, viaţa e un vis...* Aga strîngea în braţe trupul tînăr, fără viaţă şi-şi zicea în gînd : „Ăsta nu-i un vis, ăsta nu-i un vis. O, blestem ! ăsta este adevărul..." Şi plîngea cu lacrimi fierbinţi...

Seizul, ştergîndu-şi ochii saşii cu dosul mîinii, umbla de colo-colo şi bocea şi el cu voce înceată : „Scumpul meu Iusufachi...", dar tremurînd de teamă să nu-l audă stăpînul. Din cînd în cînd se înfuria, punea mîna

pe gîrbaci şi cobora în beciul casei, unde se năpustea asupra celor închişi şi începea să-i lovească şi să răcnească la ei, întocmai precum făcea şi aga...

Apoi se întorcea iar sus, răcorit, şi se învîrtea în jurul pătucului de fier. Într-un rînd, îl găsi pe agă adormit, doborît de durere şi beţie, şi atunci se aplecă peste trupul răcit al micului Iusuf, îi sărută cu înfocare gura, îi supse cu însetare buzele palide şi fragede, care miroseau încă a sacîz, apoi se rotogoli şi el pe podea...

În temniţă, părintele Grigoris se ridică în capul oaselor şi-l înghionti cu cotul pe Panaiotaros.

— Iudă blestemat, îl sfredeli el, nu cumva tu l-ai omorît pe Iusufachi ? Spune, căpcăunule ! Ne scapi şi pe noi, şi scapi şi satul... Mărturiseşte, dacă vrei să-ţi dau binecuvîntarea, şi atunci toate păcatele îţi vor fi iertate.

— Să vă ia dracu pe toţi ! mugi Ghipsofagul, ştergîndu-şi sîngele care-i curgea din ţeasta spartă. Ducă-se dracului şi satul ! Să vă ardă pe toţi, şi împreună cu voi n-am decît să ard şi eu. Numai aşa o să-mi răcoresc năduful din suflet.

— Tu l-ai omorît, criminalule ! murmură la rîndul lui Patriarheas, rezemîndu-se de perete istovit. Tu, tu, Iuda !

— Vipere ! răcni şelarul. Ce legături aveam eu cu unul ca ăla ?

Tăcu, dar în sinea lui fierbea. După o clipă, strigă din nou :

— Numai voi m-aveţi pe conştiinţă, tîlharilor ! Tu, popă puturos, şi voi, fruntaşilor, şi tu, învăţătorule ! Voi, dimpreună cu netrebnica aia de văduvă, care nu vrea să-mi mai deschidă uşa ! Voi, voi toţi !

Peste puţin, izbucni iar :

— Aţi vrut să faceţi din mine Iuda ! Iată, m-am făcut Iuda !

— Mărturiseşte că l-ai omorît, repetă preotul, îndulcindu-şi glasul, şi Hristos o să te ierte, Panaiotaros. Pînă acum, salvarea sufletelor din satul nostru atîrna de mine; acum atîrnă de tine, Panaiotaros. Ridică-te şi mărturiseşte, şi le vei salva!

Atunci, Ghipsofagul începu să rîdă sarcastic.

— Uite ce, acum, că mi-aţi băgat în cap gîndul ăsta, jur pe toţi dracii din iad că aş fi vrut să-l omor eu, ca să vă tîrăsc pe toţi, o dată cu mine, în prăpastie! Dar altul — blagoslovită fie-i mîna! mi-a luat-o înainte. Las' că-i bine şi aşa! Fiindcă, poftim, boier, popă, zgripţuroi, învăţător, acum veţi pieri toţi împreună cu mine!

Moşneagul Ladas îşi ridică uşor capul ţuguiat; faţa îi era umflată de loviturile biciului.

— Hai, Panaiotaros, mărturiseşte, şuieră el printre dinţi, şi-am să-ţi dau trei lire de aur. Ianacos îmi datorează trei lire; am să-i vînd măgarul, o să-mi scot lirele şi-o să ţi le dau ţie... Auzi?

Dar Panaiotaros îşi desfăcu cele cinci degete de la mînă şi-i dădu cu tifla.

— Na, ţine, zgîrie-brînză; na cinci lire!

Tocmai atunci se deschise uşa temniţei. Intră aga.

— Ghiaurilor, strigă el, mîine începe spînzurătoarea! Am şi pus funia, săpunul şi scaunul sub platan. Mîine e miercuri; am să încep cu cel mai ticălos dintre voi; am să te spînzur întîi pe tine, Panaiotaros, Ghipsofagule, cel mai neînsemnat. Joi, pe tine, zgripţuroi afurisit! Vineri, pe tine, prea evghenicos învăţător! Sîmbătă, pe tine, efendi Patriarheas, broscoi bătrîn! Duminică, în timpul slujbei de la biserica voastră, pe tine, cîine de popă! Pentru cele cinci gîturi ale voastre am pregătit cinci ştreanguri sub platan. Asta-i doar primul lot. După aceea o să înhaţ alţi cinci ghiauri, care s-o întîmpla să-mi cadă în mînă; apoi alţii şi alţii... pînă voi da de ucigaş. Şi am să-l aduc sub platan pe Iusufachi; n-am să-l îngrop, n-am să-i închid ochii, ca să vadă cum îl răzbun, să i se veselească sufleţelul!

După aceste vorbe se retrase, trîntind cu mînie uşa după el. Seizul aştepta afară, cu biciul în mînă.

— Seizule, sărmane, şi tu plîngi? i se adresă aga. Şterge-ţi ochii, să nu ne vadă ghiaurii că plîngem. Du-te de-l caută pe Ianacos, marchitanul. Să-i spui să se ducă într-o goană la oraş şi să-mi cumpere cea mai scumpă tămîie, lumînări, facle, un văl negru şi zaharicale, şi să mi le aducă mîine dimineaţă. Să mai ia şi un colac de funie groasă, pentru că ţapul de popă şi porcul de Patriarheas sînt prea grei. Hai, du-te!

Dar seizul bătu în zadar în poarta marchitanului. Ianacos nu era acasă. O ştersese, o apucase spre munte şi se ducea în pas grăbit să-l întîlnească pe Manolios, să-i spună veştile şi să-l înştiinţeze să nu coboare în sat, dacă n-ar chef să fie băgat la beci.

Manolios tocmai mulsese oile. Pusese cazanul cu lapte la foc, iar Nicolios luase melesteul şi-l învîrtea prin lapte, cîntînd.

— Ce ai, măi Nicolios, de tot cînţi într-una şi sari ca un ied, că nu-ţi mai ajunge muntele? îl întreba Manolios, care se bucura de veselia şi zburdălnicia ajutorului său.

— Eh, Manolios, îi răspundea ciobănaşul, ai uitat că am împlinit cincisprezece ani? Cum vrei, baciule, să fiu potolit?

Numai Lenio îl potolea; cînd venea pe ascuns la munte şi-l întîlnea, Nicolios se lăsa pradă braţelor ei, se îngemăna cu ea şi nu voia să se mai dezlipească de trupul ei.

După ce laptele fierse, Manolios se aşeză lîngă vatră, la licărirea focului, şi se apucă să citească mica *Evanghelie*... Aceasta era acum singura lui bucurie.

Ici-colo, nu înțelegea cîte o frază, dar o pătrundea cu inima ; sensul versetelor țîșnea cu toată puritatea lor și se răspîndea în el, răcorindu-i măruntaiele ca o apă de izvor. Simțea că prinde aripi, că sufletul i se ușurează ! I se părea că-l întîlnește pe Hristos pentru prima dată, că pentru prima dată îi aude glasul ! Și, într-adevăr, pentru prima dată îl vedea pe Hristos ridicînd ochii spre el și spunîndu-i cu un glas blînd, fermecător : „Urmează-mă !" Și atunci Manolios, fericit ca nimeni altul, îl urma în tăcere, pășind prin iarba proaspătă din Galileea, mergînd pe malurile nisipoase ale lacului Ghenizaret sau călcînd pe pietrele tari din Iudeea. Seara își întindea picioarele sub un măslin și privea, printre frunzele lui argintii, cum tremurau stelele pe boltă. În tovărășia lui Hristos, ce albastru și adînc era cerul, ce curat și ușor, ca o suflare dulce, părea văzduhul și cum mirosea de frumos pămîntul !

Alaltăieri fuseseră împreună într-un sătuleț ce se numea Cana, la o nuntă. Hristos intrase în casă și părea un mire ; cînd îl văzură, toate sufletele se bucurară și roșiră ca niște fecioare. Mirele și mireasa se ridicară, făcură jurămintele de credință, apoi oaspeții se întinseră pe pătucuri și începură să mănînce și să bea. Hristos ridică paharul, ură tinerilor căsătoriți fericire ; rosti doar cîteva cuvinte, foarte simple, dar mirii înțeleseră din ele că săvîrșirea căsătoriei e o taină mare, că femeia și bărbatul sînt cele două coloane care susțin pămîntul și nu-l lasă să cadă... Petrecerea se încinse, și la un moment dat vinul se termină. Atunci mama lui Hristos se întoarse către fiul ei și-i zise : „Fiul meu, nu mai e vin..." O forță neprihănită încă de nimic fremătă în pieptul lui Hristos ; pentru prima oară avea să întindă mîna, poruncind naturii să-și schimbe legile. Asemeni puiului de vultur ce-și deschide aripile spre a-și lua pentru prima dată

zborul, Hristos se ridică încet și ieși în curte. Acolo, se aplecă pe rînd deasupra celor șase vase umplute cu apă, oglindindu-și chipul în ele. Și de îndată ce chipul său se oglindea în apă, apa se prefăcea în vin. Pe urmă, Hristos se întoarse către Manolios, care îl urmase în curte, și-i zîmbi...

Manolios își mai amintea că într-altă zi, pe o căldură înăbușitoare, mii de oameni se adunaseră pe malurile lacului. Hristos se urcase într-o barcă, în care se sui și el, simțind cuvintele blînde căzînd în inima lui ca niște boabe de grîu... Semănătorul pornise să-și semene sămînța... Manolios își simțea inima ca o țărînă bună, în care sămînța încolțea, creștea în formă de iarbă, iarba se făcea spic, și spicul o pîine cu o cruce mare încrustată adînc în ea.

Iar în altă zi, se plimbau cu toții prin lanurile coapte. Era amiază, li se făcuse foame. Hristos întinse mîna și rupse un spic ; ucenicii rupseră și ei cîte unul ; la fel făcu și Manolios. Strujiră boabele de grîu și le mîncară unul cîte unul. Ce dulce era grîul acela verde, plin încă de lapte, și cum îndestula el trupul și sufletul ! Deasupra lor, rîndunelele ciripeau și-l urmau și ele pe Hristos ca niște ucenici tineri, iar la picioarele lor florile umile de cîmp erau îmbrăcate în veșminte mai bogate decît ale regelui Solomon.

Un fariseu îi invită odată acasă la el ; Manolios rămase în pragul ușii, de unde privea cu luare-aminte. Cu cîtă îngăduință disprețuitoare îl primi fariseul pe Hristos în locuința lui boierească ! El nu-i spălă picioarele, nu-i unse părul cu miresme, nu-i dădu sărutul de pace... Dar iată că, pe cînd mîncau tăcuți, aerul se umplu deodată de parfum. O femeie cu pieptul desfăcut și cu părul blond ca aurul intră în casă, ținînd în mînă un vas de alabastru, încărcat cu parfum

de preţ. Manolios, cum o zări, se sperie... Cine-i această femeie ? O mai văzuse undeva, dar nu-şi amintea unde ! Femeia îngenunche la picioarele lui Hristos, sparse vasul, vărsă parfumul peste picioarele sfinte, apoi îşi desfăcu părul şi le şterse cu el, plîngînd... Iar Hristos se plecă, îşi puse mîna pe capul ei blond şi zise cu un glas foarte dulce : „Iertate îţi sînt toate păcatele, sora mea, pentru că mult ai iubit..."

Manolios închise mica *Evanghelie ;* inima i se revărsa, prea plină. Se uită în jurul lui : focul ardea încă vesel, în bordei plutea o umbră albăstruie, iar Nicolios umbla de colo-colo, cîntînd mereu şi pregătind cina.

Inima lui Manolios se revărsa de prea multă dragoste, blîndeţe şi fericire. Nu-şi mai putea stăpîni dorinţa de a-şi împărţi bucuria cu toată lumea. În adîncul sufletului său simţea o pornire nestăvilită să se ridice şi să predice cuvîntul bun în faţa pietrelor, a oilor, a oamenilor.

— Hei, Nicolios, strigă el, lasă mîncarea şi vino de stai aici, lîngă mine, să auzi şi tu cuvîntul lui Dumnezeu şi să te faci om ; că acum eşti o sălbăticiune, măi !

Ciobănaşul se întoarse, se uită la Manolios şi-l pufni rîsul.

— Dar ce nevoie am eu de asta, Manolios ? Lasă-mă într-ale mele ; mă simt bine şi-aşa... Ţii cu tot dinadinsul să-mi pierd cheful ?

— Am să-ţi citesc un crîmpei din *Evanghelie,* să vezi dulceaţa ei...

— O să mi-l citeşti cînd oi fi bolnav ; acum mă simt bine, ţi-am spus... Am pus sofraua, hai să mîncăm.

— Nu mi-e foame, mănîncă tu... zise Manolios.

Şi deschise din nou mica *Evanghelie,* se aplecă şi citi la lumina flăcării din vatră : „De voieşte cineva să vină cu mine, să se lepede de sine, să-şi ia crucea sa şi să mă urmeze. Căci cine voieşte să-şi mîntuiască sufletul său, îl va pierde ; iar cine-şi pierde sufletul său pentru mine, îl va afla. Căci ce va folosi omul, de ar dobîndi lumea toată, iar sufletul şi l-ar pierde ?"

Manolios înţelegea foarte bine sensul acestor cuvinte. Închise *Evanghelia,* închise şi ochii ; de o parte e sufletul, de cealaltă parte e lumea întreagă, dar sufletul cîntăreşte mai mult. De ce să te temi de moarte ? De ce să te încovoi în faţa celor puternici ? De ce să tremuri la gîndul că o să-ţi pierzi viaţa pămîntească ? Sufletul e nemuritor ; de ce să te temi ? Sufletul singur e acela pe care trebuie să-l salvezi !

Ianacos apăruse în uşă şi se opri nemişcat în prag, uitîndu-se la cei doi ciobani. Nici unul nu-l văzuse încă. Nicolios, cu spatele la uşă, era aplecat deasupra blidului său. Îl golea, îl umplea din nou ; mînca să capete putere. Lenio o să vină poate chiar astă-seară pe munte şi trebuie să aibă multă putere ca să se lupte cu ea... În ce-l priveşte pe Manolios, el închisese ochii şi se afundase într-o beatitudine de negrăit...

„Ăsta-i acum tocmai în fundul raiului, îşi spuse Ianacos. Dacă nu-i vorbesc, n-o să mai iasă niciodată de-acolo ! Hai să-l trezesc !"

— Hei, Manolios ! strigă el, şi trecu pragul. Hei, Manolios, bine te-am găsit !

Manolios tresări ; glasul acesta de om îl sperie.

— Cine-i ? întrebă, deschizînd cu mare silă ochii.

— Ce, mi-ai uitat glasul, Manolios ? Eu sînt, Ianacos.

— Iartă-mă, dragă Ianacos ; eram foarte departe, nu te-am simţit. Ce vînt te-aduce la ceasul ăsta pe munte ?

— Un vînt rău, dragă Manolios ! Tu eşti acum în rai ; eu, să mă ierţi, îţi aduc veşti din iad.

— Din sat ?

— Da, din sat. Azi-dimineaţă, micul Iusuf a fost găsit mort, aga a înebunit de furie, i-a arestat pe părintele Grigoris, pe fruntaşi şi pe Panaiotaros, i-a aruncat în beci, şi mîine o să înceapă să-i spînzure, unul cîte unul. Ştreangurile au şi fost atîrnate de crăcile platanului şi mîine o să facă începutul cu bietul Panaiotaros... După ei, cică o să prindă pe alţii, pe urmă pe alţii, o să spînzure tot satul, pînă s-o găsi ucigaşul. De-ai şti ce jale-i în sat ! Toate porţile sînt zăvorîte. Sîntem pierduţi ! Am venit să-ţi spun, Manolios, să nu care cumva să cobori în sat, că te înhaţă. Stai pe loc, aici eşti la adăpost !

Ochii lui Manolios străfulgerară. „Iată clipa, îşi zise în gînd, iată clipa să arăţi că ai un suflet nemuritor !" Dar nu-şi dădu bucuria pe faţă. În timp ce-l asculta pe prietenul său, care-i vorbea cu răsuflarea tăiată, deznădăjduit, repeta în sinea lui : „Iată clipa, iată clipa ! Dacă o laşi să treacă, eşti pierdut !"

— Ai mîncat, Ianacos ? întrebă el.

— Nu, dragă Manolios, dar nu-mi arde de mîncare.

— Nici mie nu mi-era foame, dar acuma mi-este. Hai să mîncăm împreună, o să mai vorbim, şi după aceea o să te culci aici în noaptea asta. Iar mîine, cînd s-o lumina de ziuă, om vedea ce-i de făcut.

Ianacos îşi privi mirat prietenul.

— Cum de poţi vorbi cu atîta linişte, Manolios ? N-ai înţeles ? Satul e în primejdie...

— Îl cunosc pe ucigaş, răspunse Manolios. Nu te teme, satul nu va pieri.

— Îl cunoşti pe ucigaş ?! făcu Ianacos holbînd ochii. Cum de-l cunoşti ? Cine e ? Cine e ?

— Nu te grăbi, făcu Manolios zîmbind. De ce te grăbeşti ? Mîine o să afli totul ; ai răbdare ! Acum

să mîncăm, să vorbim şi să ne culcăm. Totul o să fie bine, cu ajutorul lui Dumnezeu ! Hei, Nicolios, fă-ne loc, ne e foame şi nouă !

Se aşezară cu picioarele cruciş pe pămînt, se închinară şi începură să mănînce. Ianacos ridica din cînd în cînd capul şi se uita la Manolios : pe faţa spuzită, înfundaţi în carnea roşie, umflată şi purulentă, îi distingea ochii ce sclipeau liniştiţi, veseli.

„Zău dacă înţeleg ceva... Zău dacă înţeleg ceva !" îşi spunea în gînd Ianacos.

Nu mai putea răbda tăcerea ; vorbi :

— Cum o duci în singurătatea asta, Manolios ?

— Dar nu sînt de loc singur, răspunse Manolios arătînd *Evanghelia*. Hristos îmi ţine tovărăşie.

— Şi boala ?

Manolios tresări ; uitase de ea.

— Care boală ? A, da ! Ea stăruie ; înseamnă că încă sînt păcătos, dragă Ianacos. Înseamnă că n-am scos tot răul din mine. Dar Dumnezeu o să aibă milă !

— Eu vă las, spuse Nicolios, ştergîndu-şi buzele cu mîna. A răsărit luna, nu pot să dorm ; mă duc să mai dau o raită pe-afară.

Îşi luă bîta şi plecă fluierînd.

— Dragă Ianacos, mîine trebuie să ne trezim dis-de-dimineaţă, spuse Manolios. Să ne culcăm dar. Somnul e un lucru bun. Tot aici, în singurătate, am învăţat ceva : anume, că Dumnezeu le vorbeşte mai des oamenilor care dorm decît acelora care stau treji.

Aşternură o velinţă mare, afară, ca să aibă mai multă răcoare, şi se culcară. Văzduhul mirosea a cimbru, glasurile nopţii se treziră şi măreau tăcerea, luna se urca pe cer ciuntită.

— Mă gîndesc la sărmanul Panaiotaros, vorbi Ianacos, de care somnul nu se lipea cu nici un chip.

— Şi eu, spuse cu voce înceată Manolios. Mă gîndesc la el mai mult decît la ceilalţi.

— La fel şi eu ; dar de ce oare ?

— Fiindcă, dragă Ianacos, ceea ce l-a pierdut pe Panaiotaros este că a iubit mult. E un suflet aspru şi păcătos ; s-a lăsat prins în mreaja patimilor, s-a încurcat în ele ; acum se înfurie, se zvîrcoleşte să scape, dar, vai ! se afundă şi mai mult... Bate, se îmbată, înjură, crezînd că astfel se uşurează ; dar, de fapt, îşi îngreuiază mai rău sufletul... Dacă iubea mai puţin... Nu, nu mai puţin, se corectă repede Manolios. Dacă ar fi iubit mai mult, poate că ar fi putut să fie salvat...

— Îmi pun capul că nu l-a omorît el pe micul Iusuf, zise Ianacos, care avea poftă de vorbă. Spune-mi, rogu-te, Manolios, ca să mă liniştesc : Panaiotaros e ?

— Hai, Ianacos, dormi. Nu, nu este el.

— Slavă ţie, Dumnezeule ! făcu Ianacos mulţumit şi închise ochii.

Manolios închise şi el ochii. Era nerăbdător să rămînă singur. În ultima vreme îi plăcea să stea cu ochii închişi, chiar şi ziua ; i se părea că aşa priveşte mai limpede în sufletul său.

Adesea îşi amintea, mai cu seamă în timpul din urmă, o poveste pe care i-o spusese bătrînul călugăr Manasis. Odată, venise să-l vadă în mînăstire un sihastru şi a stat toată ziua împreună cu el. Sihastrul îşi deschidea ochii o clipă, apoi şi-i închidea repede din nou. „Deschide-ţi ochii, sfinte părinte, îi spuse călugărul Manasis. Deschide-i, să admiri creaţiile minunate ale lui Dumnezeu." „Cînd îmi închid ochii, răspunse sihastrul, îl văd pe acela care le-a făcut."

Tot astfel şi Manolios, de la o vreme încoace închidea ochii ca să-l vadă pe Hristos şi să-i audă glasul. Citea o frază din *Evanghelie*, apoi închidea ochii, şi în mintea lui continua să umble pe cele tărîmuri. În întunericul proaspăt îl deslusea bine pe Hristos, îmbrăcat într-un strai alb, păşind înainte, urmat de ucenicii lui ; iar el, Manolios, se furişa printre ei şi intra în cortegiul lor.

— Mîine ne aşteaptă o sarcină mare, murmură el închizînd ochii. O sarcină mare şi grea. Ajută-mă, Hristoase !... Hristoase, ajută-mă ! repetă oftînd, ca şi cum l-ar fi chemat pe Hristos prin întuneric.

Şi Hristos îl ascultă. Cînd, înainte de a se crăpa de ziuă, se trezi şi se închină, Manolios trăia încă un vis ce strălucea în mintea lui ca luceafărul de dimineaţă. Se făcea că umblă pe ţărmul unui lac albastru de tot. Se grăbea ; dădea la o parte trestiile şi mlaja, croindu-şi drum printre ele. Dar pe măsură ce înainta, trestiile şi mlaja se transformau, în urma lui, în bărbaţi şi în femei, în mii de fiinţe omeneşti, ce se ţineau după el. Se stîrni o furtună, şi-atunci toată suflarea aceea începu să strige : „Omorîţi-l ! Omorîţi-l !" El dădu să fugă, dar o mînă îl prinse de umăr şi un glas îl întrebă : „Crezi ?" „Cred, Doamne !" răspunse Manolios, şi dintr-o dată furtuna încetă, bărbaţii şi femeile se făcură din nou trestii şi mlajă. Apoi, în faţa lui se ridică un platan plin de rîndunele ; tot arborele ciripea. De o cracă a lui atîrna un trup care se legăna în aer. Manolios făcu un salt, dînd să fugă înapoi ; dar glasul se auzi din nou : „Nu te opri, mergi înainte !"

Scoase un ţipăt şi se trezi. „Nu te opri, mergi înainte !" Era vocea lui Dumnezeu : înainte !

Se sculă numaidecît, se spălă pe faţă, se pieptănă, îşi puse hainele de sărbătoare, vîrî *Evanghelia* la sîn, sub cămaşă, şi-l zgîlţîi pe Ianacos.

— Hai, Ianacos ! îi strigă voios. Trezeşte-te, somnorosule !

Ianacos deschise ochii ; cînd îl văzu pe Manolios, rămase uluit.

— Te-ai îmbrăcat ca un mire, Manolios, zise el. Şi cum îţi strălucesc ochii ! Ce vis frumos ai visat, poţi să-mi spui şi mie ?

— Să mergem, îl grăbi Manolios, n-avem vreme de pierdut. Gîndeşte-te la groaza lui Panaiotaros ; gîndeşte-te la groaza din sat. Haide, vino !

IX

Ce bucurie poate fi mai mare decît să te scoli într-o dimineaţă frumoasă de vară cu o hotărîre nestrămutată în gînd ? Manolios cobora muntele, sprinten, parcă ar fi zburat ; tălpile nici nu-i atingeau pămîntul. La un moment dat, avea impresia că arhanghelii îşi întinseseră aripile în jurul lui şi-l purtau la vale, din stîncă în stîncă, asemeni unui norişor mînat prin văzduh de un vîntuleţ uşor.

Ianacos alerga după el gîfîind, dar nici vorbă să-l ajungă din urmă.

— Măi Manolios, s-ar zice că ţi-au crescut aripi la picioare, îi strigă el. Opreşte-te oleacă, să te ajung şi eu !

Dar Manolios simţea într-adevăr că are aripi la picioare şi nu era chip să aştepte. Cum putea oare să le spună aripilor : „Opriţi-vă, să-l aşteptăm pe Ianacos" ?

— Aş vrea să mă opresc, dragă Ianacos, dar nu pot, îi răspunse. Mă grăbesc spre sat.

Erau aceleaşi aripi care-l purtau şi atunci cînd, închizînd ochii, îl urma pe Hristos să semene cuvîntul roditor în ţărîna roditoare şi în piatră seacă. Ce iute zbura din Ghenizaret în Iudeea, ţinîndu-se după Hris-

tos! Cu un pas uşor, străbătea nenumărate sate mici şi dragi, unde întîlnea prieteni credincioşi: Capernaum, Cana, Magdala, Nazaret; apoi, dintr-un salt, ajungea în Samaria, şi de-acolo, la aşezările şi mai dragi din jurul Ierusalimului: Betania, Bethleem, Ierihon, Emmaus... Tot astfel şi astăzi, Manolios zbura spre Licovrisi, de parcă ar fi coborît spre sat împreună cu Hristos. Trupul i se făcea din ce în ce mai uşor; simţea o mîncărime pe faţă, ca şi cînd cojile rănilor de pe obraji şi din jurul gurii îi cădeau una cîte una; simţea că i se curăţă carnea şi-i creşte la loc alta, fragedă şi moale ca măduva din miezul trestiei.

Manolios se opri deodată înmărmurit; inima începu să-i bată cu putere. O mînă, o văzu cu ochii lui, îi trecu peste faţă şi i-o mîngîie, blîndă, răcoroasă, ca adierea de dimineaţă pe munte... Era sigur, dar nu îndrăznea încă să-şi pipăie obrazul pentru a se încredinţa pe deplin.

„Minunea! Minunea!“ îşi spunea el tremurînd.

Ianacos îl ajunse din urmă cu sufletul la gură. Ridică ochii spre Manolios, îl privi şi scoase un ţipăt.

— Dragul meu Manolios! Dragul meu Manolios! şi se aruncă în braţele lui.

Manolios îşi duse mîna la faţă; pipăi cu degetele, nerăbdător, peste tot; carnea aceea scîrnavă se topise ca ceara, faţa spuzită i se dezumflase; îşi căpătase din nou chipul de om.

— Lăudat fie Domnul! murmură el, făcîndu-şi cruce. Lăudat fie Domnul, mi-a iertat păcatele...

— Dragul meu Manolios, strigă Ianacos cu ochii plini de lacrimi, lasă-mă să-ţi sărut mîna... Ai răpus ispita, sufletul ţi s-a mîntuit, pecetea Satanei ţi s-a şters de pe faţă!

Apoi îşi întinse palma aspră şi mîngîie obrajii prietenului său, îndelung, fără să scoată nici o vorbă.

— Haide, îl grăbi Manolios. Să nu pierdem timpul!

Soarele se ivi la orizont. Jos, înspre cîmpie, se auzea cîntecul cocoşilor şi lătratul cîinilor; în curînd, prin ceaţa uşoară, zăriră primele case ale satului.

Manolios se întoarse către tovarăşul său de drum şi-i zise:

— Ianacos, orice-aş spune şi orice-aş face acum, cînd om ajunge în sat, tu să nu fii împotrivă. Află că nu eu sînt acela care vorbesc, ci Hristos îmi porunceşte totul; eu nu fac decît să împlinesc poruncile lui, nimic altceva. Ai înţeles dragul meu Ianacos?

— Dar ce-ai de gînd să faci? Ce-ai să spui? întrebă Ianacos neliniştit, părîndu-i-se deodată că prietenul său îşi lua rămas bun de la el.

— Ceea ce-mi porunceşte Hristos, îţi spun; nimic altceva. Nici eu nu ştiu încă prea bine ce anume, dar sînt încredinţat că mă supun voinţei lui Hristos. Fii şi tu încredinţat de asta dragul meu Ianacos, şi spune-le, lui Mihelis şi lui Constantis, să nu înceapă să ţipe...

— Ce-ai să faci? Ce-ai să spui? întrebă Ianacos din nou, înspăimîntat, oprindu-se din mers.

— „Nu te opri, mergi înainte!“ Aşa mi-a strigat azinoapte, în somn, Hristos. Nu te opri, mergi înainte şi tu, dragul meu Ianacos! Şi ai încredere în mine. N-ai văzut adineauri cum s-a şters pecetea Satanei de pe faţa mea? Oare ce crezi tu, de ce? Pentru că am dat ascultare poruncii lui Hristos şi, dis-de-dimineaţă, am pornit la drum; dar nu cîrtind, ci dansînd. Şi tu, care îmi tot strigai: „Opreşte-te!“ Cum vrei să mă opresc, dragul meu Ianacos? Hristos merge înaintea mea cu paşi mari.

Totuşi, Ianacos dădu din cap.

— În tine am încredere, dragă Manolios, spuse el. Am văzut cum s-a săvîrşit minunea pe chipul tău, am pipăit-o cu mîna mea. Dar n-am încredere în mine ; dacă o să faci ceva care întrece puterea omului, o să strig ! O să strig, dragă Manolios ; că nu sînt decît un biet om, şi dacă o fi să păţeşti ceva, n-am să te las, o să mă opun !

— Şi dacă Dumnezeu porunceşte aşa ?

— O să mă opun, repetă Ianacos, o să mă opun, şi Dumnezeu o să mi-o ierte !

— Mai bine să nu mai vorbim, spuse Manolios. Tăcerea e mai bună. Haide !

Grăbiră pasul. Pe cînd se apropiau de sat, Costantis le apăru în cale, alergînd cît putea.

— Fraţilor, strigă el de cum îi văzu, unde vă duceţi ? Întoarceţi-vă înapoi ! Chiar acum veneam spre munte să vă spun să nu coborîţi. Mare nenorocire o să fie azi în satul nostru !

— Ce-i cu Panaiotaros ? întrebă Manolios.

— Îl aşteaptă ştreangul sub platan. Seizul a sunat în zori din trîmbiţă, chemînd pe toţi sătenii, bărbaţi şi femei, să se adune în piaţă, în jurul platanului, ca să fie de faţă la spînzurătoare şi să intre spaima în ei. Aga vrea să ne prigonească pe toţi !

— Hai îndărăt ! strigă Ianacos îngrozit şi se şi întoarse cu faţa spre munte. Vino şi tu, Costantis !

— Eu am nevastă şi copii, nu pot să-i părăsesc ; dar voi, pentru numele lui Dumnezeu, întoarceţi-vă îndărăt !

— Noi, spuse Manolios, continuîndu-şi drumul, noi, în numele lui Dumnezeu, vom merge înainte ! Vino, Ianacos, nu-ţi fie teamă ! Cineva înaintea noastră, ne face semn. Nu-l vezi ? E Hristos. Haide !

Abia atunci Costantis văzu faţa limpede, curată, a lui Manolios.

— Manolios, strigă el, cum s-a înfăptuit minunea ?

— Aşa cum se înfăptuiesc toate minunile, răspunse Manolios zîmbind. Foarte uşor, foarte simplu, pe neaşteptate... Dar să nu ne pierdem timpul, fraţilor ; haide !

Îl luă de braţ pe Costantis şi porniră repede înainte, spre sat ; Ianacos venea în urma lor, bolborosind ceva.

— Să nu-ţi fie teamă, Costantis ! îi spuse Manolios. Satul n-o să piară. Eu îl cunosc pe ucigaş ; de aceea mă şi grăbesc aşa.

— Cine e ? Cine ? strigă Costantis, oprindu-se în loc de bucurie. Ţi l-a arătat Dumnezeu în vis ? Spune-mi, cine e ?

— Nu mă întreba, nu te opri, umblă ! răspunse Manolios pe un ton de poruncă şi iubire.

Toţi trei porniră repede la vale şi, după puţin, intrară în sat ca trei telegari la trap.

Trîmbiţa seizului răsuna furioasă, într-un ritm precipitat. Toate porţile se deschideau, bărbaţii şi femeile ieşeau înspăimîntaţi din case, îşi făceau cruce şi se îndreptau spre piaţă.

— Curaj, fraţilor ! le strigă Ianacos. Dumnezeu e mare !

— Mai bine vezi-ţi de capul tău, flaimucule ! bombăni un bătrîn, care fugea cu nepoţelul de mînă. Dacă Dumnezeu e mare, s-o arate acum : să-l dezvăluie pe ucigaş !

Moş Hristofis trecu pe lîngă ei şi le strigă :

— Chiar acum îl aduc pe Iusufachi sub platan, cu luminări, tămîie şi cofeturi. De cînd a rămas văduv, aga parcă-i lovit cu leuca !

Creştinii treceau grupuri-grupuri la vale. Mihelis îşi zări de departe prietenii şi alergă să-i întîlnească ; era palid, deznădăjduit. Dar cînd văzu faţa lui Manolios, scoase un chiot de bucurie şi-şi îmbrăţişă prietenul.

— Manolios, te-ai vindecat ! Te-ai vindecat ! Slavă ţie, Dumnezeule !

— Ce-i cu Panaiotaros ? întrebă Manolios.

— Au să-l aducă îndată. L-au stîlcit în bătăi, că nu mai e în stare de nimic, bietul de el...

Se apropiau de piaţă. Soarele se urcase de-o suliţă pe cer. Era o vreme dumnezeiesc de frumoasă ; sufla o adiere uşoară, satul era inundat de o lumină proaspătă. Bătrînul platan, cu frunzele lui tinere, verzi, foşnea vesel în bătaia vîntului. Oamenii mai în vîrstă ridicau ochii şi se uitau cu groază la copac ; de cîte ori nu văzuseră ei, dimineaţa, cînd se trezeau, cîte un trup de creştin legănîndu-se de crăcile lui, fiindcă îndrăznise să ridice capul şi să ceară libertate...

Glasul brutal al seizului răsună tare :

— Faceţi loc, faceţi loc, ghiaurilor !

Păşea în frunte, croindu-şi drum prin mulţime cu trupul lui masiv. După el veneau doi hamali, care purtau patul mic de fier cu leşul turculeţului ; aga îl acoperise din cap pînă-n picioare cu trandafiri şi flori de iasomie ; nu i se vedea decît faţa galbenă, cu părul pieptănat frumos, cu buzele încleştate. Aga pusese alături de cadavru şi o ulcică de lut, plină cu sacîz de Hios, pentru ca Iusufachi să aibă ce mesteca pe lumea cealaltă...

La urmă, cu mîinile legate la spate, cu capul zdrobit, cu faţa brăzdată de vînătăile loviturilor de bici, se tîra Panaiotaros. Numai ochii îi mai rămaseră teferi şi-i săgetau în dreapta şi în stînga, cu ură, pe săteni.

— Nu ţi-e milă, mă, nenorocitule, de femeile şi copiii noştri ? îi strigă unul. Mărturiseşte-ţi crima !

Panaiotaros se opri din mers.

— Dar de mine cine are milă ? mugi el furios.

Ajunse, în sfîrşit, lîngă platan şi se rezemă istovit de trunchiul lui bătrîn. Se căznea să-şi şteargă cu umărul sudoarea care-i curgea pe frunte.

În acelaşi timp, hamalii îl lăsară pe Iusufachi jos, sub platan, la umbră ; apoi aprinseră două lumînări mari la picioarele lui şi aruncară un pumn de tămîie într-o tipsie plină cu cărbuni aprinşi.

Manolios şi tovarăşii lui se strecurară prin mulţime şi se opriră în rîndul din faţă, lîngă coşciug. La un moment dat, Panaiotaros se întoarse şi-i văzu ; ochii i se injectară deodată ; îşi smuci braţele, vrînd parcă să rupă frînghiile, făcu un pas înainte şi, pe neaşteptate, izbucni într-un muget fioros :

— Blestemat să fii tu Manolios !

Apoi se sprijini din nou, zdrobit, de platan.

— Curaj, frate ! îi răspunse Manolios. Ai încredere în Dumnezeu !

Panaiotaros deschise gura să spună ceva, dar în clipa aceea un murmur de groază porni dinspre poarta agiei şi trecu din gură în gură, răscolind văzduhul :

— Aga !

Îmbrăcat în şalvarii lui de postav brodaţi cu fir de argint, cu brîul lat, roşu, sub care îşi înfipsese pistoalele de argint şi iataganul cu mînerul negru, cu capul gol, cu ochii umflaţi de plîns, aga înainta singur, cu paşi grei şi înceţi, avînd grijă să nu se clatine şi să se facă de rîs. Toţi creştinii aveau privirile aţintite asupra lui. Se străduia să meargă drept, spre a nu

arăta că e beat sau îndurerat. Își cănise mustața și sprîncenele groase cu vopsea neagră și, din cînd în cînd, ridica mîna dreaptă, își smulgea cîte un fir din mustață și-l arunca în jos. Privea pe sub sprîncene, ca un taur, și ochii îi erau roșii ca hurmuzul. Își dăduse cu mosc pe păr și la subsuori și lăsa în urma lui un miros greu de fiară întărîtată.

Se ferea să-și întoarcă fața și să se uite la Iusufachi, de teamă să nu-l podidească plînsul. Se opri sub platan. Seizul îl înșfăcă pe Panaiotaros, îl trînti la picioarele agăi, își înfipse călcîiul în trupul nemișcat al șelarului și așteptă.

Aga ridică mîna. Cu o voce spartă, răgușită, proclamă :

— Ghiauri ! Am să spînzur în fiecare zi pe cîte unul dintre voi, pînă cînd o să-mi spuneți cine-i ucigașul. Am să trec tot satul prin ștreang ! Într-un taler al balanței va sta scumpul meu Iusufachi, în celălalt taler satul întreg. Am să vă spînzur pe toți, ghiaurilor !

Pe măsură ce vorbea, se înfuria și bătea pămîntul cu piciorul, ca un cal. Ochii i se opreau pe rînd asupra bărbaților, asupra femeilor ; părea grăbit să termine cît mai repede cu toți. Din gură, din păr, de la subsuori îi ieșeau aburi. Se aplecă și începu să-l lovească și să-l calce în picioare pe Panaiotaros. La colțurile gurii îi șiroia o spumă verzuie.

— Ghiaur mîrșav ! îi strigă înfuriat. Tu l-ai omorît ? Tu, gealat spurcat, tu l-ai omorît pe Iusufachi al meu ?

Panaiotaros nu scotea o vorbă ; mugea și gemea. Aga era leoarcă de nădușeală ; obosise. Atunci se întoarse către seiz și-i porunci :

— Spînzură-l !

Dar în clipa aceea se auzi o voce :

— Opriți-vă ! Opriți-vă ! Știu eu cine-i ucigașul !

Seizul își descleștă mîna din grumazul lui Panaiotaros ; mulțimea fremătă bucuroasă, mișcîndu-se să vadă de unde venea vocea. Aga se întoarse și el și strigă tare :

— Care a vorbit ? Să vină aici, în față !

Manolios înaintă liniștit și se opri în fața agăi. Seizul sări lîngă el, ascuțindu-și urechea să audă mai bine ; bărbia îi tremura, fața i se făcuse galbenă ca pucioasa.

— Tu, mă, oropsitule, îl cunoști tu pe ucigaș ? făcu aga, apucînd brațul lui Manolios și scuturîndu-i-l cu turbare.

— Da, îl cunosc.

— Cine e ?

— Eu.

Mulțimea se vînzoli, străbătută de un val de bucurie ; femeile începură să se închine, toți oamenii se luminară la față ; satul era salvat !

— Liniște, ghiauri ! răcni aga, învîrtind biciul prin aer.

Ianacos dădea din mîini, strigînd : „Nu-i adevărat ! Nu-i adevărat !“ Costantis și Mihelis se luptau să ajungă la agă, zbierau, se zbăteau, dar mulțimea se aruncă asupra lor, înăbușindu-le strigătele.

— Liniște ! Gura ! El este, el ! Nu mai spuneți nimic, lăsați-l, să scăpăm de năpastă !

Seizul rînjea. Se repezi la Manolios să-i treacă lațul de gît, dar aga îl împinse la o parte, se apropie de Manolios și-l privi în ochi.

— Tu ești, ghiaurule ? urlă el.

— Eu.

— Tu l-ai omorît ?

— Eu l-am omorît. Spînzură-mă şi lasă-l în pace pe Panaiotaros ; el e nevinovat.

Panaiotaros se uita la Manolios cu ochii bulbucaţi ; deschidea gura, o închidea iar, stătea buimăcit, nu era în stare să mai scoată o vorbă... „Oare Manolios să-l fi omorît ? Nu ! Nu ! protesta în sinea lui ; nu-i cu putinţă ! Nu cumva, parşivul, face asta numai ca să mă scape pe mine ?"

— Nu vreau ! Nu vreau ! începu apoi să strige tare şi să bată din picioare.

Seizul luă biciul în mînă.

— Tacă-ţi fleanca, ghiaurule ! îi porunci el.

Aga se trezi de-a binelea din beţie. Îl măsura încruntat pe Manolios şi se străduia să înţeleagă ce se întîmplă.

— De ce l-ai omorît, mangafa ? Ce ţi-a făcut el ?

— Nimic, slăvite agă ! Nu mi-a făcut nimic. Şeitanul m-a împins să-l omor. Noaptea trecută, pe cînd dormeam, am auzit un glas : „Omoară-l !" şi-am coborît în sat, la miezul nopţii, şi l-am omorît. Nu mă mai întreba nimic, agă. Spînzură-mă !

Seizul se repezi cu ştreangul în mînă şi-l înhăţă pe Manolios de braţ. În momentul acela, din rîndurile femeilor ţîşni un strigăt ascuţit, ţipînd cu deznădejde :

— E nevinovat, slăvite agă ; nu-l asculta ! E nevinovat, nevinovat, nevinovat !

— Taci, stricato ! se auziră în jurul ei mai multe voci, şi femeile se năpustiră asupra Caterinei să-i închidă gura.

— Se învinuieşte singur ca să scape satul ! strigă văduva. Nu vă e milă de el ?

Dar femeile o trîntiră la pămînt şi o izbiră cu picioarele.

— Dragă Manolios ! Dragă Manolios ! strigă văduva, zbătîndu-se să scape.

— E nevinovat ! E nevinovat ! strigară atunci şi cei trei prieteni, care reuşiseră să-şi croiască drum prin mulţime şi să răzbată pînă la agă.

— Slăvite agă, spuse Mihelis, să-mi tai capul dacă acest om e ucigaşul... El e ciobanul nostru ; e un sfînt, nu-l atinge !

Aga se zăpăci cu totul. Strigătele îi spărgeau urechile. Se uita la Iusufachi, se înfuria, nu ştia ce hotărîre să mai ia. Totul se învîrtea şi se încurca în mintea lui. „Are ăsta mutră de ucigaş ? se întreba în sinea lui, privindu-l pe Manolios. Nu cumva e nebun sau poate chiar sfînt ? Dracu să mă ia, nu mai pricep nimica !"

Se aprinse, se mînie iar. Se întoarse către seiz şi, arătînd cu degetul spre Manolios, îi porunci :

— La beci cu el ! O să văd mîine ce hotărîre iau !

Apoi, către mulţime :

— Să vă mănînce blestemul pe toţi, ghiaurilor ! Ştergeţi-o de-aici, să nu vă mai văd în faţa mea ! Sictir !

Mulţimea se împrăştie, speriată şi bucuroasă totodată. Vecinii şi vecinele se strîngeau pe la porţi să comenteze cele întîmplate şi să-i mulţumească lui Dumnezeu că, în sfîrşit, ucigaşul a fost descoperit.

— Crezi că-i Manolios ? se întrebau unii pe alţii. Păi ăsta e un sfînt...

— Nu-ţi bate capul, vecine, răspundea cîte unul. Că-i el sau că nu-i el, ce ne pasă nouă ? Destul că a mărturisit. O să fie spînzurat, şi-aşa o să scăpăm noi. Asta-i principalul ; restul, vorbe fără noimă. Dumnezeu să-l ierte !

— Dar de ce se învinuieşte singur ? Iată ce nu pricep. Că, fără doar şi poate, nu-i el ucigaşul ; şi chiar dacă ar fi...

— Ei, nu-l cunoşti pe Manolios ? Bietul de el, e cam scrîntit la cap. Cică o face ca să scape satul... Auzi colo ! Să piară el, ca să scape ceilalţi... Păi, dacă ar fi în toate minţile, ar face aşa ceva ? Nici pomeneală ! Lasă-l în plata Domnului ; să se descurce singur !

Cei trei prieteni se adunară acasă la Mihelis. Ianacos îşi dădea cu pumnii în cap.

— Numai eu sînt de vină, numai eu ! Nătîngul, prostul de mine ! Nu trebuia să-l las să coboare de la munte. Nu trebuia să-i spun nimic... Dar cui i-ar fi trecut prin cap una ca asta ? !

— E un sfînt... murmură Mihelis. Îşi dă viaţa ca să scape satul...

— Trebuie să-l scăpăm ! strigăm Costantis deznădăjduit. Trebuie..., trebuie !

— Eu, de-aş fi avut puterea să fac ceea ce a făcut Manolios, n-aş fi vrut să mă salveze nimeni, spuse Mihelis. Aţi văzut cum îi străluceau ochii ? Cum îi lucea toată faţa, liniştită şi fericită ? El a intrat de pe acum în rai ; de ce să-l coborîm din nou pe pămînt ? Bine-ar fi dacă am fi şi noi cu el !

— Dar putem să fim cu el ! strigă Ianacos cuprins de exaltare. Să mergem chiar acum, toţi trei, şi să-i spunem agăi că ne-am furişat cu toţii, noaptea, în reşedinţa lui şi l-am omorît pe Iusufachi. Să ne spînzure pe toţi patru, la rînd, de platan ; şi vom intra toţi împreună, unul după altul, în rai !

Mihelis dădu din cap.

— Eu n-am curaj, dragă Ianacos, zise el. Cum s-o las pe Mariori ?

„Nici eu, gîndi în sinea lui Ianacos. Eu am măgăruşul meu, unde să-l las ?"

Dar se mulţumi să tacă.

În timpul acesta, cei patru fruntaşi aşteptau în beci, cu spinările rezmate de perete. Nici vuietul, nici strigătele mulţimii de afară nu ajungeau pînă la ei ; printr-un gîrlici rotund, de lîngă tavan, pătrundea doar o fîşie de lumină slabă, mohorîtă.

— Mi-e foame... suspină bătrînul Patriarheas.

— La toţi ne e foame şi sete, făcu popa Grigoris, dar să îndurăm totul pînă la capăt, cu răbdare. Dumnezeu e cu noi în această groapă a leilor ; aveţi încredere în el !

— În clipa asta probabil că-l spînzură pe sărmanul Panaiotaros, adăugă învăţătorul. Mîine e rîndul nostru. Dar să arătăm că sîntem bărbaţi ; să biruim foamea, setea şi frica. Şi întorcîndu-se către vecinul său : Curaj, moş Ladas ! Acum vezi că aveam dreptate ? De cîte ori nu ţi-am spus : „La ce bun să aduni atîta avere, moş Ladas ? Că n-ai să-ţi iei cuferele cu aur în mormînt ! Fă mai bine o faptă bună ; ea o să te urmeze pînă în faţa judecăţii lui Dumnezeu, şi-acolo o să te apere." Ei, acum ce zici ? Nu te căieşti că nu m-ai ascultat ?

Moş Ladas oftă adînc ; îşi întoarse capul mic, golaş, şi-i aruncă învăţătorului o privire plină de ură, fără să sufle o vorbă.

— Mîine e rîndul tău, moş Ladas, adăugă popa Grigoris. În curînd o să apari în faţa lui Dumnezeu ; ar trebui să te spovedeşti. Reculege-te, adu-ţi aminte ce fapte bune ai făcut în viaţă, adu-ţi aminte ce fapte rele ai săvîrşit şi cere iertare lui Dumnezeu. Pînă mai ai timp !

— N-am făcut rău nimănui, murmură Ladas ca în ghearele supliciului. Nici bine n-am făcut nimănui ; n-am omorît pe nimeni ; sînt un om nevinovat.

— N-ai făcut rău nimănui, moşnege Ladas ? izbucni Patriarheas. Acum, că sîntem pe marginea gropii, o să ţi le torn pe toate, o dată pentru totdeauna ; nu mai pot să le ţin ! Zici că n-ai făcut rău nimănui, hoţomanule ? Dar cine a vîndut casa văduvei Anezina ? Şi cine a scos la mezat şi a înghiţit viile şi ogoarele bătrînului Anestis ? Şi cine a lăsat pe drumuri atîţia orfani ? Ba chiar pe propria ta fiică, Arghirula, cine a omorît-o ? Tu, tu însuţi, cu zgîrcenia ta ! Acum du-te în faţa lui Dumnezeu ; ai să-i dai lui socoteală !

Ladas se făcu albastru de furie, se învioră deodată, îşi mişcă trupul şi se ridică lîngă perete.

— Rîde ciob de oală spartă ! şuieră el. Tocmai boieria ta s-a găsit să pîrască pe alţii ? Fiindcă, nenorocitule, dacă oi începe să scot şi eu la lumină fărădelegile tale, n-o să mai termin nici mîine! Ia spune, ce-ai făcut tu pe lumea asta, porc boieresc ? Ai mîncat ca un căpcăun, îndesînd în bărdăhanul ăla ca într-un sac fără fund. Ai turnat în tine ca într-o gaură. Ai siluit o mulţime de femei, de ne-ai umplut satul cu copii din flori... Ai trîndăvit şi ai lenevit ca un cîine puturos toată viaţa. Te-ai dat cu turcii, linguşindu-i cu temenele şi plocoane... Boieri, mitropoliţi, popi, toţi v-aţi dat cu turcul... Şi chiar pe femeia ta, care era o sfîntă, cine a trimis-o pe lumea cealaltă ? Sărmana, ai băgat-o în mormînt că nu mai putea să-ţi rabde destrăbălările !

Bătrînul Patriarheas se repezi să-l strîngă de gît, dar ceilalţi doi săriră între ei şi-i despărţiră.

Unchiaşul Ladas turba de mînie. Toată viaţa lui înghiţise, tăcuse, o făcuse pe prostul, că nu vede şi că nu înţelege nimic ; umblase şi el cu temeneli şi prefăcă-

torii, ca să se pună bine cu cei puternici. Dar acum, în faţa morţii, nu mai putea să rabde şi izbucni. Voia să spună totul, să verse tot veninul din el, să se răzbune . Ce cred dumnealor, că sînt mai buni decît el ? Vom vedea ! Va da totul pe faţă. Ce-o să piardă ! Şi ce nevoie mai are acum de ei ?

Se întoarse către popă :

— Şi mătăluţă, sfinte Sisoe, care ai pretenţia să mă spovedeşti pe mine, ia spune, ce mutră o să faci cînd o să apari în faţa lui Dumnezeu ? Mi te tot învîrteşti prin sat şi te tot fuduleşti ca un curcan ! Sfinţia-ta te îmbuibi pînă nu mai poţi, iar dacă vine un sărac şi-ţi bate la poartă în clipa cînd îţi îndopi burta, îţi îndulceşti glasul, făţarnicule, şi-i spui : „Dumnezeu să te ajute, iubite frate, şi mie mi-e foame !“, fără să vezi că barba ţi-e plină de untură, ţap de popă ! Şi vai de săracul care moare fără să fi pus deoparte bani de înmormîntare ; îl laşi să se împută ! Stai cu mîna întinsă cît e ziulica de mare şi-l vinzi pe Hristos cu preţ bun : atîta sfeştania, atîta botezul, atîta maslul, atîta cununia ! Ai făcut şi un tarif, cămătarule, de-i despoi pînă şi pe sfinţi cu el ; l-ai lipit de poarta raiului, unde pîndeşti şi strigi ca un telal : „Plăteşte, creştinule, plăteşte, altfel nu intri !“ Poftim, cine vrea să mă spovedească pe mine, Ladas, care sînt un sfînt, care am răbdat toată viaţa de foame şi nu m-am îndurat să beau un păhărel de vin, care am umblat zdrenţăros şi desculţ şi cu burta goală, ca un adevărat apostol... S-ar cădea mai degrabă să te spovedesc eu pe tine, trîntorule !

Popa Grigore asculta cu capul plecat, simulînd o mare resemnare creştinească. Dar în sinea lui fierbea. Îi venea să se repeadă la gîtlejul acesta osos, să-l răsucească, să nu-l mai audă vorbind. De unde adunase el, ticălosul ăsta, atîta venin ? Ha, prin urmare

asta clocea în el, de atîţia ani, zgripţuroiul ! Iar acum îşi varsă sufletul aici, îşi dă arama pe faţă !

— Vorbeşte, vorbeşte, moş Ladas ! spuse el, prefăcîndu-se că suspină. Hristos a suferit mai mult ca mine, care nu sînt decît un biet păcătos. El a fost ocărît, ponegrit, biciuit, răstignit şi n-a scos o vorbă... Şi tocmai eu o să mă plîng ? Spune, continuă, bătrîne Ladas !

Bătrînul Ladas nu se lăsă rugat a doua oară. Îşi deschise din nou pliscul să-i mai tragă o săpuneală, dar interveni învăţătorul :

— Ruşine, fraţilor ! strigă el. Mai avem de trăit doar cîteva ceasuri şi în loc să ne înălţăm sufletele către Dumnezeu, noi ni le scufundăm în patimile pămînteşti... Taci o dată, bătrîne Ladas, ai vorbit, ai beştelit, ţi-ai vărsat focul ; acum destul ! Tăceţi şi voi, fraţilor; păcatele omului, dacă începi să le înşiri, nu se mai sfîrşesc niciodată.

Dar Ladas rînji.

— Învăţător nepricopsit, făcu el, despre tine ce să mai spun ? Rufele curate şi cele murdare, la tine sînt la fel. Cu mintea ta de găină, n-ai fost în stare să faci nici prea mult bine, nici prea mult rău. Ai fi vrut, oropsitule, să faci şi tu un pic de bine, dar n-ai putut ; ai fi vrut să faci un pic de rău, dar nici asta n-ai putut. Te-ai mulţumit cu trebuşoare mărunte. Cu sufletul tău de mărunţişar, vindeai, ca să te afli în treabă, tăbliţe, condeie, abţibilduri, gume, caiete... Ce mai încoace-încolo, învăţător, şi pace ! Vindeai şi baloane pline cu aer, adică vorbe goale, şi credeai în ele. Halal să-ţi fie !

Ladas era grăbit să spună totul, pentru a apuca să-şi verse năduful ; se întoarse iar către ceilalţi doi.

— Ce-s mutrele astea posomorîte ? piui el, şi ochii mici îi scînteiară. Găina, tot scormonind şi scormonind

mereu, ajunge de-şi scoate singură ochii... Poftim, şi voi v-aţi scos ochii. Să vă fie de bine !

Popă Grigoris făcu un semn spre Patriarheas : „Nu-i răspunde !“ Bătrînul boier îşi înăbuşi mînia şi tăcu.

Învăţătorul tresări : auzi nişte paşi apropiindu-se.

— Vin... murmură el, şi inima îi îngheţă în piept.

Popa Grigoris se întoarse către bătrînul Ladas, întinzînd mîna să-l binecuvînteze.

— Iertat să fii, frate ! rosti el cu voce solemnă. Iertat să fii pentru tot ce-ai spus adineauri. Ai aruncat toate murdăriile ce-ţi împovărau sufletul, ţi l-ai uşurat. Nefericitule, fără să vrei, te-ai spovedit ; să te ierte Dumnezeu pentru toate relele pe care le-ai făcut în viaţă. Ridică-te, moş Ladas ; ţi-a venit rîndul!

Dar Ladas căzu grămadă la pămînt, zbătîndu-se şi horcăind.

Afară se auziră suduieli, strigăte, bufnituri. Uşa se deschise şi seizul îi îmbrînci cu umărul pe Panaiotaros şi pe Manolios, care se rostogoliră înăuntru, izbindu-se de perete ; apoi uşa se închise la loc.

— Manolios, strigă Patriarheas, ce cauţi aici ? De ce te-au adus aici ?

— Panaiotaros, făcu învăţătorul, eşti încă în viaţă ? Nu te-au spînzurat ? Domnul fie lăudat !

— Sînt, de n-aş mai fi ! mugi Panaiotaros şi se ghemui în colţul lui.

Ladas săltă capul, zgîi ochii la Panaiotaros şi întinse mîna să-l atingă.

— Trăieşti, mă ? cîrîi el. De ce nu te-au spînzurat ? S-a răzgîndit aga ? S-a răzgîndit, mă ? întrebă cu inima tremurîndă. Răspunde !

Dar nu primi nici un răspuns.

— Întinde-te aici, dragă Manolios, făcu popa Grigoris. Răsuflă...

— Ia spune, Manolios, porunci boierul, a fost găsit ucigaşul ? Spune repede, nu te mai ţine pe jar !

— A fost, rosti Manolios.

— Cine e ? Cine e ? strigară într-un glas cei patru fruntaşi, repezindu-se spre el.

— Eu ! răspunse Manolios.

— Tu ? !

Toţi patru se traseră înapoi, uitîndu-se la Manolios cu gurile căscate. Cîtva timp nimeni nu mai spuse nimic.

— Nu-i cu putinţă ! strigă în cele din urmă bătrînul boier, după ce cîntări în mintea sa întreaga viaţă a lui Manolios. Nu, nu ! Iadul şi prăpădul lumii ! Nu-i cu putinţă !

— Nici eu nu cred una ca asta, bîigui învăţătorul. De ce să-l omori tocmai tu ? Eşti tu în stare, Manolios, să omori un om ? Nu, tu nu poţi face aşa ceva.

Numai popa Grigoris îl privea pe Manolios fără să scoată o vorbă.

— De ce nu răspunzi, Manolios ? întrebă Patriarheas.

— Ce să răspund, boierule ? făcu Manolios, ştergîndu-şi sudoarea de pe faţă. Eu sînt ucigaşul ; n-am nimic altceva de spus. Nu-i de ajuns ?

— E de ajuns ! strigă Ladas. E de ajuns, Manolios, băiatule ! S-a găsit ucigaşul ! Înseamnă că noi am scăpat ; înseamnă că există un Dumnezeu !

Manolios se tîrî pînă la fîşia mică de lumină ce pătrundea prin gîrliciul pivniţei, scoase de la sîn *Evanghelia* mică, o deschise la întîmplare şi începu să citească. Oamenii rămîneau undeva, departe, în urma lui... Se strecură printre ucenici, se urcă în barcă împreună cu Hristos, porniră pe lacul Ghenizaret, se stîrni un vînt puternic... Hristos, obosit din pricină că

vorbise toată ziua mulţimilor, se culcase la proră, pe năvoade, şi adormise... Între timp, vîntul care bătea dinspre munţii Galaad se înteţi, răscoli lacul, şi valurile loveau furioase barca mică de pescar. Ucenicii păliră de groază.

„Sîntem pierduţi ! murmurau ei. Sîntem pierduţi ! Să-l trezim pe învăţătorul nostru !"

Dar nimeni nu îndrăznea să-i tulbure somnul. Petru se apropie, se aplecă, şi, la ultima unui fulger, văzu chipul lui Hristos — senin, fericit, zîmbitor.

„Trezeşte-l ! Trezeşte-l !" strigau ucenicii înghesuiţi în spatele lui.

Petru îşi luă inima în dinţi, întinse mîna, atinse uşor umărul lui Hristos.

„Doamne, îi şopti, trezeşte-te, că pierim !"

Isus deschise ochii, privi la apostolii care tremurau, dădu din cap şi murmură cu amărăciune :

„Am stat atîta vreme cu voi şi încă n-aveţi credinţă ?"

Oftă, se ridică în picioare la proră, întinse mîna şi porunci vîntului :

„Opreşte-te !"

Apoi coborî mîna spre lacul înfuriat.

„Potoleşte-te !"

Şi dintr-o dată vîntul se opri, valurile se potoliră, cerul se însenină din nou şi toată firea se înveseli.

Manolios clătină din cap, privi în jur la cei cinci tovarăşi din beci : ochii lui albaştri străluceau fericiţi, liniştiţi ca apele lacului Ghenizaret.

Moş Ladas îşi recăpătase viaţa ; se ridicase în picioare şi umbla de colo pînă colo, frecîndu-şi mîinile.

— S-a găsit ucigaşul, slavă Domnului ! Am scăpat ! Sărmane Manolios, îmi pare rău de tine ! Dar, stînd şi judecînd drept, e bine că s-a întîmplat aşa : tu erai

sărac, fără nici un rost ; şi-apoi, eşti tînăr încă, n-ai apucat să guşti din dulceaţa vieţii. N-are de ce să-ţi pară rău că mori. Noroc că ai mărturisit şi am scăpat eu !

Se opri din mers, se uită chiondărîş la tovarăşii lui şi îşi încreţi gura.

„Cum naiba să dreg lucrurile ? chibzui în sinea lui. Acum, că am scăpat, cum naiba să mă împac cu ţapul de popă şi cu stricatul de Patriarheas, pe care l-am făcut porc boieresc ? Cît despre învăţător, pe el nu dau nici doi bani ; dar ce mă fac cu ceilalţi doi ? M-am pripit, mi-am aprins paie în cap, nu mai e nimic de făcut ! Dar lasă, bine că am scăpat !"

Bătrînul Patriarheas îl privea pe Manolios, care stătea adîncit în citirea *Evangheliei*. Boierul îşi simţea inima tulburîndu-i-se şi se aplecă la urechea preotului.

— Părinte, îi şopti, nu ştiu ce să zic, dar mă roade o bănuială...

Popa Grigoris înţelese şi tuşi sec :

— Nu mai scormoni lucrurile, boierule ! Ştie el Dumnezeu ce face...

— Dar dacă e nevinovat ? Dacă face asta numai ca să scape satul ? Să-l lăsăm ? Nu-i păcat ? Îţi iei asupra ta o crimă ca asta ?

— Dumnezeu e milostiv, spuse popa O să mă ierte.

— Dumnezeu o să te ierte, părinte, se prea poate ; dar oamenii ?

— Atîta vreme cît stau bine cu Dumnezeu, făcu popa umflîndu-şi pieptul, de oameni nu mi-e teamă.

— Prin urmare, va să zică...

Învăţătorul, care se apropiase să asculte discuţia lor, interveni :

— Să nu tăiem firul în patru ; să lăsăm cum a hotărît Dumnezeu... Şi-apoi, să nu uităm că Manolios, recunoscîndu-şi fapta, şi-a salvat sufletul. Ce, asta nu-i destul ?

— E foarte mult ! întări popa. El îşi pierde viaţa asta trecătoare, dar şi-o cîştigă pe cea veşnică... E ca şi cum ai da un ban de aramă şi-ai încasa un milion de lire de aur... Fiţi fără grijă. Manolios ştie ce face...

— În fond, e niţeluş viclean... conchise învăţătorul, privindu-l pe Manolios cu un zîmbet şiret.

Manolios ridicase ochii din *Evanghelie* ; faţa lui strălucea de-o lumină pură. În aceeaşi clipă apăru seizul, care se năpusti asupra lui, şi-l înşfăcă de umăr.

— Vino-ncoa', ghiaurule ! îi strigă el. Aga vrea să te vadă.

— În numele Tatălui ! murmură Manolios, făcîndu-şi cruce, şi se lăsă în voia cumplitului temnicer.

Aga şedea cu picioarele încrucişate sub el, în odaia de primire, cu leşul lui Iusufachi alături, şi fuma din ciubucul lung. Era amiază, se făcuse foarte cald. Iusufachi începuse să miroasă. Marta cocoşata se strecură înăuntru fără zgomot, cu braţul plin de trandafiri, caprifoi şi iasomii proaspete, înaintă spre raclă, aruncă florile peste trupul putrezit pe jumătate şi ieşi repede, neputînd să îndure duhoarea.

Dar aga, cufundat în durerea lui, nu simţea mirosul ; el îşi fuma ciubucul, adîncit în gînduri. Părea mai obosit, mai calm. „Aşa i-a fost scrisa, îşi spusese azi-dimineaţă. Aşa i-a fost scrisa..." Şi gîndul ăsta îl mai îmblînzi puţin. Nu mai dădea vina pe oameni, ci pe Allah, împotriva voinţei căruia nu avea ce face. Poţi să te pui cu Allah, dacă aşa a vrut, dacă aşa a hotărît el ? Tot ce se întîmplă în lumea asta e vrerea lui Allah ; tu pleacă-ţi capul şi taci... Allah a hotărît

ca aga din Licovrisi să-l întîlnească pe micul Iusuf la Smirna ; tot el a hotărît ca Iusufachi să fie omorît, şi de către cine anume ; şi tot el a hotărît dacă ucigaşul o să fie descoperit sau nu... Totul e scris de la Allah...

Cînd îl văzu pe Manolios intrînd, aga îşi puse ciubucul pe rogojina pe care şedea turceşte şi îşi încrucişă mîinile la piept.

— Ascultă bine la ce-am să-ţi spun, Manolios, rosti el cu glas potolit. Se întoarse către seiz : N-am nevoie de tine, du-te şi stai afară, la uşă.

Apoi i se adresă iar lui Manolios, privindu-l drept în ochi :

— Am visat că nu l-ai omorît tu pe scumpul meu Iusufachi... Taci, ghiaurule, lasă-mă să vorbesc !... Iei vina asupra ta numai ca să scapi satul. Pesemne că eşti un deliu sau un sfînt... Treaba ta... Fii pe pace, dorinţa o să ţi se împlinească, o să te spînzur. Dar vreau să ştiu un lucru, Manolios : să-mi spui adevărat, tu l-ai omorît, bre, pe dragul meu Iusufachi ?

Lui Manolios i se făcu milă de agă ; niciodată nu mai văzuse o asemenea durere ; aga nu mai era o fiară turbată ; durerea făcuse din el un om. Şovăi o clipă, dar îşi reveni repede şi ridică faţa.

— Iubite agă, zise cu tărie, Diavolul m-a împins să fac asta ; aşa mi-a fost scris, eu l-am omorît.

Aga se rezemă cu spatele de perete şi închise ochii. „Allah, Allah, murmură el, lumea e un vis, am rămas orfan..."

Redeschise ochii şi bătu din palme. Seizul apăru în uşă.

— Ia-l de-aici ! porunci aga. La apusul soarelui să-l spînzuri de platan.

În acest timp, cei trei prieteni — Mihelis, Costantis şi Ianacos — cutreierau satul, bătînd la toate porţile şi conjurînd sătenii să nu rămînă muţi la pieirea unui nevinovat.

— Manolios e nevinovat. Nevinovat ! Face asta numai ca să scape satul, striga Ianacos.

— Şi ce vreţi să facem noi ? ripostă un bătrîn. Să ne ducem la agă şi să-i arătăm că ucigaşul nu-i Manolios ? Şi după aia ? Aga o să înceapă să spînzure în şir, pînă o prăpădi tot satul ; în loc de unul, au să piară mii de nevinovaţi... E drept ? Ne trebuie nouă asta ? Nu-i mai bine să piară unul, decît mii ? Mai cu seamă că el singur vrea să moară ? Lăsaţi-l, băieţi, lăsaţi-l să moară, ca să ne scape pe noi ; după aceea, o să-i facem o icoană, o să-i aprindem o candelă şi-o să ne închinăm la el ca la un sfînt. Dar întîi să moară.

Un alt cap de familie se întoarse către Mihelis şi-l întrebă cu pornire :

— Ia spune-mi, boieraşule, tu ai copii ?

— Nu.

— Atunci n-ai dreptul să vorbeşti ; lasă-ne-n pace !

Iar o bătrînă, care-şi legăna nepotul pe genunchi, îi aruncă lui Ianacos :

— Ia nu ne mai zăpăci cu vorbele tale, Ianacos. N-au decît să moară o mie de-alde Manolios, numai nepotul meu să trăiască !

— N-am pomenit aşa fiare ; sînt mai răi decît lupii şi vulpile ! murmură Ianacos, ştergîndu-şi ochii.

— Ce fiare, dragă Ianacos ? întări Mihelis. Zi-le oameni, şi pace !... Să mergem, ne pierdem timpul degeaba. Facă-se ce-o vrea Dumnezeu !

— Te gîndeşti la taică-tu, mîrîi Ianacos îndîrjit. Ai vrea să-ţi scapi bătrînul !

Dar Mihelis se întoarse spre el cu ochii plini de lacrimi.

— Iartă-mă, dragă Mihelis ! strigă Ianacos. Nu mai ştiu ce spun.

În clipa cînd se apropiau de piaţă, o văzură pe Caterina, spălată, dichisită, înaintînd spre ei ca o fregată cu toate pînzele întinse.

— Încotro ai pornit, Caterino ! Ştiu că parfumezi bine uliţa ! o întîmpină Ianacos.

— Fricoşilor ! Aveţi de gînd să-l lăsaţi pe Manolios să piară ? ţipă văduva şi ochii mari i se umplură de lacrimi. Dar eu n-am să-l las ; mă duc la agă !

— La agă ! exclamă Costantis. Ce să faci acolo ? Ţi-ai pus în gînd să te spurci iar cu el ? Ţi-ai adus aminte de amorurile vechi ?

— De durere te-ai scrîntit şi tu la cap, Caterino ! zise Ianacos. Du-te, şi fă şi tu ce-i putea... Hristos să fie cu tine !

— În furia lui, aga o să te omoare, sărmano ! Întoarce-te înapoi... îi spuse Costantis, căindu-se de vorbele urîte ce i le aruncase mai înainte.

— La ce-mi mai foloseşte viaţa ? De-aş putea încaltea să-l scap pe Manolios ! zise văduva, alunecînd încet, ca o fregată, printre cei trei bărbaţi.

— E mai bună decît noi toţi... murmură Mihelis, privind-o cum intră, cu capul sus, în reşedinţa agăi, a cărei uşă era din întîmplare deschisă.

Se făcuse o căldură mare, zăduf ; de sus, din odaia de primire, venea un miros greu de trandafiri şi de cadavru în descompunere... Aga îşi rezemase capul de patul mic de fier şi adormise, zîmbind prin somn. Visa, se vede treaba, că toată această nenorocire era doar un coşmar şi că în momentul cînd s-o trezi din

nou îl va găsi pe micul Iusuf alături de el, în ceardac, umplîndu-i paharul cu rachiu...

Doi porumbei se jucau pe marginea ceardacului, ciugulindu-se şi gîngurind : aga îi auzea prin somn şi surîdea. Jos, în curte, cişmeaua rămăsese deschisă şi curgea în gol ; cîinele se lungise pe lespezile fierbinţi şi sufla greu, cu limba scoasă. Un cotoi negru, mare şi gras se ghemuise la umbră ; ochii verzi îi sclipeau languros, trăgînd cu neastîmpăr spre dulău.

Caterina străbătu repede curtea, de teamă să nu fie văzută de seiz sau să n-o latre cîinele. Dar seizul nu se arătă, iar cîinele, după ce o adulmecă puţin, o recunoscu şi dădu din coadă prietenos. Văduvei i se înecă răsuflarea în gură : o duhoare ciudată, greţoasă îi înăbuşea pieptul ; aerul mirosea cînd foarte urît, cînd foarte frumos... Cunoştea bine casa, căci Marta îi deschisese de multe ori poarta, în taină, pentru a se furişa înăuntru, noaptea, pe vremea cînd aga trăia singur... Adică înainte de a se fi dus la Smirna, unde l-a găsit pe scumpul lui Iusufachi, în mahalaua turcească, stînd pe un scaun cu incrustaţii de sidef, în mijlocul cafenelei, şi cîntînd manele. De cum îl zărise, aga îşi şi pierdu capul ; de atunci nu se mai gîndea la Caterina ! Seizul îi amintea adesea de văduvă, dar aga se mulţumea să rîdă. „Ascultă, seizule, îi spuse într-o zi acestuia, se zice că odată paşa a chemat la sine pe un prieten să bea rachiu cu el ; drept gustări li s-a servit o chisea de măsline şi o chisea de icre negre. Prietenul mînca numai icre negre, şi de măsline nici nu se atingea. «Mănîncă şi măsline, bei efendi», îl îmbie paşa. «Lasă, că-s bune şi icrele, paşă efendi», răspunse prietenul. Ai priceput seizule ? Lasă, că-i bun şi micul meu Iusuf." Seizul tăcu mîlc şi din ziua aceea nu-i mai pomeni niciodată de văduvă.

Caterina străbătu curtea şi intră în casă. Dar de la primul pas se înspăimîntă : oglinda cea mare, canapelele, scaunele tapisate, talgerul de aramă pentru mangal, sofaua, toate erau sparte : aga le luase ca ţintă şi le făcuse ţăndări. „Tot aşa ar fi făcut şi Panaiotaros la mine..." se gîndi văduva şi o trecură fiorii.

Auzi paşi şi se ascunse după canapeaua sfărîmată. Seizul apăru în prag : părea o adevărată fantomă : cu obrajii scofîlciţi, cu ochii înfundaţi în orbite, cu spumă la gură. Se opri o clipă, privi de jur împrejur fără să vadă nimic, oftă, apoi străbătu curtea clătinîndu-se şi se duse de se lungi lîngă dulăul întins la soare, punîndu-se pe plîns.

Văduva îşi făcu cruce. „Doamne-Dumnezeule, murmură ea, numai tu înţelegi femeia şi o ierţi în toate cîte face ea. Iată, sînt pregătită să apar în faţa ta." Se îmbăiase, îşi schimbase rufele de pe ea, îşi pusese rochia cea bună, îşi stropise părul cu apă de flori... „Doamne, murmură din nou, sînt pregătită..."

— Caterina ! Ce cauţi tu aici ? Întoarce-te numaidecît acasă, nenorocito !

Văduva se răsuci şi o văzu pe Marta, cu părul despletit, nedormită, cu braţul plin de flori, dînd să urce în odaia de primire...

— Draga mea Marta, vreau să-l văd pe agă... zise ea.

— Cum ? Micul Iusuf nici nu s-a răcit bine şi îndrăzneşti să... O să te sfîşie, nenorocito !

— Marta, vreau să-l văd pe agă... stărui văduva. Am să-i destăinuiesc o mare taină : ştiu cine-i ucigaşul !

Bătrîna sclavă rînji.

— Manolios ? făcu ea cu un aer sarcastic.

— Nu, nu, altcineva... O să vezi şi-o să te-nfiori !

Sclava lăsă florile pe o treaptă a scării, se apropie de văduvă şi se ridică în vîrful picioarelor ei mici.

— Cine ? Cine ? întrebă, şuierînd printre dinţi, cu ochii scăpărînd. Aşadar, şi tu îl bănuieşti ? Şi eu ! Şi eu !

— Pe cine ? făcu văduva surprinsă.

Dar bătrîna o măsură cu privirea, dădu din cap, se aplecă şi strînse din nou florile în braţe.

— Nimic, n-am spus nimic, murmură ea. Mă duc să pun florile pe blestematul ăla, că a început să pută.

Şi scuipă cu scîrbă. Dar, deodată, dădu drumul răutăţii din ea :

— Şi tu, şi tu eşti plină de viermi, frumoaso ! Şi tu, ca şi mine. Ce mi te împăunezi aşa ? Toţi sîntem la fel.

În odaia de primire se auzi un zgomot mare şi o voce furioasă care urlă :

— Cine-i acolo jos, Marta ? Cu cine vorbeşti acolo cocoşat-o ? Fă linişte !

Bătrîna amuţi pe loc, în timp ce văduva înaintă curajoasă pe scară.

— Eu sînt, dragă agă ; eu, Caterina !

— Sictir de-aici, şteoalfă !

Dar văduva începu să urce sprintenă, abia atingînd treptele scării.

— Căţea, îi şuieră de jos bătrîna, nu mai ai frică de nimic ?

Caterina dădu din umeri şi urcă treptele. Nu se opri decît în faţa agăi.

— Iubite agă, iartă-mă, iartă-mă ! strigă ea, aruncîndu-se la picioarele lui.

Aga, orbit de furie, o lovi cu piciorul, o răsturnă şi se repezi s-o îmbrîncească în josul scării. Dar văduva se agăţă de drugii balustradei, întinsă pe burtă, şi strigă :

— Iubite agă, ascultă-mă ; nu pot să mai ţin taina în mine şi-am venit să cad la picioarele tale. Iubite agă, eu l-am omorît !

— Tu, spurcato ? Tu, curvă ? răcni aga şi se întoarse spre perete, căutîndu-şi iataganul.

— Eu, iubite agă, eu, păcătoasa, eu l-am omorît, din dragoste... din gelozie... Eram geloasă pe el : din ziua cînd a pus piciorul aici, nici nu te-ai mai uitat la mine. N-ai mai trimis-o pe Marta să mă cheme să vin la tine... Şi din pricina asta plîngeam într-una... mă topeam... Stăteam zi şi noapte închisă în casă şi aşteptam înnebunită... Dar nimic... nici un semn... Tu îl aveai Iusufachi şi pe mine m-ai uitat... M-am dus şi la vrăjitori, ţi-am pus farmece noaptea în prag şi aşteptam... Dar tu îl aveai pe Iusufachi şi la mine nici nu te mai gîndeai... Te doream atît de tare, fierbeam aşa de mult de gelozie, că mi-am pierdut minţile ; şi ieri, la miezul nopţii, am pus mîna pe-un cuţit...

Se tîrî la picioarele agăi, i le îmbrăţişă şi începu să scoată nişte ţipete ascuţite :

— Iubite agă, agă dragă, omoară-mă ! La ce bun să mai trăiesc ? Omoară-mă !

Aşa îşi roti privirile de jur împrejurul pereţilor, căutînd iataganul. Casa începu să se învîrtească cu el, ochii i se înceţoşară, nu mai vedea nimic. Văduva scoase un cuţit de la sîn.

— Iată, cu cuţitul ăsta l-am omorît...

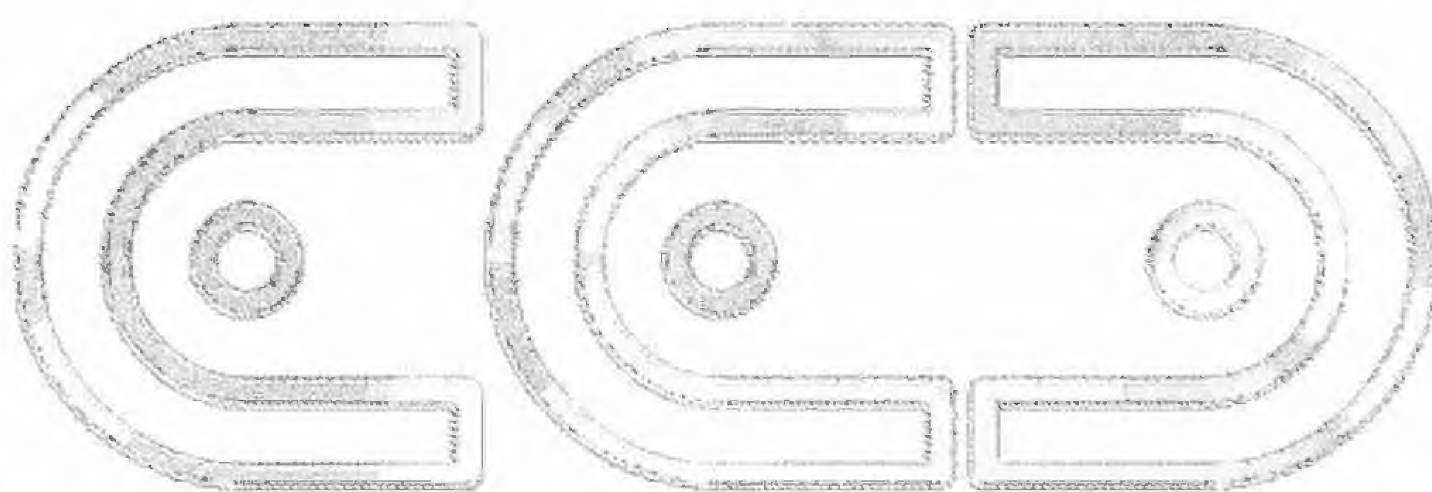
Se ridică în genunchi, întinse cuţitul spre agă,

— Iată, cu cuţitul ăsta... repetă ea, aplecîndu-şi gîtul.

Ochii agăi se injectară de sînge. Ridică faţa, îl revăzu pe micul Iusuf zăcînd în pat, livid, cu ochii deschişi, cu gura căscată ; văzu muştele mari, vinete-verzui, care i se puneau pe buze, îi intrau şi-i ieşeau din gură, din nări.

Apoi întoarse iar capul şi o văzu la picioarele lui pe văduvă. Se năpusti asupra ei, smulse cuţitul pe care i-l întindea, îl ridică în sus şi dintr-o lovitură îl înfipse, pînă în plăsele, în inima femeii. Pe urmă îi dădu brînci cu piciorul, făcînd-o să se rostogolească pe treptele scării.

Scanare și prelucrare digitală

de

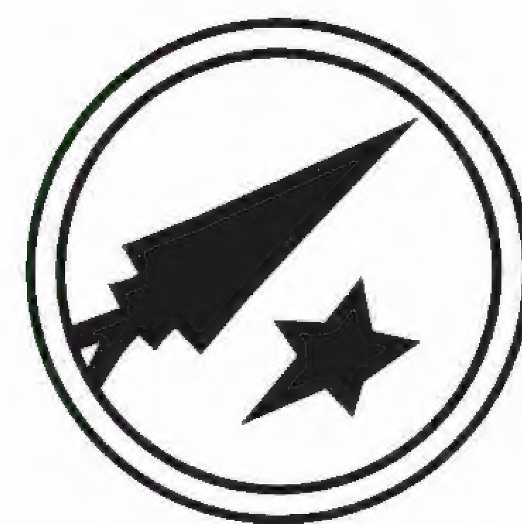

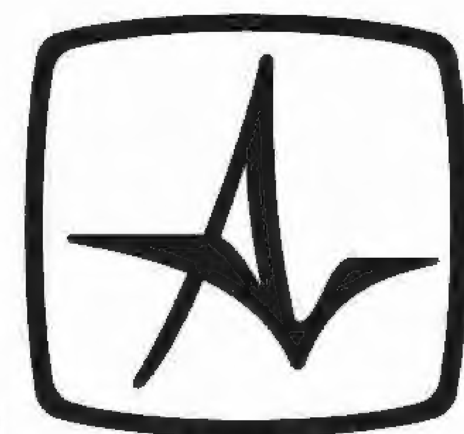
Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2024

